

SLOVENSKÁ ARCHEOLÓGIA
ČASOPIS SLOVENSKEJ AKADEMIE VIED
ARCHEOLOGICKÉHO ÚSTAVU V NITRE
ROČNÍK IV-1, 1956

СЛОВЕНСКА АРХЕОЛОГИЯ

Журнал Словацкой Академии Наук
Института археологии в Нитре

Четвертый год издания 1956

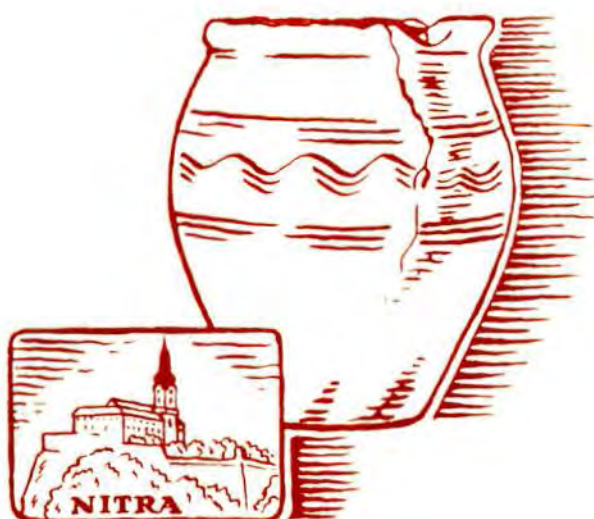
SLOVENSKÁ ARCHEOLÓGIA

Zeitschrift der Slowakischen Akademie der Wissenschaften
des Archeologischen Institutes in Nitra

Vierter Jahrgang, 1956

SLOVENSKÁ ARCHEOLÓGIA

IV-1

SLOVENSKÁ AKADEMIA VIED, BRATISLAVA

1956

SLOVENSKÁ ARCHEOLÓGIA

časopis Slovenskej akadémie vied

Hlavný redaktor dr. Anton Točík

Odborný redaktor doc. dr. Ján Dekan

Redakčná rada: prof. dr. V. Budinský-Krička, dr. L. Kraskovská,

dr. inž. Š. Jansák, dr. J. Poulik

Pohrebisko z neskej doby avarskej v Žitavskej Tôni na Slovensku

VOJTECH BUDINSKÝ-KRIČKA

Poloha a výskum pohrebiska

Pohrebisko v Žitavskej Tôni sa rozprestiera pri sútoku Žitavy s Dunajom a na východ od ústia severného dunajského ramena, teda v oblasti dôležitých komárnanských prechodov cez Dunaj. Staré osídlenie kraja, ako naznačuje už aj doterajší výskum, možno takmer plynule sledovať od praveku. Miesto náleziska a jeho okolie bolo vyhľadávané ponajprv, zdá sa, v neolite,¹ ale prvá väčšia koncentrácia pravekých sídlisk sa tu podľa nálezov značí až v dobe eneolitickej.² Žitavská Tôň a jej okolie hralo dôležitú úlohu v osídlení kraja aj v dobe bronzovej³ a najmä v časej⁴ a v prvej dobe železnej⁵ a na sklonku letopočtu trvalejšie sa tu osadil ľud s laténskou vzdelanosťou.⁶ Na ďalší vývin osídlenia miesta značný vplyv mala nepochybne bezprostredná blízkosť hraníc Impéria a najmä blízkosť rímskej stanice, vybudovanej v Leányvári proti Brigécii.⁷ Význam dunajského prechodu pri Žitavskej Tôni v dobe hradštnej zdôrazňuje popri náleze skladu železného poľnohospodárskeho a remeselníckeho náradia⁸ predovšetkým pohrebisko z doby avarskej, pri odkryve ktorého sa prišlo aj na závažné stopy slovanského osídlenia.⁹

Pohrebisko objavili r. 1937 pri kopaní štrku a zakladaní vinice na pozemku bratov Štefana a Jána Acsaiho (parc. č. 2219) v hone „Dunára dúlô“ (obr. 1, tab. I). Nálezisko je vzdialené približne 1 km na západ od obce Radvaň nad Dunajom (okr. Hurbanovo, predtým Stará Ďala). Do jej katastra patrí aj Žitavská Tôň. Pozdĺž severného okraja parciel na nálezisku vedie hradská Radvaň n. D.—Marcelová. Po jej pravej strane práve oproti pohrebisku leží cintorín miestnej osady. Na pohrebisko upozornila žandárska stanica v Iži Čs. štát. archeologický ústav v Prahe prostredníctvom Štát. referátu na ochranu pamiatok na Slovensku. Prvé nálezy z miesta (hrob A), zachránené A. Tücsökom, uložili v Slovenskom vlastivednom múzeu v Bratislave (teraz Slovenské múzeum). Pri záchrannom výskume,

ktorý som podnikol z poverenia Čs. štát. archeologického ústavu a za podpory Muzeálnej slovenskej spoločnosti, na ohrozenej časti pohrebiska sa odkrylo dovedna 52 hrobov. Z nich tri boli z doby laténskej¹⁰ a ostatné z doby avarskej.¹¹ Z avarských hrobov som od 13. do 22. mája 1937 prebádal hroby č. 1—5. Obsah ďalších troch hrobov (č. 6—8) odkryli a zachránili začiatkom júna 1937 J. Kružljak a J. Tóth a ostatné hroby (č. 9—48 a č. 50) som preskúmal v čase od 18. júna do 22. júla 1937. Nálezy z tohto záchranného výskumu deponoval býv. Čs. štát. archeologický ústav v Slovenskom národnom múzeu v Martine (inv. čís. dep. 1960—2666).

Pohrebisko sa rozprestiera na hranici inundačného územia, na okraji vyššej terasy, ktorá sa mierne skláňa na juh k brehu Dunaja, kde pozvoľna prechádza v nižšiu terasu (tab. I). Odkrytý úsek náleziska zaberá plochu približne 735 m² (mapa). Smerom na západ a možno aj na východ má svoje pokračovanie na susedných viniach a poliach. Severná hranica hrobov sa ťahá niekde pod cestou pred obecným cintorinom. Na pokračovanie pohrebiska možno rátať teda hlavne smerom západným.

Pri výskume sme snímali najprv vrchnú kultúrnu vrstvu, ktorá spolu s ornitou bola hrubá najmenej 0,55 m, ale miestami aj vyše 1 m. Tým sa obnažila spodná svetlá vrstva štrku a piesku, v ktorej sa zreteľne rysovali tmavé miesta jednotlivých hrobov. Po odkryve a preskúmaní výplne hrobov sme podľa želania majiteľov parcely prekopávali vrstvu štrku a piesku, teda steny a podložie hrobov a materiál sme ešte preosievali na čistý stavebný štrk. Takto prebádané a prekopané časti náleziska sme napokon postupne upravovali pod vinicu.

Pri výkope sa postupovalo z južnej strany náleziska smerom na sever. Hroby sme odkrývali po vrstvách, sledujúc sfarbenie ich výplne. Ústie hrobových jám vo vrchnej kultúrnej vrstve sa nedalo zachytiť; prichádzali sme naň spravidla až vo vrstve štrku a piesku. Steny jám boli veľmi sypké a ľahko sa zosúvali, čo značne sťažovalo

odkryv najmä veľkých hrobov. Hroby boli zamerané, detailne načrtnuté a fotografované. K situačnému plánu odkrytých hrobov poznamenávam, že miesto hrobu č. 6, č. 7 a najmä č. 8 je zakreslené len približne. Odkryli ich, ako bolo vyššie spomenuté, za mojej neprítomnosti.

Tak vo vrchnej kultúrnej vrstve ako aj vo výplni hrobov sa prichádzalo na zlomky sídlitnej keramiky, a to hlavne kanelovanej, laténskej a hradištnej. Zlomky hradištnej keramiky boli najčastejšie.

Antropologický materiál získaný z výskumu je zle zachovaný. Ochotne ho preskúmal E. Vlček a výsledky svojho štúdia podáva v osobitnom príspevku tohto čísla Slovenskej archeológie. Z hrobov dospelých, keďže boli zväčša porušené, zachránilo sa pomerne málo lebiek a lebky v detských hrobách boli zasa zväčša spráchnivelé alebo zostali z nich iba chatrné fragmenty. Pokiaľ sa pri opise hrobov zmieňujem o veku a pohlaví kostier, opieram sa o zistenia menovaného antropológa a o nálezové okolnosti a archeologický rozbor obsahu jednotlivých hrobových celkov.

Zvieracie kosti boli v hrobách pomerne zachovalejšie ako ľudské. Ich spracovania sa ochotne ujal R. Musil a výsledky svojej práce uverejňuje taktiež v tomto čísle nášho časopisu.

Výsledky rozboru uhľíkov z hrobov v osobitnej stati podáva J. Slavíková.

Nálezový materiál z výskumu v Žitavskej Tóni sa z najväčšej časti zachoval. Čiastočne ho odovzdali Slovenskému národnému múzeu do r. 1939 a ostatok (hlavne ozdobné kovania a súčiastky výstroja) postúpil Čs. štát. archeologický ústav menovanému múzeu po obnovení Československa. Keramiku a kovania konzervovali v Čs. štát. archeologickom ústave v Prahe a železné predmety v Archeologickom ústave SAV. Konzervovania skvostnej faléry z hrobu č. 31 sa starostlivo ujal P. Mendel. Predmety z hrobu A fotografoval J. Kysela, faléru z hrobu č. 31 P. Mendel a ostatné za mojej spoluúčasti J. Dérer. Za zväčšenú snímku faléry z hrobu A ako aj za požičanie fotonegativov terénnych záberov, ktorých autorom je pisateľ tejto práce a čiastočne J. Kružljak (hrob č. 7), ďakujem Archeologickému ústavu ČSAV.

Opis hrobov a nálezov

Hrob A. Slovenské vlastivedné múzeum v Bratislave (teraz Slovenské múzeum) kúpilo r. 1937 — podľa zprávy L. Kraskovskej — od A. Tücsöka prostredníctvom Referátu na ochranu pamiatok rozličné kovania a súčiastky konského postroja a iné predmety z Radvane nad Dunajom (zo Žitavskej Tóne). Podľa meno-

vanej ide tu o veci z jedného hrobu, čo súhlasí aj s dodatočnou výpoveďou ich nálezcu A. Tücsöka, ktorý mi tiež oznámil, že na hrob sa prišlo v západnej polovici pozemku bratov Acsai. Bližšie nálezové okolnosti jednotlivých pamiatok nie sú známe. L. Kraskovská upozorňuje tiež na výročnú zprávu Slovenského vlastivedného múzea za rok 1937, podľa ktorej múzeum prevzalo od Referátu na ochranu pamiatok tieto nálezy keszthelyského typu z Radvane nad Dunajom: šablu, nôž, dva strmene, zubadlo, pracku, železné zlomky a 30 bronzových ozdôb, z ktorých niektoré sú pozlátené. Podľa A. Tücsöka v hrobe nebola nádoba.

Z nálezu podľa zprávy L. Kraskovskej sa zachovali v Slovenskom múzeu tieto predmety:

9736: Bronzová liata *faléra*, pozlátená, uprostred prelamaná. Ornament rozdelený do troch koncentrických kruhov. Vo vonkajšom kruhu súmerná úponka, ku ktorej sa pojiť striedavo z jednej i druhej strany rad lístkov; výzdobu dopĺňujú hrboľky. Vo dvoch otvoroch tejto časti faléry pôvodne boli nity. V druhom kruhu faléry päť hláv gryfov a zo stredného kruhu, lemovaného perličkovaným pásikom, vyčnieva zvieracia hlava so zobákom. Priemer faléry 62 mm (tab. VIII, tab. IX, 5).

9737: Malé *nákončie* z opaska, liate, bronzové, 25 mm d., s otvorom, v ktorom bol nit na pripnenie. Na jednej strane esovitá úponka, na druhej skrčený gryf, obrátený naľavo, s chvostom nahor (tab. IX, 3, 3a).

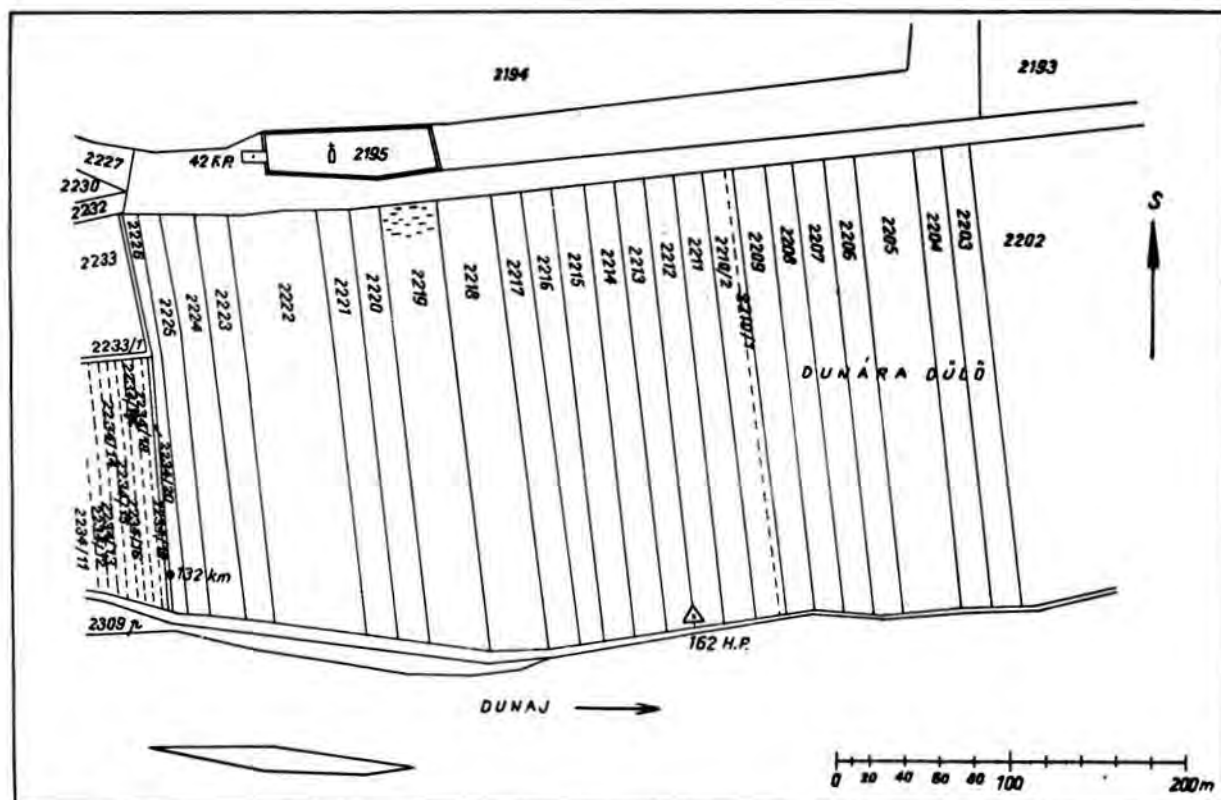
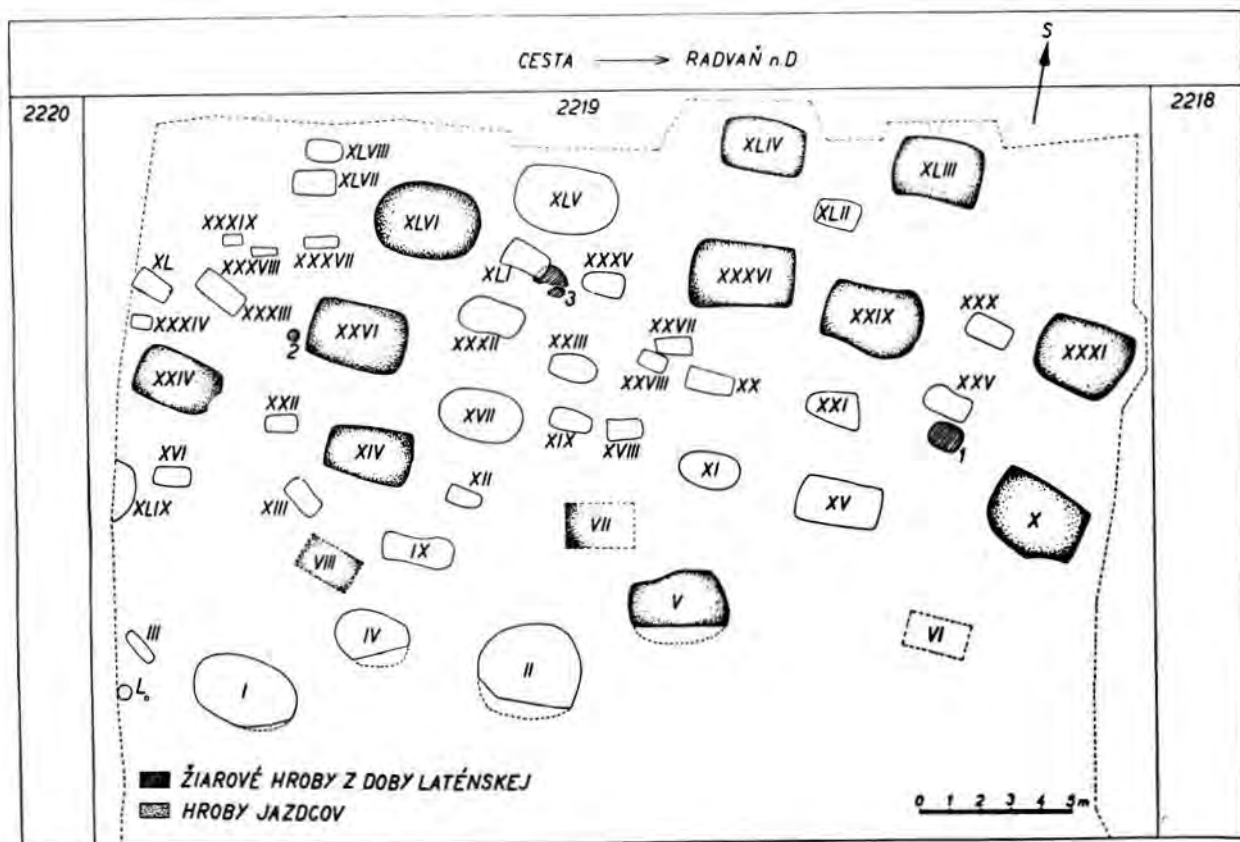
9738: Rámkové *kovanie* päťuholníkového tvaru, z bronz, tepané, s tromi nitmi, 25 mm š. a 35 mm d. (tab. IX, 7). V inventári pri tomto čísle je poznámka: 12 kusov rozličných kovaní a 12 kusov železných zlomkov. Tieto predmety sa podľa L. Kraskovskej zničili pri požiari múzea.

9739: Malá bronzová *faléra*, liata, pozlátená a uprostred prelamaná, v priemere 34 mm. Vonkajší kruh má podobnú výzdobu ako na predchádzajúcej falére. V druhom kruhu štyri hlavy gryfov a v prostrednom, ohraničenom perličkovaným rámcem, ploský hladký gombík, na spodku ktorého je nit (tab. IX, 8).

9740: Bronzové *kovanie* lichobežníkového tvaru, liate, pozlátené a prelamané s palmetovým motívom, 31 mm d.; dolu obdĺžnikové uško; zo štyroch nitov v rohoch sa zachovali dva (tab. IX, 1).

9741: *Kovanie* tvaru lunice z bronzového plechu, pozlátené a uprostred vykrojené, s tromi nitmi, 35 mm d. (tab. IX, 2).

9742: Kužeľovitá *ozdoba* z bronzového plechu, pozlátená, hore pologulatá a opatrená otvorom; 32 mm d. a najviac 20 mm š. (tab. IX, 4). Súdiac

podľa analógií z hrobu č. 8. a č. 26 bola azda držadlom chochola a súvisela možno s krúžkom č. 9744.

9743: Štitková bronzová zápona alebo závesné kovanie s 3 nitmi a s háčikom, 37 mm d. a 24 mm š. (tab. IX, 9). Dve menšie kovania podobného rázu sa našli v miestach ohlávky v hrobe č. 26 (tab. XXV, 6, 7).

9744: Prstencovité bronzové kovanie v priem. 20 mm, okrášlené zvonku dvoma súbežnými ryhami. Z jemných klinčekov v piatich otvoroch kovania sa zachovali tri (tab. IX, 6). Krúžok, súdiac podľa analógie z hrobu č. 26 (tab. XXV, 4, 4a), bol pripevnený najskôr k drevenej valcovitej časti chochola.

9745: Železný *strmeň* má štvorcové ucho, oblú tyčinkové ramená a široké stúpadlo. Ramená inkrustované bronzovým drôtom v priečných prúžkoch. 158 mm v. a 100 mm š. (tab. X, 3).

9746: Torzo železného *nožika*, 119 mm d. (tab. X, 9).

9747: Torzo železnej *tyčinky* neznámeho účelu, 188 mm d. (tab. X, 5).

9748: Torzo železného *nožika*, 120 mm d. (tab. X, 10).

9749: Železná *tyčinka* 90 mm d., neznámeho určenia; hrubšia časť štvorhranného a hrotnatá trojhranného prierezu (tab. X, 7).

9750: Zlomok železnej jednostranne ohnutej *tyčinky* neznámeho účelu, v priereze tvaru V, 107 mm d. (tab. X, 6).

9751: Torzo ploskej železnej *tyčinky*, azda skoby, 76 mm d. (tab. X, 8).

9752: Štvorcový rámec železnej *pracky* z opaska alebo sedla, 42 mm d. a 34 mm š. (tab. X, 11).

9753: *Zubadlo* vo vonkajších očkách má po krúžku a vo vnútorných po prehnutej postranici. Jeden z článkov je 113 a druhý 115 mm d.; zachovalejšia z postraníc 115 mm d. (tab. X, 1).

9754: Torzo železnej *šable* alebo *meča* so so zvyškami tŕňovitej rukoväti, 78 cm d., z čoho na rukoväť pripadá 7,5 cm; najv. šírka čepele 33 mm (tab. X, 2).

9755: Torzo *strmeňa* ako čís. 9745. Drôtená tausovaná výzdoba je dobre viditeľná. 145 mm v.; š. stupátka 32 mm (tab. X, 4).

Hrob patril zrejme jazdcovi, ktorého pochovali s koňom. Kostrový materiál nezachránili. V hrobe bolo — možno predpokladať — najmenej aspoň ešte jedno malé nákončie a zaiste aj veľké nákončie. Väčšina kovaní, ktoré sa zachovali, bola súčiastkou konskej ohlávky; bezpečne z bojovníkovho opaska pochádza len malé nákončie. Hrob bol, zdá sa, aj debnený. Podľa toho, že z ozdobných, detailne zainventovaných kovaní sa zachovalo v múzeu iba 9 kusov, zo súpravy ozdôb a súčiastok jazdeckého výstroja — ak poznámka o 30 bronzových kovaníach vo výročnej

zpráve SVM (1937) zodpovedala skutočnosti — zničilo a stratilo sa asi 21 predmetov. Hrob A podľa toho patril nesporne k najbohatším jazdeckým hrobom na pohrebisku.

Hrob č. 1. Na jeho oválny obrýs sa prišlo v h. 60 cm pod povrchom. D. 360, š. cca 250, h. 240 cm pod povrchom, v smere od VVJ na ZZS. Južnú časť výplne hrobu odvalili pri kopaní štrku. Odkryv najtmavších, miestami až uhľovočiernych častí výplne ukázal, že hrob porušili veľkou jamou, ktorej ústie sa skoro krylo s ústím pôvodnej jamy. Tento dodatočný výkop sa kužeľovite zbíhal ku spodku a v h. 215 cm bol pribl. 90 až 110 cm široký. Pôvodná jama bola približne korytovitého prierezu, ale zvyšky jej stien sa značili dosť neurčito vo vrstve štrku a piesku.

V kultúrnej vrstve ponad výplňou jamy bolo niekoľko zvieracích kostí a zlomkov hradištnej keramiky (1975—1978). Nálezy z výplne: 60—110 cm: ojedinelé zvier. kosti; 110—128 cm: ojedinelé hradištne črepy (1979—1980) a zvieracie kostičky; 140 cm: hradištne črepy (1972); 165 cm: hradištný črep (1973) a zvieracie kosti; 195 cm: zvieracia lebka v zlomkoch pri Z okraji jamy.

V čiernej vrstve (hr. 5—10 cm) na dne jamy, v h. 240 cm, naľavo od osi hrobu kosti dospelej ženy (mat.), z ktorých sa zachovali zvyšky kostí horných a dolných končatín, niekoľko stavcov chrbtice, sánka, vrchná časť lebky a zlomok lebky. Na pôvodnom mieste spočívala možno iba ramenná a stehenná kosť; poloha lebky bola len približná a sánka od nej vzdialená 65 cm na ZZS. Telo uložili hlavou na JV, nohami na SZ (obr. 2, tab. III, 3).

Prílohy: nádoba v zlomkoch (1974), ústím na SSZ, napravo od stehennej kosti; končatinová zvieracia kosť a kosti z kura na mieste, kde boli približne konce nôh; ojedinelé zvieracie kosti napravo od miesta, kde spočívala spodná časť tela.

Hrob bol z väčšej časti porušený. Spodok dodatočného výkopu smeroval ponad vrchnú časť kostry.

1972: Fragment tenkostennej *nádoby* podunajského typu, vytočenej najskôr na ručnom kruhu, sivej farby, s výzdobou dvoch tiahlych vlnoviek a dvoch pásov, vyrytých náčiním o 5—7 zúbkoch. V materiáli ojedinelé zrnká piesku a sludy. Ústie nádoby malo zaoblený okraj a bolo lievikovite roztvorené (tab. XI, 4).

1973: Okrajový zlomok tmavej hnedošedej *nádoby* podunajského typu, vyrobenej na kruhu; ústie pravidelné, lievikovite roztvorené a skrojené (tab. XI, 2).

1974: *Nádoba* podunajského typu, mierne vypuklá, súmerná, s hrdlom slabšie roztvoreným; dno výrazne zúžené. Vyrobena bola na kruhu. Na hrdle jemné vodorovné ryhy, svedčiace o jeho úprave formovacím náčiním. Povrch šedý, mies-

tami čiernošedý, nehladký. Na vnútorných stenách nerovnosti po prstoch hrnčiara. Dno vypracované i znútra. Výzdoba, ostro vrezaná rydlom o 5 zúbkoch, pozostáva z troch vodorovných pásov a z dvoch súmerných vlnoviek, ktoré vyplňujú polia medzi vodorovnými pásmi. S rydlom sa pracovalo najskôr zľava napravo. Vnútornú stranu ústia krásli dvojité vlnovky. Zo zlomkov zlepaná a dopĺňovaná. V. 135, ú. 99, n. š. 112,5, dno 51 mm (tab. XI, 5, 5a).

1975: Zlomok *nádoby*, zhotovenej vo voľnej ruke, hrboľatého povrchu; pod okrovosivým povlakom hrubšia čiernašedá vrstva. Patrí azda k hrubej potiskej keramike.

1976: Zlomok svetlohnedej *nádoby* azda potiského tvaru, zhotovenej vo voľnej ruke, hrboľatého povrchu.

1977: Zlomok *nádoby* podunajského typu, zhotovenej najskôr na kruhu, šedej farby, s vlnovkou a pásikom; v materiáli jemné zrnká sludy a ojedinelé zrnká piesku (tab. XI, 1).

1978: Zlomok hrubostennej *nádoby* asi podobného typu, zhotovenej na kruhu; pásik výzdoby vyrytý šesťzubým rydlom; pod červenkavohnedým povlakom hrubšia čiernašedá vrstva; v materiáli črepa sluda (tab. XI, 3).

1979: Atypický zlomok *nádoby*, vyrobenej najskôr na kruhu, zo staršej až strednej doby hradistej.

1980: Dva atypické zlomky z hradištných *nádob*, vyrobených vo voľnej ruke, šedej farby, s jemnými zrnkami sludy.

Hrob č. 2. Skoro kruhovitý pôdorys, d. 345, h. 250 cm. Južnú stranu hrobu porušili pri kopaní štrku. Tmavá výplň jamy sa ukázala v h. 55 cm pod povrchom. Približne kotlovitého prierezu, s ústím široko roztvoreným. Vlastná hrobová jama sa začínala v h. 82 cm pod povrchom.

V kultúrnej vrstve ponad výplňou našli sa dva hradištné črepy (1981, 1982). Nálezy vo výplni: 55–165 cm pod povrchom: tri zlomky hradištných keramiky (1983, 1984, 2662); 125 cm: zlomok zvieracej kosti; 125–135 cm: na osi v západnej tretine hrobu zhľuk uhľíkov (stopy ohňa) na ploche v priemere 40 cm.

V h. 207 cm sa zreteľne rysoval obdĺžnikový rámec zuhoľnatého a spráchniveného debnenia, orientovaného dlhšou osou v smere V–Z, v akom uložili pôvodne aj telo. Pruh rámca bol 5–6 cm š. a plocha ním ohraničená rozmerov 240×137 cm. Horná strana debnenia bola trochu užšia (129 cm) a miernym oblúkom vychýlená. Približne podobných rozmerov bol aj spodok hrobovej jamy. Tesne ponad západným okrajom debnenia naľavo od jeho osi zlomky zvieracej lebky; v ich blízkosti zlomok ohnutej železnej tyčinky, azda skoby.

Boky debnenia sa korytovite zbíjali ku dnu

jamy. Dno pokrývala takmer súvislá, 5–6 cm, miestami i hrubšia vrstva zuhoľnatých zvyškov dreva. Povrch tejto vrstvy bol v prostriedku 234, pri západnom okraji 236 a na východnej strane debnenia 240 cm hlboko. Steny debnenia boli približne 29–33 cm vysoké a súdiac podľa polohy železných kovaní a skôb boli jeho dlhšie boky pripevnené k spodku alebo veku debnenia na štyroch miestach. Zlomky týchto kovaní a skôb na dolnej strane boli 45 a 47 cm vzdialené od západného okraja a na hornej strane vzdialené 50 a 58 cm od východného okraja debnenia. Keďže spodná vrstva debnenia mala približne také isté rozmery ako ústie rámca debnenia, dá sa predpokladať, že steny rakvy boli pôvodne nie korytovité, ale kolmé.

Vo výplni debnenia (štrk a piesok) sa prišlo na zhľuky uhľíkov; najväčší bol v dolnej tretine debnenia. Ďalšie nálezy z vnútra debnenia: ojedinelé zvieracie kostičky; kus nezuhoľnatého dreva napravo od osi a 140 cm od horného boku debnenia; neúplná stehenná kosť dospelého jednotlivca, v šikmej polohe, 135 cm od horného boku a 50 cm naľavo od osi; v dolnom pravom kúte zlomok ďalšej končatinovej ľudskej kosti; zvyšky asi ľavej holennej kosti najskôr v pôvodnej polohe, v spodnej tretine debnenia, napravo od osi; ojedinelé chatrné zlomky železa; nádoba ústím na JZ v pravom dolnom rohu (1985). Nálezy spočívali prevažne na samom spodku debnenia. Je pozoruhodné, že napriek tomu, že nájdené tri kosti dolných končatín boli dosť zachovalé, nenašli sa ďalšie kosti a že na stopy lebky sa vôbec neprišlo. Hrob bol zrejme porušený, ale znaky toho vo výplni neboli badateľné. Ľudské kosti určil E. Vlček ako ad.-mat. a oznámil mi tiež, že sú všetky ľahko ohorené, akoby boli ležali v horúcom popole. Okolnosť, že dno jamy pokrývala súvislá, 5–6 cm, miestami i hrubšia čierna vrstva s uhľíkmi, pripúšťa túto možnosť. Ak je zistenie E. Vlčka správne, neviem vysvetliť, či oheň založili na dne jamy pred vydoštením hrobu, či zapálili samo debnenie a či mŕtveho prisypali len horúcim popolom a uhľíkmi. Zlomky železných kovaní a skôb, z ktorých niektoré (podľa náčrtu) boli ohnuté do pravého uhla, sa nezachovali.

1981: Zlomok hrubostennej *nádoby* podunajského typu, vyrobenej na kruhu; na vnútornom šedohnedom povrchu plytké vodorovné žliabky po ľahoch prstami a na vonkajšom, žltohnedej farby, jemné vodorovné ryhy, vyryté tupým nástrojom; jemné zrnká sludy.

1982: Okrajový zlomok *hrnca* podunajského typu, vytočeného na kruhu, okrovosivý. Ústie hrdla mierne roztvorené, na okraji vyhranené. Na vonkajšom povrchu jemné vodorovné ťahy a na vnútornom súmerná, pravidelná vlnovka, vyry-

tá dvojzubým náčiním. Jemná sluda, ojedinelé zrnká piesku (tab. XI, 7).

1983: Zlomok hnedej *nádoby* hrboľatého povrchu, vyrobenej vo voľnej ruke; hrubá potiská keramika.

1984: Zlomok tenkostennej *nádoby* podunajského typu, vytočenej na kruhu; nehladkého povrchu, s pásikom rytých línií.

1985: Súdkovitá *nádoba* podunajského typu, vytočená na primitívnom kruhu, prevažne červeno-hnedá, drsného povrchu. Ústie hrdla mierne roztvorené, nepravidelné. Okrášlená troma pásmi a troma vlnkami, vyrytými náčiním o 4–6 zubkoch, nepravidelne, najskôr zľava napravo. Na rozhraní hrdla a výdute vodorovná ryha. Dno je vypracované i znútra a na spodku tvorí nepatrnú priehľbinu, ktorá siaha skoro po samý obvod nádoby. Zvonku ponad dnom zvislé ťahy po prstoch. Ústie dopĺňované. V. 121, ú. 91, n. š. 103,5, dno 69 mm (tab. XI, 8).

2662: Atypický *črep* prehistorického rázu. Zlomok hrubostennej *nádoby* podunajského typu, vytočenej na kruhu, drsného povrchu; pásy viacnásobných rytých línií; jemné zrnká sludy (tab. XI, 6).

H r o b č. 3. Detský (inf. I?). Povrch výplne hrobu zistený pod kultúrnou vrstvou. Obdĺžnikový, so zaoblenými rohmi, v smere od JV na SZ. D. 125, š. 45, h. 75 cm pod povrchom. V juhovýchodnej časti zvyšky lebky, obrátenej tvárou na JZ a zlomok kosti pravého ramena. Čelo lebky v h. 70 cm pod povrchom.

H r o b č. 4. Oválny, d. cca 260, š. cca 190 a h. 220 cm pod povrchom, v smere V–Z. Juhovýchodná strana výplne odvalená pri kopaní štrku a piesku. Na výplň sa prišlo pod kultúrnou vrstvou v h. 60 cm. Ústie jamy od 60 do 90 cm široko roztvorené; od 90 cm nadol steny jamy strmo, miestami kolmo klesali ku dnu. Dno bolo nepravidelné a približne 190 cm d. a 80 cm š. (obr. 3).

Z odkryvu kultúrnej vrstvy ponad hrobom pochádza väčší fragment hradištnej nádoby (1986) a dva zlomky zvieracích kostí. Nálezy v tmavohnedej, miestami skoro čiernej štrkovitej a pieskovitej výplni hrobu: 90–144 cm: hradištný črep (1987); 123 cm: vrchná časť ľudskej lebky v JV štvrti jamy (a); 130 cm: od lebky na JZ lebečná kostička a 75 cm na SZ sánka (b); 140 cm: v SV časti zlomok zvieracej kosti (c); 150 cm: blízko V okraja grafitový črep stradonickej keramiky (e) (5852); asi 15 cm na JZ od lebky atypický zlomok hradištnej keramiky (f) (nezachoval sa); blízko JZ okraja zlomok zvieracej kosti (g); 160 cm: blízko západného okraja atypický črep (d) (nezachoval sa); 168 cm: v SZ časti vrchná časť ďalšej ľudskej lebky (p); 195 cm: v Z tretine výplne zlomky zvieracích kostí (h, i).

Nálezy na dne hrobovej jamy (208–220 cm): stehenné kosti (m, l), pravá holenná kosť (n) a kosti ľavého ramena (k) dospelého jednotlivca na pôvodnom mieste; na SV od ramennej kosti zvieracie kosti (j) a lebečná kostička (r) (ľudská?); 22 cm na S od pravej holennej kosti, na pôvodnom mieste nádoba (o) (1988). V miestach kostry na dne jamy slabá čierna vrstva s ojedinelými uhlíkami. Telo, súdiac podľa nálezových okolností kostí, uložili hlavou na V, nohami na Z. Hrob porušili na miestach, kde spočívala vrchná časť tela. Lebku z polohy a), ktorá patrila pravdepodobne kostre na dne jamy, určil E. Vlček ako ženskú (ad.) a lebku z polohy p), pochovanú dodatočne, ako mužskú (ad.-mat.). Sánka z polohy b), nájdená ponad holennou kosťou, patrila k lebke ženskej. V hrobe č. 4, podľa uvedeného, spočívala prostá žena; kovových vecí sa v ňom našlo.

1986: Fragment väčšej *nádoby* podunajského typu, vytočenej na kruhu, súmernej, šedohnedej; na ňom dve pravidelné vlnky a dva pásy, vyryté päť až šesťzubým nástrojom. Na vnútornom povrchu súvislé vodorovné ryhovanie. Ústie hrdla mierne roztvorené a na okraji šikmo skrojené. V hline črepa jemné zrnká sludy a ojedinelé zrnká piesku (tab. XI, 12).

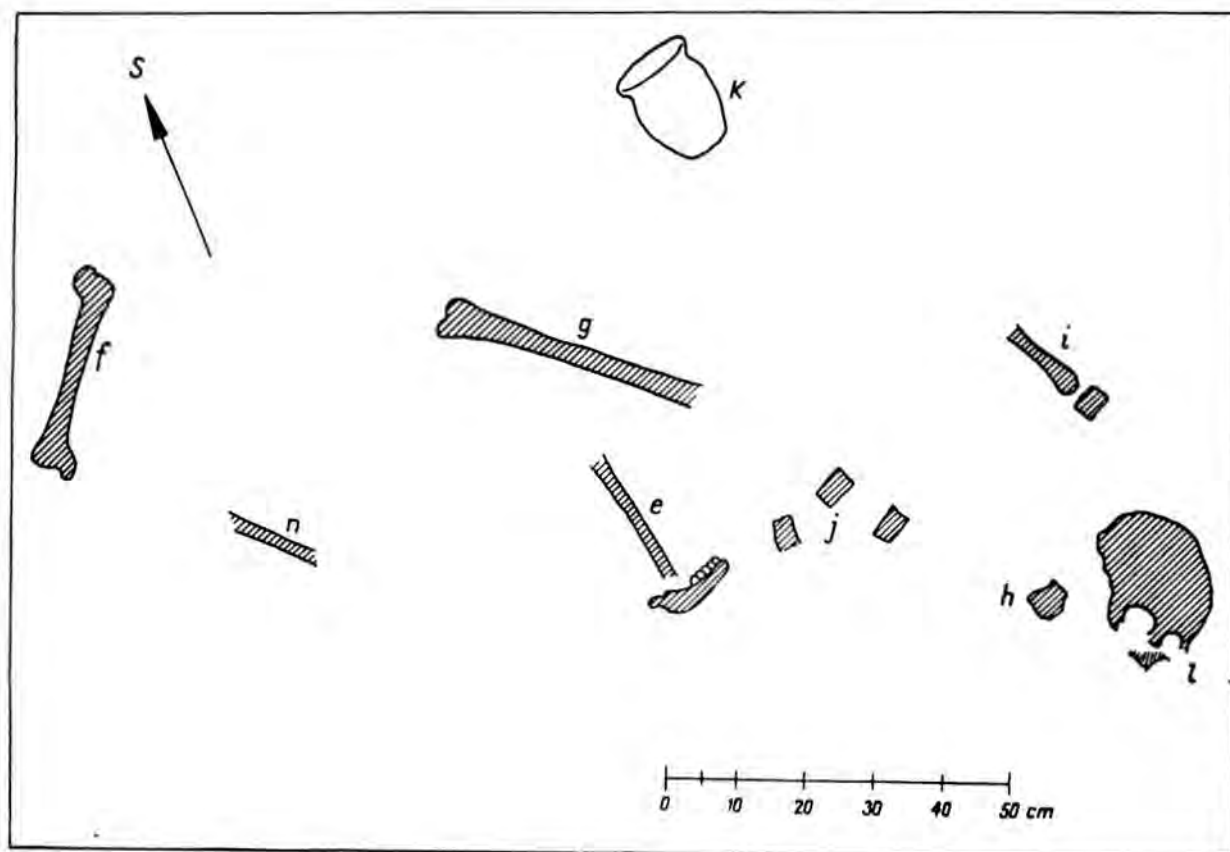
1987: Zlomok sivej tenkostennej *nádoby* podunajského typu, vytočenej na kruhu, s výzdobou dvoch pásov vodorovných rýh; v materiáli črepa veľa jemných zrníek sludy a ojedinelé zrnká piesku (tab. XI, 9).

1988: *Nádoba* podunajského typu, šedej, miestami červenošedej farby, vytočená na kruhu, súmerná, nápadne vypuklá, s hrdlom výrazne roztvoreným a na okraji šikmo skrojeným. Jemné ťahy na hrdle svedčia o práci s formovacím nástrojom. Dno je i znútra vypracované a priehľbina na jeho spodku, siahajúca až po okraj dna, je odtlačkom kruhovitej doštičky. Okrášlená 3 súmernými, štvorzubým nástrojom vyrytými vlnkami. V. 124, ú. 100, n. š. 120, dno 62 mm (tab. XI, 11).

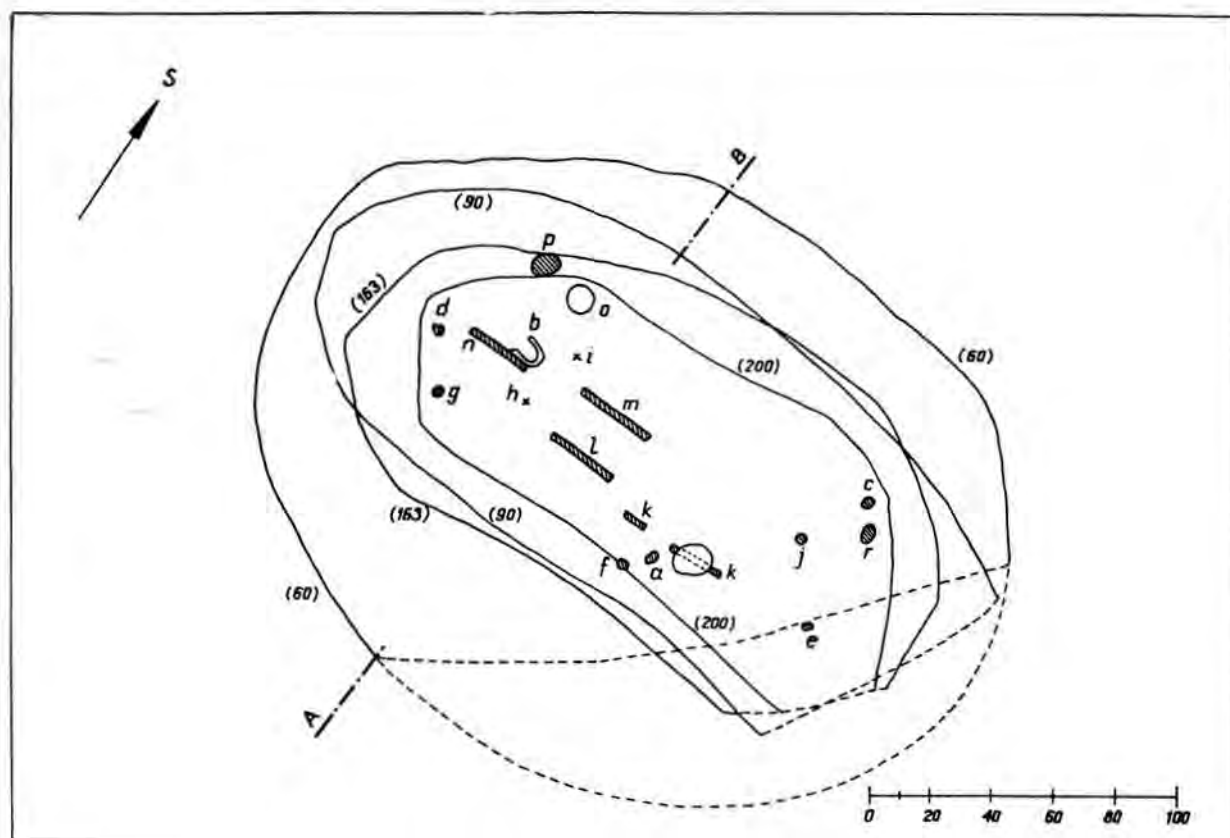
5852: Okrajový zlomok grafitovej *nádoby* stradonickeho typu (tab. XI, 10).¹²

H r o b č. 5. Jeho výplň sa začínala v h. 60 cm pod tmavohnedou humusovitou kultúrnou vrstvou, v ktorej bolo niekoľko zlomkov keramiky kanelovanej (1989). Južnú stenu jamy porušili pri kopaní štrku. Ústie jamy 326 cm d. Väčší východný diel ústia jamy bol kruhovite rozšírený. Od 113 cm nadol hrobová jama mala už obdĺžnikový pôdorys. Dno cca 275×130 cm; h. hrobu 205 cm pod povrchom.

Nálezy vo výplni: 59 cm pod povrchom: prostred širšej časti ústia hrobu skupina zvieracích kostí; 60–110 cm: ojedinelé atypické črepy keramiky prevažne kanelovanej (1990); 120–135 cm: ojedinelé zvieracie kosti a črepy keramiky

Obr. 2. Detail hrobu č. 1. Obr. 2—13 kreslil V. Budinský-Krička.

Obr. 3. Hrob č. 4.

kanelovanej (1991); 152 cm: v pravom dolnom kúte zvieracia kosť; 160 cm: pozdĺž dlhších stien jamy sa značil vo výplni tmavý pruh 4–5 cm š., na severnej strane 240 a na južnej 210 cm d.; tieto stopy dreva sa strácali v h. 175 cm pod povrchom.

Na južnej strane spodku jamy v smere VVS–ZZJ porušená kostra mužská (mat.); po jej pravom boku neporušená kostra koňa, uloženého hlavou na západ. Z ľudského tela na pôvodnom mieste sa našli iba kosti dolných končatín (tab. 4, 2), niekoľko stavcov chrčtice a azda ešte zlomok ľudskej ramennej kosti a ľavej lopatky; lebka, sánka a ostatné kosti jazdca, pokiaľ sa zachovali, boli prehádzané (obr. 4).

Nálezy na mieste bojovníkovho pásu: blízko horného konca ľavej stehennej kosti veľké nákončie (1922); tri drobné vidlicovité kovania (1993–1995), z ktorých spodné vzdialené bolo od horných 20 a 26 cm a horné od seba 30 cm; uprostred pásu v smere Z–V dve kotúčovité kovania, vzdialené od seba 5 cm (2014); na pravej

strane pásu dve malé nákončie (2005, 2006), obdĺžnikový pliešok (2029) a zlomok klinca (1996).

Bojovníkova dlhá železná kopija spočívala pozdĺž jeho holennej kosti hrotom na Z. Nezachovala sa. Paralelne s ňou ležala končatinová zvieracia kosť a pod ňou na boku nádoba (2000), obrátená ústím na západ. Severne od pravej stehennej kosti torzo železného nožika so stopami drevenej pošvy (1999) a severne od kolien bol azda ďalší nožik, ktorý sa nezachoval. Blízko nôh, v ľavom dolnom rohu, zvieracia lebka, položená čelustami na Z.

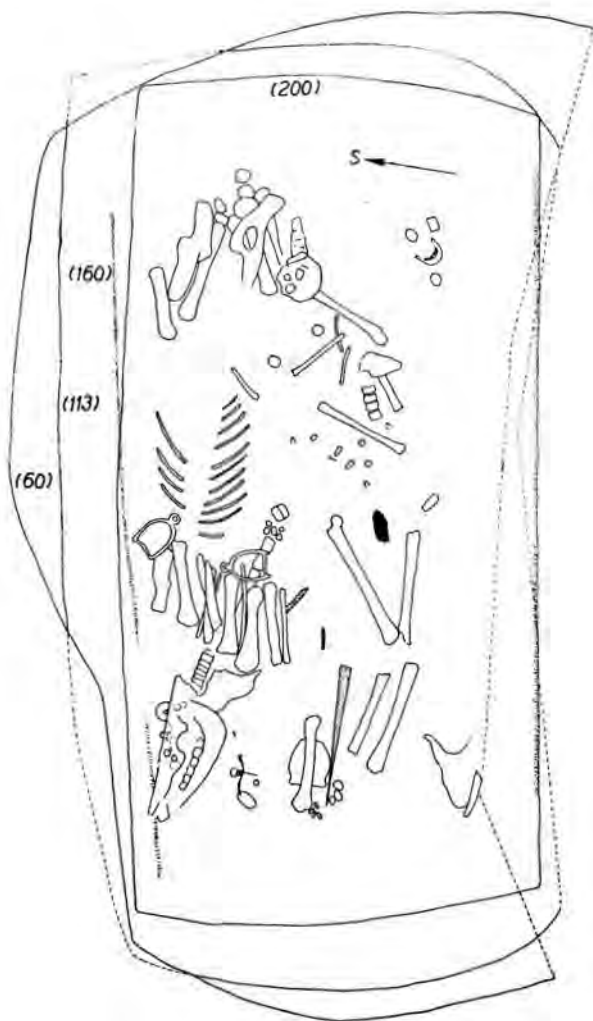
Osedlaný koň spočíval na bruchu, s končatinami pod sebou a s hlavou na pravom boku. Zo sedla sa zachovali iba strmene, jeden po pravom (1997) a druhý po ľavom boku koňa (1998); pracka, odkrytá v blízkosti ľavého strmeňa, pri spracovaní nálezov sa nenašla. Na kostiach prednej časti trupu bola pracka (2015), rozeta (2016) a ďalšie drobné bronzové predmety (2017–2020). Ohlávku krášlili dve faléry; jedna z nich (2003) vyčnievala spod hlavy a dotýkala sa postranice zubadla (2004), ktorého polovica spočívala pod vrchnou čelustou konskej lebky. Druhá faléra (2013) s druhou polovicou zubadla sa našla južne od konskej lebky. Pod pravým bokom hlavy bol ešte železný krúžok, ktorý sa nezachoval a dva páry plechových kotúčov (2007–2010), z ktorých jeden pár bol tesne pri falére a druhý pri očnej dutine. Podobné kovanie ležalo aj na J od konskej lebky (2011), pri druhej falére a polovici zubadla a pár podobných sme vyzdvihli aj z ľavej strany vrchnej čeluste hlavy (2001, 2002). Tieto kovania krášlili remene ohlávky, zdá sa, že zväčša po dva; našlo sa ich dovedna 13, ale miesto 5 kusov pre sypkosť výplne sa nepodarilo pri odkryve bližšie zachytiť. Pri druhej falére bola ešte objímka z ohlávky (2012) a z miesta bližšie nezaznamenaného získali sme napokon ešte dve rozety (2027, 2028), ktoré krášlili nepochybne remene postroja.

Hrob porušili zrejme v snahe dostať sa k hlave a k trupu jazdca. Pritom pohýbali možno aj kovania opaska. Tie sa však mohli vychýliť zo svojej pôvodnej polohy aj pri rozpade tela.

E. Vlček v antropologickom materiáli z hrobu č. 5, zistil aj detské kosti (inf. I, 1 r.); ide tu o kostičky nájdene v hornej časti jamy na J od miesta lebky jazdca. Podľa toho s bojovníkom pochovali do hrobu súčasne aj dieťa.

1989–1991: Zlomky *keramiky* kanelovanej (tab. XII, 4).

1992: Bronzové liate *nákončie* postriebrené a okrášlené na líci zvieracím bojom a na rube srdcovitými motívami. Na tuľajke, bokoch, čiastočne aj na jednej zo zvieracích postáv trojuholníkové vpichy. V tuľajke sa zachovali dva nity; jej po-

Obr. 4. Hrob č. 5.

škodené ústie zapláťali plieskom. 76 mm d. (tab. XII, 10, obr. 14).

1993–1995: Tri *kovania* tvaru U z bronzového plechu, s 3 nitmi, z ktorých všetky sa zachovali iba v jednom kovaní; na povrchu stopy striebrenia; 18–19 mm d. (tab. XII, 1–3).

1996: Torzo železného *klinca* (?) obdĺžnikového prierezu, 41,5 mm d. (tab. XII, 12).

1997: Železný *strmeň* s masívnymi, tordovanými ramenami kruhovitého prierezu a s plošným štvorcovým uchom; na ploškách ramien a na spodku stúpadla zosilnený rebierkom; 184 mm v., rozpätie ramien 122 mm; zachovalý (tab. XIII, 21).

1998: Torzo a zlomky železného *strmeňa*, podobného predchádzajúcemu (tab. XIII, 22).

1999: Torzo železného *nožika* v zlomkoch so zvyškami drevenej pošvy, 162,5 mm d. (tab. XII, 7).

2000: *Nádoba* podunajského typu, vytočená na kruhu, súmerná, mierne vypuklá, černošedá, miestami šedohnedá. Na ústí hrdla zvonku jemné vodorovné ťahy, stopy práce s formovacím nástrojom. Okraj ústia šikmo skrojený; dno vyhranené i znútra; medzi dvoma pásmi vodorovných línií špirálovite sa vinúca vlnovka, vyrytá štvorzubým nástrojom. V. 130, ú. 105, n. š. 113, dno 54×58 mm (tab. XII, 11).

2001, 2002, 2007–2011, 2021–2026: Trinásť kotúčovitých *kovaní* z bronzového plechu, uprostred vypuklých, v priemere 19–20 mm (tab. XIII, 8–20).

2003: Bronzová miskovitá *faléra*, na povrchu postriebrená, s bronzovou rozetou; svorka sa nezachovala; v priemere 74 mm (tab. XIII, 26).

2004: Železné nomádske *zubadlo*. Vo vonkajších očkách má po krúžku a vo vnútorných po postranici tvaru štylizovanej zvieracej postavy. Postranice sú čiastočne vrúbkované a z ich stredu vyčnieva štvorcové ucho. Obidva články zubadla sú 97 mm d. a z postraníc jedna je 138 a druhá 144 mm d. (tab. XIII, 1).

2005–2006: Dve malé bronzové liate *nákončia* tvaru štylizovanej zvieracej hlavy, azda diviaka, s nitom, 22 a 22,5 mm d. (tab. XII, 5, 6).

2012: *Objímka* z bronzového plechu, lichobežníkového tvaru, striebrená, 15 mm d.; nit sa nezachoval (tab. XIII, 25).

2013: Miskovitá bronzová *faléra* ako faléra č. 2003 (tab. XIII, 27).

2014: Bronzové kotúčovité *kovanie* s lúčovitou výzdobou, liate, v priemere 21 mm (tab. XII, 8). Druhé kovanie, tomuto celkom podobné, sa nezachovalo.

2016, 2027, 2028: Tri kusé *rozety* z bronzového plechu, podobné rozetám na falérach, v priemere 18 mm (tab. XIII, 5–7).

2015: Oválna bronzová *pracka* 22,5 mm d. (tab. XIII, 23).

2017–2020: Bronzový *nit* s miskovitou hlavičkou (tab. XIII, 4). Zlomok bronzovej *svorky* z plechového kovania (tab. XIII, 3). Zlomky bronzovej *prevliečky* (tab. XIII, 24). Kusá štvorcová bronzová *objímka* (tab. XIII, 2).

2029: Obdĺžnikový bronzový *pliešok*, striebrený, s výzdobou trojuholníkových vpíchov a s dvoma otvormi, 19 mm d. (tab. XII, 9).

Nomádska železná *kopija* s tuľajkou pozvoľna sa rozširujúcou a s úzkym a dlhým listom sa nezachovala; podľa náčrtu na pláne bola približne 475 mm d. (obr. 4).

Železná štvorcová *pracka* z viazania sedla sa nezachovala; podľa náčrtu na pláne bola približne 5×5 cm š.

Hrob č. 6 odkryli a jeho obsah zachránili J. Krúžljak a J. Tóth. Miesto hrobu na celkovom situačnom pláne je označené len približne. H. 260 cm pod povrchom; spodok hrovej jamy cca 200×110 cm.

Naľavo od osi hrobu spočívali na pôvodnom mieste kosti dolnej končatiny, ľavá ramenná kosť a zvyšky pravej laktovej a vretenej kosti dospelého jednotlivca, uloženého hlavou približne na VVJ, nohami na ZZS. Napravo od priehlavku pravej nohy ležala lebka bez sánky, hľadiaca tvárou na V a blízko nej, napravo od osi hrobu, odkryli dve nádoby, z ktorých jedna mala ústie obrátené na J a druhá na S. Z hrobu zachránili aj dve železné skoby a dva hradištné črepy, z ktorých jeden, súdiac podľa náčrtu J. Krúžljaka, našli azda pri pravej nohe. Z nálezových okolností kostí vysvitá, že pri dodatočnom otvorení hrobu porušili vrchnú časť tela a lebku premiestili k nohám kostry (tab. III, 4); sánka sa nenašla. Nálezy skôb svedčia o debnení. Kostra patrila dospeléj žene (mat.).

2030: Zlomok šedej *nádoby* podunajského typu, vytočenej na kruhu s pásikom vodorovných rýh; v hline črepa ojedinelé zrnká belavého piesku (tab. XII, 13).

2031: Zlomok hrubostennej *nádoby*, vyrobenej na kruhu. Tenšia vrchná vrstva črepa okrovohnedá, spodná hrubšia černošedá; v materiáli ojedinelé hrubšie zrnká piesku; svojou výzdobou (vlnovka a pásik) blízky podunajskej keramike (tab. XIV, 1).

2032: Železná pásiková *skoba* najviac 12 mm š., s ohnutými koncami, z ktorých zachovalejší je tupo zahrotený; rozpätie 96 mm (tab. XII, 17).

2033: Železná pásiková *skoba* najviac 16 mm š., oblúkovite ohnutá, neúplná, v rozpätí 113 mm d. (tab. XII, 14).

2034: *Nádoba* vytočená na primitívnom kruhu; svojou výzdobou súvisí s keramikou podunajskou, ale jej tvar je blízky keramike pražského typu. Nesúmerná, šedohnedá s čiernymi škvrnami. Slabo roztvorené, skoro valcovité hrdlo má rovno

skrojené ústie. Dno je vypracované i znútra. Výzdoba, vyrytá štvorzubým nástrojom, pozostáva z troch nepravidelných vlnoviek a z pásika rovných rýh. Vnútrotný povrch je hladší ako vonkajší. V. 156, ú. 117, n. š. 114,5, dno 88 mm (tab. XII, 16).

2035: Ťažký hrubostenný *hrniec* potiského tvaru, okrášlený v slohu podunajskej keramiky, slabovo vypuklý, skoro vakovitý, s hrdlom široko a lievikovite roztvoreným, oddeleným žliabkom od pliec nádoby; vyrobený na primitívnom kruhu, opracovaný — súdiac podľa rýh na hrdle — formovacím nástrojom a slabovo vypálený; ústie hrdla šikmo skrojené; dno i znútra vyhranené; zvonku zväčša červenkavohnedej, znútra černošedej farby. Výzdoba: ponad pásikom rovných rýh dve nepravidelné, tiahle vlnovky, do ktorých sa vpletá čiastočne ďalšia vlnovka; na vrchnej časti okrem toho vodorovné i šikmé nepravidelné línie. V. 183, ú. 174×185, n. š. 177, d. 131 mm (tab. XII, 15).

Hrob č. 7 odkryli a jeho obsah zachránili opäť J. Kružík a J. Tóth. Miesto hrobu na celkovom situačnom pláne označené len približne. Hĺbka hrobu 2 m a rozmery jeho dna 150×230 cm.

Naľavo od osi hrobu spočívala na chrbte kostera mladíka (?) (inf. II. — juv.); chýbala len lebka, ostatné časti kostry boli na pôvodnom mieste; telo uložili hlavou na V, nohami na Z. Napravo od pravej nohy železný nožík; od chodidla pravej nohy napravo zvieracia lebka a pri nej nádoba, položená ústím na VVS.

Osedlaný koň po pravej strane jazdca zaberal severnú polovicu spodku jamy; uložili ho hlavou na Z; hlava s prednými končatinami spočívala na pravom boku, ostatná časť tela na bruchu; zadné končatiny mal stiahnuté pod seba (tab. IV, 4). V čelustiach zubadlo; napravo a naľavo od hrudného koša strmeň; s viazaním sedla súvisela pracka, nájdená pri pravom strmeni, ohlávku krášlili iba dve prosté faléry; k nej patrila možno aj kostená tyčinka, nájdená dodatočne pri kostiach hlavy až pri revízii nálezov (tab. IV, 4).

Mladého jazdca vystrojili do hrobu, ako nálezy naznačujú, skromne. Jeho lebku odstránili z hrobu najskôr dodatočne.

2036: Miskovitá bronzová *faléra*, na vrchnej strane postriebrená, v priemere 83 mm, kusá; uprostred bola okrášlená väčším a menším plechovým kotúčikom, ktoré k sebe a k falére tesne priliehali a pojili sa k nej nitom; kotúčiky sú v zlomkoch; menší z nich v priemere 18,5 mm (tab. XIV, 8).

2037: Zlomky podobnej *faléry*; jej väčší plechový kotúčik bol tiež postriebrený a v priemere cca 37 mm (tab. XIV, 9).

2038: Z nomádskeho železného *zubadla* sa za-

chovalo iba torzo článku, zakončeného dvoma očkami, torzo priamej postranice štvorhranného prierezu so zvyškom druhého článku zubadla a viac drobných zlomkov z postraníc a z ich bočného štvorcového ucha (tab. XIV, 3).

2039: *Nádobka* podunajského typu, vytočená na kruhu, súmerná, hnedej farby s čiernymi škvrnami; ústie je úzko vyhrnuté a dno vyhranené i znútra; okrášlená viacnásobnou vlnovkou medzi dvoma pásmi rovných rýh. V. 89,5, ú. 89, n. š. 96, dno 55 mm (tab. XIV, 4).

2040: Železná štvorcová *pracka* so zaoblenými rohmi, veľkosti 47×51,5 mm (tab. XIV, 5).

2041: Železný *strmeň* s priamymi ramenami kruhovitého prierezu a s plošným, približne štvorcovým uchom; na ploškách ramien a na spodku stúpadla zosilnený rebierkom; na ploškách ramien má po dva otvory; 116 mm v rozpätí ramien 175, š. stúpadla 40 a plošiek ramien 45 mm (tab. XIV, 7).

2042: Zlomky železného *nožíka* so stopami drevenej pošvy.

2043: Zlomky železného *strmeňa*, podobného strmeňu č. 2041 (tab. XIV, 6).

2044: Kostená *tyčinka* asi na pletenec vlasov, uprostred zosilnená a na koncoch valcovitá a profilovaná, 80 mm d. (tab. XIV, 2).

Hrob č. 8 odkryli a jeho obsah zachraňovali opäť J. Kružík a J. Tóth. Miesto hrobu na celkovom situačnom pláne je len približne označené. Hĺbku hrobu nezaznamenali; rozmery jeho spodnej časti cca 110×200 cm.

Naľavo od osi hrobu v normálnej polohe spočívali azda len holenné kosti jazdca, ktorého telo uložili pôvodne hlavou približne na VVJ a nohami na ZZS. Sánka sa našla približne na pôvodnom mieste, ale opačne obrátená a rozbitá lebka spolu s inými zlomkami ľudských kostí spočívala napravo od osi hrobu, v SV časti jamy. Hrob patrila dospelému mužskému (ad.-mat.). Pravú polovicu spodku hrovej jamy zaberala z väčšej časti kostra osedlaného koňa, ktorého uložili hlavou na SZ.

Inventár hrobu, keďže miesto bolo kopaním štrku ohrozené, menovaní nestačili zakreslovať do plánu; zachytili len približne polohu konských a ľudských kostí. Zo zachránených pamiatok patrili k výstroju jazdca: sekeromlat, nožík, strely, bronzová pracka a nádoba. Pri konskej kostre sa našli nepochybne: zubadlo, dva strmene a železná pracka. Zachránené bronzové a pozlátené kovania sú pravdepodobne všetky z remeňov ohlávky koňa. Ostatné, bližšie neumiestnené nálezy: zlomky sídlitnej keramiky hradištnej, železný predmet s odtlačkami tkaniny, drobné zlomky zo železných predmetov neznámeho tvaru a účelu, skoby z debnenia a železné tyčinky. K obsahu hrobu patrí aj väčšie

množstvo uhlikov asi z výplne jamy a ukážky hnejdej vrstvy zvyškov dreva, najskôr z dna hrobu.

Podľa uvedeného je zrejmé, že hrob bol bohatý a že jeho obsah zachránili len sčasti; chýbajú najmä kovania z bojovníkovho opaska a faléry z ohlávky. Z náčrtu J. Krúžlajka vysvitá, že lebku jazdca našli porušenú.

2045: Železný, dosť zachovalý sekeromlat, čepeľou, ohnutou mierne nadol a s dlhým obuškom štvorhranného prierezu; jeden zo zachovalejších lalokov na uchu je slabo zahrotený; okraje čepele sú lištami vyhranené; pod ohybom čepele je malý obdĺžnikový otvor; 205 mm d. (tab. XV, 5).

2046: Torzo železného nožika, 76,5 mm d. (tab. XV, 6).

2047: Tri zlomky zo železných predmetov neznámeho tvaru a účelu.

Štyri železné strely sa nezachovali.

2048: Zlomky železnej pracky so zaoblenými rohmi (tab. XV, 4).

2049: Nomádske zubadlo. Vo vonkajších očkách má po krúžku a vo vnútorných po postraniaci štvorhranného prierezu, okráslenej hore gulôčkou a vrúbkami; zo stredu postraniac vyčnievajú zvyšky štvorcového ucha; d. kratšieho článku 107, dlhšieho 115 mm; celková d. s krúžkami 256,5 mm a d. postraniac 137 mm (tab. XV, 1).

2050–2064: Jedenásť železných kovaných tyčínok štvorhranného prierezu a štyri menšie zlomky z podobných predmetov. Celých je medzi nimi azda len 5. Viaceré sú k jednému koncu mierne zosilnené a 4 z nich majú hlavicu, vykovánú akoby do valca. Rozpätie najdlhšej tyčinky zo zachovalejších 239,5 a najkratšej 128 mm (tab. XV, 7–21). Niektoré z tyčínok možno považovať azda za polotvary, určené na výrobu postraniac k zubadlám a na výrobu skôb.

2065: Zlomky z rozličných železných predmetov neznámeho účelu; na niektorých stopy dreva.

2066: Úlomky nádoby podunajského typu, vytočenej na kruhu, šedej, miestami hnejdej farby; jej priame, mierne roztvorené hrdlo oddeľovalo sa žliabkom od pliec nádoby a malo zosilnené a vodorovne skrojené ústie; okráslená bola pásom rovných línií pod dvoma vlnovkami, vyrytými štvorhrotým nástrojom; dno bolo vymodelované i znútra; v hline črepov piesok a ojedinelé zrnká sludy; nádoba bola nepochybne prílohou hrobu (tab. XVI, 5); keďže jej zlomky zachránili len z menšej časti, nemohla sa rekonštruovať.

2067–2070: Štyri zlomky z rozličných sídlitných nádob podunajského typu, vyrobených na kruhu, s rytou výzdobou (tab. XVI, 1–4); z kultúrnej vrstvy alebo z výplne hrobu.

2071: Zlomky pozlátenej okrasy tvaru U z bronzového plechu, z opaska bojovníka alebo

z konskej ohlávky, s lisovaným vzorom; stredná ploška kovania bola lemovaná dvojitém rámcom perličiek (tab. XVI, 11); z jemných klinčekov kovania sa zachovali dva.

2072: Pozlátene kuželovité kovanie z bronzového plechu, 30 mm v.; v pologulatom konci štrbina; kovanie súviselo najskôr s držadlom chochola (tab. XVI, 7).

2073–2074: Dve obdĺžnikové kovania s dvoma nitmi z bronzového plechu, v zlomkoch, zachovalejšie 21 mm d.; azda z konskej ohlávky (tab. XVI, 19–20).

2075: Bronzový krúžok pozlátenej, z drôtu štvorhranného prierezu, v priemere 17 mm, pravdepodobne z konskej ohlávky (tab. XVI, 8).

2076: Trubička z bronzového plechu, k hornému koncu slabo zúžená, 25 mm d., pravdepodobne z ohlávky (tab. XVI, 6).

2077: Bronzová svorka z väčšieho kovania, ktoré sa nezachovalo a ktoré bolo pravdepodobne súčiastkou postroja (tab. XVI, 12).

2078–2082: Päť bronzových svoriek z kovani, ktoré sa nezachovali a ktoré kráslili remene postroja (tab. XVI, 14–18).

2083: Zlomky plechových súčiastok väčšej okrasy, najskôr z držadla chochola; mala asi tvar nesúmerného komolého kužela a skladala sa, zdá sa, z 3 plechových pásov, z ktorých najširší bol 22,5, užší 15 a ostatný 10 mm š.; dva užšie pásy mali perličkovú výzdobu. Všetky tri pásy boli pripevnené k podložke okrasy klinčekami, z ktorých sa zachovali dva (tab. XVI, 13). S touto okrasou súviselo možno kuželovité kovanie č. 2072 alebo plechová trubička č. 2076.

2084: Prelamované kovanie z bronzového plechu, pozlátenej, s 3 nitmi, 38,5 mm v., z ohlávky (tab. XVI, 10).

2085: Bronzová pracka pravdepodobne z bojovníkovho opaska; jej ozdobná plechová platnička, s výrezom uprostred, má 4 nity s veľkou hlavickou; celková d. 74 mm (tab. XVI, 9).

2086: Torzo železného strmeňa s ramenami kruhovitého prierezu a so zlomkom ucha; rozšírená ploška zachovalého ramena ako aj spodná strana stúpadla je zosilnená rebrom; ramená sú tausované prúžkami bronzového pliešku; 149 mm v. (tab. XV, 3).

2087: Zlomky železného strmeňa podobného predchádzajúcemu (tab. XVI, 2).

Hrob č. 9. Kontúra jeho výplne sa zreteľne črtala až od h. 123 cm pod povrchom. D. 238, š. 85–110, h. 190 cm pod povrchom; v smere VVS–ZZJ. Ústie vo východnej časti jamy bolo nápadne rozšírené a aj výplň bola tu iná (tmavohnedá, humusovitá) ako v užšej západnej časti jamy (prevažne štrkovitá a pieskovitá).

Nálezy vo výplni: 150 cm pod povrchom: zlomok zvieracej kosti, zlomok jemnej laténskej ke-

ramiky (č. 2663, tab. XXI, 15)¹³ a tri črepy grafitovej keramiky stradonického typu, ktoré sa nezachovali;¹⁴ 155 cm: ďalšia zvieracia kosť a črep (nezachoval sa).

Spodok hrovej jamy obdĺžnikového pôdorysu, d. 200 a š. 58–63 cm. Dno pokrývala 3–4 cm hrubá čierna vrstva, zvyšky najskôr dreva, zotlelého suchou destiláciou. V normálnej polohe spočívali na vrstve chatrné zvyšky kostí dolných končatín, niekoľko stavcov chrčtice, pravá kľúčna kosť, mostok hrudníka a azda aj zlomok panvovej kosti so zvyškami pravej lakťovej a vretennej kosti; na stopy lebky sa neprišlo; d. tela podľa náčrtu cca 135 cm; kostra patrila maloletému individuu (inf. II–juv.); telo uložili hlavou na VVS. Na spodku jamy okrem ojedinelých zvieracích kostičiek sa prišlo aj na veľkú končatinovú zvieraciu kosť, ktorá ležala priečne na stehenných kostiach ľudských a na vrchnú časť zvieracej lebky, ktorá pokrývala pravú stehennú kosť ľudskú. Prílohou hrobu okrem mäsitej potraviny bola len nádoba, odkrytá v SZ rohu jamy.

Pri dodatočnom otvorení porušili východnú časť hrobu a odstránili z neho asi len lebku. Najskôr pri tomto zásahu rozšírili východnú časť ústia jamy. Keďže hrob patrila prostému maloletému individuu, jeho porušenie sotva bolo motivované vykrádaním cenností.

2088: Súmerná, výrazne vypuklá, tenkostenná nádoba podunajského typu, vyrobená asi na kruhu rýchlo otáčanom a opracovaná formovacím nástrojom, čoho znakom sú jemné ryhy na hrdle znútra; šedohnedá s čiernavými škvrnami; hrdlo úzko vyhrnuté a dno sformované i znútra; na dne plytká nerovná priehlbina až po obvod; výzdoba, vyrytá dvoj- až trojzubým nástrojom: medzi dvoma pásmi rovných línií pravidelná vlnovka. V. 136, ú. 111, n. š. 132,5, d. 71 (tab. XXI. 16).

Hrob č. 10. Jeho výplň sa značila od 66 cm pod povrchom. Ústie jamy, 320 cm d. a najviac 250 cm š., sa vynímalo ako nepravidelný lichobežník, jednostranne a oblúkovite rozšírený na JZ strane. Boky jamy do hĺbky 110 cm pod povrchom klesali dosť strmo a formovali sa do obdĺžnika; odtiaľ do hĺbky 148 cm spád stien bol miernejší, korytovitý. Boky spodnej časti jamy boli zväčša kolmé, ba miestami smerom nadol sa aj rozširovali. Vlastná hrobová jama sa začínala teda až v hĺbke 148 cm. Rozmery spodku jamy 168×233 cm; h. hrobu 235 cm pod povrchom; smer jamy VVJ–ZZS.

Nálezy z kultúrnej vrstvy ponad výplňou hrobu: zvieracia čeľusť, niekoľko zlomkov nedopálených kostí a dva hradištné črepy (2089, 2090).

Obsah výplne hrobu: zlomok hradištnej keramiky (2093); zlomky železného predmetu (2187); 70–86 cm: vo východnej polovici, na ploche v priemere cca 90 cm veľká skupina zviera-

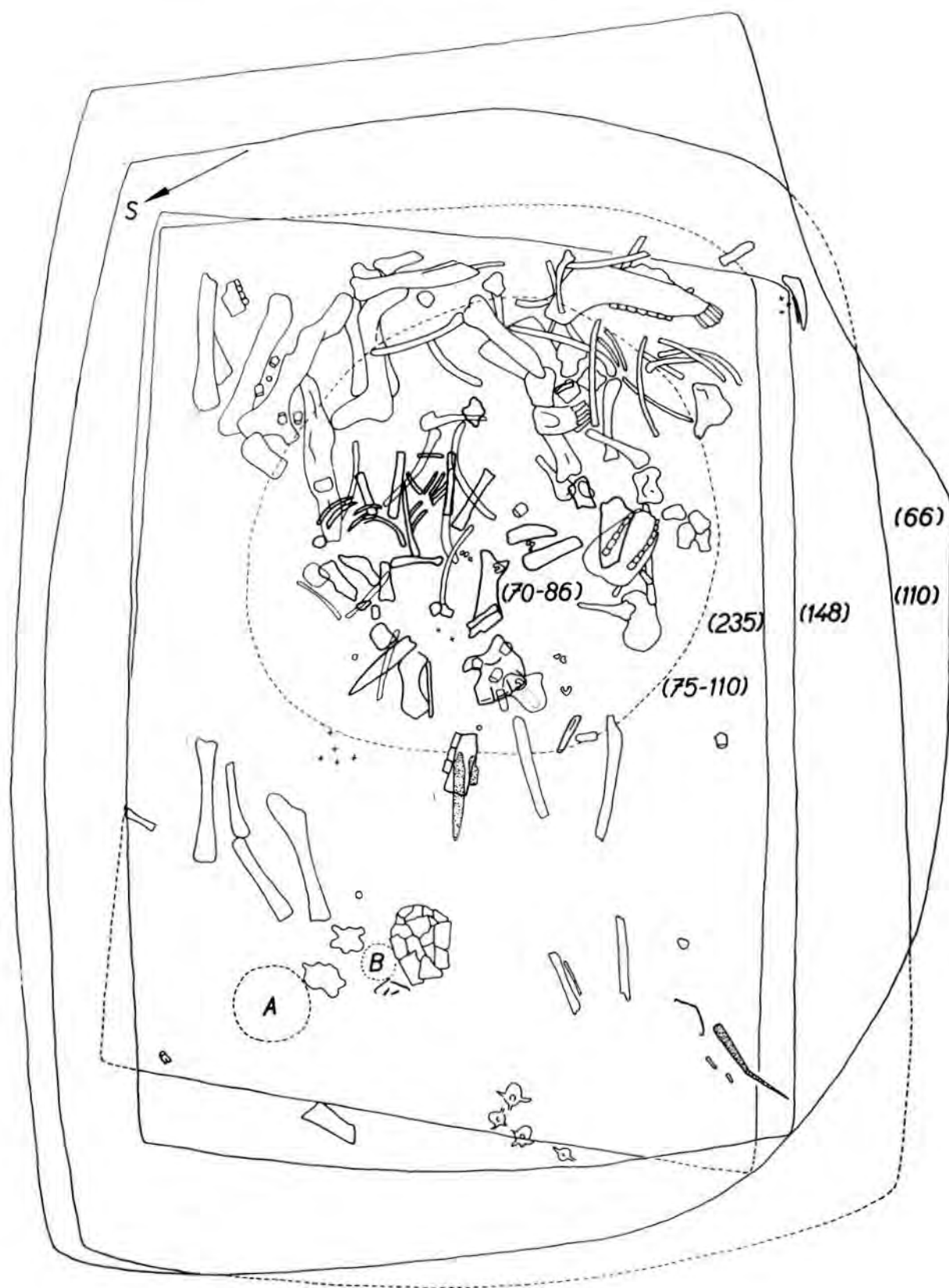
cích kostí (tab. IV, 1), niekoľko uhlíkov a hŕstka kalcinovaných kostí; tmavohnedá, štrkom premiešaná výplň na mieste nálezu zvieracích kostí temnejšia; táto škvrna v h. 110 cm bola v priemere 120 cm; sledovala sa do hĺbky 135 cm pod povrchom; 100 cm: hradištný črep (2091) a zvieracia kosť; 110 cm: zvieracia lopatka; 130 cm: zlomok zvieracej čeľuste a iná zvieracia kosť; 145 cm: niekoľko zvieracích stavcov chrčtice a železná skoba (2094); 160–165 cm: výplň tmavá, škvrnitá; zlomky železného predmetu (2095), hradištný črep (2092), zvierací zub a zlomky zvieracích kostí; 182 cm: zlomky železných skôb a plechu (2096, 2097); v rohu medzi ľavým a dolným bokom jamy kopija (2089), položená hrotom na Z, pri nej zlomky nožika (2099) a na V od kopije drevená výplň kužeľovitého kovania so stopami zelenkavej patiny (nezachovala sa); 200 cm: tmavú výplň vystriedala svetlejšia, žltohnedá (piesok a štrk), sfarbená tmavšie iba miestami.

Pri hornom boku jamy od h. 172 cm sa zjavovali kosti koňa, siahali najviac do hĺbky 236 cm pod povrchom. Kostra bola z väčšej časti porušená, iba kosti zadnej časti sa našli približne v normálnej polohe. Ku konskej kostre patrili najskôr aj viaceré kosti, odkryté vyššie vo výplni. Koňa uložili, ako rozloha kostí svedčila, na neobvyklé miesto, k hornému boku jamy, a to hlavou na JJZ a zadnou časťou na SSV (obr. 5).

Kosti ľudské, pokiaľ sa vôbec zachovali, boli v porovnaní s kostrou koňa v chatrnom stave; patrili pravdepodobne mužskému (mat.); v normálnej polohe sa našli len kosti dolných končatín, pravá panva a ľavá ramenná kosť a v sekundárnom uložení iba ľavá časť panvy a zlomok ramennej (?) kosti; na stopy lebky sa neprišlo. Jazdca uložili hlavou na VVJ, nohami na ZZS, vystretého. Jeho pozostatky spočívali na čiernej, niekoľko cm hrubej vrstve, ktorej povrch bol prostred jamy v h. 228 cm a ktorá odtiaľ smerom k hornému a dolnému boku jamy nepatrne klesala. Dno jamy, súdiac podľa tejto vrstvy, vyložené bolo najskôr doskami. S debnením hrobu súviseli zrejme aj nálezy skôb a železného plechu vo výplni, ale na jeho rámec, teda na stopy bočných stien debneňa, sa pri odkryve neprišlo.

Po pravom boku jazdca boli až štyri nožíky (2170, 2171, 2177, 2178) a možno aj štyri strely (2172–2175) a vyzbrojený bol aj kopijou (2098), ktorú sme spolu so zlomkami nožika (2099) odkryli už vo výplni, o čom bola už zmienka. Neďaleko pravej nohy boli zlomky nádoby (2191); ležala na boku, ústím obrátená na ZZS. Stavce a končatinové zvieracie kosti, nájdené na SV od nádoby, boli azda skôr zvyškami obetovaného mäsa ako zabľúdilými časťami konskej kostry.

Bohatá súprava kovaní z bojovníkovho pásu bola síce rozptýlená (na ploche cca 65×65 cm),

Obr. 5. Hrob č. 10.

ale jej väčšia časť spočívala približne na pôvodnom mieste, na pravej strane pása. V najbližšom okolí pravej panvy, na nej i pod ňou boli: dve nákončie (2159, 2185), tri dvojdielne kovania (2156–2158) a dve srdcovité (2154, 2155) a tri drobné motýľovité kovania (2183, 2184, 2188). Tretie nákončie (2153) bolo pri ľavej stehennej kosti, ale ostatné (2166) až na ľavej ramennej kosti. Tretie srdcovité kovanie (2162) sme našli 30 cm na V od pravej panvy a z dvojdielných ďalšie (2163) asi 45 cm na V od tej istej kosti, piate (2182) asi 28 cm na J od ľavej stehennej kosti a ostatné v JV štvrti hrobu (2186), kde sa našla aj objímka (2100), ktorá patrila pravdepodobne už konskej ohlávke. S výstrojom bojovníka súviselo ešte kresadlo (2181), nájdené 75 cm na SV od pravej panvy, zlomky železa (2095), nájdené pri pravej holennej kosti a na mieste trupu (2161, 2180) a zlomok kovania (2179), vyzdvihnutý spod ľavej panvy. K pravej stehennej kosti zabľúdil pologuľatý gombík (2101) z konskej ohlávky.

Pri samotnej konskej kostre bola iba bronzová objímka (2100) a gombík (2160) z ohlávky a štyri masívne kovania (2164, 2165, 2167, 2168) a kužeľovitá okrasa zo zadnej časti postroja (2169). Ostatný a nepomerne bohatší diel kovaní a súčastok postroja (prevažne z ohlávky) objavili sme až v SZ časti jamy a čo je veľmi pozoruhodné, približne na tom mieste, kde v jazdeckých hroboch Žitavskej Tóni spočíva obvykle hlava koňa. Kovania ležali tu na dvoch hromádkach (najskôr v jamkách); väčšia skupina (A) bola vzdialená asi 25 cm na S od nádoby a obsahovala: 14 hrkálók (2126–2139), 2 železné faléry (2103, 2104), oválne a prstencové kovanie z držadla chochola (2105, 2106), 4 pologuľaté gombíky (2116–2119), 4 kovania s ľudskými maskami (2107, 2123–2125), 3 oblúkovité kovania (2121), pracu (2108), objímku (2109), dva drobné obdĺžnikové kovania (2113, 2114), prevliečku (2115), kotúčik (2110) a 2 krátke nákončie (2111, 2112). Menšia skupina kovaní (B), objavená tesne pri nádobe, obsahovala: železnú faléru (2140), 6 pologuľatých gombíkov (2141–2144, 2150, 2151), dve drobné obdĺžnikové kovania (2146, 2147), krátke nákončie (2148) a zlomok železného predmetu (2145). Stratený pologuľatý gombík (2102) sme našli napokon na SV od nádoby.

V hrobe spočíval podľa uvedeného zrejme jazdec význačného postavenia. Najviac bola porušená opäť tá časť hrobu, kde bola hlava a trup jazdca. Pri dodatočnom otvorení hrobu značne porušili aj bojovníkovu koňa, ale zrejme len preto, že narazili na neobvyklom mieste, v blízkosti hlavy bojovníka. Hrob otvorili len v zámere zmocniť sa hlavy pochovaného, pričom kovania jeho opaska čiastočne prehádzali, ale nevzali ich.

Rozptýlenosť kovaní svedčila by aj o tom, že v čase, keď hrob porušili, kožené súčastky opaska boli najskôr už spráchnivené a kovania od nich uvoľnené. Kalcinované kostičky, nájdené v kultúrnej vrstve a vo výplni, súviseli možno s latenským hrobom I, neďaleko odkrytým.

2089: Zlomok okrovohnedej tenkostennej nádoby väčších rozmerov, vytočenej na dokonalom kruhu; výzdoba: viacnásobná vlnovka a pás rovných rýh; v hline črepa jemné zrnká sludy a veľa piesku; podunajská keramika stredohradištného rázu (tab. XVII, 19).

2090: Zlomok šedohnedej nádoby z piesočnatej hliny, vyrobenej asi na kruhu, drsného povrchu, s výzdobou vlnoviek, striedajúcich sa s rovnými pásmi; v materiáli jemné zrnká sludy; podunajská keramika (tab. XVII, 20).

2091: Zlomok nádoby podunajského typu, vytočenej azda na kruhu, šedohnedej farby, s viacnásobnou vlnovkou; hladkého povrchu, z jemnej hliny so zrnkami sludy (tab. XVII, 18).

2092: Atypický zlomok hradištnej keramiky.

2093: Zlomok nádoby podunajského typu, vyrobenej asi na kruhu, černavohnedý, drsného povrchu, s pásikom rovných rýh (tab. XIX, 20).

2094: Zachovalá železná skoba z pása najviac 19 mm š., ktorý sa ku koncom pozvoľne ťuži; uprostred prehnutá, s koncami zahnutými, rozpätie 147 mm (tab. XIX, 27).

2095: Dva zlomky železného predmetu neznámeho tvaru a účelu.

2096: Zlomky železnej skoby, podobnej skobe č. 2094; rozpätie 127 mm (tab. XIX, 26).

2097: Tri zlomky železnej pásikovej skoby s ohnutými koncami (tab. XIX, 28).

2098: Nomádska železná kopija uprostred ohnutá, s úzkym bodlom pôvodne najskôr štvorhranného prierezu a s dlhou tulajkou, ktorej ústie je zosilnené obrúčkou; z obrúčky vyčnieva nadol plošný lalok, ktorý pred konzervovaním bol štvorcový a mal otvor; slúžil na pripevnenie tulajky k násade. Rozpätie kopije 301 a celková jej d. 316 mm (tab. XIX, 21).

2099: Torzo železného nožika v zlomkoch (tab. XIX, 29).

2100: Torzo päťuholníkovej objímky z bronzového plechu vo dvoje prehnutého, s dvoma nitmi, z ktorých sa zachoval jeden (tab. XIX, 12).

2101, 2102, 2116–2120, 2141–2144, 2150, 2151, 2160: Desať pozlátených gombíkov z bronzového plechu, približne pologuľatého tvaru; hore sú slabo vyhranené; okraj je vyhnutý a nit má hore pologuľatú hlavičku a dolu štvorcovú záchytnú platničku; 17–18 mm š. (tab. XVIII, 22–26, tab. XIX, 1–6). Tri gombíky ako predchádzajúce v zlomkoch.

2103: Torzo železnej faléry s pozláteným bronzovým gombíkom; plátovaná bola pozlátenými

medenými plieškami tvaru lístkov, ktoré sa lúčovite zbíhali do stredu faléry; dolný koniec nitu gombíka má plechový záchytný krúžok; š. faléry 50 mm (tab. XVIII, 5).

2104: Železná *faléra* ako predchádzajúca, v priemere 46,5 mm; na spodku stopy hrdzou napustenej kože (tab. XIX, 14).

2105: Prstencové pozlátané *kovanie* z medeného, 13 mm š. plechu, spojeného 2 nitami; okraje sú lemované úzkym plechovým páskom, okráslený perlovcom; v priemere 21,5 mm; s nasledujúcim kovaním bolo najskôr súčiastkou chochola (tab. XVIII, 27a).

2106: Pozlátané *kovanie* tvaru nesúmerného komolého kužela, ktorého základ má listovitú podobu; spojené z dvoch medených plechov a pozdĺž spodného okraja a na bokoch okráslené dovedna 7 úzkymi pozlátanými a perličkovanými páskmi, ktoré sa viažu ku kovaniu 12 nitmi s pozlátanou hlavičkou. Samotné kovanie bolo pripevnené k svojej drevenej výplni, ktorá sa našla na V od kopije (nezachovala sa), 7 bronzovými nitmi, z ktorých zostalo 6; 60,5 mm d., 18,5 mm v. (tab. XVIII, 27).

2107: Pozlátané *kovanie* so šiestimi ľudskými maskami, uprostred prelamané, 65 mm d. a 45 mm š.; k ohlávke bolo pripevnené 4 nitmi (tab. XVIII, 4, obr. 17).

2108: Oválna pozlátaná *pracka* zo štvorhranového bronzového drôtu, 29 mm d. a 19,5 mm š. (tab. XVIII, 7).

2109: *Kovanie* z bronzového plechu vo dvoje prehnutého, na jednej strane obdĺžnikové, na druhej päťholnikové, spojené nitom, 22 mm d.; hore má nepravidelný otvor. Bolo možno súčiastkou *pracky* (tab. XVIII, 32).

2110: Plechové *kovanie* tvaru kotúča, s otvorom uprostred, najskôr z bieleho bronzu, v priemere 19 mm (tab. XVIII, 6).

2111–2112: Dve krátke kanelované *nákončia* z bronzového plechu, pozlátané, s nitom uprostred, 21,5 mm d. (tab. XVIII, 33, 34).

2113, 2114, 2146, 2147: Štyri pozlátané obdĺžnikové *pliešky* bronzové, s dvoma nitmi, na ich spodku je pliešok na ochranu dierok na remeni; 18,5–19 mm d. (tab. XVIII, 30, 31, tab. XIX, 7, 8).

2115: Obdĺžniková *prevliečka* na remeň s dvoma nitmi vo vnútri, pozlátaná, 26 mm d.; vnútri bola pôvodne plechová vložka, ktorá sa nezachovala (tab. XVIII, 28).

2121: Tri oblúkovité plechové *kovania* s dvoma nitmi, z bieleho bronzu; pôvodne boli možno štyri a tvorili kruh; rozpätie jednotlivých kusov

2122: Zlomok železného *plechu* patrí, ako sa neskôr zistilo, k falére č. 2103.

2123–2125: Tri pozlátané *kovania* s 3 ľudskými maskami, najskôr z medeného plechu, 39,5–33 mm (tab. XVIII, 29).

40,5 mm d.; každé z nich bolo pripevnené k ohlávke tromi nitmi (tab. XVIII, 1–3, obr. 17).

2126–2139: Štrnásť pozlátaných *hrkálok* s uškom; spájané sú z dvoch medených alebo bronzových plieškov; niektoré ešte zvoní a v jednom z nich vidno zlomok neforemného železka; 26 mm v.; pologulatá zadná časť z rozdvojenej hrkálky č. 2131 má dva otvory (tab. XVIII, 8–21).

2140: Železná plátovaná *faléra* s pozlátaným gombíkom uprostred, celkom podobná faléram č. 2103 a 2104; v priemere 51 mm (tab. XIX, 15).

2145: Zlomok železného *plechu*.

2148, 2149: Dve krátke kanelované *nákončia* s dvoma nitmi, pozlátané, z medeného plechu, 21,5 a 22 mm d. (tab. XIX, 9, 10).

2152: Päťholnikové *kovanie* z bronzového plechu prehnutého vo dvoje, s nitom uprostred, 21 mm d. (tab. XIX, 11).

2153, 2159, 2166, 2185: Štyri liate bronzové *nákončia*, prelamané, pozlátané; hlavný motív výzdoby tvorí úponka s tromi kvetmi; na lici v tyle perlovcový pásik s esovitou úponkou; k bočným remienkom opaska pripevnené boli dvoma nitmi, ktoré sa zachovali skoro všetky v lalokoch nákončíc; 59–60 mm d. (tab. XVII, 7–10).

2154, 2155, 2162: Tri srdcovité bronzové pozlátané *kovania* s palmetovou výzdobou a s tromi nitmi, 32,5 mm d. (tab. XVII, 11–13).

2156–2158, 2163, 2182, 2186: Šesť dvojdielných liatych bronzových *kovaní*, pozlátaných a prelamaných; obidva články kovaní sú päťholnikové; väčší z článkov má výzdobu protiahlych úponiek, zakončených kvetom a na rámci je krúžkami puncovaný; a menší článok kovaní krásli motív 2 protiahlych úponiek; k opasku boli pripevnené tromi nitmi, ktoré sa zachovali skoro všetky; dva z kovaní sa našli poškodené, bez menšieho článku (2156, 2158); niektoré z kovaní obalené boli hnedou hmotou, nepochybne zvyškami opaska; d. zachovalejších kusov 47,5 mm (tab. XVII, 1–6).

2161: Tri zlomky železného *predmetu* neznámeho tvaru a účelu.

2164, 2165, 2167, 2168: Štyri liate bronzové *kovania* s obdĺžnikovým uškom a so šupinkovou výzdobou na štítiku, pozlátané, 32,5 mm d.; k remeňom postroja pripevnené boli dvoma nitmi (tab. XIX, 16–19).

2169: Šesťboké ihlancovité *kovanie* asi z medeného plechu, pozlátané, 12,5 mm v.; v spodnej časti boli dva klinčeky, z ktorých sa zachoval jeden (tab. XIX, 13).

2170, 2171: Zlomky dvoch železných *nožíkov* so zvyškami drevenej pošvy (tab. XIX, 22, 24).

2172–2175: Zvyšky železných *predmetov*, azda striel, so stopami dreva (tab. XIX, 30–33).

2176: Drobné úlomky železa z rozličných *predmetov*.

2177, 2178: Torzá dvoch železných *nožíkov*, zachovalejší z nich 110 mm d. (tab. XIX, 25, 23).

2179: Zlomky drobného plechového *kovania* so stopami zlatenia.

2180: Chatrné zlomky železa, možno *pracky*.

2181: Pazúrikové *kresadlo* lichobežníkového tvaru, 20 mm š. (tab. XVII, 17).

2183, 2184, 2188: Tri drobné pozlátené bronzové *kovania* motýľovitého tvaru, prelamované, s tromi nitmi, 17–17,5 mm d. (tab. XVII, 14–16).

2187: Dva zlomky železného *predmetu* neznámeho tvaru a určenia.

2189: Hrotnatý koniec železného *predmetu*, azda *skoby* alebo *nožika*.

2190: Chatrné zlomky plechových pozlátených *kovaní*.

2191: Nesúmerná černošedá *nádoba* podunajského typu, vytočená na kruhu, so stopami práce s formovacím nástrojom na hrdle, okrášlená dvoma nesúmernými viacnásobnými vlnovkami a

dvoma pásmi rovných rýh; šedej farby; ústie hrdla výrazne roztvorené; dno vyhranené i znútra; zlepená a doplnovaná; v. 128, ú. 14,5, n. š. 106, d. 61 mm (tab. XVII, 21).

Hrob č. 11. Ústie oválne, 208 cm d. a 120 cm š., v h. 88 cm pod povrchom; spodok obdĺžnikového pôdorysu; mierne vyhlbené dno 213 cm d. a 100 cm š.; h. hrobu 194 cm pod povrchom; v smere V–Z. Vo vrstve ponad výplňou bol iba zlomok prehistorického hlineného závažia (2192). Výplň tmavá, kompaktná, skoro bez štrku. Prostý hrob ženy (ad.), značne porušený. V normálnej polohe boli na dne kosti horných končatín, niekoľko zlomkov rebier a pravá holenná kosť s ihlovou kosťou; v sekundárnej polohe sa našli pri hornom boku jamy kosti panvy, niekoľko stavcov chrčtice, kľúčna kosť, niekoľko rebier, zlomok lebky a sánka a v dolnej časti jamy pri holennej kosti obidve stehenné kosti a záprstná kostička (tab. III, 1). Telo uložili hlavou na V, s vystretými ramenami. Jedinou prílohou bola nádoba, položená k nohám, ústím na SV (obr. 6).

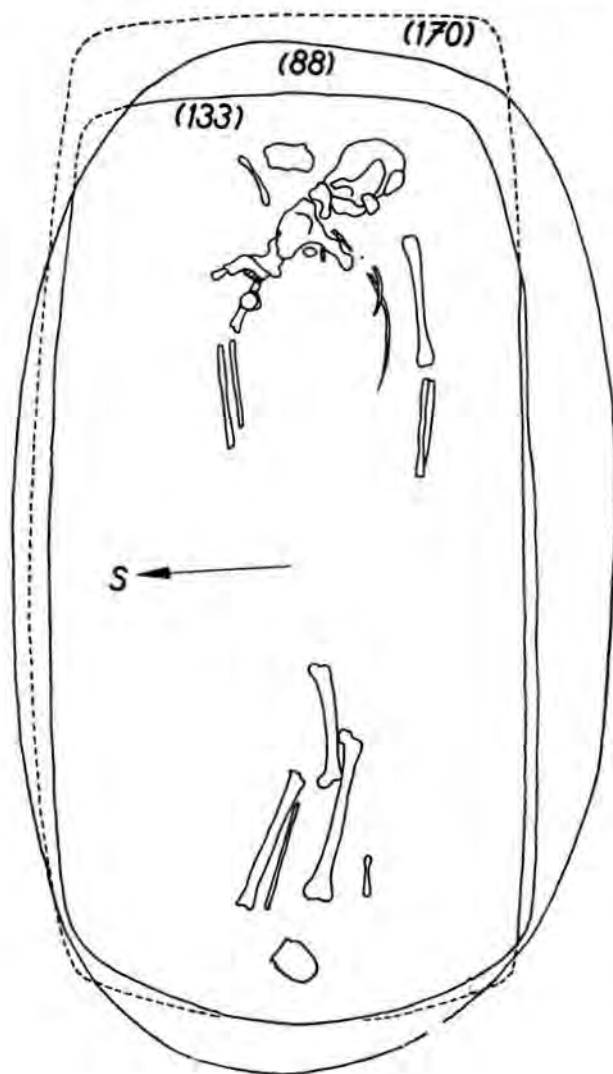
2193: Súmerná *nádoba* podunajského typu, vytočená na kruhu, esovite profilovaná, mierne vypuklá, šedohnedá, miestami čierohnedá; hrdlo opracované formovacím nástrojom; vnútorné dno zaoblené; ústie hrdla z väčšej časti porušené. Výzdoba vyrytá štvorzubým náčiním: dve tiahle vlnovky, ktoré sú miestami prerušované a miestami sa aj prepletajú a ponad nimi pás lomených čiar vpichov. V. 114, ú. 85, n. š. 99, d. 56 mm (tab. XXI, 17).

Hrob č. 12. Detský, inf. I. (1–2 r.). Povrch výplne v h. asi 70 cm pod povrchom. Obdĺžnikový, 117 cm d., 60 cm š., h. 106 cm pod povrchom, v smere VVJ–ZZS. Kostra značne strávená, stopy lebky sa nenašli; telo uložili hlavou na V. V SZ rohu nádoba a tesne pri nej zlomky zvieračích kostí; v SV rohu zlomok skla (tab. VII, 3).

2194: Zlomok jemnej sklenej *nádoby* zelenkavožltej farby, s plastickým rebierkom kruhovitého prierezu a s tenkou lištou (tab. XXI, 18).

2195: Širšia súmerná *nádoba* podunajského typu, vytočená na kruhu, s hrdlom mierne roztvoreným a opracovaným formovacím nástrojom; dno vyhranené i znútra; šedej, miestami čiernošedej farby. Výzdoba: vlnovka, vyrytá dvoj-trojbýľným náčiním, špirálovite sa vinúca po obvode nádoby; na vnútornej stene ústia dvojité vlnovky. V. 88, ú. 90, n. š. 99, d. 67 mm (tab. XXI, 19).

Hrob č. 13. Detský, slabo znateľný. Výplň, pozostávajúca z piesku a štrku, ukázala sa až v h. 94 cm pod povrchom. Obdĺžnikový so zaoblenými rohmi, 139 cm d., 70 cm š., a 140 cm h. (pod povrchom), v smere VVJ–ZZS. Napriek tomu, že po kostre nezostali stopy, našli sa pomerne zachovalé zvieračie kosti; ich rozloha svedčila, že telo priamo obložili mäsitou potravou. Dve skupiny

Obr. 6. Hrob č. 11.

zvieracích kostí boli prostred pravého boku jamy. ďalšia sa našla v rohu medzi pravým a horným bokom jamy, väčšia skupina kostí bola aj blízko hornej steny jamy, opäť ďalšia pri ľavom boku jamy a napokon v rohu medzi dolným a ľavým bokom jamy spočívala zvieracia lebka, obrátená čelustami na SSZ; blízko nej bola nádoba.

2196: *Nádoba* potiskej keramiky, s valcovitým slabozotvoreným hrdlom, vyrobená vo voľnej ruke, prevažne okrovohnedá, na vrchnej časti čiernošedá, hrboľatého povrchu; dno vypracované i znútra, jemný povlak je popraskaný; v. 154,5, ú. 98, n. š. 126, d. 84 mm (tab. XXII, č. 13).

H r o b č. 14. Povrch jeho výplne sa značil v h. 76 cm. Obdĺžnikového pôdorysu, s bokmi mierne oblúkovitými. Ústie 253 cm d., 174 cm š. a dno 234 cm d. a 123 cm š.; h. 185 cm pod povrchom. V kultúrnej vrstve ponad výplňou jamy boli ojedinelé zlomky zvieracích kostí, končatinová zvieracia kosť, 2 prehistorické črepy a črep stradonickej keramiky.

Výplň jamy: 80 cm: približne na osi a 100 cm od dolného boku torzo faléry (2197); 80–90 cm: prostred jamy, na ploche 40–60 cm výplň nápadne tmavá; 125 cm: dva konské zuby a dve zvieracie kosti; 132 cm: v SZ rohu značila sa vrchná časť konskej lebky s falérou (2198); 153–154 cm: prostred jamy naľavo od osi konská sánka; 163–164 cm: v JV rohu pohodené ľudské kosti: sánka a tri kosti horných končatín.

Na dne hrobu, naľavo od osi spočívala kostra mužského (ad.); z lebky sa našla iba sánka, o ktorej bola už zmienka; z kostry chýbala aj skoro celá pravá strana hrudníka; kosti z pravého ramena, dolné kosti ľavého ramena a pravú kľúčnu kosť sme nenašli na pôvodnom mieste. Ostatné časti kostry boli neporušené. Chrbtica bola v h. 176 a prsty nôh v h. 178 cm pod povrchom. Telo uložili hlavou na V, nohami na Z, vystreté, na chrbát (obr. 7).

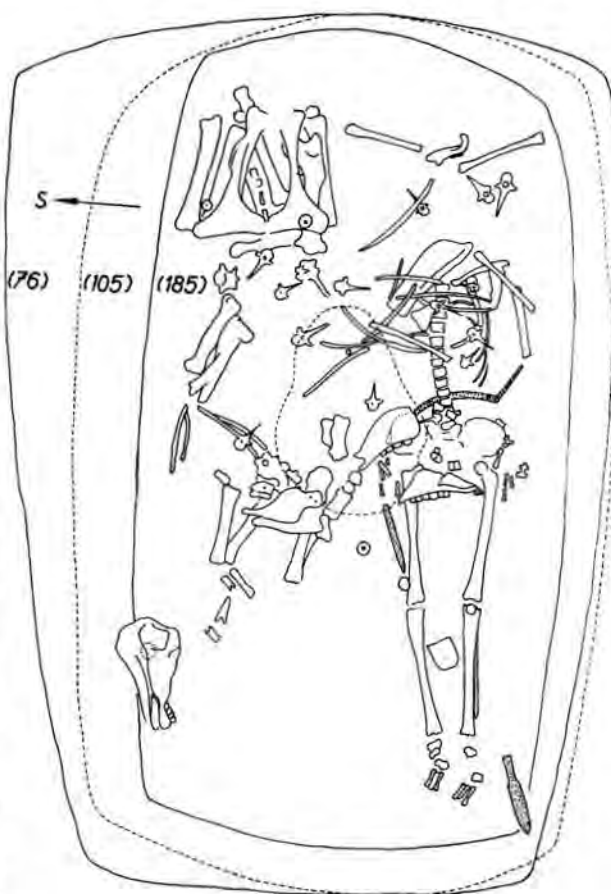
Jazdca vyzbrojili oštepom (2203); ležal hrotom na JZ blízko ľavého chodidla. Pod driekom jazdca bol kosák (2208), položený hrotom taktiež na JZ. Pri pravej stehennej kosti ležal väčší nôž (2209), hrotom položený opäť na JZ a azda menší nožík bol aj medzi prstami pravej ruky (2207).

Okrasy a súčiastky pásu boli prosté. Boli to dve pracky (2205, 2206), nájdené v prostriedku medzi hornými koncami stehenných kostí, nákončie (2200), vyzdvihnuté zľava od ľavej stehennej kosti a niekoľko plechových kovaní, z ktorých jedno vyčnievalo spod okraja pravej panvy (nezachovalo sa), ďalšie dve spočívali na spodku chrbtice (2210, 2211), ďalšie dve vyčnievali spod konca chrbtice a pravej panvy (2212, 2213), opäť ďalšie dve boli pod pravou panvou (2214, 2215) a ostatné vyčnievalo spod okraja ľavej panvy (2216). K pásu bojovníka patrilo aj

plechové kovanie č. 2220. Medzi jeho nohami bola nádoba (2204), položená ústím na SV, pri ľavej nohe zvieracia kosť a napravo od jeho trupu v sekundárnej polohe sa našiel kotúčovitý gombík (2202), ktorý súvisel už s ozdobami konského postroja.

Po pravej strane jazdca spočíval kôň, uložený hlavou na Z; z jeho kostry v normálnej polohe sa našli predné končatiny, vrchná časť lebky a kosti zadných končatín s panvou, ostatné časti kostry boli prehádzané. O dvoch falérach (2197, 2198) z ohlávky bola už zmienka. Dve ďalšie krásili zadnú časť postroja (2199, 2201), našli sa totiž na panvových kostiach koňa. Ostatnú faléru sme vyzdvihli z miesta bližšie neznámeho (2217). Nepoznáme bližšie nálezové okolnosti ani dvoch kotúčovitých gombíkov (2218, 2219); boli najskôr súčiastkou falér.

Nálezy svedčia o pohrebe prostého jazdca. Jednoduchý bol nielen jeho opasok, ale aj postroj jeho neosedlaného koňa. Hrob nebol debnený, zvyškov mäsitej potravy v ňom skoro nebolo a aj jeho rozmery boli nevelké. Hrob dodatočne otvorili v prostriedku a vnikli doň nevelkým otvorom, ktorého stopy v h. 80–90 cm sa značili vo výplni ako čiernavá škvrna. Pritom porušili hlavu, čiastočne aj trup bojovníka a aj pri-

Obr. 7. Hrob č. 14

lahlú a prednú časť konskej kostry, ale miesta v páse bojovníka boli sotva hýbané. Porušenie a odstránenie hlavy mŕtveho bolo podľa toho asi hlavným zámerom otvorenia hrobu.

2197: Pokrivené torzo *faléry* z bronzového plechu, v priemere 56 mm, s nitom uprostred (tab. XX, 22).

2198: Miskovitá *faléra* z bronzového plechu, v priemere 62,5 mm, s bronzovým gombíkom, ktorý je hlavicou nitu; vrchnú stranu *faléry* pokrýva zelenkavošedá patina so stopami striebrenia (tab. XX, 20).

2199: Kotúčovitá bronzová *faléra* v priemere 50,5 mm, neúplná, s otvorom uprostred, pokrytá na vrchnej strane zelenkavošedou patinou (tab. XX, 21).

2200: Krátke bronzové *nákončie*, liate, s krížovým zakončením, zložené z dvoch, dvoma nitmi spojených dielov; spodná časť kanelovaná; v štrbine *nákončia* stopy koženého opaska; 32,5 mm d. (tab. XX, 5).

2201: Torzo železnej *faléry* (tab. XX, 17), v priemere 54 mm.

2202, 2218, 2219: Tri kotúčovité *gombíky* s vypuklinou uprostred, z bronzového plechu, šedozelenkavo patinované; dva zachovalejšie z nich, so stopami striebrenia, v priemere 25 mm (tab. XX, 13–15).

2203: Železný *oštep* s krátkou tuľajkou, ktorej ústie je poškodené; ostrie je skoro rovnomerne široké, tupo zahrotené, pozdĺž hrebienkom delené a dolu obojstranne, oblúkovite skrojené; 232,5 mm d., z čoho na tuľajku pripadá 79 mm; najv. š. ostria 31 mm (tab. XX, 16).

2204: Nesúmerná vakovitá *nádobka* potiského rázu, primitívna, vyrobená vo voľnej ruke, hrubostenná, ťažká, šedohnedá; ústie slabo vyhnuté; dno znútra zaoblené; okrášlená nepravidelnými vlnovkami, ktoré sa miestami prepletajú; v. 94, ú. 86, n. š. 85, d. 63 mm (tab. XX, 18).

2205: Oválna bronzová *pracka* 33×21,5 mm, s jazýčkom 26 mm d.; s ňou súvisí obdĺžniková platnička z bronzového plechu, 25 mm d. (tab. XX, 3).

2206: Štvorhranná železná *pracka* v zlomkoch (tab. XX, 9).

2207: Zlomky podlhovastého železného predmetu, azda *nožika*.

2208: Zlomky železného *kosáka*; vo väčšom kuse sa zachovalo iba torzo rúčky (109 mm d.) s prilahlou časťou čepele, na jednom zlomku odtlačky tkaniny; rozpätie ostria podľa náčrtu na pláne bolo pôvodne asi 28 cm a rúčka bola približne 13 cm d. (tab. XX, 8).

2209: Chatrné zlomky železného *noža*, ktorý pri odkryve bol 20 cm d.

2210, 2211, 2220: Tri obdĺžnikové závesné *kovaná* alebo záponky z bronzového plechu, s dvo-

ma nitmi a so záchytným pásikom, ktorého koniec na zachovalejšom kovaní je späť ohnutý a pripojený ku kovanu nitom; z nitov sa zachovali iba dva; 30,5–31 mm d. (tab. XX, 10–12).

2212, 2214, 2216: Tri obdĺžnikové *kovania* z bronzového plechu, s výrezom dvojitého trojuholníkov alebo tvaru presýpacích hodín; v rohoch kovaní boli pôvodne nity s veľkou vypuklou hlavičkou, ktoré sa zachovali iba čiastočne; kovania sú 38,35 a 33 mm d. (tab. XX, 4, 2, 1).

2213: Bronzový závesný *krúžok* s plechovým pásikom zahnutým vo dvoje a nitom spojeným na konci; *krúžok* v priemere 16 mm (tab. XX, 6).

2215: *Objímka* z bronzového pásika vo dvoje prehnutého a nitom spojeného; 18 mm d. (tab. XX, 7).

2217: Torzo *faléry* z tenkého bronzového plechu, pokrytej zelenkavošedou patinou (tab. XX, 19).

H r o b č. 15. Obdĺžnikového pôdorysu s bokmi zužujúcimi sa ku dnu. Povrch výplne v h. 75 cm. Ústie jamy 278 cm d. a 143 cm š. a dno 210 cm d. a 75 cm š.; h. 180–195 cm pod povrchom. Výplň pozostávala z tmavohnedej miešanej zemi. Kostra mužského (ad.), dosť zachovalá, s ramenami vystretými a pravou nohou nahor vytiahnutou a v kolene ohnutou. Telo uložili hlavou na VVJ, nohami na ZZS. Väčšia časť kostry ležala v normálnej polohe; v druhej polohe sa našli: sánka (ponad ľavou vretennou a laktovou kosťou), pravá kľúčna kosť (ponad okrajom ľavej časti panvy), lebka (vo výplni medzi dolnými končatinami), pravá lopatka (na ľavej strane hrudníka) a štyri stavce chrčtice a štyri rebrá na mieste lebky. Dno jamy pokrývala, najmä pod panvou a dolnými končatinami, tmavá, niekoľko cm hrubá vrstva (obr. 8).

Kovania v páse boli bronzové. Na ľavom boku, na dolných kostiach ramena spočívalo malé *nákončie* (2221). Z piatich kruhovitých kovaní (2222–2226), ktoré krásili najskôr zadnú časť opaska a boli od seba vzdialené na 10 cm, jedno sme našli pri ľavom ramene a ostatné pozdĺž vrchného okraja panvy. Uprostred tej istej kosti spočívali tri obdĺžnikové platničky (2228–2230), vzdialené od seba 5–7 cm; boli podľa toho súčiastkami prednej časti opaska. Šieste kruhové kovanie bolo približne uprostred ľavej časti panvy (2227), teda tiež na prednej strane opaska. Na ľavom boku spod okraja panvy vyčnievalo veľké *nákončie* (2232). Z dvoch neurčitých železných predmetov jeden (2233) sa našiel pri tuľajke veľkého *nákončia* a druhý, azda torzo *pracky* (2231), na panve. Ostatnou súčiastkou pásu bola kostená vrtulovitá platnička (2234), ale jej polohu sme nezachytili bližšie. V JV rohu jamy, konča pravej nohy *nádoba*, položená ústím na J a medzi ňou a ľavou nohou väčšia končatinová zvieracia kosť.

Pri dodatočnom otvorení hrobu porušili len hlavu a prilahlú časť kostry, ale premiestenie lebky, sánky a kľúčnej kosti do strednej a dolnej časti hrobu predpokladá porušenie výplne na väčšej ploche (tab. II). Kovania v páse neboli hýbané; z nich päť bolo na zadnej, štyri na prednej strane a nákončia na ľavej strane opaska. Na dvoch kruhovitých kovaniach zo zadnej strany opaska sú pozoruhodné zvyšky hrubej tkaniny, akoby konopnej (tab. XXI, 4, 5). Pri kostre nebol ani nôž, ani zbraň. Pravú nohu vytiahli nahor pri položení nádoby.

2221: Malé liate bronzové nákončie s esovitou úponkou na líci a s nitom, 42 mm d. (tab. XXI, 7).

2222–2227: Šesť kruhovitých liatych bronzových kovaní, prelamovaných, v priemere 23 mm, s gryfom, obráteným naľavo a hľadiacim dozadu; v strede štyroch kovaní sa zachoval nit; na dvoch zvyšky hrubej tkaniny (tab. XXI, 1–6).

2228–2230: Tri obdĺžnikové platničky, z ktorých dve sú 20 mm d. a 14 mm š. a tretia 21,5 mm d. a 14,5 mm š.; mali po tri nity, z ktorých sa zachovalo dovedna päť (tab. XXI, 8–10).

2231: Tri zlomky železného predmetu neznámeho určenia (tab. 21, 14).

2232: Veľké liate bronzové nákončie, prelamované, s úponkou a nitom, 78 mm d. (tab. XXI, 12).

2233: Zlomok železného predmetu neurčitého tvaru a účelu; pred konzervovaním boli na ňom odtlačky tkaniny.

2234: Ploský vrtulovitý kostný predmet 65,5 mm d., s otvorom pre nit, uprostred zeleno sfarbený patinou bronzového predmetu (tab. XXI, 11).

2235: Súmerná nádoba podunajského typu, vytočená na kruhu a na hrdle – súdiac podľa jemných rýh – opracovaná formovacím nástrojom; hrdlo lievikovite roztvorené a na okraji skrojené; úzke dno je vyhranené i znútra; mierne vypuklá, hnedoďedej farby, bez výzdoby; v. 136, ú. 108, n. š. 114, d. 67 mm (tab. XXI, 13).

Hrob č. 16. Detský (inf. II), obdĺžnikový, so zaoblenými rohmi. Povrch výplne v h. 88 cm, 130 cm d., 60 cm š., dno v h. 111 cm pod povrchom, dĺžšou osou v smere JJV–ZZS. Z kostry sa zachovali iba dve kostičky vo východnej časti; blízko nich bol hradištný črep. V západnej tretine nádoba, položená ústím na JV; pri nej hrozdka kostí z kura (tab. VII, 1).

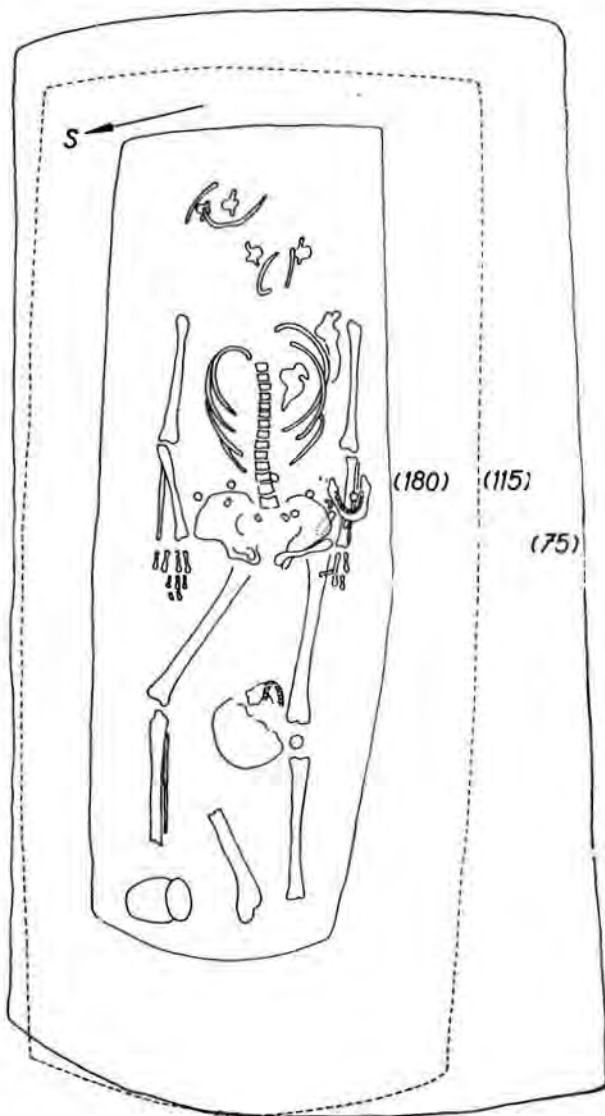
2236: Súmerná nádoba podunajského typu, vytočená na kruhu, šedohnedá, miestami čiernošedá, tenkostenná; na hrdle, ktoré je smelo roztvorené a ktorého ústie je šikmo skrojené, badať stopy opracovania s formovacím nástrojom; úzke dno je i znútra vyhranené; výzdoba, vyrytá šesťzubým hrebienkovitým náčiním, sa skladá z troch vln-

viak; v. 141, ú. 107, n. š. 119, d. 68 mm (tab. XXI, 21).

2237: Zlomok hnedej nádoby podunajského typu, vytočenej na kruhu; výzdoba zachycuje pás rovných rýh a dve viacnásobné, prepletajúce sa vlnovky (tab. XXI, 20).

Hrob č. 17. Porušený, dĺžšou osou v smere VVJ–ZZS. Na tmavohnedú výplň sa prišlo v h. 70 cm, ale určitejšie sa rysovala až od hĺbky 84 cm pod povrchom. Mierne oválny, skoro obdĺžnikový, 280 cm d., 160 cm š. a 226 cm h. Ku spodku jama sa formovala do lichobežníka a jej výplň bola štrkovitá. Na dne tmavá vrstva 4–5 cm hrúbky.

V kultúrnej vrstve ponad výplňou hrobu bol iba atypický prehistorický črep. V prostriedku výplne v h. 72 cm sa rysovala čierna oválna škvrna (40 X 70 cm). Pri jej okraji bola skupina črepov; zložili sme z nich časť hradištnej nádoby. Hlbšie vo

Obr. 8. Hrob č. 15.

výplni sa našli ďalšie zlomky z tej istej nádoby. Tesne ponad dnom (212 cm), približne uprostred jamy boli zlomky zvieracej čeluste a na iných miestach ojedinelé zvieracie kosti. Z tmavej vrstvy na dne vyzdvihli sme zlomok, azda pravej stehennej kosti, dva črepy súvisiace so zlomkami, nájdenými vyššie a železný nožík, ktorý ležal v JV časti jamy. Rozmery jamy svedčia o hrobe dospelého.

2238: Atypický prehistorický črep, najskôr eneolitický.

2239: Torzo tenkostennej nádoby podunajského typu, vytočenej na kruhu, zväčša hnedošedej farby; ústie hrdla mierne roztvorené a na okraji vodorovne skrojené; dno vypracované i na vnútornej strane; výzdoba vyrytá päťzubým nástrojom sa skladá z troch rovných pásov a z dvoch vlnoviek, vinúcich sa medzi horným a stredným pásom; v. nádoby 13 cm (tab. XXII, 15).

2240: Torzo železného nožíka v zlomkoch, 10 cm d. (tab. XXII, 14).

H r o b č. 18. Detský, obdĺžnikový, vykopaný dlhšou osou v smere V—Z, 130 cm d. a 65 cm š. Tmavá výplň hrobu, premiešaná štrkom sa začínala v h. 75 cm pod povrchom; dno v hĺbke 125 cm. Kostra sa nezachovala. Prílohami hrobu boli: tri zvieracie kostičky, nájdené vo východnej časti a zvieracia čelusť, nájdená v západnej tretine hrobu.

H r o b č. 19. Detský, obdĺžnikový, vykopaný dlhšou osou v smere VVS—ZZJ, 138 cm d., 71 cm š. a 110 cm h. Výplň sa začínala v hĺbke 75 cm pod povrchom. Stopy kostry sa nezachovali, bez nálezov.

H r o b č. 20. Detský (inf. I—II?), obdĺžnikový, vykopaný dlhšou osou v smere VVS—ZZJ, 158 cm d., 60—67 cm š. a 142 cm h.; povrch výplne v h. 82 cm. Vo výplni boli zvieracie zuby a zlomok zvieracej kosti. Z detskej kostry sa zachoval zlomok lebky, nájdený vo východnej tretine hrobu; v SZ rohu nádoba, pri nej zvieracie zuby.

2241: Nesúmerná, deformovaná nádoba podunajského typu, vytočená na kruhu, na hrdle opracovaná — súdiac podľa jemných ťahov v povlaku — formovacím nástrojom; hrdlo výrazne roztvorené a okraj jeho ústia šikmo skrojený; dno je i znútra vypracované a plytka priehlbina na jeho spodku siaha až po obvod nádoby; výzdoba, vyrytá trojzubým náčiním, sa skladá z dvoch vlnoviek a z pása, ktorý sa špirálovite vinie po obvode nádoby od vlnoviek nadol; v. 127, ú. 110, n. š. 123, d. 66 mm (tab. XXIX, 6).

H r o b č. 21. Detský (inf. II, 8—10 r.), vykopaný dlhšou osou v smere VVS—ZZJ. Povrch výplne v h. 84 cm. Lichobežníkové ústie na ľavej strane 180 a na pravej 135 cm d., najväčšia šírka 125 cm. Dno približne obdĺžnikové, najv. 157 cm

d. a 73 cm š.; h. hrobu 120 cm pod povrchom.

Vo výplni zvieracia kosť a zuby. Na dne v JV rohu rozbitá lebka a zlomok ramennej kosti; odtiaľ na Z, približne v strede zlomok stehennej kosti. Pod zvyškami lebky tordovaný bronzový krúžok v zlomkoch (2244) a na SZ od lebky zlomky nádoby.

2242: Nesúmerná vázička s úzkym hrdlom, vyrobená najskôr na kruhu, šedej, miestami sedožltej farby; úzke dno je i znútra vypracované; v hline pod povlakom hrubozrnný piesok; stopy dvoch viacnásobných vlnoviek; zlepovaná a dopĺňovaná; v. 110, ú. 64, n. š. 88,5, d. 53 mm; podunajská keramika (tab. XXII, 17).

2243: Zlomok väčšej tenkostennej nádoby podunajského typu, vytočenej najskôr na kruhu, hnedej farby, so zlomkami rytej výzdoby (tab. XXII, 16); nájdený najskôr vo vrstve ponad výplňou hrobu.

H r o b č. 22. Detský, obdĺžnikový, v smere V—Z, 116 cm d. a 67 cm š.; ústie v h. 60 a dno v h. 72 cm pod povrchom. Kostra sa nezachovala. V západnej tretine na osi nádoba, ústím nachýlená na S, okolo nej zvieracie kosti.

2245: Tenkostenná nádoba väčších rozmerov, podunajského typu, vytočená na kruhu, súmerná, so širokým, vodorovne vyhrnutým ústím a s úzkym dnom, vymodelovaným i znútra. Výzdoba, vyrytá asi štvorzubým nástrojom, sa skladá z dvoch rovných pásov a z vlnovky. V. 151, ú. 114, n. š. 134, d. 66 mm (tab. XXII, 18).

H r o b č. 23. Detský (inf. I, 1—2 r.), zväčša oválny, 159 cm d., najviac 95 cm š., v smere VVJ—ZZS. Ústie hrovej jamy v h. 88 a dno v h. 135 cm pod povrchom. Na dne súvislá čierna vrstva s uhlíkmi, 3—4 cm hrúbky. Z kostry sa zachovali zvyšky lebky, spočívajúcej tvárou nahor, niekoľko rebier a zlomok pravej ramennej kosti. Lebka vzdialená 50 cm od horného boku jamy; od nej zľava zlomky železného predmetu. Dva železné nožíky po pravom boku kostry priliehali tesne k sebe a hrotom smerovali na Z. V západnej tretine jamy, 30 cm od dolného boku nádoba, položená ústím na SV; na nej hromádka zvieracích kostí.

2246: Súmerná nádoba podunajského typu, vytočená na kruhu, šedohnedá, miestami čiernošedá; pravidelné a lievikovite roztvorené hrdlo má šikmo skrojené ústie; úzke dno je vypracované i znútra; výzdoba, vyrytá šesťzubým hrebienkom, sa skladá z pása rovných línii a z vlnovky, ktorá sa špirálovite vinie po obvode nádoby a ponad dnom mení sa v rovný pás; v. 117, ú. 96, n. š. 114, d. 59 mm (tab. XXII, 21).

2247: Železný nožík s krátkym trňom rúčky a so zvyškami drevenej pošvy, 79,5 mm d. (tab. XXII, 19).

2248: Torzo železného nožíka so zvyškami dre-

venej pošvy, približne 102 mm, d. (tab. XXII, 20).

2249: Zlomky železného predmetu neznámeho účelu so stopami dreva.

H r o b č. 24. Prvé stopy výplne hrobu, zistené v h. 65 cm, javili sa ako tmavý škvrnitý ovál 258 cm d. a 200 cm š. Pri ďalšom výkope výplň sa predlžovala smerom na Z. Na vlastné ústie jamy sa prišlo v h. 85 cm; jeho severný okraj sa spájal so západným približne v pravom uhle, ale východný s južným tvoril veľký oblúk; d. ústia 290 a n. š. 198 cm. Smerom nadol jama sa formovala do obdĺžnika a v h. okolo 200 cm bola približne 266 cm d. a najviac 145 cm š. Dno jamy bolo nerovné a siahalo v severnej polovici do h. 207–215 a v južnej do h. 210–235 cm. Jamu vykopali dlhšou osou v smere VVJ–ZZS.

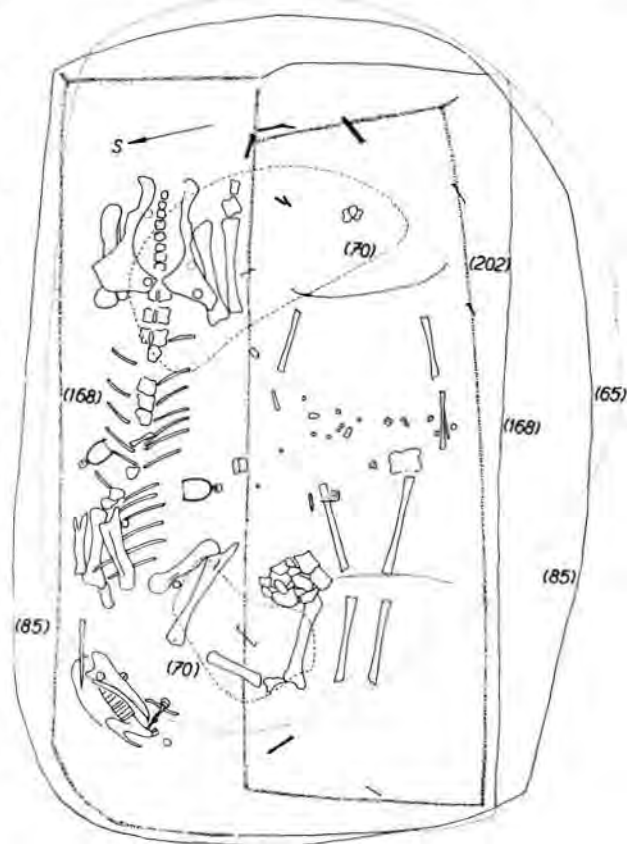
Odkryv výplne: 70 cm pod povrchom: dve nepravidelné tmavé škvrny, z ktorých väčšia sa rysovala vo východnej a menšia v západnej časti; 168 cm: v severnej polovici pozdĺž okraja sa značil 4–5 cm š. tmavý pás doštenia; strácal sa v h. okolo 200 cm; na východnej strane bol 67, na severnej približne 222 a na západnej strane približne 70 cm d.; roh na spojení sev. a záp. pása bol zaoblený; výplň štrkovitá, piesočnatá, miestami tmavšie sfarbená; 180 cm; v severnej polovici hrobu, blízko pravého dolného rohu železný oštep (2250), položený hrotom na ZZS; od neho na JV zvieracia kosť; v severovýchodnej časti kruhovitá pozlátená faléra (2251); približne na osi hrobu, 20 cm od horného boku železná tyčka (2287) a skoba (2288) a v ľavom hornom rohu jamy zlomky ďalšej skoby (2289).

Koňa uložili do pravej polovice jamy, hlavou na ZZS; kostra bola v h. 186–212 cm; zadné končatiny mal stiahnuté pod seba, predné ležali bokom naľavo a hlava na pravej strane; niektoré kosti predných končatín zasahovali do južnej polovice hrobu. Spomenutý železný oštep (2250) spočíval ponad konskou lebku. V čeľustiach koňa bolo zubadlo (2281). Ohlávku krášlili dve kruhové pozlátené faléry (2253, 2286) a k nej patrila aj pracka (2254). Na predných nohách boli ďalšie dve faléry ako predchádzajúce (2256, 2257). Zo sedla sa zachovali dva strmene (2282, 2283) a pracka (2292), nájdená blízko ľavého strmeňa. Na zadnej časti kostry sme našli napokon zlomky a stopy ostatných troch kruhovitých pozlátených falér (2252, 2255); štvrté takéto kovanie zo zadnej časti postroja sme našli v h. 180 cm tesne ponad panvou (bola o ňom zmienka vyššie). Teda na remeňoch postroja bolo dovedna osem rovnakých kruhovitých pozlátených falér (obr. 9).

Jazdca uložili do južnej polovice hrobu hlavou na VVJ, s ramenami vystretými pozdĺž tela; zvyšky jeho kostry, v porovnaní s konskou, boli

v stave veľmi chatrnom (tab. VI, 1). Lebka bola možno porušená, ostatné časti kostry, pokiaľ sa zachovali, ležali v prirodzenej polohe. Z lebky zostalo len niekoľko chatrných zlomkov, boli v h. 218 cm. Kostra patrila pravdepodobne dospelému (mat.?) mužskému. Spočívala v osobitnom doštení lichobežníkového, pôvodne najskôr obdĺžnikového tvaru; na tmavé, 2–3 cm š. pruhy jeho rámca sa prišlo v h. 202 cm, teda oveľa hlbšie ako na doštenie pri konskej kostre; severná strana ohrádky okolo jazdca bola 247 cm d. a o 20 cm prečnievala užšiu východnú stranu rámca, ktorá bola 72 cm d. a zas asi o sedem cm prečnievala južnú stranu debnenia, ktorá bola 245 cm d. a miernym oblúkom vyhnutá; úzky západný bok rámca bol 83 cm d.

Kovania a súčiastky opaska: približne prostred pásu dve bronzové pracky (2272, 2273); na pravom boku plechové nákončie (2260), dve štvorcové kovania z plechu (2264) a stopy ďalšieho plechového nákončia. Zľava od ľavej lakťovej a vretennej kosti krúžok (2270) a po pravej strane tých istých kostí štvorcové kovanie (2269) a prevliečka (2664); k opasku patrilo nepochybne aj plechové nákončie (2258), nájdené na S od pravej ramennej kosti; z miesta a najbližšieho okolia opaska sú aj dva gombíky (2268), zlomok štvorcového kovania (2665), asi 6 roziet (2259,

Obr. 9. Hrob č. 24.

2261—2263, 2266) a zvyšky dvoch iných kovani (2271, 2274).

Ostatné prílohy: železný nožík (2276) pri pravej stehennej kosti, zlomky podlhovastého železného predmetu (2275) z hornej časti tej istej kosti a nádoba (2277) napravo od dolnej časti tej istej kosti.

Je pozoruhodné, že všetky železné súčiastky doštenia sa našli v južnej polovici hrobu, súviseli zrejme len s doštením časti, kde spočíval jazdec. O tyčke a skobách, nájdených vo výplni, bola už zmienka. Ostatné skoby a tyčky sa našli na týchto miestach: prostred užšej východnej strany doštenia železná tyčka (2278); asi 45 cm nadol od spojenia východnej a severnej strany doštenia zlomok skoby (2293); asi 53 cm nahor od spojenia severnej a západnej strany doštenia skoba (2291); uprostred západnej strany rámca zlomok skoby (2279); v pravom dolnom rohu doštenia tyčka (2290); v pravom hornom rohu doštenia zlomky skoby (2294) a 70 cm nadol od spojenia východnej a južnej strany doštenia zlomky skoby (2280).

Na samotných kostrách nebolo badať znaky väčších dodatočných zásahov. Porušili možno práve len ľebku jazdca a predné končatiny koňa. O porušení svedčili aj niektoré nálezy vo výplni. Do výplne hrobu vnikli asi dvoma otvormi, väčším vo východnej časti a menším v západnej časti; ich stopami boli najskôr tmavé škvrny, zistené v h. 70 cm.

2250: Železný nomádsky *oštep* s úzkym listom rombického prierezu a s dlhou tuľajkou, ktorej ústie bolo zosilnené prstencom; 238 mm d. (tab. XXIII, 17).

2251—2253, 2255—2257, 2286: Štyri zachovalejšie a chatrné zlomky troch kruhovitých *falér* z veľmi tenkého bronzového plechu, pokrytého jemnou zlatou fóliou; strednú vypuklú časť krášli štvorlístok a okraj rad perličiek; v priemere 32 mm; u niektorých sa zachovala pásiková svorka 14,5 mm d. Z ôsmej, asi podobnej puklice, sa našli len nepatrné stopy (tab. XXIII, 7—10).

2254: Oválna bronzová *pracka* 24 mm d. (tab. XXIII, 14).

2258: Vrchná časť krátkeho lisovaného *nákončie* byzantského typu, z bronzového plechu s perličkovou a geometrickou výzdobou a s nitom (tab. XXII, 9).

2260: *Nákončie* ako predchádzajúce, miestami striebristo patinované; zachoval sa i jeho spodný hladký pliesok; 27,5 mm d. (tab. XXII, 10). Po treťom podobnom nákončí sa našli len chatrné stopy.

2259, 2261—2263, 2266: *Päť roziet* so zlatou fóliou z bieleho kovu, v priemere 14—15 mm (tab. XXIII, 5—7). Šiesta podobná ozdôbka sa nezachovala.

2264, 2665, 2269: Asi 5 lisovaných štvorcových *kovani* z bronzového plechu, s perličkovou výzdobou, zachovalejšia 16,5 mm š. (tab. XXII, 3, 4).

2268: Chatrné zvyšky dvoch bronzových *pukličiek* so svorkou.

2270: Bronzový *krúžok* v priemere 22,5 mm (tab. XXII, 8).

2271: Chatrné zvyšky *kovania* neurčitého tvaru z bronzového plechu.

2272: Lichobežníková bronzová *pracka* 27,5 mm š. (tab. XXII, 2).

2273: Štvorcová bronzová *pracka* so zlomkom železného jazýčka, 27,5 mm d. a 24 mm š. (tab. XXII, 1).

2274: Chatrné zvyšky *kovania* z bronzového plechu so svorkou.

2275: Zlomky železného *predmetu* neurčitého tvaru a účelu.

2276: Zlomky železného *nožíka* so zvyškami drevenej pošvy.

2277: Nesúmerná *nádoba* podunajského typu, vytočená na kruhu, prevažne šedej a šedohnedej farby, miestami žltohnedá: ústie hrdla výrazne roztvorené; dno vypracované i znútra; ústie krášli znútra viacnásobná vlnovka a výduť, dve podobné vlnovky a pás rovných rýh; zlepovaná a dopĺňovaná; v. 156, ú. 124, n. š. 133, d. 79 mm (tab. XXII, 12).

2278, 2287, 2290: Tri železné masívne *tyčky* obdĺžnikového prierezu, na zachovalom konci zosilnené; jedna 123,5, druhá 85 a tretia 117,5 mm d. (tab. XXIII, 1—3).

2279, 2280, 2288, 2289, 2291, 2293: Železné *skoby* a zlomky *skôb* (tab. XXIII, 5, 18); zo zachovalejších, s ohnutými koncami, rozpätie jednej je 76 (tab. XXIII, 4), druhej 92 (tab. XXIII, 6) a tretej približne 95 mm (tab. XXIII, 12).

2281: Železné nomádske *zubadlo* s postranicami tvaru štylizovanej zvieracej postavy; 220 mm d., rozpätie postraníc 132,5 a 135 mm (tab. XXIII, 11).

2282, 2283: Dva železné *strmene* s obdĺžnikovým uchom; ramená, okrášlené dvojitémi priečnymi rebierkami, sú kruhovitého prierezu a končia sa kruhovitou ploškou; spodok stúpadla rebierkom zosilnený; ucho má na oboch stranách obdĺžnikový otvor a uprostred priečku na zachytenie remeňa; 178 mm v., rozpätie koncov ramien 76—78 mm (tab. XXIII, 15, 16; obr. 15).

2292: Železná štvorcová *pracka* 50 mm š. v zlomkoch (tab. XXIII, 13).

2664: Zlomky *prevliečky* s vyhnutými koncami, z bronzového plechového pásika (tab. XXII, 11).

H r o b č. 25. Detský, obdĺžnikového tvaru, so zaoblenými rohmi a s oblúkovým výstupkom na SZ. Ústie jamy, odkryté v h. 75 cm pod povrchom, 160 cm d. a 85—93 cm š. Obdĺžnikové dno v h.

175 cm; 126 cm d. a 57–61 cm š. V smere VVJ–ZZJ. Vo výplni ojedinelé zvieracie kosti. Približne prostred severnej polovice časť zvieracej chrčtice s lopatkou v h. 125 cm. Pri dolnom boku na osi v h. 126 cm zvieracia lebka, položená čeľustami na ZZS. V SZ rohu v h. 157 cm nádoba. Na stopy detskej kostry sa neprišlo.

2295: Súmerná nádoba podunajského typu, vytočená na kruhu a opracovaná formovacím nástrojom, zväčša šedohnedá, miestami čiernošedá; ústie hrdla úzko vyhrnuté a na okraji skrojené; dno vyznačené i znútra; výzdoba: na ústí šikmé zárezy a od hrdla nadol tri pásy šikmých riadkov vpichov a pás vodorovných rýh; v. 124,5, ú. 88, n. š. 106, d. 69 mm (tab. XXIX, 11).

H r o b č. 26. Hrob jazdca, obdĺžnikového tvaru. Tmavá výplň sa rysovala od h. 100 cm pod povrchom. Ústie jamy: d. v osi 325, pravej strany 367, ľavej strany 297 a š. hornej strany 195 a dolnej 187 cm. Dno jamy v h. 240–243 cm; jeho pravý bok 260, ľavý 245 cm d. a š. 156–157 cm. V smere VVS–ZZJ.

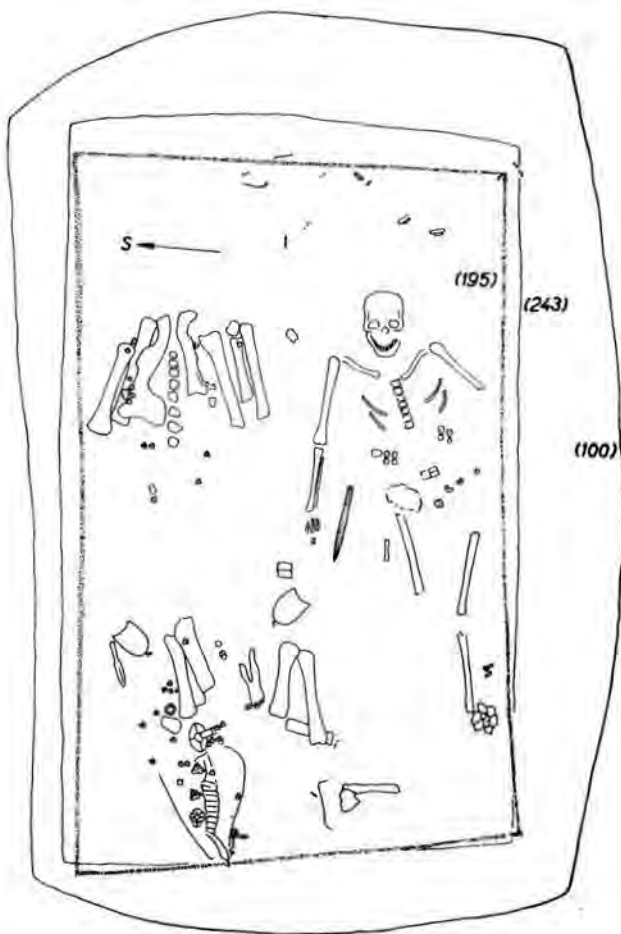
V h. 170 cm v severozápadnej štvrti výplne ojedinelé zvieracie kosti. V h. 195 cm narazilo sa na tmavé, 3–4 cm široké pruhy doštenia; spájali sa do obdĺžnika, ktorého pravý bok bol 255, ľavý 234 cm d. a horná strana 152 a dolná 157 cm š.; znaky doštenia sa strácali na samom dne, ktoré pokrývala takmer súvislá 2–3 cm hrubá čierna vrstva.

Hrob bol výnimočne neporušený (tab. V, 1). V južnej polovici spočívala na chrčte chatrne zachovalá kostra dospelého muža (ad.-mat.), situovaná hlavou na VVS, nohami na ZZJ; dolné kosti ľavého ramena a pravá holenná a ihlová kosť sa nezachovali a z panvy zostali iba nepatrné stopy; lebka v h. 224, chrčtica v h. 235 a ľavá holenná kosť v h. 234 cm. Pri koncoch sánky dve náušnice (2369, 2370); od lebky približne 25 cm na VVJ dve vyzlátené šesťboké navliečky na pletence vlasov (2412, 2413) a približne 33 cm na SV zlomky jemnej fólie (2310), v blízkosti ktorých bol zlomok železného predmetu (2340); tesne pred horným pruhom doštenia na VVS od lebky železná trojboká strela (nezachovala sa) a pri nej zlomok neurčitého železného predmetu (2347).

Kovania a súčiastky pásu: niže ľavej strany hrudníka dve kovania s krúžkom (2358, 2359); dve podobné kovania spolu s nákončím i niže pravej strany hrudníka (2355–2357); prostred pásu v dĺžke tela dve pracky (2354), z ktorých jedna sa nezachovala; od nich vľavo tri kovania na ochranu dierok (2360–2362). Ostatné prílohy jazdca: dlhý železný nôž, najskôr zbraň (2363) a zvieracia kosť po pravom boku, zlomky nádoby a zvieracie kosti pri ľavej nohe (2353), zlomky jemnej zlatej fólie ponad nohami (2405) a kosti

z mäsitej potravy pred nohami, blízko dolného boku jamy (obr. 10).

Koňa uložili po pravej strane bojovníka, hlavou na ZZS; chrčtica a rebrá boli strávené; hlava s prednou časťou tela spočívala na pravom boku a zadné končatiny boli stiahnuté pod seba. Kovania a súčiastky ohlávky a prednej časti postroja: pod sánkou zubadlo (2417); na ľavej strane sánky nit (2299) a dva trojlaločné vyzlátené gombíky; pri hornom konci ľavej strany sánky bronzové kožené a drevené súčiastky veľkej kuželovitej okrasy z držadla chochola (2305) a odtiaľ naľavo päť trojlaločných vyzlátených gombíkov a pracka (2379); na ľavom boku vrchnej čeľuste pozdĺž koreňov zubov tri prelamované kovania (2296–2298) (tab. IV, 3) a od nich napravo objímka (2411) a ďalšie tri trojlaločné vyzlátené gombíky; v záhlaví lebky masívny krúžok (2367), šesť trojlaločných vyzlátených gombíkov a zlomky trubičky (2345); medzi prednými končatinami tri trojlaločné vyzlátené gombíky, trubička (2350), pracka (2351) a objímka (2352); pod pravou

Obr. 10. Hrob č. 26.

stranou lebky sedemnásť trojlaločných vyzlátených gombíkov (2384–2400) a niekoľko svoriek z nich, dve plechové kovania (2371, 2372), dva pologuľaté gombíky (2373, 2374) a dve zápony (2377, 2378).

Zo sedla sa zachovali dva strmene (2365, 2368) a pracka (2364), ktorej zlomky sa našli na V od ľavého strmeňa. Po pravej strane koňa pri pravom strmeni bol bojovníkov oštep (2313), položený hrotom na ZZJ. Zadná časť postroja: 18 trojlaločných vyzlátených gombíkov, rozložených po pravej a ľavej strane kostry; na Z od pravej panvy objímka (2333), na tej istej kosti krúžok (2317) a kuželovité kovanie (2316), aké sa našlo aj pri ľavej panve (2327). Na celom postroji bolo dovedna 54 trojlaločných vyzlátených gombíkov, zväčšej časti krásili, ako vysvitá z prehľadu náleзов, remene ohlávky (36 kusov).

Nálezy skôb a iných železných súčiastok debnenia sa sústredili na južnú polovicu hrobu, teda na časť vyhradenú pre jazdca. Zlomky asi zo skoby sa našli spolu s veľkou skobou blízko stredu dolného boku jamy, asi 65–70 cm od ľavého rohu jamy (2312, 2366); od nich na V zlomky ďalšej skoby (2338). Na opačnej strane, tesne pred horným pruhom doštenia, 60 cm na J od pravého rohu jamy ďalšia skoba (2346) so zlomkami iného železného predmetu (2341) a opäť ďalšia tamtiež priam v páse doštenia, 74 cm na J od pravého rohu jamy (2309); zlomky ostatných skôb boli v ľavom hornom (2311, 2414) a v ľavom dolnom rohu doštenia (2308, 2415).

Značné rozmery a starostlivá úprava a bohatá výbava hrobu poukazujú na pohreb veľmoža.

2296: Prelamovaná *okrasa* z bronzového plechu, so zvyškami zlatej fólie a so štyrmi nitmi, 66,5 mm d. (tab. XXV, 14).

2297, 2298: Dve trojuholníkové prelamované *okrasy* z bronzového plechu, pozlátené, s tromi nitmi, 32,5 a 33 mm v. (tab. XXV, 12, 13).

2299, 2318, 2319, 2375, 2376, 2402–2404: Bronzové *svorky* z trojlaločných gombíkov.

2300–2304, 2306, 2307, 2314, 2315, 2320–2326, 2328–2332, 2334–2337, 2339, 2342–2344, 2348, 2349, 2380–2401, 2416: Päťdesiatštyri trojlaločných lisovaných gombíkov s pletencovým motívom, zo zlatého plechu, podloženého medeným plechom, 17 mm š. (tab. XXVII).

2305: Značne poškodená prelamovaná *okrasa*, zložená z bronzových plechových pásov 6 mm š., pozlátených a pozdĺž kanelovaných. Spodok bol tvaru nepravidielného komolého kužela a vrch valcovitý; plechové pásiky spodnej časti boli k sebe a k svojej koženej podložke pripevnené ôsmimi klinčkami; dva prstencové pásiky krásili pravdepodobne drevenú valcovitú, pôvodne azda kožou potiahnutú vložku; s okrasou súviselo ešte plechové lievikovité kovanie (ako kovanie č.

2316); bolo pravdepodobne nastoknuté na vrchol okrasy a slúžilo zrejme na zachytenie chochola; je tiež v zlomkoch (tab. XXV, 4).

2308, 2309, 2311, 2312, 2338, 2341, 2346, 2366, 2406, 2408, 2409: Železné *skoby* a ich zlomky; zachovalejšie z nich: *skoba* 17 mm š., uprostred ohnutá, v rozpätí 159 mm d. (tab. XXVI, 2); *skoba* s ohnutými koncami 13 mm š., uprostred mierne prehnutá, v rozpätí 117 mm d. (tab. XXVI, 8); torzo podobnej *skoby* 14 mm š., v rozpätí 93 mm d. (tab. XXVI, 7); zlomky podobnej *skoby* 17 mm š. (tab. XXVI, 3); torzo podobnej *skoby* 14 mm š., v rozpätí 105 mm d. (tab. XXVI, 1).

2310: Niekoľko zlomkov jemnej fialovobelasej *fólie* so stopami zlatenia.

2313: Železný *oštep* s masívnou čepelou rombického prierezu, rovnomerne širokou, náhle zahrotenou a pri tuľajke skrojenou, 192 mm d., z čoho na tuľajku, ktorej ústie je porušené, pripadá 89 mm (tab. XXIV, 11).

2316: Kuželovité kovanie z bronzového plechu, so stopami zlatenia, pokrivené, 29 mm v.; vo vrcholci podlhovastý otvor; v kovaní bolo najskôr ozdobné pierko (tab. XXV, 9).

2317: Drobný bronzový *krúžok* 12 mm š. (tab. XXV, 5).

2327: Zlomky kuželovitého kovania ako č. 2316; nezachovali sa.

2333: Obdĺžnikové kovanie z dvoch bronzových plieskov, spojených štyrmi nitmi, 16,5 mm š. a 29 mm d., na jednej strane striebřité (tab. XXV, 1).

2340: Železný *predmet* neurčitého tvaru a účelu s odtlačkami tkaniny; nezachoval sa.

2345, 2350: Chatrné zlomky plechových *okrás* tvaru rúrky, so zosilneným okrajom.

2347: Dva zlomky železného *predmetu* neurčitého tvaru a účelu.

2351, 2379: Dve oválne bronzové *pracky* so štítkovým záhlavím a s dvoma nitmi, 37,5 mm d. a 27 mm š. (tab. XXV, 15, 18).

2352, 2411: Dve štvorcové *objímky* z bronzového plechu vo dvoje prehnutého a spojeného s dvoma nitmi, 21–21,5 mm d. a 17,5 a 18 mm š. (tab. XXV, 10, 8).

2353: *Nádoba* podunajského typu, vytočená na kruhu, šedej farby, s ústím slabo roztvoreným; úzke dno je znútra zaoblené; výzdoba, vyrytá trojzubým náčiním; nesúmerná vlnovka medzi dvoma pásmi rovných rýh; zlepopaná, miestami dopĺňovaná; v 145. ú. 105, n. š. 119, d. 57 mm (tab. XXVI, 6).

2354: Štvorcová bronzová *pracka* s nepatrným zvyškom železného jazýčka, 32 mm d. a 28 mm š. (tab. XXIV, 9).

2355: Krátke bronzové *nákončie*, zložené z dvoch rovnakých dielov, liate, prelamované,

s palmetovým motívom a dvoma nitmi, 34 mm d. (tab. XXIV, 8).

2356–2359: Štyri bronzové liate *kovania* polygonálneho tvaru so štvorcovým výrezom uprostred a s krúžkom. K opasku boli pripevnené štyrmi nitmi s veľkými hlavičkami, 46–47 mm d. (tab. XXIV, 1–4).

2360–2362: Tri liate srdcovité *kovania* bronzové, na ochranu dierok opaska, s tromi nitmi, ktorých hlavičky sú veľké; 23 mm š. (tab. XXIV, 5–7).

2363: Železný nôž s rovným chrbtom, 242 mm d, z čoho na rúčku pripadá 52,5 mm (tab. XXIV, 10).

2364: Torzo a zlomky železnej štvorcovej *pracky* 56 mm š. (tab. XXVI, 5).

2365, 2368: Dva železné *strmene* so zlomkom ucha; na plôškach v zakončení ramien a na stúpadle rebierko; v torza 170, najväčšie rozpätie 110 a rozpätie stúpadla 93 a 95 mm (tab. XXVI, 9, 10).

2367: Masívny bronzový *kruh* štvorhranného prierezu v priemere 45,5 mm (tab. XXV, 11).

2369, 2370: Dve zlaté *náušnice* s granulovaným oblúčkom a s príveskom, zloženým z troch zrníek, 23 mm v. (tab. XXIV, 15, 16).

2371, 2372: Dve päťuholníkové štítkové *kovania* z bronzového plechu, s dvoma nitmi, 17 a 18,5 mm š. (tab. XXV, 16, 17).

2373, 2374: Dve miskovité *pukličky* z bronzového plechu, v priemere 10 a 10,5 mm (tab. XXV, 2, 3).

2377, 2378: Dve štítkové bronzové *zápony* s dvoma nitmi, zakončené guľôčkou, 29 a 24 mm d. (tab. XXV, 6, 7).

2405: Zlomky veľmi jemnej zlatej *fólie* (tab. XXIV, 12).

2407: Zlomok železného *predmetu* neurčitého tvaru a účelu.

2412, 2413: Dve vyzlátané šesťboké *navliečky* na pletence vlasov. Tyčinka prevliečok na koncoch a uprostred je ovinutá osobitným plechovým pásikom, ktorý lemuje granulovaný drôt. Konce tyčiniek uzaviera hladký kruhovitý pliešok; hranaté a priletované ucho je z bieleho kovu; 58 a 59 mm d. Granulácia na spodku je od dlhého nosenia ozdoba značne vyhladená (tab. XXIV, 13, 14).

2417: Železné nomádske *zubadlo* s priamymi postranicami kruhovitého prierezu; ľavá z postraníe je neúplná a krúžok z ľavého článku zubadla sa nezachoval; obidva články zubadla spolu 189 a zachovala postranica 134 mm d. (tab. XXVI, 4).

2418: Chatrné zlomky z rozličných železných *predmetov*.

H r o b č. 27. Detský (inf. I. 4–6 r.), lichobežníkový, v smere VVS–ZZJ. Ústie v h. 80 cm, dno

v h. 106 cm pod povrchom, 114–120 cm d. a 44–56 cm š. Blízko horného boku jamy stopy lebky, pri nej zľava bronzový krúžok; v západnej polovici hrobu zvyšky stehenných kostí a v SZ rohu nádoba; z miest bližšie nezaznamenaných pochádza sklený korál a odštep kremeňa.

2419: Súmerná *nádoba* podunajského typu, vytočená na kruhu, hnedej farby; ústie hrdla je slabé, lievikovite roztvorené; dno je vypracované i znútra; v materiáli zrnká piesku; výzdoba: dvojité vlnovka, točiaca sa špirálovite po obvode nádoby medzi dvoma pásikmi rovných rýh a dvojité vlnovka na vnútornej strane ústia hrdla. V. 108, ú. 83, n. š. 95, d. 55 mm (tab. XXIX, 7).

2420: Otvorený *krúžok*, najskôr ozdoba do vlasov, z dvojitého bronzového drôtu, 18,5 mm š. (tab. XXIX, 9).

2421: Ploský trojuholníkový *odštep* hnedého kremeňa, 39,5 mm d. (tab. XXIX, 10).

2422: Ploský mandľovitý *korál* so zvislým otvorom, z belasého skla, meniaceho farbu do zelenkavostriebristého tónu, 11 mm d. (tab. XXIX, 8).

H r o b č. 28. Detský (inf. I. 1–2 r.), obdĺžnikový; ústie v h. 80 a dno v h. 94 cm pod povrchom; 86–96 cm d. a 53 cm š. Z kostry, situovanej hlavou na V, zostali zvyšky lebky, ramenných kostí, rebier a chrbtice; po pravej strane nádobka, položená ústím na V.

2423: Hnedá nesúmerná *nádoba* podunajského typu, vytočená na kruhu, mierne vypuklá. Ústie hrdla je širšie roztvorené a má profilovaný okraj, pripravený akoby na pokrievku; dno je vypracované i znútra a na spodku má plytkú priehlinu, nepravidelne ohraničenú na obvode nádoby; okrášlená pod hrdlom nepravidelnou, slabé vyrytou viacnásobnou vlnovkou a pod výduťou nepravidelným pásom šiestich rýh; v 90, ú. 80, n. š. 81, d. 55 mm (tab. XXIX, 1).

H r o b č. 29: Jazdecký, približne obdĺžnikový. Hnedá, miestami tmavá výplň vystúpila v h. 82 cm. Ústie jamy na severnej a západnej strane dosť rovné a na východnej a južnej strane oblúkovite rozšírené. Dĺžka v osi 330 cm, najväčšia šírka vo východnej polovici 227 a na západnej strane 183 cm. Do h. 147 cm boky jamy sa slabé zbíjali. V tej istej h. vo vzdialenosti 5–17 cm od bokov jamy sa značili 3–4 cm š. pruhy uholnatého prachu, stopy doštenia; spájali sa do obdĺžnika veľkosti cca 140×240 cm; pozdĺž pravého a ľavého boku jamy tvorili súvislý pás, na ostatných stranách sa zachovali len čiastočne. Od h. 147–188 cm boky jamy sa formovali do pravidelnejšieho obdĺžnika, pri čom na západnej a východnej strane smerom nadol sa mierne rozširovali. V h. 188 cm boky jamy dosahovali dno, ktoré bolo vaňovite vyhlbené; na pôvodný terén sa narazilo prostred dňa v h. 217 cm pod povrchom; rozmery dna: pravý bok 280, ľavý 265 cm d. a

horný bok 147 a dolný 167 cm š. Pruhy doštenia do h. 186 cm sa korytovite zbíjali nadol; ich sypká čierna vrstva, na viacerých miestach prerušená, tvorila na spodku obdĺžnikový rámec veľkosti cca 105×215 cm. Výplň spodnej časti jamy v h. 186–205 cm bola miešaná, zväčša uhoľnatá a dno pokrývala súvislá čierna vrstva 10–12 cm hrúbky.

V povrchovej kultúrnej vrstve bolo niekoľko zlomkov stradonickej keramiky. Nálezy vo výplni: 82 cm pod povrchom: zvieracia lopatka; 93 cm: uprostred výplne sa značila tmavá, približne kruhovitá škvrna asi 140 cm š., dala sa sledovať do h. 110–120 cm, kde bola 110 cm š.; 120 cm: dve končatinové zvieracie kosti; 160 cm: stavec zvieracej chrbtice.

Z kostry jazdca sa našli v normálnej polohe, v čiernej kompaktnéj vrstve na dne jamy, v h. 206–210 cm iba dlhé kosti pravej nohy a ľavá holenná kosť; ramenná kosť, lopatka a dve rebrá ležali pohodené blízko JV rohu jamy v h. 201 cm; lebka ako aj ostatné časti kostry sa nenašli. Jazdca uložili hlavou na V. Chatrné zvyšky kostry patrili dospelému jednotlivcovi (ad.-mat.?) najskôr mužského pohlavia. E. Vlček zistil, že sú ľahko ohorené. Je tu teda ďalší prípad zapálenia ohňa na dne hrobu alebo prisypania mŕtveho horúcim popolom. Z ľavej strany pása pochádza kotúčovité kovanie (2428) a veľké nákončie (2429), ktoré ležalo v smere Z–V; boli to, zdá sa, jediné kovania, nájdené v hrobe na pôvodnom mieste; v ich blízkosti sa našlo malé nákončie (2440), pracka (2441), korýtkovitý závesok (2442), rozeta (2443) a hradištný črep (2444), z ktorých závesok a rozeta krásili pôvodne najskôr remene postroja a malé nákončie bočný remienok opaska. Pri pravej nohe železný nožík (2430), v ľavom dolnom rohu nádoba (2449), obrátená ústím na Z a v pravom dolnom rohu zvieracia lebka v zlomkoch. Z kovaní, odkrytých v h. 203 cm pri pravom boku doštenia a približne 50–68 cm od SZ rohu doštenia, kotúčovité kovanie (2431) bolo pôvodne azda súčiastkou opaska a dve rozety (2427, 2432) a možno aj malé prelamané nákončie (2433) krásili najskôr postroj. S postrojom súviseli pravdepodobne aj predmety, nájdené asi 50–60 cm na V od predchádzajúcich, a to rozeta (2422), pracka (2426) a objímka (2425). V čiernej vrstve na dne boli ešte tieto pamiatky: korýtkovitý závesok (2434), malé nákončie (2435), kotúčovité kovanie (2436), päť roziet (2437–2439, 2446), pliešok (2447), zlomky železného predmetu (2445) a železná pracka (2448); z nich nákončie, pracka a kotúčovité kovanie boli súčiastkami opaska a z ostatných rozety a závesok ozdobami postroja. Azda z tohto hrobu pochádza aj rozeta (2660), nájdená pri povrchovom zbere na pohrebisku (tab. XXXVIII, 5).

Na konské kosti sa prišlo vo východnej tretine hrobu, v h. 163–200 cm, ale málokto spočívali v normálnej polohe; najviac ich bolo v pravej hornej štvrtine hrobu; jedna sa dostala odtiaľ, ak je z konskej kostry, až do západnej polovice hrobu. Neosedlaného koňa uložili zrejme k východnej stene jamy a hlavou asi na S, čo je na pohrebisku v Žitavskej Tóni výnimočným prípadom.

Hrob bol, ako z uvedeného vysvitá, bohatý, ale z väčšej časti, najmä na mieste hlavy a trupu, porušený. Pri dodatočnom otvorení zasiahli aj konskú kosť, a to zrejme preto, že spočívala blízko hlavy jazdca, teda na neobvyklom mieste.

2424, 2427, 2432, 2437–2439, 2443, 2446: Asi deväť roziet s perličkovou a lupienkovou výzdobou, v priemere 18 mm, z bronzového plechu, pozlátených, z ktorých šesť je dosť zachovalých, ostatné v zlomkoch (tab. XXVIII, 8–12, 17).

2425: Obdĺžniková objímka z bronzového plechu vo dvoje prehnutého, s dvoma nitmi a so stopami zlatenia, 25 mm d. a 15 mm č. (tab. XXVIII, 7).

2426: Lichobežníková bronzová pracka s ozdobným záhlavím, v ktorom sú tri nity, 30 mm d. a 20 mm š.; na kovaní v záhlaví stopy zlatenia (tab. XXVIII, 21).

2428: Kotúčovité bronzové kovanie s motívom dravca hladiaceho dozadu; pozadie krúžkované, telo zvieraťa posiate trojuholníkovými vpichmi a chvost, vytiahnutý nahor, presekávaný; pozlátené, v priemere 24 mm; k opasku pripojené bolo dvoma nitmi (tab. XXVIII, 13).

2429: Bronzové liate nákončie s dvoma nitmi, na oboch stranách vyzlátané a okrášlené protifaľhlými úponkami; pozadie krúžkami puncované; 91 mm d. (tab. XXVIII, 4).

2430: Chatrné zlomky železného nožíka.

2431, 2436: Dve kotúčovité bronzové kovania, liate, pôvodne pozlátané, s perličkovou výzdobou a nitom uprostred, v priemere 21,5 a 22 mm (tab. XXVIII, 14, 15).

2433: Prelamované bronzové nákončie s esovitou ozdobou a s nitom, 29 mm d. (tab. XXVIII, 1).

2434, 2442: Dva korýtkovité bronzové závesky s profilovaným uškom a so stopami zlatenia, okrášlené na vrchnej plošinke úponkou, 34 mm š. (tab. XXVIII, 5, 6).

2435, 2440: Dve liate bronzové nákončia s nitom, na rube hladké a na líci vyzlátané a okrášlené úponkou a krúžkami, 42 mm d. (tab. XXVIII, 2, 3).

2441: Štvorcový rámec bronzovej pracky, 22 mm š. (tab. XXVIII, 16).

2444: Zlomok šedej nádoby podunajského typu, okrášlenej na vnútornej stene ústia dvojistou vlnovkou; okraj šikmo skrojený (tab. XXVIII, 18).

2445: Dva zlomky železného predmetu, azda pracky.

2447: Zlomok bronzového pliešku z kovania neurčitého tvaru.

2448: Nesúmerná štvorcová železná pracka so zvyškami jazýčka a s odtlačkami tkaniny, 37 mm d. a 34 mm š. (tab. XXVIII, 19).

2449: Nesúmerná nádoba podunajského typu, vyrobená na primitívnom kruhu a opracovaná formovacím náčiním, čiernošedá; nepravidelné hrdlo je mierne roztvorené; dno je i znútra vypracované a na spodku má plytkú priehĺbinu, delenú dvoma súbežnými plastickými rebrami; výzdoba, vyrytá trojzubým nástrojom: vlnovka medzi dvoma pásmi rovných rýh. V. 123, ú. 96–100, n. š. 107, d. 59 mm (tab. XXVIII, 20).

H r o b č. 30. Detský, obdĺžnikový, situovaný v smere V–Z, 149 cm d. a 77 cm š.; ústie hrobu v h. 74 a dno v h. 117 cm pod povrchom. Na dne jamy, na sever od osi a 21 mm na V od dolného boku zvieracia lebka v zlomkoch, položená čelustami na JZ; vo východnej polovici hrobu na S od jeho osi chatrné zvyšky končatín detskej kostry. Bez pamiatok.

H r o b č. 31. Jazdecký. Na hnedú humusovitú výplň hrobu, premiešanú štrkom, sa prišlo v h. 74 cm. Ústie jamy tvaru nepravidelného obdĺžnika, ktorého dlhšie strany boli približne priame a užšie oblúkovité; d. ústia v osi hrobu 315, n. š. 242 cm. Smerom ku spodku jama sa formovala do pravidelného obdĺžnika, ktorého pravý a ľavý bok bol 245 cm d., horný 185 a dolný bok 205 cm š. Smer hrobu V–Z.

V h. 207–210 cm značili sa vo výplni prvé stopy rámca doštenia, ktorého pravý bok bol 200, ľavý 210 cm d. a horný 138 a neúplný dolný 125 cm š.; čierny, 2–3,5 cm š. pruh doštenia bol od stien jamy vzdialený 24–59 cm. V ľavom dolnom rohu sa ukázala súčasne tmavá kruhovitá výplň 11 cm š., miesto, kde vhlbili kôl. Pri ďalšom odkryve výplne boky doštenia smerom nadol sa šikmo rozširovali a strácali sa v h. 240 cm; rámec doštenia sa rýsoval v tomto horizonte ako pravidelný a súvislý obdĺžnik, ktorého pravá i ľavá strana bola 235 cm d. a horná strana 165 a dolná 160 cm široká. Juhozápadný uhol rámca sa strácal v čiernej kruhovitej výplni 7 cm š.; zachytili sme tu nepochybne pokračovanie a koniec toho istého kolu, ktorého stopy sme v tomto rohu jamy zistili už v h. 209 cm. Znamy podobného kolu sme spozorovali aj v severozápadnom a juhovýchodnom rohu doštenia. Dno jamy, vyhlbené vaňovite, pokrývala čierna vrstva 5–7 cm h.; najnižšia časť dna bola v h. 247 cm pod povrchom.

V kultúrnej vrstve ponad výplňou sa prišlo na dva zlomky laténskej keramiky.¹⁵ Obsah výplne: 74–78 cm; blízko stredu jamy, v tmavej, skoro čiernej zemi čeluste, zlomky lebky a iné zviera-

cie kosti; 135 cm: ďalšie dve zvieracie kosti; 135–148 cm: ojedinelé prepálené kamene, rozštiepaná zvieracia kosť, zlomok azda rímskobarbarskej keramiky (2450) a dva hradištné črepy (2451, 2452); 180 cm: v JZ rohu tri zlomky hradištnej keramiky (2558–2560) a prstné zvieracie kostičky, v JV rohu končatinová zvieracia kosť a ďalšia v SV rohu, ktorá súvisela už s konskou kostrou, na ktorú sa prišlo pri ďalšom odkryve v severnej časti jamy.

V južnej polovici jamy na vrstve dna, v h. 229–240 cm ľudská sánka a kosti končatín dospelého jednotlivca (muž? ad.-mat.), z ktorých azda iba ľavá ramenná kosť bola v normálnej polohe; lebka a ostatné kosti sa nenašli. Telo uložili hlavou na V (tab. V, 2). Približne na pravej strane pása bojovníka veľké nákončie (2460), tri drobné kovania (2542–2544) a zlomok azda strely (2545). Vyše pása zlomky prelamaného kovania (2541) a malé nákončie (2529) a ešte ďalej smerom na V k hornému boku jamy dve prelamané kovania (2453, 2454) a štyri kotúčovité kovania (2455–2458); i tieto boli nepochybne súčiastkami opaska, ako ním bolo aj ďalšie malé nákončie (2537), kotúčovité kovanie (2459) a dve drobné kovania (2535, 2538), nájdené pravdepodobne na mieste alebo v najbližšom okolí miesta, kde spočívalo bojovníkovo telo. Po pravom boku jazdca, v h. 235 cm železný meč (2466), položený hrotom na Z; jeho rukoväť sa končila ako by výbežkom, ale boli tam zvyšky najskôr iného železného predmetu; zľava od meča zlomky skôb (2464, 2465, 2550) a nožík (2467), pri ľavej nohe širočina (2463), položená ostrím na S a pod hrotom meča nádoba (2563), ktorej dno sa dotýkalo skoro pôvodného terénu; zľava približne od miesta holenných kostí zlomky železnej pracky (2461) a skoby (2462). Časť zvieracej lebky, odkrytá vyše pravej strany pása, sotva ležala na pôvodnom mieste. Na ďalšie ešte zvyšky mäsitej potravy (čelusť a krčný stavec) sa prišlo vo výplni ľavej dolnej kolovej jamky (obr. 11).

Po pravej strane jazdca v severnej polovici hrobu spočíval jeho osedlaný a bohato vystrojený kôň. Medzi kostrami v dlhšej osi hrobu zachytili sme vo výplni čiernu rovnú čiaru, zrejme stopy veľmi tenkej priečky, deliacej rámec doštenia na dve časti, z ktorých južná bola približne 97 a severná 76 cm š. Tieto stopy sa končili blízko konskej lebky na jednej strane a smerom na V asi o 10 cm presahovali rámec doštenia. Koňa uložili hlavou na Z; jeho kosti, pokiaľ sa zachovali, boli zväčša na pôvodnom mieste; predné nohy mal pod sebou a zo zadných pravá bola vystretá a ľavá skrčená pod telom. Na vrch konskej lebky sa narazilo v h. 183 cm, na panvu v h. 231 a na jednu zo zadných kostí končatín v h. 180 cm. Pod kostrou uprostred v h. 240 cm bol piesok a štrk.

Pod hlavou koňa bolo zubadlo (2527), blízko jeho pravého konca v h. 232 cm spočívala faléra s ozdobným gombíkom nadol (2528); od nej na SZ kužeľovitý prelamaný gombík (2508) a drobné obdĺžnikové kovanie (2509) a na S hradištný črep (2532). Tesne pri zubadle a v jeho najbližšom okolí sa našlo dvanásť kužeľovitých prelamaných gombíkov (2497–2499, 2502, 2503, 2505, 2506, 2508, 2510, 2518–2520), dve hrkálky (2500, 2507), zlomky plieškov (2501), dve objímky (2504, 2521) a zlomky azda prevliečky (2556). V záhlaví lebky pod stavcami chrčtice tri ďalšie kužeľovité prelamané gombíky (2493, 2494, 2540), hrkálka (2495) a zlomky pliešku (2496). Ľavá faléra (2522), vzdialená asi 40 cm na VVJ od predchádzajúcej, ležala šikmo pod kosťami ľavej prednej nohy; ponad ňou, na končatinovej kosti nákončie (2486) a kužeľovitý prelamaný gombík (2564) spolu so zvyškami prelamaného kovania, ktoré sa nezachovalo. Nálezy na S od faléry: tri štítkové kovania s uškom (2480, 2481, 2491), zlomky azda železného gombíka alebo hrkálky (2482), iného železného predmetu (2483) a bronzové uško (2492); nálezy na Z od tej istej faléry: nákončie (2490), prevliečka (2489), drobné obdĺžnikové kovanie (2487) a hrkálka (2517); nálezy na V a JV od faléry: dva kužeľovité prelamané gombíky (2513, 2514), dve rozety (2484, 2485), pracka (2515), drobné obdĺžnikové kovanie (2516), nákončie (2470) a dve štítkové kovania s uškom (2468, 2469) so zlomkami kužeľovitej trubičky, ktoré sa nezachovali; pod ľavou falérou sa našli dva ostatné prelamané kužeľovité gombíky (2525, 2526) a torzo pravdepodobne držadla chochoľa (2524).

Na pôvodnom mieste po bokoch koňa ležali dva strmené (2475, 2557); z nich ľavý sa našiel spolu so skobou (2476); pod stavcami chrčtice bol hradištný črep (2479).

Spod ľavej časti konskej panvy sa vyzdvihli dve štítkové kovania s uškom (2477, 2478); dve také isté ležali aj na pravej časti panvy (2473, 2478); pred panvou boli dve objímky (2471, 2472).

Z miest síce bližšie nezaznamenaných, ale najskôr z ohľávky a postroja pochádzajú: pracka (2565), nit (2539), zlomky dvoch roziet (2536), hladká puklica (2533) a zlomok kovania (2534); zlomok ploského železného krúžka je azda torzom pracky (2566) z opaska alebo zo sedla.

S debnením hrobu súviseli početné nálezy skôb. Je pozoruhodné, že sa na ne prišlo, podobne ako v hrobe č. 29, iba v južnej polovici hrobu, teda v časti vyhradenej pre bojovníka; zachovali sa na nich stopy dreva. V čiare priečky na rozhraní severnej a južnej časti debnenia sa našli na troch miestach, a to blízko horného (2555) a dolného okraja doštenia (2553) a uprostred (2476) v h.

230–236 cm. Ďalšie skoby boli na dvoch miestach asi 12–15 cm od dolnej čiar doštenia v h. 207 (2546) a 215–222 cm (2551). Súbežne s južným pásom doštenia, vo vzdialenosti 15–30 cm od neho, boli skoby na štyroch miestach (2547, 2548, 2462, 2549) a spočívali v h. 207–204 cm. Ostatný rad skôb sme odkryli približne v čiare bojovníkovho tela, a to na dvoch miestach južne od meča (2550, 2464, 2465), v prostriedku (2554) a vo východnej časti hrobu (2552); boli v h. 230 až 235 cm.

Rozloha skôb by svedčila o tom, že spájali veko južnej časti hrobu s priečkou a bokmi debnenia. Zvyšky predpokladaného veka klesli na spodok a splynuli s tmavou vrstvou na dne. Severná polovica hrobu bola, zdá sa, len ohradená. Značné rozmery, zvláštna úprava a bohatá výbava hrobu svedčia zrejme o pohrebe bojovníka význačného postavenia. Pri dodatočnom otvorení porušili takmer celú kosť jazdca, ale vzali z nej možno len vrchnú časť lebky.

2450: Atypický zlomok azda rímskobarbarskej keramiky.¹⁶

2451: Zlomok z ústia nádoby, vytočenej na kruhu šedej farby; hrdlo bolo pravidelné, výrazne roztvorené a na okraji strechovite z dvoch strán skrojené (tab. XXXIII, 1); podunajská keramika stredohradištného rázu.

2452: Zlomok z ústia nádoby podunajského typu, vytočenej na kruhu, šedohnedej farby; hrdlo výrazne roztvorené, na okraji skrojené a na vnútornej strane okrášlené dvojistou vlnovkou; stredohradištného rázu (tab. XXXIII, 3).

2453, 2454: Dve prelamané bronzové kovania pôvodne pozlátené, 23,5 mm š., tvaru akoby štylizovanej zvieracej masky (tab. XXX, 8, 9).

2455–2459: Päť bronzových liatych a silno vyzlátených kovaní s dvoma nitmi, okrášlených dvoma protiahlymi úponkami na pozadí, puncovanom krúžkami, 22–23,5 mm š. (tab. XXX, 14–18).

2460: Bronzové liate nákončie, silne vyzlátené, s dvoma nitmi, okrášlené na obidvoch stranách dvoma protiahlymi úponkami na krúžkovanom pozadí, 92 mm d. (tab. XXX, 1).

2461: Tri zlomky štvorcovej železnej pracky.

2462, 2464, 2465, 2476, 2512, 2530, 2531, 2546–2556, 2561, 2562: Zlomky železných pásikových skôb (tab. XXXIII, 5, 11), z ktorých zachovalejšia je 16 mm š. a v rozpätí meria 135 mm. (tab. XXXIII, 4).

2463: Železná širočina s obojstranným oblúkovitým ostrím a so štvorcovým obuškom; na uchu mala tupo zahrotené laloky; d. sekerky 90 a jej ostria 82 mm (tab. XXX, 19).

2466: Torzo a chatrné zlomky železného jednosečného meča, ktorý pri odkryve bol 90 cm d. a mal rovnú, 14 cm d. priečku, vzdialenú 74 cm

od hrota. Rukoväť meča bola pri odkryve tej istej šírky ako čepeľ; končila sa akoby výbežkom, ale šlo tu najskôr o zvyšky podlhovastého predmetu, neznámeho určenia. Z dvoch väčších fragmentov meča jeden, z konca čepele, je 192 d. a najviac 24,5 mm š. a druhý, z ostatnej časti meča, je najviac 30 mm š. a 622 mm d., z čoho na rukoväť pripadá 126 mm (tab. XXX, 7).

2467: Dva zlomky železného nožika so zvyškami drevenej pošvy.

2468, 2469, 2473, 2474, 2477, 2478, 2480, 2481, 2491: Dvaja štítkových liatych kovaní bronzových s profilovaným uškom, s dvoma nitmi a so šupinkovitou plastickou výzdobou, 32–33 mm v. a 28–29 mm š. (tab. XXXI, 24–32).

2470, 2486: Dve prelamané a pozlátané bronzové nákončia s dvoma nitmi v lalokoch v záhlaví, okrášlené palmetovým motívom, rámec je šupinkovite členený; 41 a 42 mm d. (tab. XXX, 2, 3).

2471, 2504, 2521: Tri objímky s dvoma nitmi, z bronzového plechu vo dvoje prehnutého, ktorého jeden koniec je vykrojený vo dva laloky, 26, 26,5 a 21 mm d.; jedna z nich (2521) pozlátaná (tab. XXXIII, 17–19).

2472: Zlomky pozlátanej objímky s dvoma nitmi, z bronzového plechu.

2475: Železný strmeň so zlomkom štvorcového ucha; ramená boli pôvodne štvorhranné a stúpadlo zosilnené rebierkom; v. torza 178 a rozpätie stúpadla 95 mm (tab. XXXIII, 20).

2479: Atypický úlomok pokročilej hradištnej keramiky.

2482: Chatrné zlomky guľatého železného gombíka alebo hrkálky.

2483: Dva zlomky železného predmetu neurčitého tvaru a účelu.

2484, 2485: Dve rozety s perličkovou výzdobou, z bronzového plechu, pozlátané, 20 a 21 mm š. (tab. XXXI, 22, 23).

2487, 2509, 2516: Tri drobné obdĺžnikové kovania s dvoma nitmi z bronzového plechu, prvé dva 16, tretie 18 mm d.; na prvom zvyšky pozlátania (tab. XXXIII, 7, 10, 16).

2488, 2489: Dve bronzové prevliečky s dvoma nitmi, z pásika 8–9 mm š., 25 a 26 mm d. (tab. XXXIII, 6, 8).

2490: Prelamované bronzové nákončie so stopami pozlátania a s palmetovým motívom, 32 mm d.; rub nákončia pokrýval hladký bronzový pliesok, ktorý sa zachoval (tab. XXX, 6).

2492: Bronzové oblúkovité uško z kovania neznámeho tvaru; rozpätie uška 22 mm (tab. XXXI, 36).

2493, 2494, 2497–2499, 2502, 2503, 2505, 2506, 2508, 2510, 2511, 2513, 2514, 2518–2520, 2525, 2526, 2540, 2564: Dvadsaťjeden kužeľovitých gombíkov bronzových s nitom uprostred, 21

až 22 mm š., prelamovaných a pozlátaných (tab. XXXI, 1–21).

2495, 2500: Zlomky dvoch bronzových pozlátaných hrkállok ako č. 2507.

2496, 2501: Chatrné zlomky dvoch prelamovaných kovaní z bronzového plechu.

2507: Bronzová pozlátaná hrkálka s uškom, 33 mm v., dolu čiastočne poškodená (tab. XXXIII, 9).

2515: Oválna bronzová pracka so stopami pozlátania, 28 mm š.; v záhlaví má trojuholníkovú platničku s tromi nitmi (tab. XXXI, 35).

2522: Torzo miskovitej železnej faléry, podobnej falére č. 2528, s nepatrnými zvyškami plátovania medenými pozlátanými plieskami; bronzový pozlátaný gombík, ktorý pôvodne kráslil stred faléry, je prelamovaný, v priemere 30 mm a 15 mm v.

2523: Zlomky železného guľatého gombíka alebo hrkálky s uškom.

2524: Torzo pozlátanej okrasy tvaru nesúmerného komolého kužela z držadla chochola, z bronzového plechu; vrchný kruhovitý otvor kovania je v priemere 18 mm; z drevenej výplne kovania sa zachovali tri zlomky (tab. XXXIII, 14).

2527: Železné nomádske zubadlo, dosť zachované; vo vonkajších očkách má po krúžku a vo vnútorných po postranici esovite prehnutej, uprostred kruhovitého a na koncoch obdĺžnikového prierezu; zo stredu postraníc vyčnieva štvorcový rámec ucha; zubadlo je 233 mm d., jeho články sú 101 a 104 mm d. a rozpätie postraníc meria 149 a 161 mm (tab. XXXIII, 13).

2528: Železná miskovitá faléra značne porušená, v priemere 139 mm, s prelamovaným bronzovým, pôvodne pozlátaným gombíkom tvaru komolého kužela; s falérou ho spájala hrubý klinovitý medený nit s ploškou hlavicou; gombík je v priemere 29 mm a v. 16 mm. Faléra je plátovaná medenými, pôvodne pozlátanými plechovými okrasami v piatich koncentrických kruhových pásoch. Plechové pásy okrášľujú, pripojené k falére už hotové, povykrajované, sú len negatívom ornamentu, lebo vlastné motívy výzdoby vykresľuje tmavý železný podklad. Vnútorň a krajný z kruhových pásov vyplňuje pletencový vzor. Výzdoba druhého kruhu, rátajúc od stredu faléry, sa zhoduje s výzdobou štvrtého, teda predposledného kruhu a skladá sa z 2–2 pásikov laločkami delených, prtlčených k falére laločkami proti sebe, čím vzniká ornament vetvičkový. Najširší tretí kruh výzdoby je tiež dvojdielny a vytvára girlandový pás, skladajúci sa z oblúčkov zo stylizovaných vetvičiek o siedmich lístkoch; motív sa dá pomerne ťažko sledovať, lebo hlavný plechový pás, ktorý je negatívom ornamentu, je značne poškodený (tab. XXXII, obr. 16).

2529, 2537: Dve liate bronzové nákončia s ni-

tom, pôvodne azda celé pozlátené, na rube hladké, na lici s úponkou, 36,5 mm d. (tab. XXX, 4, 5).

2532: Zlomok hradištnej nádoby s vodorovným ryhovaním (tab. XXXIII, 2).

2533: Hladká pozlátená puklica z bronzového plechu, s nitom uprostred, 20,5 mm š. (tab. XXXI, 34).

2534: Zlomok bronzového kovania z ohlávky.

2535, 2538, 2542–2544: Päť drobných bronzových kovaní s dvoma nitmi, tvaru štylizovaného kvietka, ktorého plôšky medzi krajnými ramienkami a stredným článkom sú puncované drobnými krúžkami, 12,5–15 mm š. (tab. XXX, 10–13).

2536: Zlomky dvoch pozlátených roziet ako č. 2484, z bronzového plechu.

2539: Bronzový nit (tab. XXXIII, 15).

2541: Zlomky prelamovaného kovania s tromi nitmi, z bronzovaného plechu.

2545: Úlomok železného predmetu, azda z tŕňa strely, so zvyškami dreva (tab. XXX, 20).

2557: Železný strmeň so štvorcovým plošným uchom a s ramenami štvorhranného prierezu; na dolných plôškach ramien rebierko, ktoré sa ťažalo pôvodne aj spodkom stúpadla; v. torza 178, rozpätie ramien 124 a rozpätie stúpadla 96 mm (tab. XXXIII, 21).

2558–2560: Tri črepy hradištnej keramiky z nádob väčších rozmerov; na jednom je pásik rýh, druhý je atypický a tretí je okrajovým zlomkom nádoby, vytočenej na kruhu.

2563: Nesúmerná tmavošedá nádoba podunajského typu, mierne vypuklá, s širším mierne roztvoreným hrdlom, vytočená na primitívnom kruhu a opracovaná na hrdle formovacím náčiním; dno je úzke, vypracované i znútra a na spodku má plytkú priehľbinu, nepravidelne ohraničenú na obvode nádoby; na ústí hrdla šikmé riadky vpičov a pod hrdlom a na výduti rovný pásik a dve vlnovky, jemne vyryté nástrojom so siedmimi zubkami; zlepovaná a doplnovaná; v. 113, ú. 93, n. š. 95, d. 52 mm (tab. XXX, 21).

2565: Obdĺžniková bronzová pracka s ozdobným kovaním v záhlaví, v ktorom sú tri nity, 30,5 mm v. a 22,5 mm š. (tab. XXXI, 33).

2566: Zlomok azda kruhovitej železnej pracky; rozpätie 38 mm (tab. XXXIII, 12).

H r o b č. 32. Hrob dospelého, nepravidelný, približne oválny, skoro ľadvinovitý, dlhšou osou situovaný v smere VVJ–ZZS. Ústie v h. 77 a dno v h. 205 cm pod povrchom; v ústí 213 cm d. a 118 cm š. a na dne 192 cm d. a 96 cm š. Obsahoval iba zvieraciu kostičku, nájdenú v h. 85 cm.

H r o b č. 33. Detský, obdĺžnikový, d. osou v smere JV–SZ. Ústie v h. 100 a dno v h. 158 cm; 148 cm d. a 75 cm š.; kostra sa nezachovala;

v h. 148 cm v osi a 42 cm od dolného boku jamy nádoba, ležiaca ústím na J.

2567: Súmerná hnedošedá nádoba podunajského typu, vytočená na kruhu, mierne vypuklá a opracovaná formovacím náčiním; hrdlo slabo roztvorené a na okraji šikmo skrojené; dno je znútra slabo vymodelované a na spodku má priehľbinu, siahajúcu až po obvod. Okrášlená pásom rovných rýh, dvoma vlnovkami a pásom rýh, špirálovite sa vinúcich po obvode nádoby; ornament vyrytý štvorzubým nástrojom; v. 131, ú. 86, n. š. 110, d. 65 mm (tab. XXIX, 3).

H r o b č. 34. Detský (inf. I, 1–2 r.), obdĺžnikový, s neurčitou kontúrou jamy, plytký, situovaný v smere VVJ–ZZS, 74 cm d. a 32 cm š.; dno 70 cm pod povrchom; zvyšky lebky a dolných končatín; bez príloh.

H r o b č. 35. Detský (inf. I, 1–3 r.), obdĺžnikový so zaoblenými rohmi, v smere VVJ–ZZS, 140 cm d. a 80 cm š.; ústie v h. 76 a dno v h. 133 cm pod povrchom. Na dne, 44 cm od horného boku, zvyšky lebky, pri nej z dvoch strán dva bronzové krúžky; telo uložili hlavou na VVJ; od dolného boku 23 cm na V nádoba; pri nej zvyšky zvieracej lebky; uprostred hrobu zlomky železného nožika, dve kostičky, najskôr zvieracie a nepatrný zlomok ľudskej kosti, kostička, azda zvieracia, sa našla aj na JV od detskej lebky.

2568: Chatrné zlomky dvoch drobných bronzových krúžkov.

2569: Zlomky železného nožika, ktorý pri odkryve bol 10 cm d.

2570: Širšia nesúmerná nádobka podunajského typu, vytočená na kruhu, hnedej farby; ústie hrdla mierne roztvorené a na okraji šikmo skrojené; dno je vypracované i znútra a na hrboľatom spodku má plytkú priehľbinu, ohraničenú nepravidelne na obvode dna; výzdoba vyrytá päť- alebo šesťzubým nástrojom: pásik šikmých riadkov vpičov, vlnovka a pás rovných rýh; v. 91, ú. 99, n. š. 102, d. 71 mm (tab. XXIX, 2).

H r o b č. 36. Jazdecký. Ústie obdĺžnikovej jamy, zistené v h. 85 cm, bolo 305–316 cm d. a 205–220 cm š. V severozápadnom rohu jamy v h. 150 cm sa značila tmavá stopa niekdajšieho dreveného kola. Niečo hlbšie, v h. 169 cm, prišlo sa na stopy kolov aj v ostatných rohoch jamy a pozdĺž stien jamy sa ukázali súčasne aj popolavočierne úzke pruhy: prvé stopy doštenia. Pásky doštenia pri ďalšom odkryve sa zosilňovali (5 cm š.) a spájali v obdĺžnikový rámec, prerušený iba v severozápadnom rohu. Kruhovité stopy po koloch na západnej strane sa rysovali voľne, kdežto na východnej strane spĺývali s rohmi doštenia. Rámec doštenia v h. 204 cm, kde sa jeho stopy už končili, bol 220–235 cm d. a 132–150 cm š.; z jeho stien iba západná bola kolmá, ostatné sa mierne rozširovali smerom nadol. Kru-

hovitě, popolavočierne škvryny po koloch boli v priemere 10–15 cm a ich stopy siahali do h. 210, 216, 236 a 232 cm. Podľa týchto stôp kôl v SZ rohu bol približne 60, v JZ rohu 47, v JV rohu 67 a v SV rohu 63 cm d. O koly, vbité do dna jamy, sa zrejme opierali rohy doštenia. Rozmery jamy na spodku sa v podstate kryli s rozmermi doštenia. Dno jamy bolo v h. 204 až 209 cm, pokrývala ho tmavohnedá, nesúvislá vrstva neurčitej kontúry; vrstva zaberala menšiu plochu ako rámec doštenia (cca 110×200 cm).

Vo výplni jamy sa našiel iba hradištný črep (2601). Z ľudského tela, ktoré uložili na južnú stranu jamy a hlavou na V, nohami na Z, v prirodzenej polohe ležali v h. 194 cm len holenné kosti a chatrné zlomky kostí pravého ramena; okrem nich sa našli už len stehenné kosti, ale pohodené v severnej časti hrobu. Kostra patrila dospelému (ad.-mat.?) a podľa charakteru sprievodných nálezov zrejme mužskému. Po pravom boku jazdca v h. 200 cm spočíval dlhý železný nôž (2573), hrotom položený na Z, blízko jeho rukoväti boli zlomky železnej tyčinky (2574). Nádobu konča nôh ležala ústím na JV (2571). Zvyšky mäsitej potravy: v JV rohu, v h. 175 cm končatinová zvieracia kosť; na ľavej holennej kosti jazdca časť zvieracej chrčtice; blízko JZ rohu v h. 177 cm zvieracia lebka a blízko čepele noža kostička z kura (tab. III, 2).

Po pravej strane jazdca v severnej polovici hrobu, v h. 179–206 cm, spočívala kostra osedlaného koňa, uloženého hlavou na Z; predná časť kostry zväčša porušená. V čelustiach zubadlo (2586) a pri ňom bronzový krúžok (2587). Prednú stranu ohlávky krásila akoby členka, zložená z dvoch záveskov (2589, 2590), ktoré spájali rad štyroch plechových gombíkov (2591–2594); pri tejto okrase bola drobná navliečka (2595). Pod čelustami sa našli tri ďalšie plechové gombíky (2583, 2585, 2588) a odtiaľ na JV pod inou kosťou ešte tieto ozdoby a súčiastky ohlávky: pracka (2575), dva drobné obdĺžnikové kovania (2576, 2581), objímka (2577), dva ďalšie závesky (2579, 2580), navliečka (2582) a zlomok železnej škvary (2578).

Približne na pôvodnom mieste ležali dva strmeňa (2572, 2596); súčiastkou sedla bola aj pracka (2606), nájdená v blízkosti strmeňov. Pri pravom strmení, na končatinovej kosti bol obdĺžnikový závesok (2584), na aký sa prišlo aj pri okraji debnenia na inej kosti z prednej časti konskej kostry (2599). Z miesta medzi prednými a zadnými končatinami kostry pochádzajú dva obdĺžnikové kovania (2600, 2605) a napokon pred zadnými končatinami koňa, blízko pásu debnenia, odkryli vrtulovité kovanie (2598) a nákončie (2597). Tieto posledné boli najskôr súčiastkami opaska. Nie je bližší záznam o nálezových okolnostiach

prevliečky (2607) a železného predmetu (2604). Nezachovala sa štvorcová bronzová pracka, nájdená po pravom boku konskej kostry.

Pri dodatočnom otvorení hrobu, ako z uvedeneho vysvitá, porušili ľudskú kostru z najväčšej časti a konskú len čiastočne. Pri tomto zásahu vyzdvihli z hrobu, zdá sa, nielen lebku, ale aj vzácnejšie kovania a súčiastky opaska.

2571: Súmerná šedohnedá *nádobu* podunajského typu, stredohradištného rázu, vytočená na kruhu; ústie hrdla náhle vyhrnuté a na okraji šikmo skrojené; dno je i znútra vypracované a na celom spodku má plytkú priehľbinu technického pôvodu; vrchný pás výzdoby sa skladá zo štyroch línii, vlnovka pod ním je vyrytá päťzubým nástrojom a spodný pás pozostáva z desiatich rýh; zlepovaná a dopĺňovaná; v. 125, ú. 92, n. š. 111, d. 66 mm (tab. XXXIV, 22).

2572: Torzo železného *strmeňa* so zlomkom ploského štvorcového ucha, na ploškách ramien a na spodku stúpadla zosilnený rebierkom. V. 186 mm, rozpätie stúpadla, 90 mm (tab. XXXV, 1).

2573. Chatrné zlomky železného *noža*, ktorý pri odkryve bol 31 cm d.

2574: Chatrné zlomky železnej *tyčinky* s trňom, neznámeho účelu.

2575: Lichobežníková bronzová *pracka* s ozdobnou platničkou, vykrojenou vo dva laloky, v ktorých sú nity, 32 mm d. (tab. XXXIV, 24).

2576, 2581, 2605: Tri drobné obdĺžnikové *kovania* z bronzového plechu s dvoma nitmi, na dvoch striebřistý povlak (2581, 2605), 16, 14 a 13 mm š. (tab. XXXIV, 15, 16, 23).

2577: Štvorcová *objímka* s dvoma nitmi, z bronzového plechu vo dvoje zahnutého, 17 mm š. (tab. XXXIV, 19).

2578: Zlomok železnej *škvary* so stopami bronzovej patiny, najskôr je to fragment jazýčka z *pracky* č. 2575.

2579, 2580, 2589, 2590: Štyri pozlátené bronzové *kovania* s dvojitémi kotúčami, spojenými hore profilovaným a dolu štvorcovým uškom; v strede kotúčov je nit; 44 mm d. (tab. XXXIV, 1–4).

2582, 2595: Dve pásikové *navliečky* z bieleho kovu, 17,5 a 16,5 mm š. (tab. XXXIV, 10, 11).

2583, 2591–2594: Päť kotúčovitých *kovaní* v priemere 19 mm z bronzového plechu; vrchná strana troch je striebřistá. Gombík, ktorý krásil stred kotúčov, sa v dvoch prípadoch nezachoval (tab. XXXIV, 5–9).

2584, 2599: Dva masívne bronzové *závesky* strechovitého tvaru so štvorcovým uškom, 38 mm d. (tab. XXXIV, 20, 21).

2585: Kotúčovité *kovanie* z bronzového plechu, s gombíkom uprostred; kotúč v priemere 30 a

gombík v priemere 16 mm; vrchná strana kotúča striebrošedá (tab. XXXIV, 12).

2586: Torzo železného nomádskeho *zubadla* s prehnutou postranicou; d. torza 190 mm a rozptätie postranice 155 mm (tab. XXXV, 4).

2587: Masívny bronzový *krúžok* v priemere 29 mm (tab. XXXIV, 18).

2588: Zlomky kotúčovitého *kovania* ako č. 2583.

2596: Torzo a zlomky železného *strmeňa* ako č. 2572.

2597: *Nákončie* z dvoch hladkých bronzových *plechov*, spojených dvoma nitmi, 39 mm d. (tab. XXXIV, 13).

2598: Bronzové vrtulovité *kovanie* 85 mm d. (tab. XXXIV, 25).

2600: *Kovanie* z dvoch obdĺžnikových *plechov*, spojených štyrmi nitmi, 19 mm š. a 33 mm d. (tab. XXXIV, 14).

2601: Zlomok súmernej hnedej *nádoby* podunajského typu, vytočenej na kruhu a okrášlenej dvojitémi vlnovkami (tab. XXXV, 2).

2602, 2603: Dva bronzové nity; jeden z nich je najskôr z kotúčovitého kovania č. 2588.

2604: Zlomky železného *predmetu* neurčitého tvaru a účelu.

2606: Zlomky železnej *pracky* 51 mm š. (tab. XXXV, 5).

2607: *Prevliečka* s vyhnutými koncami, 20 mm d., z bronzového plechu 7 mm š. (tab. XXXIV, 17).

Hrob č. 37. Detský, obdĺžnikový, 108 cm d., 46 cm š., situovaný v smere. VVS—ZZJ; ústie v h. 54 a dno v h. 100 cm pod povrchom. Vo výplni tri hradištné črepy a zvierací zub, ktorý sa nezachoval; v západnej časti hrobu v h. 84 cm nádoba, ležiaca ústím na JV. Kostra bez stopy strávená.

2608: Súmerná šedohnedá *nádoba* podunajského typu, vytočená na dokonalom kruhu a opracovaná na hrdle formovacím náčiním, tenkostenná, pomerne štíhla; dno je vypracované i znútra a na celom spodku má plytkú priehľbinu: výzdoba, vyrytá nástrojom tupo zubkovaným, skladá sa z viacnásobnej vlnovky a z troch pásov rovných rýh; v. 157, ú. 106, n. š. 127, d. 56 mm (tab. XXIX, 4).

2609: Tri zlomky hnedej tenkostennej *nádoby* podunajského typu, vytočenej na kruhu a okrášlenej pásmi vlnoviek, vyrytých trojzubým nástrojom (tab. XXIX, 5).

Hrob č. 38. Detský obdĺžnikový, plytký, 90 cm d., 36 cm š.; ústie v h. 60 a dno v h. 70 cm pod povrchom; v smere VVS—ZZJ, bez nálezov.

Hrob č. 39. Detský, obdĺžnikový, plytký, 66 cm d., 35 cm š.; ústie v h. 60 a dno v h. 75 cm pod povrchom; v smere VVS—ZZJ, bez nálezov.

Hrob č. 40. Detský (inf. I, 2—3 r.), obdĺž-

nikový, 134 cm d., 75 cm š.; ústie v h. 78 a dno v h. 140 cm pod povrchom; chatrné zvyšky kostry, situovanej hlavou na VVJ, nohami na ZZS; od nej vľavo nádoba.

2610: Nesúmerná *nádoba* potiského typu, vyrobená primitívne vo voľnej ruke, hrboľatého povrchu, hnedá, miestami čiernošedá; ústie hrdla je nepravidelné a mierne roztvorené; široké dno je vypracované i znútra a na spodku má slabo znateľnú priehľbinu; v. 131, ú. 103, n. š. 114, d. 77 mm (tab. XXXVI, 1).

Hrob č. 41. Detský (inf. I?). nepravidelný, približne obdĺžnikový, 165 cm d., 90 cm š.; jeho ústie v h. 80 a dno v h. 144 cm pod povrchom; v smere VVJ—ZZS. V kultúrnej vrstve ponad výplňou hrobu, v h. 40 cm na troch miestach sa prišlo na zvieracie kosti a v h. 40—55 cm ponad južným okrajom jamy v šikmej polohe spočíval džbán. Juhovýchodná časť jamy pretínala okraj laténskeho žiarového hrobu III. V severovýchodnej časti hrobu v h. 135 cm sa našli v polohe sotva normálnej (SSV—JJZ) paralelne vedľa seba zvyšky dvoch dlhých kostí maloletého individua, v strede hrobu dva bronzové krúžky, v severozápadnej štvrti jamy v h. 128 cm nádoba a blízko dolného boku jamy v h. 134 cm zvyšky zvieracej lebky.

2611: Štíhly tenkostenný *džbán* s odlomeným uchom, dokonale vytočený na kruhu, okrovošedý, nehladkého povrchu; ústie hrdla je znútra profilované. Hrdlo je kónické a oddeľuje sa ryhou a miernym lomom od výdute; na vnútorných stenách súvislé pravidelné vodorovné žliabkovanie; dno je úzke a starostlivo vymodelované aj znútra; v. 244, ú. 109, n. š. 152, d. 62 cm; mladšia doba rímskobarbarská (tab. XXXV, 9).

2612, 2613: Dva *krúžky* z tenkého drôtu z bieleho kovu, náušnice alebo ozdoby do vlasov, v priemere 16,5 mm (tab. XXXV, 6, 7).

2614: Súmerná súdkovitá *nádoba* podunajského typu, vytočená na kruhu, hnedej, miestami čiernošedej farby, so stopami opracovania formovacím nástrojom na hrdle a na výduti: hrdlo je nepravidelné, mierne roztvorené a na okraji šikmo skrojené, dno je vypracované i znútra; v. 126, ú. 87, n. š. 109, d. 58 cm (tab. XXXV, 8).

Hrob č. 42. Detský (inf. I., 1—2 r.), obdĺžnikového alebo skôr lichobežníkového pôdorysu, 152 cm d., 90 cm š.; ústie hrobu v h. 70 a jeho dno v h. 136 cm pod povrchom. Na dne zvyšky detskej kostry, situovanej hlavou na SV, nohami na ZZJ; na lebke zvieracia kostička a pri jej zlomkoch dve kotúčovité faléry; sprava od nôh nádoba (tab. VII, 2).

2615: Súmerná *nádoba* podunajského typu, vytočená na kruhu, so znakmi opracovania formovacím nástrojom na hrdle; hnedošedá, miestami čiernej farby; ústie hrdla je lievikovite roztvor-

rené; dno je natoľko tenké, že na jednom mieste sa preborilo; po obvode nádoby sa špirálovite vinie pás línií, vyrytých štvorzubým rydlom; v. 123, ú. 106, n. š. 121, d. 80 mm (tab. XXXV, 12).

2616, 2617: Dva kusé plechové kotúče najskôr z bieleho kovu, pokryté zelenkavobelastou patinou a okrášlené na obvode perličkami a uprostred šiestimi hlavami gryfov, točiacimi sa do ľava; zachovalá svorka jedného kotúča je 18,5 mm d.; priemer kotúčov cca 43 mm; podľa toho, že sa našli medzi lebkou a ľavým ramenom, dá sa predpokladať, že boli najskôr ozdobou šiat nad ľavým plecom (tab. XXXV, 10, 11).

Hrob č. 43. Jazdecký. Na jeho výplň sa prišlo v h. 75 cm. Ústie hrobu, približne obdĺžnikové, bolo v osi 295 a v bokoch 260 cm d. a 183–187 cm š.; smer hrobu VVJ–ZZS. Steny jamy sa slabozbiehali nadol a končili sa v h. 185 cm pod povrchom. Vaňovite vyhlbené dno bolo 235–250 cm d. a 145–166 cm š.

Jazdca uložili ako obvykle hlavou na V, na južnú stranu hrobu a jeho koňa na opačnú stranu, ale — ako rozloha kostí ukazovala — hlavou výnimočne na V. Z konskej kostry v normálnej polohe spočívali, zdá sa, len kosti zadných nôh, všetky ostatné boli prehádzané a nachádzali sa zväčša vo východnej časti hrobu a to v h. od 153 do 240 cm. Z kostry jazdca na pôvodnom mieste zostali len chatrné zvyšky holenných kostí; boli v h. 232 cm; na tretiu a ostatnú ľudskú kosť, pravdepodobne ramennú, sa prišlo v severovýchodnej časti hrobu. Nájdené kosti svedčia o pohrebe dospelého (ad.-mat.). Prílohy: nádoba v zlomkoch a zvieracia končatinová kosť na severozápad od holenných kostí v h. 240 cm; nie sú známe bližšie nálezové okolnosti prevliečky a kovania tvaru zvieracej hlavy; boli možno súčiastkami opaska; z výplne jamy pochádza hradistný črep.

Hrob patril zrejme prostému jazdcovi, ktorého pochovali bez zbrane, bez noža a s neosedlaným koňom. Aj úprava hrobu bola jednoduchá. Hrob pri dodatočnom otváraní porušili takmer celý a nie je vylúčené, že vtedy vyzdvihli aj cennejšie kovania a súčiastky opaska. Na lebku sa neprišlo.

2618: Zlomok väčšej nádoby podunajského typu, vytočenej na kruhu, so zlomkom pásikovej výzdoby (tab. XXXVI, 5).

2619: Nákončie z bieleho bronzového tvaru hlavy diviaka, s dvoma nitmi a s perličkovou výzdobou v záhlaví, 28,5 mm d. (tab. XXXVI, 4).

2620: Bronzová páriková prevliečka s vyhnutými koncami, 18,5 mm d. (tab. XXXVI, 2).

2621: Nesúmerná nádobka podunajského typu, vyrobená na primitívnom kruhu, hnedá, hnedošedá, miestami aj čiernošedá, drsného povrchu, mierne vypuklá, čiastočne dvojkónická; ústie hrd-

la je nepravidelne vyhrnuté a na spodku žliabkom ohraničené; dno je vyznačené i znútra; bez ornamentu; zlepovaná a dopĺňovaná; v. 118, ú. 97, n. š. 102, d. 65 mm (tab. XXXVI, 3).

Hrob č. 44. Jazdecký. Kontúra jeho výplne sa ukázala až v h. 116 cm pod povrchom. Ústie jamy, približne obdĺžnikové, bolo v osi 273 cm d. a najviac 180 cm š., smer hrobu Z–V. V h. 200 cm pozdĺž stien jamy sa značili prvé stopy ohrady: čierny tenký obrys nepravidelného obdĺžnikového rámca, ktorého čiara bola na dolnej strane mierne oblúkovitá, na hornej rovná a na pravej a ľavej strane mierne prehýbaná. Juhozápadný roh rámca sa strácal v tmavej kruhovitej škvrne (priemer 5 cm), teda na mieste, kde bol pôvodne kôl. Rámec ohrady bol 241 až 246 cm d. a 177–136 cm š.; jeho stopy viedli do hĺbky 235 cm, po dno jamy. Steny ohrady boli v podstate kolmé a v rohoch na západnej strane a v ľavom hornom tvorili výbežok 5 cm š. a 10 cm d. V severovýchodnom rohu jamy obrys ohrady smerom do hĺbky sa strácal. Podľa toho, že pásy ohrady boli veľmi tenké (1–2 cm š.) a zväčša prehýbané, dá sa predpokladať, že spodok jamy do v. približne 35 cm vyložili nie ani tak doskami ako skôr stromovou kôrou alebo inou látkou (kožou?), ktorá v troch rohoch jamy obchádzala koly. Dno jamy bolo pomerne rovné.

Tmavohnedá výplň jamy bola v spodnej polovici premiešaná štrkom a pieskom. V h. 130 cm, približne uprostred sa rysovala čierna oválna škvrna veľkosti cca 25×50 cm; na mieste bol aj väčší zhluk uhlíkov, azda stopy spáleniska. V h. 135 cm nález rozety (2633). Jazdca uložili na južnú stranu, hlavou na východ a jeho koňa do severnej polovice a hlavou výnimočne tiež na V. Z kostry dospelého muža (mat.) sa zachovali v h. 230 až 234 cm iba kosti dolných končatín, chatrné zvyšky rúk a niekoľko zlomkov lebky (obr. 12) (tab. VI, 2). Podľa rozlohy nájdených zvyškov kostry jazdec bol približne 165–170 cm v. Po jeho pravom boku bol nožík (2622) a pracka (2623), ponad ľavým bokom v h. 217 cm zvieracia lebka a konča jeho pravej nohy nádoba (2624), ležiaca ústím na J.

Z konskej kostry v normálnej polohe ostali len niektoré kosti predných a zadných končatín, ostatné sa našli prehádzané; viaceré sa dostali až do južnej polovice hrobu. Kostí koňa boli v h. 135 až 233 cm. Ohlávku krášlili, zdá sa, iba dve fálery; jedna z nich sa našla západne od kostí predných nôh (2625) a druhá na SZ od zlomkov ľudskej lebky (2626). Medzi kosťami predných a zadných končatín, tesne pri pruhu ohrady ležal strmeň (2627) a z miesta, kde boli zadné nohy, máme zlomky hladkého gombíka (2628). Z postroja pochádza aj ďalších šesť podobných gombíkov (2629, 2630), ale ich nálezové okolnosti

nepoznáme bližšie. Zlomky plechu (2631) a železného predmetu (2632) sú ostatné nálezy z hrobu.

Hrob svojím obsahom sa radí k jednoduchším jazdeckým hrobom. Pri dodatočnom otváraní porušili hlavne jeho východnú časť, teda opäť miesto, kde bola hlava a trup jazdca. Nie je vylúčené, že pri tomto zásahu odstránili časť lebky a vzali aj kovania opaska, ak nejaké v hrobe vôbec boli.

2622: Zlomok z ruky železného nožika.

2623: Dva zlomky železnej *pracky*; na jednom odtlačky jemnej tkaniny (tab. XXXVI, 9).

2624: Súmerná *nádoba* podunajského typu, vytočená na kruhu, so stopami práce s formovacím nástrojom, šedohnedá, miestami čiernošedá; hrdlo výrazne vykrojené a na okraji zvisle skrojené; dno vypracované i znútra a na spodku má plytkú priehlbinu; výzdoba okrem jamôk na okraji ústia pozostáva z troch pásov vpichov, striedajúcich sa s tmavými pásmi rovných rýh; v. 135, ú. 102, n. š. 120, d. 61 mm (tab. XXXVI, 6).

2625: Kusá miskovitá *faléra* v priemere 60 mm, z bronzového plechu, pokrytá na vrchnej strane šedozelenkavou patinou so striebřistými stopami; gombík faléry sa nezachoval, podľa svetlejšieho sfarbenia patiny prostred faléry bol v priemere 12 mm (tab. XXXVI, 12).

2626: Kusá miskovitá *faléra* v priemere 83 mm, z bronzového plechu, na vrchnej strane pokrytá šedozelenkavou patinou, miestami striebřistá; v prostriedku má väčší a menší otvor; gombík faléry, podľa tmavšieho sfarbenia patiny uprostred bol v priemere 20 mm; nezachoval sa (tab. XXXVI, 11).

2627: Železný *strmeň* s trojuholníkovým uchom tvaru smyčky, s priamym a hladkým stúpadlom 101 mm d. a 21 mm š.; dolné plôšky ramien boli pôvodne rebrom zosilnené; 141 mm v. (tab. XXXVI, 10).

2628–2630: Kusý kotúčovitý *gombík*, uprostred vypuklý, z bronzového plechu, na vrchu šedozelenkavo patinovaný, v strede striebřistý, v priemere 22 mm (č. 2629, tab. XXXVI, 8). Šesť podobných gombíkov v zlomkoch.

2631: Dva zlomky *okrasy* neznámeho tvaru z bronzového plechu.

2632: Zlomky železného predmetu, azda *pracky* s odtlačkami tkaniny.

2633: Kusá *rozeta* s perličkami, z jemného bronzového plechu, 24 mm š. (tab. XXXVI, 7).

Hrob č. 45. Porušený. Jeho výplň sa značila v h. 75 cm ako nepravidelný ovál 348 cm d. a 218 cm š. Smer hrobu: V–Z. Do hĺbky sa hrobová jama zužovala do obdĺžnika. V h. 135 cm bola 246 cm d. a 114–128 cm. š. a na dne v h. 250 cm 190–198 cm d. a 60–64 cm š.

Vo vrstve ponad výplňou jamy v h. 62 cm zlomok zvieracej čeluste, spočíval v tmavej vrstve,

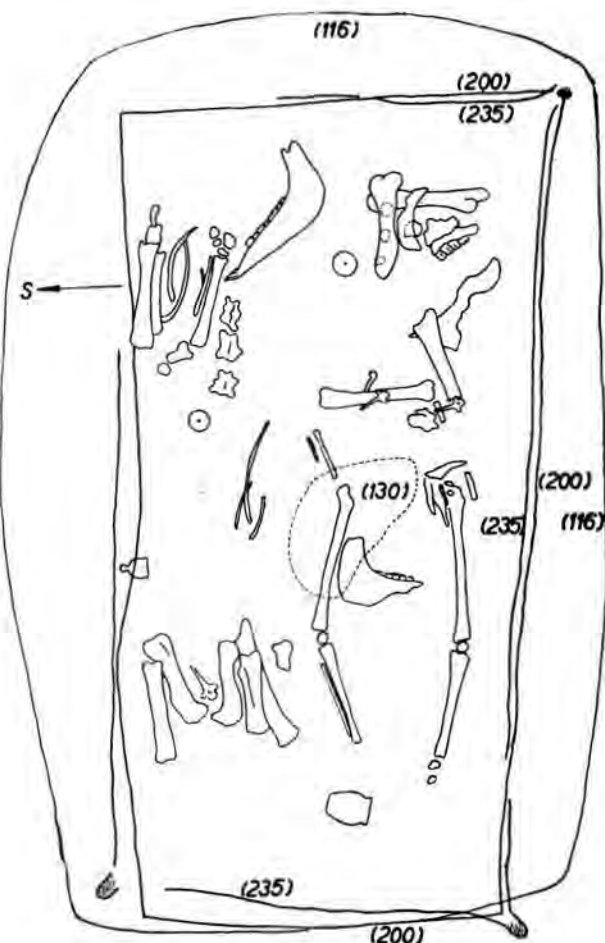
ktorej obrys sa sledoval do h. 125 cm; ovál tohto travého miesta, vo vrstve ktorého sa našli okrem uhlíkov aj belavé, akoby prepálené kamienky, bol najviac 153 cm d. a 60 cm š. Vo výplni v h. 130 cm ojedinelé zvieracie kosti. Na dne, najskôr v normálnej polohe, spočívali dve lebečné kosti a pravá holenná kosť dospelého jednotlivca (ad-mat.?); stehenné kosti ležali stranou, posunuté k južnému boku jamy. Telo uložili hlavou na V. Pri holennej kosti bolo niekoľko kostí z kura. Zlomky skôb a štyri črepy sú ďalšie nálezy z hrobu a k jeho obsahu s výhradou zaraďujem aj korál.

2634: Zlomok ploského mandľovitého *korálu* jemne pruhovaného, zo skla striebřistého, belasého a fialového tónu, 19 mm d. (tab. XXXVII, 10).

2635: Zlomky asi troch železných *skôb* (tab. XXXVII, 5–8).

2636–2639: Črep z nádoby eneolitického rázu (tab. XXXVII, 9), dva atypické črepy a zlomok hradištnej nádoby.

Hrob č. 46. Jazdecký. Na oválny obrys jeho výplne sa narazilo v h. 80 cm a podľa neho ústie jamy bolo 355 cm d. a 238 cm š. Boky jamy smerom nadol sa zbíjali do obdĺžnika, ktorý v h.

Obr. 12. Hrob č. 44.

240 cm bol 231–243 cm d. a 140–147 cm š.; dno v h. 250 cm; smer hrobu V–Z.

Nálezy vo výplni: 80 cm: väčšia skupina zvieracích kostí; 100–120 cm: uprostred tmavá vrstva, ktorej oválny obrys bol najviac 125 cm d. a 60 cm š.; 160 cm: na osi, približne 80 cm od horného boku, časť konskej panvy; 163 cm: pri južnom boku uprostred lebka ženy (ad., 20–25 r.), bez sánky, tvárou na V.

Jazdca uložili hlavou na V do južnej časti a jeho osedlaného koňa hlavou na Z do severnej časti jamy. Z kostry mužskej (ad., 20–25 r.) v normálnej polohe sa našli v h. 240–249 cm kosti ľavého ramena, zlomok pravej ramennej kosti, rebrá z ľavej strany hrudníka a spodné kosti dolných končatín; lebka bola vysunutá zo svojho miesta k hornému boku jamy asi 20–25 cm a ležala temenom nadol a tvárou na SV; sánka spočívala na nej bokom. Pri pravej nohe jazdca nádoba, v páse na ľavom boku zlomky železného predmetu a medzi lebkou a ľavým ramenom zvieracia čelusť (obr. 13).

Kosti koňa, vyjmúc spomenutú časť panvy, spočívali v normálnej polohe. V čelustiach bolo zubadlo a sprava i zľava od kostí predných končatín strmeň. Nezaznamenali sa nálezové okolnosti zlomkov faléry.

Hrob patril k jednoduchším hrobom jazdeckým. Pri jeho dodatočnom otváraní porušili lebku a čiastočne aj trup jazdca a zadnú časť konskej kostry. Lebka, nájdená vo výplni, bola sem premiestnená zrejme úmyselne z niektorého iného hrobu.

2640: Súdkovitá, dosť súmerná nádoba podunajského typu, vytočená na kruhu a opracovaná formovacím nástrojom, šedohnedá, miestami čierne; mierne vyhrnuté hrdlo má šikmo skrojené a presekávané ústie; dno je úzke a vypracované i znútra; výzdoba vyrytá päťzubým náčiním, sa skladá z dvoch vlnoviek medzi dvoma pásmi rovných rýh; zleponaná a dopĺňovaná; v. 120, ú. 85, n. š. 99,5, d. 51 (tab. XXXVII, 14).

2641: Tri zlomky železného predmetu neurčitého tvaru a účelu.

2642: Zlomky železného nomádskeho zubadla s rovnými postranicami uprostred obdĺžnikového a na koncoch kruhovitého prierezu; zachovalejšia z postranie 123 mm d.; na druhej postranici stopy priečných vrúbkov (výzdoba) (tab. XXXVII, 11).

2643: Železný strmeň so zlomkom štvorcového ucha a s priamymi ramenami; na ploškách ramien a na spodku stúpadla zosilnený rebierkom; v. torza 176,5, rozpätie stúpadla 105 mm (tab. XXXVII, 13).

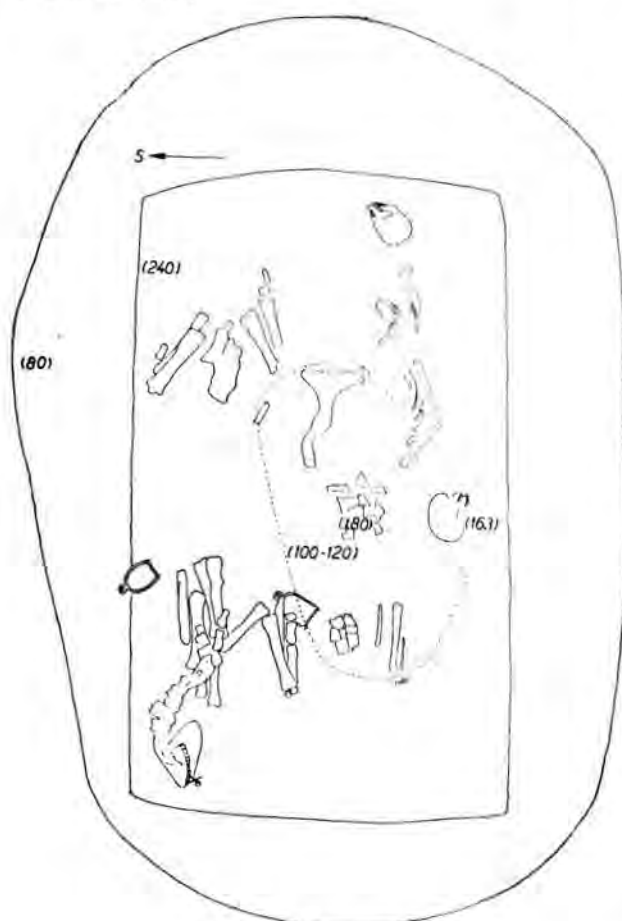
2644: Železný strmeň so štvorcovým uchom a s ramenami oblúkovite sa zbíhajúcimi k stúpadlu, ktoré je priame a dolu rebierkom zosilnené; plošky ramien sú malé a trojuholníkové; v. 178, rozpätie ramien 117 a d. stúpadla 88 mm (tab. XXXVII, 12).

2645: Zlomky kotúčovitej okrasy, azda faléry, z veľmi tenkého bronzového plechu, s perličkovou a lúčovitou výzdobou.

Hrob č. 47. Detský (inf. I, 1–2 r.), obdĺžnikový, 144 cm d. a 85 cm š., v smere VVJ–ZZS; ústie v h. 70 a dno v h. 164 cm. Z kostry sa zachovali vo východnej časti hrobu stopy rebier, ramenných kostí a lebka, ktorá spočívala v h. 148 cm; pri nej sprava i zľava bola náušnica; blízkosti lebky sa našiel aj korál a od nej na V v h. 110 cm ešte zvieracia lebka; v západnej časti hrobu v h. 150 cm nádoba, ležiaca ústím na SV.

2646: Súmerná nádoba podunajského typu, vytočená veľmi zručne na kruhu, pomerne štíhla a mierne vypuklá, na spodku úzka, zväčša šedohnedá; hrdlo smelo vyhrnuté a na okraji šikmo skrojené; dno vymodelované i znútra a na spodku má plastickú značku tvaru „kurej nohy“; okrášlená nepravidelnou vlnovkou, vinúcou sa špirálovite po obvode od hrdla až po spodok, kde sa mení v rovný pás; výzdoba je vyrytá päťzubým náčiním sprava do ľava; viacnásobná vlnovka krásli aj vnútornú stenu ústia hrdla; v. 144, ú. 96, n. š. 104, d. 61 mm (tab. XXXVII, 1).

2647, 2648: Dva bronzové krúžky, pravdepod-

Obr. 13. Hrob č. 46.

dobne náušnice, lebo podľa náčrtu a záznamu mali pôvodne po trojzrnnom privesku, ktoré sa nezachovali, zachovalejší z krúžkov 23 mm š. (tab. XXXVII, 3, 4).

2649: Gulovitý korál z pastóznej hmoty, 8 mm š. (tab. XXXVII, 2).

H r o b č. 48. Detský, obdĺžnikový, 125 cm d. a 72 cm š., v smere ZZS—VVJ; ústie v h. 60 a dno v h. 100 cm; bez nálezov.

H r o b č. 49. Neodkrytý. Zistený bol len východný okraj výplne veľkého hrobu, smerujúceho pod parcelu č. 2218.

H r o b č. 50. Na zvyšky detskej lebky (inf. I?) sa prišlo v h. 65 cm na V od kruhovitej plytkej jamy, ktorá bola v priemere 50—60 cm, siahala do hĺbky 85 cm pod povrchom a obsahovala len zvieracie kosti; lebka ležala možno už v sekundárnej polohe alebo v plytkom hrobčeku, vykopanom len do tmavej kultúrnej vrstvy.

Ostatné nálezy z pohrebiska a jeho okolia

Časť detskej lebky (inf. I?) z kultúrnej vrstvy, z miesta bližšie neznámeho.

1960: Nesúmerná čiernošedá nádoba podunajského typu, vytočená na kruhu, mierne vypuklá, hrubostenná, drsného povrchu, s hrdlom lievikovite roztvoreným a na okraji šikmo skrojeným; dno je vypracované i znútra. Okrášlená vlnovkou, vyrytou päťzubým náčiním a vinúcou sa špirálovite po obvode nádoby zdola nahor a zľava napravo; trhaná viacnásobná vlnovka krásli aj ústie nádoby; zlepovaná a dopĺňovaná; v. 120, ú. 89, n. š. 101, d. 69 mm (tab. XXXVIII, 10); z kultúrnej vrstvy, najskôr z plytkého porušeného detského hrobu; zachránil 13. 5. 1937 pisateľ tejto zprávy.

1961: Vodorovné ucho z neolitickej nádoby potiského rázu, z jemnej hliny okrovohnedej farby (tab. XXXVIII, 3); povrchový zber.

1962: Dva črepy najskôr z okruhu kanelovanej keramiky (tab. XXXVIII, 1); povrchový zber.

1963: Väčší zlomok z vrstvy prehistorickej mazanice 57 mm hrúbky; povrchový zber.

1964: Zlomok nádoby so zosilneným ústím, najskôr z neskorej doby laténskej; v hline črepa zrnká grafitu; povrchový zber.

1965: Zlomok väčšej hnedej nádoby podunajského typu, vytočená z jemnej hliny na kruhu, hladkého povrchu, s výzdobou viacnásobnej vlnovky medzi dvoma pásmi rovných rýh (tab. XXXVIII, 8); povrchový zber.

1966: Zlomok väčšej šedej nádoby podunajského typu, vytočená na kruhu, z piesočnatej hliny, drsného povrchu, s viacnásobnou vlnovkou a s pásmom rovných rýh (tab. XXXVIII, 9); povrchový zber.

1967: Zlomok šedej nádoby väčších rozmerov,

podunajského typu, vyrobená na kruhu; hrdlo esovite prehnuté s ústím slabo roztvoreným; pod ústím rad šikmých zárezov a na hrdle pravidelné vodorovné žliabky; v materiáli črepa ojedinelé zrnká piesku a sfudy (tab. XXXVIII, 4); povrchový zber.

1968: Zlomok hnedej nádoby podunajského typu, vytočená na kruhu z jemnej hliny; ústie slabo roztvorené, zosilnené a vodorovne skrojené (tab. XXXVIII, 6); z povrchového zberu na pozemku M. Vörösa.

1969: Súmerná šedohnedá nádoba podunajského typu, vytočená na kruhu; hrdlo mierne roztvorené so zaobleným ústím; dno je vypracované i znútra; ornament, vkreslený veľmi jemne do povlaku päťzubým rydlom, sa skladá z pásika rovných rýh a z tiahlej nesúmernej vlnovky; v. 121, ú. 92:95, n. š. 105,5, d. 60 mm (tab. XXXVIII, 12); vykopaná r. 1936, pochádza najskôr z porušeného detského hrobu.

1970: Šedá súdkovitá nádoba podunajského typu, vyrobená na kruhu, nezdobená, so stopami vodorovných ťahov, urobených prstami; ústie oddeľuje od hrdla pravidelný vodorovný žliabok; vnútorné steny sú vodorovne zbrázdené; dno je i znútra vypracované; v. 107, ú. 86, n. š. 95, d. 52,5 mm (tab. XXXVIII, 11); prevzatá od majiteľov parc. č. 2219, bližšie nálezové okolnosti neznáme, pochádza možno z porušeného detského hrobu.

1971: Rámec železnej, azda stredovekej prac-ky tvaru lomeného D (tab. XXXVIII, 7); povrchový zber.

2650: Šedohnedá vázička s hrbolkami, eneolitickeho rázu. V. 111, ú. 90, n. š. 99, dno 51 mm (tab. XXXVIII, 2). Nájdenej r. 1937 na dvore domu J. Vörösa.

2660: Pozlátaná rozeta s perličkovou a lupienkovou výzdobou z bronzového plechu (tab. XXXVIII, 5); povrchový zber; pochádza možno z hrobu č. 29.

Pohrebne zvyky

O rozmeroch a celkovej rozlohe pohrebiska, keďže výskum v Žitavskej TŇoni nie je skončený, nemožno sa zatiaľ vysloviť. Prebádané hroby boli bez výnimky kostrové. Rozprestierali sa pomerne husto. Hroby dospelých sa ťahali akoby v šiestich nepravidelných radoch zhruba od S na J a detské hroby boli zväčša medzi nimi. Jazdecké tvorili dve skupiny a medzi nimi sa ťahal rad nejazdeckých hrobov dospelých, azda ženských, ktorých ďalší rad sledoval južnú hranicu pohrebiska. Hroby dospelých, najmä vo východnej časti náleziska, boli približne šachovnicovite rozložené. Z detských hrobov 11 bolo vo východnej, 13 v zá-

padnej časti a 3 medzi hrobmi dospelých v strede odkrytého úseku.

Z preskúmaných hrobov 21 patrilo dospelým a 28 nedospelým jednotlivcom. Dospelý spočíval aj v hrobe A, prekopanom pred výskumom a dospelému patrí zrejme aj hrob č. 49, na ktorého okraj sa narazilo pri západnej hranici parc. č. 2219. O hrobe svedčí aj nádoba, nájdená v kultúrnej vrstve; bola najskôr prílohou plytko vykopaného detského hrobu. Stopami detského hrobu sú aj kostičky, ktorých bližšie nálezové okolnosti sú neznáme a na detské kostičky sa prišlo aj v jazdeckom hrobe V. Nesporne z hrobov pochádzajú aj dve nádoby, ktorých bližšie nálezové okolnosti sa nezachytili. Podľa uvedeného spočívalo teda na porušenom a preskúmanom úseku pohrebiska dovedna asi 55 individuí, z ktorých 31 bolo nedospelých, 22 dospelých a 2 neznámeho veku. Preskúmané hroby sa ani nepretínali, ani neprekryvali, boli teda na povrchu označené pôvodne akiste menším-väčším násypom.

Na podklade antropologického i archeologického skúmania hrobov s individuami mužského pohlavia zistilo sa na prebádanej časti pohrebiska približne 15. Prosté hroby dospelých patrili možno z väčšej časti ženám. Pohlavie sa nedalo určiť v prípade troch nejazdeckých hrobov dospelých a pohrebu mladistvej osoby. Jeden hrob, vykopaný pre dospelého, bol prázdny.

V situovaní tela badať určité odchýlky, najmä pokiaľ ide o detské hroby. Najčastejšie, v 18. prípadoch, uložili telo hlavou na VVJ, nohami na ZZS, v 14 prípadoch hlavou na V, nohami na Z, v 12 prípadoch spočívalo telo hlavou na SV, nohami na JZ a napokon v 3 prípadoch hlavou na JV, nohami na SZ. V uložení tela stojí pohrebisko v Žitavskej Tóni akoby najbližšie novoveskému.¹⁷ Na pohrebných v avarskej oblasti ukladali telo hlavou obvykle na SZ, nohami na JV,¹⁸ teda práve naopak ako v Žitavskej Tóni. Podobne ako na novoveskom pohrebisku a v Žitavskej Tóni ukladali telo do hrobu na juhu Slovenska aj v Barci.¹⁹ Na sever od rakúskeho brehu Dunaja tejto polohy bola blízka aj orientácia kostier v Mistelbachu.²⁰

Najväčší hrob nedospelého bol 180 cm d., 125 cm š. a 120 cm h. a najmenší 62 cm d., 36 cm š. a 100 cm h. Z jazdeckých hrobov najväčší bol 355 cm d., 238 cm š. a 250 cm h. a najmenší 253 cm d., 174 cm š. a 185 cm h. a z hrobov dospelých, pochovaných bez koňa, najväčší bol 360 cm d., 250 cm š. a 240 cm h. a najmenší 208 cm d., 120 cm š. a 194 cm h.

Niektoré hroby jazdcov a bojovníkov nielen svojimi rozmerami a výbavou, ale aj úpravou (debnením) sa líšili od ostatných; boli nepochybne prejavom zvláštnej úcty k popredným jednotlivcom. Užšie a jednoduchšie boli hroby dospelých,

pochovaných bez koňa. Hroby detské boli spravidla malé a neraz veľmi plytké. Pôdorys jazdeckých hrobov bol spravidla obdĺžnikový alebo mierne lichobežníkový. Hroby dospelých bez koňa mali zasa najčastejšie oválne ústie, ale ku spodku sa formovali tiež do obdĺžnika. Hrob č. 32 bol výnimočne ľadvinovitého tvaru. Prevažne obdĺžnikové alebo lichobežníkové boli hroby detské. Aby sa steny jám, najmä väčších rozmerov, nezosúvali, kopali ich smerom nadol spravidla šikmo. Nápadne široké ústie, ale v spodnej časti kolmé steny, mali hroby č. 4 a č. 10.

Vo výplni hrobov dospelých len v niekoľkých prípadoch sa prišlo na stopy ohňa, tak v hrobe č. 2 na zhľuk uhľikov a v hrobe č. 10 na ojedinelé uhľiky a nedopálené kostičky v zemi tmavo sfarbené. Tmavá oválna škvrna s uhľikmi sa rysovala aj uprostred výplne hrobu č. 44. Azda prepálené kamene boli vo výplni hrobu č. 31 a uhľiky i belavé kamene, azda prepálené, sme nachádzali v ovále čiernej zemi vo výplni hrobu č. 45. Ale tmavšie sfarbené miesta vo výplni hrobu č. 14, č. 17, č. 24, č. 29, č. 46 súviseli bezpochyby s porušením hrobov a nie s ohňom. Pravdepodobne ani čierne kruhovitý obrýs, sledovaný vo východnej polovici vyššie spomenutého hrobu č. 10, nebol miestom ohňa, ale skôr miestom, kadiaľ rušitelia hrobov vnikli ku kostre jazdca. Nález kalcinovaných kostí súvisí v tomto hrobe najskôr s blízkosťou laténskeho žiarového hrobu I. Aj tmavé miesto vo výplni spomenutého hrobu č. 45 bolo skôr znakom dodatočného otvorenia hrobu ako miestom, kde horel oheň. O väčšom spálení ku svedčia uhľiky z jazdeckého hrobu č. 8, ktorých bližšie nálezové okolnosti však nepoznáme.

V detských hroboch nebadali sme vôbec zvyšky dreva, teda stopy doštenia alebo debnenia. V hrobách dospelých bez koňa v jednom (č. 2) a v jazdeckých až v siedmich prípadoch (č. 5, č. 24, č. 26, č. 29, č. 31, č. 36 a č. 44) bol však spodok jamy debnený. Stopy týchto obdĺžnikových ohrád, približne 29–45 cm vysokých, veľkosti najmenej 240×137, najviac 255×157 cm, sa veľmi ťažko odkrývali a sledovali v piesočnatej a štrkovitej výplni a pozdĺž sypkých stien jám; značili sa ako 1–5 cm, najviac 6 cm široké čierne pruhy jemného uhoľného prachu. V hrobe č. 5 len pozdĺž dlhších stien jamy sa černeli dva 4–5 cm hrubé a asi 15 cm š. pruhy, teda stopy najskôr dvoch dosák. Boky debnenia korytovite sa zbíjali nadol v hrobe č. 2 a č. 29 a zas opačne nahor sa zužovali v hrobe č. 31 a č. 44. Ale podľa rozlohy spodnej čiernej vrstvy dalo sa predpokladať, že boky debnenia v hrobe č. 2 boli pôvodne kolmé. Konštrukcia týchto rakiev podľa toho, že sa skladali z dosák a v niektorých prípadoch mali možno aj pôvodne korytovitý tvar,²¹ asi sotva bola zrubová.

V rohoch troch hrobov (č. 31, č. 36 a č. 44) sa rýsovali stopy po koloch, o ktoré sa rámec debnenia pôvodne opieral. V hrobe č. 44 boli pruhy doštenia až nápadne tenké (1–2 cm) a pritom aj prehýbané, akoby spodok hrobu boli obložili stromovou kôrou. Debnenie v hrobe č. 24 bolo pozoruhodné zasa tým, že bolo dvojdielne. Zatiaľ čo pravá polovica hrobu bola ohradená iba z troch strán drevom 4–5 cm hrúbky a 32 cm šírky, druhá polovica hrobu, teda miesto, kde spočíval jazdec, mala o niečo hlbšie lichobežníkovú ohradu, zloženú z tenkých (1–2 cm), najviac 8–10 cm širokých latiek. Ale tenkou latkou bol predelený na dve časti aj spodok jazdeckého hrobu č. 31.

Podľa nálezov železných skôb doštenie treba predpokladať aj v hrobe č. 6, č. 10, č. 45 a v hrobe A. Skoby v hrobe č. 10, keďže na bokoch nebol doštený, spájali azda dosky, ktorými bol spodok vyladený (niekoľko cm hrubá čierna vrstva) alebo látku, ktorou telo obalili. V hrobe č. 2 rozloha skôb bola pravidelná; našli sa na štyroch miestach pri dlhších bokoch vo vnútri debnenia, z čoho sa dá súdiť, že spájali najskôr bočné dosky s vekom alebo spodkom debnenia. V hrobe č. 26 nálezy skôb sa obmedzovali na južnú polovicu hrobu, teda na miesto, kde spočíval jazdec a našli sa zhruba v štyroch kútoch označeného priestoru. Do južnej časti sa sústredili nálezy skôb aj v jazdeckom hrobe č. 31. Je teda možné, že skobami spájali v niektorých prípadoch nielen bočné dosky so spodkom alebo krytom debnenia, ale aj rohy tejto konštrukcie.²² Ako a či vôbec súviseli s konštrukciou debnenia železné tyčinky v hrobe č. 24, aké sa našli napr. aj v hrobe A, neviem vysvetliť. Hromadu železných tyčiniek, zachránených z hrobu č. 8, som označil ako kováčske polotvary. Asi sotva súviseli s konštrukciou debnenia.²³

Na dne hrobov dospelých, hlavne jazdeckých, sa často prichádzalo na čiernavú vrstvu, súvisiacu so spodkom, prípadne aj so zrúteným krytom debnenia; pokrývala neraz aj kovania a súčiastky bojovníkovho opaska a zvyšky jeho kostry. V hrobe č. 1 bola hrubá napr. 5–10, v hrobe č. 2 5–6, v hrobe č. 9 3–4 a v hrobe č. 26 2–3 cm. Čierna vrstva bola aj na dne v hrobe č. 4, č. 10, č. 15, č. 17, č. 29 a pod pozostatkami jazdca v hrobe č. 31. V niektorých prípadoch (č. 2, č. 29) súvisela táto vrstva, súdeť podľa ľahko ohorených kostí, pravdepodobne s ohňom, zapáleným na dne jamy pred pohrebom alebo so zasypaním tela horúcim popolom. To sa vzťahuje aj na detský hrob č. 23, ktorého dno pokrývala súvislá čierna vrstva s uhlíkmi a z ktorého kosti boli tiež ľahko ohorené. V hrobe č. 36 pokrývala dno nie čierna, ale hnedavá vrstva nejakej látky a je pozoruhodné, že jej štvorcová rozloha bola menšia ako rámec debnenia.

Spodok hrobu bol v niektorých prípadoch rovný (hrob č. 44), v iných zasa mierne vyhlbený (hrob č. 11) alebo vaňovitý (č. 29, č. 31, č. 43) a výnimočne aj vypuklý (č. 10). Na dne v južnej polovici jazdeckého hrobu bola pri hornom a dolnom boku štvorcová priehlbitina.

I keď presné rekonštruovanie debnenia a doštenia hrobov podľa pruhov jemného prachu zuhoľnateného dreva narážalo na ťažkosti, výskum priniesol jednako niekoľko ďalších poznatkov o spôsobe pochovávaní v avarskej oblasti. Debnenie a doštenie sa zistilo podľa uvedeného výhradne len v hroboch dospelých a predovšetkým v hroboch jazdcov. Dosky debnenia v niektorých prípadoch spájali skobami, v iných zasa skladali ich bez skôb. Len v troch hroboch malo debnenie aj kolovú konštrukciu. Bočné dosky debnenia boli 29, najviac 45 cm výšky a tvorili rámec kolmostený alebo korytovite sa zužujúci nadol alebo nahor. V jednom prípade (hrob č. 5) upravili spodok hrobu pozdĺž dlhších bokov jamy len dvoma doskami. Vrchný kryt doštenia nebol síce zistený, ale podľa analógií v Devínskej Novej Vsi²⁴ dá sa predpokladať aj v Žitavskej TŇoni. Ale v niektorých jazdeckých hroboch debnenie alebo doštenie sa vôbec nezistilo (č. 14, 43, 46) a v jednom takomto hrobe bolo tmavou vrstvou pokryté iba dno (č. 10). Výnimočne bolo telo bojovníka oddelené priečkou od jeho koňa v hrobe č. 24 a osobitnou ohradou v hrobe č. 31. Z hrobov dospelých bez koňa iba v č. 2 bolo debnenie, v ostatných pokryli drevom alebo nejakou látkou len samé dno.

Detské hroby boli spravidla vaňovite vyhlbené a chudobné. Chatrné zvyšky kostier spočívali v nich v prirodzenej polohe. Telo bolo bez stopy strávené v desiatich prípadoch. Pokiaľ sa jeho pozostatky zachovali, ležalo na chrbte s vystretými ramenami. Z 28 hrobov nádoba bola mlodardom až v 17 hroboch. Položili ju najčastejšie do pravého dolného rohu jamy alebo k pravej nohe, zriedkavejšie pred nohy, v jednom prípade aj k ľavej nohe, v ďalšom do ľavého dolného rohu jamy a napokon raz blízko hlavy. V niektorých hroboch boli nádoby malé, v iných zasa väčších rozmerov, ako to bolo aj v hroboch dospelých.

Častou a neraz aj jedinou prílohou detských hrobov boli aj kosti z mäsitého pokrmu, napr. zvieracia hlava; prišlo sa na ňu niekedy spolu s nádobou konča nôh v pravo: dolnom kúte jamy alebo pri pravej nohe. V jednom prípade položili zvieraciu hlavu aj k hornému boku a v ďalšom do ľavého dolného rohu jamy. V hrobe mladistej osoby (č. 9) časť zvieracej hlavy s končatinovou zvieracou kosťou sme našli na stehenných kostiach tela. Ale ojedinelé zvieracie kosti sa nachádzali aj vo výplni hrobov. Ojedinelé bronzové krúžky, náušnice a kotúče, korálky, zlomok skla,

odštep kremeňa a len tri železné nožičky sú ostatné nálezy z detských hrobov. Zlomky hradištnej keramiky, nájdené v dvoch hrobách, dostali sa do ich výplne najskôr náhodne z vrchnej sídelnej vrstvy.

Chudobná bola aj skupina *hrobov dospelých* osôb, pochovaných bez koňa. Výnimkou bol iba hrob č. 15. Ale rozmery týchto jednoduchých hrobov boli značné. Telo v nich spočívalo na chrbte s vystretými ramenami (č. 4, 6, 15). Z deviatich hrobov v piatich bolo po nádobe a len výnimočne v hrobe č. 6 sa prišlo na dve nádoby. Len jedna z nádob spočívala konča nôh, ostatné sa nachádzali v pravom dolnom kúte jam.

Vo väčšine prostých hrobov sa prišlo aj na zvieracie kosti z pokrmu, určeného pre posmrtnú potrebu. V hrobe č. 1 sme našli napr. zvieraciu hlavu a končatinovú kosť pri nohách. Konča nôh ležala zvieracia lebka aj v hrobe č. 2 a v hrobe č. 15 zvyšky obetovaného mäsa (končatinová kosť) sa našli medzi holeňami mŕtveho. Je nápadné, že len v jednom hrobe (č. 17) bol železný nožík. Sklený korál (č. 45) a garnitúra kovaní z opaska (č. 15) sú ostatné pozoruhodnejšie nálezy z hrobov dospelých bez koňa. V štyroch z nich (hrob č. 1, 4, 6, 9) spočívala podľa antropologického zistenia žena a v jednom (hrob č. 15) mužský.

Jazdeckých hrobov sa našlo pri výskume 13, pred výskumom 1. Jazdecký je možno aj hrob č. 49, doteraz neotvorený. Tieto hroby patrili asi bez výnimky mužským. Niektoré z nich boli nápadne bohaté, iné zasa jednoduchšie. Koňa uložili najčastejšie po pravej strane jazdca hlavou k dolnému boku jamy, na Z, ale v dvoch prípadoch aj opačne, hlavou na V (hrob č. 43, 44). Len výnimočne ležal kôň pri hornom boku jamy, obrátený hlavou na J (hrob č. 10) alebo S (hrob č. 29). Osedlaný a vystrojený bol kôň v desiatich hrobách. Neosedlaného koňa, ale s kovaniami na postroji, sme odkryli v troch hrobách (č. 10, 14, 29) a neosedlaného koňa bez kovaní a súčiastok postroja v hrobe č. 43. Kôň ležal spravidla hlavou na pravom boku, chrbtom nahor a nohami pod telom.

Zvláštnu pozornosť si zasluhuje spôsob osobitného uloženia bohatej súpravy kovaní z ohlávky v hrobe č. 10. Kôň spočíval výnimočne pri východnej stene jamy. Z garnitúry kovaní na konskej kostre sa našli skoro len tie, ktoré krášlili zadnú časť postroja a len dve kovania boli tu najskôr z ohlávky. Všetky ostatné kovania z ohlávky spočívali na dvoch hromádkach blízko nôh jazdca. V súvislosti s týmto nezvyklým spôsobom uloženia kovaní z ohlávky upozorňujem na zvyk, zistený na jazdeckonomádskom pohrebisku v Nevoline neďaleko vtoku Kamy do Volgy, podľa ktorého k nohám položili okrem zubadla, strmeňov a iných vecí aj okrasu z postroja.²⁵ Aj v ka-

takombách v Saltove a na súrodných pohrebiskách staromaďarského rázu v severokaukaských oblastiach sa prišlo pri kostrách, a to často pri nohách, na súčiastky konského výstroja, na hrkálky a niekedy napr. aj na kovania z držadla chochola.²⁶ Je pozoruhodné, že v hrobe č. 10 medzi okrasami ohlávky boli aj hrkálky i kovania z držadla chochola, teda veci takého rázu, aké sa vyskytli aj v Saltove. Je tiež pozoruhodné, že v tomto hrobe, hoci bol jeden z najbohatších, nenašlo sa zubadlo, ani strmene.

V neporušenom hrobe č. 26 kosti ľudskej i konskej spočívali v normálnej polohe. Bojovník ležal rovno na chrbte, tvárou nahor, s vystretými ramenami. Takto spočívalo telo, súdiac podľa nehybných častí kostier, aj v ďalších ôsmich hrobách a pravdepodobne aj v ostatných jazdeckých hrobách.

Vo väčšine jazdeckých hrobov bola v páse súprava kovaní, ale v niektorých hrobách na okrasu a súčiastky opaska sa vôbec neprišlo (hrob č. 44, 46).

Nádoba bola obvyklým milodarom aj v jazdeckých hrobách. Nachádzala sa najčastejšie opäť blízko pravej nohy, ale výnimočne i konča nôh, medzi nohami, blízko konca ľavej nohy a v ľavom dolnom rohu jamy. Nálezy črepov hradištnej i starších vo výplni hrobov považujem zväčša za náhodné. Súviseli s vrchnou kultúrnou vrstvou, no niektoré zlomky hradištnej keramiky mohli položiť do hrobu aj zámerne.

Častým nálezom i v jazdeckých hrobách boli ďalej kosti zvieracích končatin a v niektorých nachýbala ani zvieracia hlava. Na tieto zvyšky obetovaného mäsa sa prichádzalo neraz už vo výplni hrobov. Pri pozostatkoch bojovníka ležali častejšie blízko pravej ako ľavej nohy. V jednom prípade sa našla zvieracia hlava blízko lebky bojovníka (hrob č. 46) a v dvoch prípadoch pri pravom boku jazdca (hrob č. 31, č. 44).

Zatiaľ čo v hrobách detských a dospelých bez koňa takmer nebolo noža (z 35 hrobov dovedna štyri kusy), v jazdeckých hrobách bol nerozlúčnou súčiastkou výstroja. Nevyskytol sa iba v dvoch jednoduchých jazdeckých hrobách (hrob č. 43, 46). Výnimočne sa našli v jednom hrobe i dva (hrob č. 14) a v hrobe č. 10 bolo ich až päť. Nožičky spočívali skoro bez výnimky pri pravej nohe alebo niečo vyššie po pravom boku jazdca. Niektoré nože, odkryté len v zlomkoch, boli nápadne dlhé (hrob č. 10, 14, 26) a boli najskôr zbraňou.

Oštep alebo kopija sa vyskytla v piatich hrobách jazdcov, v jednom napravo od nôh, v dvoch blízko pravého dolného rohu jamy a v ostatných dvoch v ľavom dolnom rohu jamy. Hrotom smerovali vždy k dolnému boku jamy. Jednosečný meč sa našiel v hrobe č. 31 po pravej strane bo-

jovníka a ďalší bol prílohou hrobu A. Obe tieto zbrane patrili nepochybne veľmožom, čo potvrdzuje aj ostatný inventár hrobov. Bližšie nálezové okolnosti sekeromlatu z hrobu č. 8 nepoznáme. Druhá sekera, širočina, sa našla po ľavej strane kostry veľmoža (hrob č. 31). Nálezy striel sme zaznamenali len z troch hrobov (č. 8, 10, 26), ale nie je vylúčené, že boli prílohou aj niektorých ďalších; chatrné zlomky železa, možno striel, sa neraz totiž nedali určiť. Dôležitým nálezom je jediný kosák, nájdený pod driekom jazdca (hrob č. 14). Položili ho do hrobu nielen ako milodar, ale možno aj z iných pohnútok vyplývajúcich z povier.²⁷ Podľa Gy. László a Avari i starí Maďari kladli mŕtvemu na brucho križom kosák, aby ho chránili i jeho pozostalých pred škodlivými kúzľami a pripomína, že tento zvyk sa podnes zachoval nielen v strede Európy, ale aj v južnom Rusku.²⁸

V hroboch doteraz odkrytých v Žitavskej TŇoni dve individuá spočívali iba v hrobe č. 5. Južne od miesta hlavy jazdca našli sa v ňom kosti detské (inf. I, 1 r.). Ojedinele sa prišlo na detské pozostatky pri kostrách dospelých, napr. aj v Úllő,²⁹ Kiskőrös³⁰ a v Cece-Csillagpuszte³¹ a vo väčšom počte v Rábe.³²

Zriedkavý, no v avarskej oblasti nie ojedinelý zvyk zachycuje hrob č. 4 a č. 46. V prvom z nich, patriacom žene, sa našla dodatočne pochovaná lebka mužská a v druhom zase, patriacom mužskému, bola vo výplni lebka ženská. Keďže lebky sa našli bez sánky, je zrejme, že tu nešlo o pochovanie odfatých hláv. Lebky premiestnili do spomenutých hrobov najskôr z niektorých okolitých hrobov, a to pravdepodobne z pohnútok vyplývajúcich z pover. Cudzía lebka bez sánky bola v hrobe napr. aj na pohrebisku v Úllő³³ a N. Fettesh zaznamenáva zvyk vkladania cudzích lebiek (v niektorých prípadoch až troch) do hrobu na pohrebisku v Rábe; niektoré z lebiek boli úplné.³⁴ Na novoveskom pohrebisku na pohreb dvoch lebiek sa prišlo v hrobe 13 a 17.³⁵

Z hrobov doteraz odkrytých v Žitavskej TŇoni pravdepodobne ani do jedného nepochovali telo v sediacej polohe. Vysvetľovanie nenormálneho uloženia kostí vrchnej časti tela v tejto súvislosti potom by odpadlo. V hrobách s debnením, ak boli kryté, vylučuje sediacu polohu tela už sama okolnosť, že boky debnenia nepresahovali výšku 29–45 cm.

V detských hrobách, ak odhliadneme od hrobu č. 9 (inf. II—juv.?), ktorý svojimi rozmermi (218 d., 105 š. a 185 cm h.) hlási sa skôr k hrobom dospelých, nebadali sme znaky dodatočného zásahu. V spomenutom hrobe č. 9 chatrné zvyšky kostry spočívali síce v normálnej polohe, ale na lebku sa v ňom neprišlo. Z hrobov dospelých, pochovaných bez koňa, odhliadnuc od prázdneho

hrobu č. 32, ani jeden nebol neporušený. Porušovanie týchto prostých hrobov nemožno vysvetľovať len vykrádaním (k čomu mohli lákať značné rozmery hrobových násypov), ale skôr motívom, ktorého podklad treba hľadať opäť hlavne v povrách. V hrobe č. 1 vrchná časť lebky bola približne na pôvodnom mieste, ale sánka bola od nej vzdialená vyše 40 cm. Najväčšia časť výplne bola porušená. V normálnej polohe sa našla v hrobe asi len stehenná a ramenná kosť a na pôvodnom mieste ležala ešte zvieracia kosť a nádoba. V hrobe č. 2 v pôvodnej polohe ležala iba holenná kosť, nádoba a zvieracia hlava. Hoci nájdené ľudské kosti boli pomerne zachovalé, na mnohé z nich sa vôbec neprišlo, ako sa nenašli ani stopy lebky. Vo výplni sme nebadali znaky dodatočného výkopu. V hrobe č. 4 okrem zvyškov dolných končatín v prirodzenej polohe ležali len kosti ľavého ramena; lebka bola vo východnej, sánka v západnej časti výplne; nádoba stála na pôvodnom mieste. Dodatočné otvorenie hrobu smerovalo k vrchnej časti tela. V spodnej časti výplne, v pravom dolnom kúte sa našla cudzia lebka bez sánky, pochovaná sem dodatočne.

V hrobe č. 6 dolné končatiny a ľavá ramenná kosť boli v normálnej polohe. Sánka sa nenašla, ale lebka ležala blízko priehlavku pravej nohy. Keďže lebka bola bez sánky, o uloženie odfatkej hlavy tu nejde. Poloha kostry bola rovná. Dodatočné otváranie hrobu smerovalo teda opäť k vrchnej časti tela. V hrobe č. 11 telo spočívalo taktiež v rovnej polohe. Kostra bola zväčšej časti porušená. Sánku, zlomok lebky, panvu a ešte ďalšie kosti sme našli na hromade pri hornej stennej jamy.

Dodatočným otvorením hrobu č. 15 sledovali výslovne iba porušenie a premiestnenie hlavy, ktorej vrchná časť sa našla ponad kolenami a sánka ponad ľavým ramenom. O odfatú hlavu tu nejde. Telo spočívalo v rovnej polohe. Liate kovania opaska boli na pôvodnom mieste. Hrob porušili zrejme až vtedy, keď z tela našli už len kostru.

Tmavá škvrna uprostred výplne v hrobe č. 17 svedčila najskôr tiež o dodatočnom otvorení. Na lebku sa v ňom neprišlo, v normálnej polohe sa našiel iba chatrný zlomok stehennej kosti. Hrob č. 32 bol prázdny,³⁶ bola v ňom iba zvieracia kostička. Tmavá oválna škvrna vo výplni hrobu č. 45 bola skôr znakom jeho dodatočného otvorenia ako stopou ohňa. Z niekoľkých nájdených kostí iba pravá holenná kosť a azda lebečné kostičky boli v normálnej polohe.

Neprirodzená poloha kostí v hrobách dospelých, pochovaných bez koňa, súvisí na pohrebisku v Žitavskej TŇoni, ako z uvedeného vysvitá, pravdepodobne so zámerným porušovaním hrobov a sotva s pochovávaním tela v sediacej polohe. Z určitých pohnútok, najskôr z pover, sa

snažili pri týchto zásahoch poškodiť, premiestniť alebo aj odstrániť hlavne lebku mŕtveho, čo praktikovali, zdá sa, až vtedy, keď telo bolo už strávené, teda v kostrovom stave. Tento zvyk v avarskej oblasti nie je ojedinelý. T. Horváth ho zachytil vo viacerých prípadoch tak na pohrebisku v Úllő ako aj v Kiskőrösi³⁷ a N. Fettich na pohrebisku v Rábe.³⁸ J. Eisner v prípadoch ne-normálneho uloženia pozostatkov tela na pohrebisku v Devínskej Novej Vsi pripúšťa, že niekedy ide asi o spustošenie hrobu z povery o vampíroch.³⁹

To, čo bolo povedané o hrobách dospelých, pochovaných bez koňa, platí v podstate aj o hrobách jazdeckých. Z nich intaktný bol azda jedine hrob č. 26. V hrobe č. 5 bojovníka uložili rovno. Okrem lebky porušili aj iné kosti hornej časti jeho kostry. Vyvrátená jeho lebka ležala v blízkosti svojho pôvodného miesta; sánka bola od nej vzdialená asi 30 cm. Liate kovania a iné súčiastky opaska boli na svojom pôvodnom mieste. V hrobe č. 7 chýbala lebka, telo jazdca spočívalo v normálnej polohe, v páse neboli kovania. V hrobe č. 8 v prirodzenej polohe sa našli, zdá sa, iba holenné kosti. Časť rozbitej lebky a sánku spolu s inými kosťami našli pri hornom boku jamy. Na kovanie v páse sa neprišlo.

V hrobe č. 10 bojovník spočíval, súdiac podľa rozlohy zvyškov kostí, v normálnej polohe. Vykrádači, porušiac vrchnú časť jeho kostry, rozmetali z väčšej časti aj kosti jeho koňa, pretože ležal výnimočne pri hornej stene jamy. Stopy lebky sa nenašli. Porušenie hrobu vo východnej polovici výplne sa značilo ako tmavá kruhovitá škvrna. Bohaté liatie kovania opaska, hoci zväčša rozptýlené, sa zachovali asi všetky. V hrobe č. 14 lebku a pravú hornú časť kostry zasiahli jamou, ktorej tmavý obrys sa značil prostred výplne hrobu; pritom čiastočne porušili aj konskú kosť. Telo jazdca spočívalo v rovnej polohe. Vrchná časť lebky sa nenašla. Spodná čeľusť s kosťami pravého ramena ležala približne 20 cm na V od svojho pôvodného miesta. Skromná garnitúra kovaní v páse bola neporušená.

V hrobe č. 24 spočíval jazdec ako aj kôň v prirodzenej polohe. Hrob porušili možno len čiastočne v miestach hlavy. Z lebky sa našlo totiž len niekoľko chatrných zlomkov a sánka pri nich nebola. Plechové lisované kovania a iné súčiastky opaska boli neporušené. V hrobe č. 29 porušili nielen vrchnú časť kostry jazdca, ale aj kosť jeho koňa, pretože ležala výnimočne pri hornej stene jamy. Lebka sa nenašla. V prirodzenej polohe boli len kosti dolných končatín. Tmavá škvrna prostred výplne značila miesto, kadiaľ kosť zasiahli. Bohaté liate kovania opaska boli zväčša rozptýlené.

V hrobe č. 31 kostra konská spočívala zväčša

v prirodzenej polohe, ale z kostry bojovníka azda jedine ľavá ramenná kosť sa našla na pôvodnom mieste, všetky jej ostatné časti, pokiaľ sa zachovali, boli hýbané. K zachovalej sánke nenašla sa lebka. I liate kovanie a súčiastky opaska boli zväčša rozptýlené, ale zbraní a nádob sa nedotkli. Podľa polohy spomenutej ramennej kosti môže sa predpokladať obvyklé uloženie tela.

V hrobe č. 36 z kostry bojovníka, ktorého uložili rovno, našli sme na pôvodnom mieste iba holenné kosti a kosti pravého ramena. Stehenné kosti boli stranou pri konskej kostre, ktorá ležala z väčšej časti v prirodzenej polohe. Lebka sa nenašla. Milodary boli na pôvodnom mieste, v páse nebolo kovaní. V hrobe č. 43 v normálnej polohe ležali iba holenné kosti; okrem nich sa zachovala už len ramenná kosť; lebka sa nenašla; v páse nebolo kovaní. Nádob a zvyšky obetovaného mäsa neboli hýbané. Kosti konskej kostry boli z najväčšej časti rozptýlené. Hrob nebol debnený.

V hrobe č. 44 kosti dolných končatín, chatrné zvyšky ramien a zlomky lebky boli v normálnej polohe. Sánka sa nenašla. Jazdca uložili rovno. Pri zasiahnutí jeho tela porušili aj prilahlú časť konskej kostry. Znaký dodatočného otvárania boli patrné aj uprostred výplne hrobu; v páse bez kovaní. Tmavá oválna škvrna vo výplni hrobu č. 46, ostatného jazdeckého hrobu, značila miesto, kadiaľ porušili hrob. Kým kostra koňa spočívala zväčša v normálnej polohe, zatiaľ z kostry jazdca v prirodzenej polohe zostali len kosti dolných končatín a ľavého ramena s prilahlou časťou rebier. Lebka bola z pôvodného miesta odsunutá na V a spodkom: nahor obrátená. Sánka ležala na nej bokom. Ostatné kosti boli asi strávené. Jazdec ležal vystretý, v páse nemal kovania. O cudzej lebke, pochovanej do výplne hrobu, bola už zmienka.

Teda i v hrobách jazdcov uložili telo, zdá sa, bez výnimky v rovnej polohe, s vystretými ramenami. Podľa toho nálezy kostí v neprirodzenej polohe mohli súvisieť jedine s porušovaním hrobov. Dôkazy o pochovávaní odťatej hlavy sa nevyskytli a v prípadoch, keď sa hlava nenašla, ide skôr o zámerné odstránenie lebky (ak nebola strávená) než o pochovanie tela bez hlavy. Dodatočným otváraním hrobov porušovali zväčša hornú časť tela a sledovali ním i v jazdeckých hrobách asi hlavne poškodenie, premiestnenie alebo odstránenie lebky. O dodatočnom otváraní hrobov svedčili aj tmavé kontúry vo výplni jam, teda miesta, kadiaľ sa rušitelia hrobov snažili najkratšou cestou dostať k hlave alebo k trupu tela. Tieto tmavé miesta boli prevažne vo východnej polovici alebo v strede výplne, teda viac-menej ponad trupom kostry. Spôsob porušovania kostier naznačuje, že otváranie sa konalo v náhlosti, na malom priestore, bez pozornejšieho vyhľadávania ozdôb tela a úboru. I jazdecké hroby porušovali pravdepod-

dobne až vtedy, keď telo bolo v nich už bez svalstva.

Výskum v Žitavskej TŇoni priniesol niekoľko cenných dát k štúdiu demonológie a pohrebných zvykov podunajského etnika v dobe avarskej. Tým do určitej miery dopĺňa aj prácu J. Eisnera o novoveskom pohrebisku, ktorá v príslušnej stati⁴⁰ starostlivo sleduje aj početné vzťahy a analógie, ktorými sa pohrebné zvyky novoveského ľudu viažu nielen k avarskej a slovanskej kultúre, ale i ku kultúram starším.

I z nevelkého počtu doteraz prebádaných hrobov v Žitavskej TŇoni vysvitá, že spôsob pochovávaní bol tu vcelku ustálený. Svojimi pohrebnými zvykmi je pohrebisko veľmi blízke novoveskému. Viaže sa k nemu najmä uložením tela, častým výskytom nádob a mäsitej potravy a výbavou, úpravou i značným počtom jazdeckých hrobov. Naproti tomu v Žitavskej TŇoni sa doteraz nenašli žiarové hroby slovanské, ani hroby s kosťami v sediacej polohe, aké sa vyskytli v Devínskej Novej Vsi, kde zasa hroby dospelých neboli tak dôsledne porušované ako v Žitavskej TŇoni.

Debnenie v Žitavskej TŇoni, na rozdiel od Devínskej Novej Vsi, nebolo zrubené, ale skladalo sa najskôr z dosák.⁴¹ Podobná úprava hrobov je známa aj na neskorších slovanských pohrebiskách, ale na týchto sa neviaže len k hrobom zámožných. No zvyk vydoštiť hrob, ako J. Eisner pripomína, nie je vzácny už v ranej dobe dejinnej.⁴²

V Žitavskej TŇoni nezapaľovali veľký oheň nad hrobmi, ako bolo vo zvyku na novoveskom pohrebisku, ale ako sa zistilo v niektorých prípadoch, na dne hrovej jamy pred pohrebom.

So slovanským zvykom sa zhoduje kladenie nádob k nohám alebo do blízkosti nôh bez rozdielu veku, pohlavia a spoločenského postavenia. Je pozoruhodné, že vedierko, ktoré bolo častým nálekom v Devínskej Novej Vsi, v Žitavskej TŇoni sa doteraz nenašlo. Niektoré zlomky sídlitnej keramiky hradištnej, nájdené vo výplni hrobov, boli možno milodarom,⁴³ ale z väčšej časti súviseli, ako napr. aj nálezy zlomkov pravekej alebo laténskej keramiky, s kultúrnou vrstvou, ktorá pokrýva pohrebisko.

Nožik bol nerozlučnou súčiastkou jazdeckého výstroja, akoby odznakom výsadnej skupiny bojovníkov. V prostých hroboch a v hroboch detských sa našiel len výnimočne. Ide tu najskôr o miestny zvyk, lebo na pohrebiskách avarských, podobne ako na pohrebiskách slovanských, nožik je obvyklou prílohou hrobu.

Keďže mäso bolo azda najdôležitejšou časťou stravy u ľudu nomádskeho pôvodu, kládli ho i do hrobov nepochybne nie náhodne, ale podľa druhu zvierat a takej kvality a v takom množstve, ako

komu prislúchalo podľa veku, pohlavia, majetkových pomerov a postavenia v rodine. Najčastejšou obetinou bolo podľa zistenia R. Musila mäso z ovce a domáceho tura, ale ojedinele potčili mŕtveho aj mäsom konským (hrob č. 1, 6, 15, 22) a kurom (hrob č. 1, 6, 7, 16, 36, 45). Vo faunistických zvyškoch zistil menovaný len výnimočne kosti zo psa (hrob č. 10) a z prasáťa (hrob č. 42). V Žitavskej TŇoni, odhliadnuc od hrobu A, z ktorého kosti nezachránili, prílohy mäsa pre posmrtnú potrebu boli v 36 hroboch. Nenašli sa v 11 detských hroboch (hrob č. 3, 19, 27, 28, 33, 34, 37–40, 48) a v jednom ženskom hrobe (hrob č. 11). Je pozoruhodné, že väčšina spomenutých detských hrobov tvorila akoby osobitnú skupinu v severozápadnej časti prebádaného úseku pohrebiska a je tiež pozoruhodné, že v troch hroboch jazdeckých (hrob č. 14, 24, 26), odkrytých v ich blízkosti, bolo nápadne málo mäsitej potravy. Zvieraci hlavu položili do hrobu nielen mužským (hrob č. 5, 31, 36, 44), ženám (hrob č. 1, 2?), ale aj mladistvým osobám (hrob č. 7, 9) a najmä deťom (hrob č. 12, 13, 25, 30, 35, 41, 47). Zvieracia čelusť sa našla v hrobe č. 17 (dospelý), č. 18 (dieťa) a č. 46 (jazdec). Najčastejším nálezom boli v hroboch končatinové kosti, ale stehno položili asi len do 4 hrobov (hrob č. 9, 10, 15, 22). Ojedinele sa vyskytli v hroboch aj lopatky (hrob č. 2, 10, 25, 29) a časti chrčtice (hrob č. 10, 25, 36).^{43a}

K zvyku porušovania hrobov sú analógie nielen v Devínskej Novej Vsi, ale napr. aj na pohrebiskách v Üllő, Kiskőrösi a v Rábe. Detské hroby v Žitavskej TŇoni neporušovali. Z prostých hrobov (bez koňa) z povery porušili hrob č. 6, č. 15 a pravdepodobne aj hrob č. 2, 4, 9. V prípade hrobov č. 11, 17, 32, a 45 nemožno sa určitejšie vysloviť. Z jazdeckých hrobov motív povery prichádza do úvahy pri porušení hrobu č. 5, 7, 14, 24 a pravdepodobne aj hrobu č. 10, 29 a 31. Obidve možnosti porušenia treba pripustiť v prípade hrobu č. 8, 43, 44 a 46. Teda hlavným motívom porušovania hrobov v Žitavskej TŇoni bola skôr povera ako vykrádanie. Tie isté pohnútky sú aj v pozadí vkladania cudzej lebky do výplne hrobov. Názor, že na pohrebisku v Žitavskej TŇoni porušovali hroby až vtedy, keď telá v nich boli už bez svalstva, treba overiť ďalšími pozorovaniami. K otázke, kto porušoval hroby po dlhšom časovom odstupe, mohol by som podotknúť len toľko, že bol to možno miestny starousadlý ľud, ktorý po zániku avarskej moci z poverčivých alebo iných pohnútok pootváral hroby svojich niekdajších vládcov.

Keramika

V štúdiu hradištnej keramiky z avarskej oblasti na Slovensku pripadá skupine nádob zo Žitavskej

Tône popri nálezoch z Devínskej Novej Vsi, Prše, Holiar a Barce zaiste dôležité miesto. Podľa rozdelenia novoveskej keramiky, ako ho podal J. Eisner,⁴⁴ nádoby z pohrebiska v Žitavskej Tóni hlásia sa najväčším dielom k podunajskému typu. Len asi päť nádob je iného rázu; jedna z nich je blízka pražskému typu, ostatné súvisia s hrubou potiskou keramikou.

Nádoba, upomínajúca svojím tvarom na keramiku pražského typu sa našla v hrobe č. 6 (tab. XII, 16), kde sa vyskytla spolu s ťažkým vakovitým hrncom najskôr potiského tvaru (tab. XII, 15), ale okrášleným už v duchu podunajskej keramiky. Nádoba má nízke, skoro valcovité hrdlo, na okraji ústia je rovno skrojená a oblúk jej výdute je mierne lomený. Základňa nádoby je dosť široká a dno je vyhranené i znútra. K pražskému typu ju zaraďujem vlastne len podľa tvaru, lebo svojím materiálom, technikou výroby, povrchom, farbou a najmä výzdobou patrí už k podunajskému typu. Vyrobená bola na ručnom kruhu a bola opracovaná možno aj formovacím nástrojom. Je akoby jednou z najmladších foriem západoslovenskej keramiky pražského typu. Od slovenských nálezov pražského typu napr. z Kút, Brezolúp a z Výčap-Opatoviec sa značne líši a jej približné vzory možno sledovať azda jedine na novoveskom pohrebisku.⁴⁵ Nádoba je súčasná s pokročilou podunajskou keramikou.

Nádoby podunajského typu zo Žitavskej Tóne sú spravidla menšie hrnce, vyrobené na ručnom, výnimočne i na dokonalejšom kruhu rýchlo otáčanom (hrob č. 9, tab. XXI, 16; hrob č. 22, tab. XXII, 18; hrob č. 36, tab. XXXIV, 22; hrob č. 37, tab. XXIX, 4). Vo voľnej ruke nebola formovaná, zdá sa, ani jedna nádoba tohto typu. Hrnce, vyrobené na kruhu rýchlejšie otáčanom, sa líšia od väčšiny podunajských nádob tým, že sú súmernejšie, ľahšie, majú tenšie steny, na povrchu hladšie a ústie majú smelšie, skoro vodorovne vyhrnuté. Nádoby vyrábali z plavennej hliny, ale nezriedka aj z hliny premiešanej pieskom a ich povrch upravili spravidla ešte povlakom jemnej hliny. V povlaku niektorých nádob badať ojedinelé zrnká sludy. Na mnohých hrncoch (hlavne na ich ústí a hrdle) sú znaky práce s formovacím nástrojom a pri modelovaní nádob, ktorých hrdlo je výrazne vykrojené, použili azda aj šablónu, ktorú v súvisi s novoveskou keramikou pripúšťa aj J. Eisner. Nádoby sú dobre vypálené. V ich výrobe podľa toho, či boli prílohou v hrobe bohatého, prostého alebo nedospelého jednotlivca, nebadaf rozdielu.

Ústie nádob podunajského typu je oblé alebo šikmo skrojené, ale výnimočne aj vodorovne alebo kolmo skrojené a slabo facetované. Okraj ústia je na viacerých nádobách silný a vyhranený (hrob č. 5, tab. XII, 11; hrob č. 6, tab. XII, 15; hrob č.

15, tab. XXI, 13; hrob č. 23, tab. XXII, 21; hrob č. 27, tab. XXIX, 7). Hrdlo podunajských nádob zo Žitavskej Tóne je spravidla mierne a raz úzko, inokedy zas širšie roztvorené. K svojmu ústiu sa rozširuje častejšie oblúkom než lievikovite. Dno je prevažne hladké, ale vo viacerých prípadoch má plytkú, nepravidelne ohraničenú priehlbinu pôvodu čiste technického, siahajúcu až po obvod dna. Plastická značka je na dne iba dvoch nádob, na jednej je to „kuria noha“ (tab. XXXVII, 1), aká sa vyskytuje aj na nádobe z Devínskej Novej Vsi⁴⁶ a na druhej sú to dve súbežné rebrá⁴⁷ (tab. XXVIII, 20a). Farba nádob je prevažne šedohnedá a čiernošedá a povrch drsný. Čierne škvrny na viacerých nádobách svedčia azda o tom, že niektoré z nich boli pôvodne užitočnými hrncami. Svedčila by o tom aj okolnosť, že viaceré z nádob sa našli už s porušeným ústím.⁴⁸

Medzi nádobami podunajského typu badať určitú rozdielnosť foriem. Zriedkavé sú tvary uprostred mierne vypuklé, približne súdkovité, ktorých spodok je skoro takej šírky ako hrdlo (hrob č. 2, tab. XI, 8; hrob č. 46, tab. XXXVII, 14; č. 1960, tab. XXXVIII, 10). Zriedkavé sú aj nádoby uprostred nápadne vypuklé (hrob č. 4, tab. XI, 11; hrob č. 23, tab. XXII, 21). Ďalšia skupina je najpočetnejšia a pozostáva z nádob približne vajcovitých, ktorých výduť svoju najväčšiu šírku dosahuje uprostred alebo v hornej polovici nádoby (napr. hrob č. 5, tab. XII, 11; hrob č. 7, tab. XIV, 4; hrob č. 9, tab. XXI, 16; hrob č. 10, tab. XVII, 21; hrob č. 22, tab. XXII, 18; hrob č. 29, tab. XXVIII, 20; hrob č. 36, tab. XXXIV, 22; hrob č. 37, tab. XXIX, 4; hrob č. 47, tab. XXXVII, 1). Osobitne sa vynímajú aj nižšie nádoby so širšou základňou (hrob č. 12, tab. XXI, 19; hrob č. 35, tab. XXIX, 2), ako aj nesúmerná, mierne lomená nádoba, skoro súdkovitá (hrob č. 43, tab. XXXVI, 3) a baňatá vázička s úzkym hrdlom (hrob č. 21, tab. XXII, 17). Akoby na prechode od pražského k podunajskému typu stojí tenkostenný hrniec s hrdlom slabo roztvoreným z hrobu č. 26 (tab. XXVI, 6).

Vo výzdobe nádob prevládajú rozličné zostavy vlnovky a pása a je to najčastejšie vlnovka medzi dvoma pásmi (hrob č. 7, tab. XIV, 4; hrob č. 9, tab. XXI, 16; hrob č. 22, tab. XXII, 18; hrob č. 26, tab. XXVI, 6; hrob č. 29, tab. XXVIII, 20; hrob č. 36, tab. XXXIV, 22; hrob č. 37, tab. XXIX, 4) alebo pole dvoch vlnoviek, ohraničené zhora a zdola pásom (hrob č. 5, tab. XII, 11; hrob č. 10, tab. XVII, 21; hrob č. 17, tab. XXII, 15; hrob č. 33, tab. XXIX, 3; hrob č. 46, tab. XXXVII, 14) a ojedinele sú to pásy, striedajúce sa s vlnovkami (hrob č. 1, tab. XI, 5; hrob č. 2, tab. XI, 8), dve alebo tri vlnovky ponad alebo niže pása (hrob č. 6, tab. XII, 16; hrob č. 20, tab. XXIX, 6; hrob č. 24, tab. XXII, 12; hrob č. 31, tab. XXX, 21) a pás medzi dvoma vlnovkami (č.

1969, tab. XXXVIII, 12). Niektoré nádoby krásila len vlnovky, ktoré sa vinú spravidla špirálovite po obvode nádoby (hrob č. 4, tab. XI, 11; hrob č. 12, tab. XXI, 19; hrob č. 16, tab. XXI, 21; č. 1960, tab. XXXVIII, 10) a špirálovitá vlnovka sa ťahá medzi dvoma pásmi na nádobe z hrobu č. 23 (tab. XXII, 21) a č. 27 (tab. XXIX, 7).

Len výnimočne okrášlili nádobu striedavo pásmi rýh a riadkami vpichov (hrob č. 44, tab. XXXVI, 6), lomenými riadkami vpichov ponad pásmom rýh (hrob č. 25, tab. XXIX, 11), riadkom vpichov ponad vlnovkou a pásmom rýh (hrob č. 35, tab. XXIX, 2) alebo pásmom lomených riadkov vpichov pod pásmom vlnoviek (hrob č. 11, tab. XXI, 17) a len jedna nádoba má výzdobu len pásovú (hrob č. 42, tab. XXXV, 12).

Pre keramiky zo Žitavskej Tône je charakteristické, že ornament vyplňuje často povrch nádoby od hrdla až po jej spodnú tretinu. Vlnovky a pásy vnášali do povlaku nádob najčastejšie troj až päťzubým hrebienkovitým rydlom a podobným nástrojom vtlačali do povlaku najskôr aj riadky vpichov. Na niektorých hrncoch okrášlená je aj vnútorná strana alebo len okraj ich ústia. V dvoch prípadoch je to presekávaný okraj (hrob č. 25, tab. XXIX, 11; hrob č. 46, tab. XXXVII, 14),⁴⁹ na štyroch nádobách viacnásobná vlnovka (hrob č. 1, tab. XI, 5; hrob č. 12, tab. XXI, 19; hrob č. 24, tab. XXII, 12; hrob č. 47, tab. XXXVII, 1), na nádobe z hrobu č. 31 sú to široké riadky vpichov (tab. XXX, 21) a na nádobe č. 1960 skupiny vodorovných rýh (tab. XXXVIII, 10).

Keramiky podunajská zo Žitavskej Tône svedčí o vyspelejšej remeselnej práci miestneho ľudu a predstavuje už pokročilé formy, blízke stredohradištnej keramike. V slovenskom Podunajsku má svoje analógie predovšetkým v nálezoch z novoveského pohrebiska a z pohrebiska, ktoré Archeologický ústav SAV odkryl v Holiaroch. V neďalekej mimoavarskej oblasti hradištnej kultúry na Slovensku ťiaľ na ňu nadväzuje staršia pomoravská keramika (napr. zo slovanských mohýl v Skalici).

Prácom iných rúk, ale s keramikou podunajskou, v podstate súčasné sú dve nádoby hrubej potiskej keramiky a vakovitá nádoba. Všetky tri sú primitívne vyrobené vo voľnej ruke, prvé dve z jemnej, tretia z piesočnatej hliny. Z nich nesúmerná nádoba z hrobu č. 40 (tab. XXXVI, 1) podobá sa podunajským hrncom, ale na rozdiel od nich je hmotnejšia a líši sa od nich nielen svojím materiálom a technikou výroby, ale aj svojím povrchom, farbou a hádam aj svojou širšou základňou. Druhá nádoba (hrob č. 13, tab. XXII, 13) má nízke válcovité hrdlo ako nádoby pražského typu, ale svojím hrboľatým povrchom, farbou, materiálom, technikou výroby i svojou širšou základňou patrí najskôr tiež k hrubej potiskej keramike. Vakovitá nádoba z hrobu č. 14 (tab. XX,

18) podľa J. Eisnera môže súvisieť s obdobnými nádobami v sarmatskej oblasti,⁵⁰ ale nádoba má už primitívne vyrytý ornament podunajskej keramiky.⁵¹ Azda k potiskej keramike sa ťiaha aj hrubostenný, slabo vypálený hrniec skoro vakovitého tvaru z hrobu č. 6 (tab. XII, 15) so silným a širokoroztvoreným ústím, vyrobený už na ručnom kruhu a okrášlený v duchu podunajskej keramiky.

V bádani o avarskoslovanskom probléme závažné poznatky možno očakávať popri výskume pohrebísk aj od výskumu príslušných sídlisk. Nielen u nás, ale vôbec v avarskej oblasti je tento výskum len v začiatkoch. Príbytky, súvisiace s avarskoslovanským pohrebiskom, odkryl u nás doteraz len J. Eisner v Devínskej Novej Vsi⁵² a A. Tóčík zistil zvyšky intenzívneho a dlhotrvajúceho slovanského osídlenia v Prši, ktoré časove odpovedá tamojšiemu avarskoslovanskému pohrebisku.⁵³ Pozoruhodný, no zatiaľ len skromný sídliský keramický materiál hradištný priniesol aj záchranný výskum v Žitavskej TŇoni. Je nesporné cenným prínosom výskumu, že z tamojšieho pohrebiska, najmä z kultúrnej vrstvy a z výplne hrobov sme získali okrem iných sídliských zvyškov aj sídliský keramický materiál hradištný (tab. XI, č. 1–4, 6, 9, 10, 12; tab. XII, č. 13; tab. XVI, č. 1–5; tab. XVII, č. 18–20, tab. XIX, č. 20; tab. XXI, č. 20; tab. XXII, č. 16; tab. XXVIII, č. 18; tab. XXIX, č. 5; tab. XXXIII, č. 1–3; tab. XXXV, č. 2; tab. XXXVI, č. 5; tab. XXXVIII, č. 4, 6, 8, 9).

Väčšina sídliských zlomkov z doby hradištnej patrí keramike podunajskej a len asi päť atypických zlomkov zaraďujem k hrubej potiskej keramike. Sídliská keramika podunajská je z hliny plavenej alebo piesočnatej. V povlaku väčšiny zlomkov badať zrnká sludy. Nádoby boli hrubostenné i tenkostenné, vyrobené remeselne na ručnom kruhu, výnimočne možno aj na kruhu rýchlo otáčanom, boli dobre vypálené a rozmerov aj väčších ako nádoby z hrobov. Keramika úžitková v porovnaní s keramikou hrobovou bola, zdá sa, pevnejšia a starostlivejšie vyrobená. Aj povrch úžitkových nádob bol lepšie upravený a ich vnútorné steny boli niekedy hladké. Zlomky sú z nádob šedej, šedohnedej, žltohnedej, hnedej a okrovšedej farby. Hrdlo nádob bolo raz mierne, inokedy zas výraznejšie roztvorené a pri jeho modelovaní pracovali nielen formovacím nástrojom, ale niekedy pravdepodobne aj šablónou. Ústie nádob malo zaoblený okraj, ale niekedy aj šikmo alebo vodorovne skrojený a výnimočne aj trojhranný. Výzdoba na nájdených zlomkoch podunajskej keramiky pozostáva len z rytých pásov a z viacnásobných vlnoviek. Takáto vlnovka krásila niekedy aj ústie nádoby (tab. XXXIII, 3). V podstate zlomky sídlisknej keramiky svedčia o práci tých

istých hrnčiarov, ktorí vyrábali aj hrobovú keramikú podunajskú.

Spomenuté atypické zlomky potiskej keramiky sú z nádob zhotovených primitívne vo voľnej ruke, z hliny jemne plavenej. Nádoby boli dobre vypálené, hrboľatého povrchu. Povlak črepov je okrovosivý, alebo okrovohnedý, vrstva črepov na lome je čierna. Jeden zo zlomkov pochádza z nádoby, ktorej hrdlo bolo oblúkovite roztvorené. Na črepoch niet výzdoby. Technikou výroby, materiálom i svojím povrchom značne sa zhodujú s dvoma nádobami (hrob č. 13 a 40), ktoré som zaradil k hrubej potiskej keramike. Hoci doteraz nieto spoľahlivého meradla pri datovaní keramiky zo staršej až strednej doby hradištnej, sídlíštné zlomky podunajskej keramiky zo Žitavskej Tône považujem v podstate za súčasné s pohrebiskom. Časť týchto nálezov (možno väčšia) súvisí zrejme so slovenským osídlením miesta už pred založením avarského pohrebiska. Vyplýva to jednoducho z okolností, že na zlomky hradištnej keramiky sa prichádza aj vo výplni jám, kde sa náhodne dostali pri pochovávaní zo sídelnej vrstvy, ktorá pokrýva pohrebisko. Prirodzene časť zlomkov hradištnej keramiky sa mohla dostať do výplne hrobov aj zámerne. To sa môže vzťahovať najmä na väčšie zlomky nádob (hrob č. 1, tab. XI, 4), (hrob č. 4, tab. XI, 12), ktoré boli najskôr prílohami hrobov.

Sídlíštné nálezy keramiky hradištnej v zhode s hrobovou keramikou potvrdzujú, že miestni hrnčiari vyrábali takmer výlučne nádoby podunajského typu. Starobylá slovanská keramika pražského typu ako aj primitívna hrubá výroba vo voľnej ruke v čase pochovávaní bola už v zániku. Bohatý súbor nádob podunajskej keramiky z pohrebiska spolu so súrodým sídlíštným materiálom prináša ďalšie pramene k poznaniu podunajského keramického strediska, ktoré malo dôležitý podiel, ako dôvodí a zdôrazňuje J. Eisner, na vzniku a vývine slovanskej hradištnej keramiky.⁵⁴

Tenkostenný štíhly džbán (tab. XXXV, 9), keďže sa našiel vo vrstve ponad výplňou hrobu č. 41, možno spájať s obsahom tohto hrobu len s výhradou. Podľa tvaru a techniky výroby sa hlási ku keramike rímskej. Ak súvisel s hrobom, potom jeho výskyt sa dá vysvetliť alebo ako starozitnosť, alebo ako výrobok z dielne, ktorá ešte v čase avarského pohrebiska pracovala podľa tradície rímskeho hrnčiarstva. Ak nesúvisí s hrobom, je len dokladom sporadického osídlenia miesta v neskorej dobe rímskej. Podľa toho, že džbán sa našiel už kusý a na povrchu výplne hrovej jamy, posledná možnosť je pravdepodobnejšia. Podľa A. Točíka nádoba upomína na keramikú dácku.⁵⁵ Treba tiež pripomenúť, že džbán sa našiel blízko vrstvy pozdnolátenského žiarového hrobu

II,⁵⁶ ktorého okraj bol porušený hrobom č. 41 z doby avarskej.

Výzbroj, výstroj a okrasy

I ďalšie skupiny pamiatok zo Žitavskej Tône úzko nadväzujú predovšetkým na nálezy z novoveského pohrebiska, ktorých rozbor so zreteľom na príslušnú problematiku podal J. Eisner.⁵⁷ Z toho dôvodu aj poznatky, ktoré v ďalšom uvádzam, považujem v podstate za doplnky k dôležitým Eisnerovým statiam a hmotnej kultúre novoveského ľudu.

Nálezy zo Žitavskej Tône, podobne ako nálezy z novoveského pohrebiska, majú zvláštny význam najmä pre štúdium jazdeckého výstroja a výzbroje a konského riadu v mladšej dobe avarskej. V strednom Podunajsku azda niet ďalšieho pohrebiska, ktoré by v tejto súvislosti mohlo poskytnúť toľko nálezov ako spomenuté dve pohrebiská na severnom brehu Dunaja. Výskum v Žitavskej Tône okrem nálezov, obdobných s novoveskými, prináša aj niekoľko nových tvarov kovaní a súčiastok jazdeckého a konského výstroja. Náčrt hmotnej kultúry žitavskotónskeho ľudu bude zaiste úplnejší, až sa dokreslí po dokončení výkopu pohrebiska; to je však jedna z ďalších úloh výskumu v našom avarskom Podunajsku.

K výzbroji bojovníka, pochovaného s koňom, patrila šabľa alebo meč, oštep, kopija, strely a dlhý nôž. Kusý meč alebo šabľa z hrobu veľmoža (A), súdiac podľa obrázku (tab. X, 2), je len nepatrne prehnutá a má úzku čepeľ a krátky tŕň pre rukovať. Priamy jednosečný meč, taktiež z hrobu veľmoža (č. 31), bol podľa náčrtu, urobeného pri odkryve, 90 cm d. a mal 4,5 cm š. čepeľ a 14 cm d. priečku, vzdialenú 74 cm od hrotu. Meč bol vo veľmi chatrnom stave, jeho konzervované zvyšky (tab. XXX, 7) ani zďaleka nevystihujú pôvodný tvar. Svojím súmerne zakončeným hrotom, rovnou priečkou a dosť širokou čepeľou ukazuje na vplyvy západných mečov.⁵⁸

Kopije a oštepy sú nomádskeho typu a pokročilého tvaru. Kopija z hrobu č. 10 má úzke bodlo štvorhranného prierezu a dlhú tuľajku, ktorej ústie je prstencom zosilnené (tab. XIX, 21). Z tejto obrúčky vyčnieval nadol pôvodne štvorcový lalôčik s otvorom pre klinec, ktorým oštep pripevnili k násade.⁵⁹ Kopija sa našla ohnutá. Podobného tvaru, ale omnoho dlhšia bola kopija z hrobu č. 5 (d. cca 475 mm), ktorá sa nezachovala. Oštep z hrobu č. 24 (tab. XXIII, 17), podobný predchádzajúcim kopijám, má úzky list rombového prierezu.⁶⁰ Ostatné dva oštepy majú rovnomerne široké ostrie, ktoré sa k hrotu náhle úži a dolu je vykrojené. Sú z hrobu č. 14 (tab. XX, 16)⁶¹ a č. 26 (tab. XXIV, 11).⁶²

Štyri strely boli podľa záznamov v hrobe č. 8;

nezachovali sa, boli pravdepodobne trojhranné. Nezachovala sa ani trojhrebienková strela z hrobu č. 26. Nie je vylúčené, že aj v niektorých ďalších hroboch boli strely, ale zostali po nich len chatrné zlomky, podľa ktorých ich nemožno bezpečne určiť. Takéto zlomky so stopami dreva sa našli napr. v hrobe č. 10; sú azda zvyškami násadky striel (tab. XIX, 30–33). Zlomok azda násadky strely bol aj v hrobe č. 31 (tab. XXX, 20).

Nielen nástrojom, ale aj dobrou zbraňou mohol byť dlhší *nôž*, aký sa vyskytol v hrobe č. 10 (pôvodná d. asi 23 cm), v hrobe č. 14 (pôvodná d. asi 20 cm), v hrobe č. 26 (pôvodná dĺžka 27 cm, po konzervovaní 242 mm) a v hrobe č. 36 (pôvodná d. asi 31 cm). Majú svoje analógie aj na novoveskom pohrebisku.⁶³ Ostatné nože boli menšie, niekedy celkom drobné; v niektorých hroboch bolo i viac nožov. Keďže nože boli vo veľmi chatrnom stave, len výnimočne sa dá ich tvar lepšie sledovať. Dlhý nôž z hrobu č. 26 (tab. XXIV, 10) má rovný chrbát, oddelený výrazným lomom od držadla a čepeľ nožika z hrobu č. 23 (tab. XXII, 19) má zas skôr oblúkovitý chrbát. Nože boli pôvodne v drevenej pošve, ktorej stopy sa na nich alebo na ich zlomkoch často zachovali. Aj rúčka nožov bola zrejme drevená.

Vrtulovitý predmet, spomínaný niekedy v súvislosti s pripevnením noža k pásu,⁶⁴ sa našiel v hrobe č. 15. Je z kosti (tab. XXI, 11). Pochádza najskôr z opaska, ale v hrobe nebolo noža. Druhý a posledný vrtulovitý predmet zo Žitavskej Tône je bronzový (tab. XXXIV, 25). Ležal pri kostiach zadných nôh koňa v hrobe č. 36, teda asi sotva v pôvodnej polohe. Ale dlhý nôž spočíval v tomto hrobe na pôvodnom mieste a poznamenávam, že v páse jazdca nebolo nijakých kovaní. Vrtulovité kovania poznáme z juhu Slovenska aj z Devinskej Novej Vsi,⁶⁵ Dol. Krškian,⁶⁶ Prše⁶⁷ a Barce⁶⁸ a z oblasti na sev. od Dunaja ešte z Dol. Dunajovic⁶⁹ a z Mistelbachu.⁷⁰

Podobne ako nôž nielen užitočným nástrojom, ale aj dobrou zbraňou mohol byť aj štíhly *sekeromlat* z hrobu č. 8 (tab. XV, 5). Je mierne ohnutý, má dlhší obuch a nízke trojuholníkové laloky na uchu. Upomína približne na sekeru z novoveského hrobu č. 49 a z hrobu č. 95 (?)⁷¹ alebo napr. na sekeru z Muteníc na Morave,⁷² ale jeho príliehavejšie analógie nepoznám. Podľa J. Eisnera sekera podobného tvaru vznikla najskôr samostatne zo staršej rímskej predlohy v Pomoravsku, Podunajsku i inde, napr. vo východnej Európe.⁷³ Nález zo Žitavskej Tône ukazuje podľa neho na východ.⁷⁴ Nález zo Žitavskej Tône je pozoruhodný i svojím malým oválnym otvorom na čepeľi. Nástrojom i zbraňou mohla byť aj *širočina* s obojstranným ostrím z hrobu č. 31 (tab. XXX, 19). Podobná sa vyskytla v Barci,⁷⁵ na novoves-

kom pohrebisku⁷⁶ a ojedinele aj na iných miestach v avarskom Podunajsku.⁷⁷ Širočina tohoto typu vývojovo úzko súvisí s pomoravskou, ktorá má jednostranné ostrie.⁷⁸

Kosák sa vyskytol výnimočne len v hrobe č. 14 (tab. XX, 8) pod driekom jazdca, ktorého pochovali s neosedlaným koňom. Upozorňuje zrejme na súvis s roľníctvom alebo s chovom dobytká. Hrob bol nevydoštený a kovania z pásu bojovníka sú prosté a značne sa líšia od ostatných garnitúr kovaní. Oštep a primitívna vakovitá nádoba boli ostatnými prílohami hrobu. Po nálezoch na novoveskom pohrebisku⁷⁹ a v Dolných Dunajovciach⁸⁰ je Žitavská Tôň zatiaľ len tretím náleziskom kosáka v avarskej oblasti na sever od Dunaja.

Opasok s ozdobnými kovaniami bol zaiste znakom nielen zámožnosti, ale aj vyššieho spoločenského postavenia. Nosili ho, zdá sa, len muži. Na jeho kovové okrasy a súčiastky sa prišlo vo väčšine jazdeckých hrobov, ale v hrobách bez konských pozostatkov len v mužskom hrobe č. 15. Opis nomádskeho pásu, ako ho podáva J. Eisner na podklade novoveských nálezov,⁸¹ v podstate sa vzťahuje i na opasky z pohrebiska v Žitavskej Tôni. Ich rekonštruovanie pripúšťajú do istej miery nálezy z tých niekoľkých hrobov (č. 5, 14, 15, 24, 26), v ktorých kovania a súčiastky pásu ležali približne na pôvodnom mieste. Jednotlivé garnitúry kovaní z opaska štýlove i zo stránky technickej tvoria celky.

Podobne ako na novoveskom pohrebisku a inde v avarskom Podunajsku aj v Žitavskej Tôni boli opasky bojovníkov úzke a mali 1–4 *nákončia*, z ktorých veľkým okovaný bol, ako predpokladáme, pravý koniec opaska a menšími konce jeho pobočných remienkov. Ale bohatý pás v hrobe č. 10 bol bez veľkého nákončia, ktoré chýbalo napr. aj v hrobe č. 24 a jediné nákončie v hrobe č. 26 sa našlo nie zľava od praciek, ako by sa dalo očakávať, ale na pravej strane jazdca. Väčšina nákončí je liata, plechové sa našli len výnimočne. Zvierací motív výzdoby majú štyri, geometricky dve lisované z plechu a výzdoba ostatných je rastlinná (úponka, palmeta). O nákončiach súvisiacich s konským výstrojom sa zmienim osobitne.

Na ľavom konci opaska bola bronzová alebo výnimočne železná *pracka*. Najčastejšie je štvorcového tvaru (hrob č. 8, tab. XVI, 9; č. 14, tab. XX, 9; č. 24, tab. XXII, 1; č. 26, tab. XXIV, 9; č. 29, tab. XXVIII, 19; č. 44, tab. XXXVI, 9), ojedinele aj oválna (č. 14, tab. XX, 3) lichobežníková (č. 24, tab. XXII, 2) alebo kruhovitá (č. 31, tab. XXXIII, 12). V niektorých jazdeckých hrobách boli v páse po dve pracky (hrob č. 14, 24, 26), ale v páse tela v iných jazdeckých hro-

boch sa zas vôbec nenašli (hrob. č. 5, 10) a v hroboch bez pozostatkov koňa na zlomok pracky sa prišlo len v hrobe č. 15. V hroboch s dvoma prackami bojovník mal zrejme dva opasky.

Inými okrasami a súčiastkami opaska boli rozety (hrob č. 24, tab. XXII, 5–7) a kotúčovité (hrob č. 5, tab. XII, 8; č. 15, tab. XXI, 1–6; č. 29, tab. XXVIII, 13–15; č. 31, tab. XXX, 15–18), srdcovité (č. 10, tab. XVII, 11–13), dvojdielne štítkové (č. 10, tab. XVII, 1–6), obdĺžnikové (č. 5, tab. XII, 9; č. 15, tab. XXI, 8–10) alebo štvorcové kovania (č. 14, tab. XX, 1, 2, 4; č. 24, tab. XXII, 3, 4) ako aj drobné kovania rozličného tvaru (č. 5, tab. XII, 1–3; č. 10, tab. XVII, 14–16; č. 31, tab. XXX, 8–13), z ktorých niektoré slúžili na ochranu dierok opaska. Výnimočne sa našli v miestach pásu ešte plechové prevliečky (hrob č. 24, tab. XXII, 11; č. 36, tab. XXXIV, 17; č. 43, tab. XXXVI, 2) a napr. aj krúžok (č. 24, tab. XXII, 8), kovania so závesným krúžkom (č. 14, tab. XX, 6; č. 26, tab. XXIV, 1–4) a pliešky so spätným závesným páskom (č. 14, tab. XX, 10–12).

Nákončie s gryfom na líci a s prostou esovitou ozdobou na rube (tab. IX, 3, 3a) je zaiste len jedno z viacerých nákončí z bohatého hrobu A. Ostatné predpokladané nákončia sa nezachovali. Technika výzdoby zachovalého nákončia je dosť hrubá. Motív samotného gryfa na nákončiach je výnimočný, typický vystupuje hlavne na neskorých dvojdielnych prelamovaných kovaníach z opaska, a to, zdá sa, predovšetkým v strednom Podunajsku (tu najmä na pohrebiskách v Üllő, Ráb, Csúny, Nemesvölgy, München-dorf, Mistelbach, Devínska Nová Ves). Prelamované lichobežníkové kovanie s rastlinným ornamentom karolínskeho rázu z hrobu A bolo azda skôr súčiastkou konského výstroja ako opaska (tab. IX, 1). Ešte sa o ňom zmienim na inom mieste.

Postriebrené nákončie so zvieracím bojom na líci z hrobu č. 5 by N. F e t t i c h zaradil štýlove k najlepším (obr. 14, tab. XII, 10). Bolo dlho užívané, lebo je nielen značne opotrebované, ale na jednom mieste aj opravované. Na sever od Dunaja sa okrem neho vyskytlo nákončie s podobným motívom zatiaľ len v Mistelbachu.⁸² Častý je jeho výskyt južne od Dunaja a v Potisi.⁸³ Patrí zrejme k najmladším nákončiam svojho druhu, čo zdôrazňuje aj srdcovitý motív na rube (tab. XII, 10a). Neskorý ráz nákončia sa zraď aj v trojuholníkových vpichoch.⁸⁴ Ak pripúšťame, že nákončie bolo zhotovené niekedy v prvej polovici VIII. stor. a bolo dlho užívané, do zeme sa mohlo dostať v druhej polovici VIII. storočia. I na dvoch drobných nákončiach z toho istého opaska je zvierací motív, hrubo štylizovaná hlava diviaka (tab. XII, 5, 6). Ich naj-

bližšie analógie poznám z Rábu⁸⁵ a ich ďalšie, ale detailnejšie vypracované obmeny z novoveského pohrebiska⁸⁶ a z Nemesvölgyu.⁸⁷ Kovanie s hrubo štylizovanou hlavou diviaka z hrobu č. 43 (tab. XXXVI, 4) je iného rázu a súvisí s nákončiami z Vizesbonu,⁸⁸ je akoby neskorou a úpadkovou ich imitáciou. Na opasku jazdca v hrobe č. 5 boli ešte tri drobné postriebrené kovania tvaru U (tab. XII, 1–3),⁸⁹ obdĺžnikový pliešok s dvoma otvormi, okrášlený trojuholníkovými vpichmi (tab. XII, 10) a dve kotúčovitá kovania s lúčovitou výzdobou (tab. XII, 8), aké sa sporadicky vyskytli i na iných pohrebiskách v strednom Podunajsku.⁹⁰

Bohatá a vkusná je súprava kovaní z opaska z hrobu č. 10. Keďže kovania sa našli zväčša rozptýlené, podľa ich rozlohy, zachytenej do plánu, opasok sa nedá bezpečne rekonštruovať. Zo štyroch rovnakých nákončí jedno bolo azda na pravom konci remeňa, ostatné viseli na bočných remienkoch opaska. Tri drobné prelamované kovania slúžili najskôr na ochranu dierok opaska. Sám opasok kráslilo šesť dvojdielnych a tri srdcovité kovania. Podľa šírky väčšieho článku dvojdielnych kovaní šírka opaska bola najmenej 3,5 cm. Ak hrob bol vykradnutý a garnitúra kovaní nie je úplná, možno s výhradou pripustiť, že nákončí bolo na pobočných remienkoch pôvodne toľko, koľko je dvojdielnych kovaní, teda šesť. Na pravom konci opaska bolo v tomto prípade azda veľké nákončie. Ako v hrobe č. 5 ani v hrobe č. 10 nenašla sa pracka.

Všetky štyri nákončia sú z jedného kadluba, prelamované a vyzlátané. Väčší diel nákončí vyplňuje úponka s tromi kvetami a v ich záhlaví je esovitá ozdoba a dva laloky s nitmi (tab. XVII, 7–10). Azda najlepšie možno nákončia prirovnať k nákončiam z Keszthelya⁹¹ a Nemesvölgyu.⁹² Podobne je štylizované a vypracované aj nákončie s motívom révy z Devínskej Novej Vsi⁹³ a z Nemesvölgyu⁹⁴ a kompozične s nákončiami zo Žitavskej Tône súvisí napr. aj nákončie z Hevlína⁹⁵ a z Üllő.⁹⁶

Z jedného kadluba pochádzajú aj dvojdielne kovania z hrobu č. 10, štýlove i technikou výzdoby blízke nákončiam. Sú tiež prelamované a vyzlátané. Vo väčšom päťuholníkovom diele sú 2–2 protiahle úponky s kvetami a v menšom článku dve protiahle úponky. Na neskorý ráz týchto kovaní upozorňuje aj krúžkové puncovanie na ich rámci (tab. XVII, 1–6).

V súvisi so srdcovitými kovaniami z hrobu č. 10 (tab. XVII, 11–13) upozorňujem na podobné kovania z Rábu,⁹⁷ z hrobu výslovne neskorého rázu a na kovanie z Egyházaskeru,⁹⁸ z hrobu, ktorého inventár N. F e t t i c h zaraďuje k najlepším výrobkom. Drobné motýľkovité ozdoby, azda na ochranu dierok opaska, sú značne opo-

trebené (tab. XVII, 14–16). Podobné tvary sú bežnými súčiastkami opaska v neskorej dobe avarskej.⁹⁹

Kovania z opaska hrobu č. 10 sú neskorého rázu, blízke roku 800, patria k najmladším pamiatkam zo Žitavskej Tône.

Iný ráz má prostá pásová garnitúra bronzových kovani z hrobu č. 14. Na pravom konci opaska asi 2 cm š. bolo úzke križové nákončie (tab. XX, 5) a na ľavom oválna pracka so samostatnou platničkou, okrášlenou dvoma vypuklinami (tab. XX, 3). Ale príznačné sú pre túto a podobné súpravy najmä obdĺžnikové platne s výrezom dvoch protiľahlých trojuholníkov a z veľkými hlavicami na nitoch (tab. XX, 1, 2, 4). Garnitúru dopĺňujú tri väčšie obdĺžnikové pliešky so spätným závesným páskom (tab. XX, 10–12), na ktorých bolo pôvodne asi po krúžku¹⁰⁰ a dva užšie plechové závesky, na jednom z ktorých sa zachoval krúžok (tab. XX, 6, 7).

Podľa toho, že kovania s trojuholníkovými výrezmi ležali pod panvou, dá sa predpokladať, že boli pripevnené na zadnú stranu opaska. Pravdepodobné je i to, že dva užšie závesky, nájdené taktiež pod panvou a tesne pri dvoch platniach s trojuholníkovými výrezmi, boli k týmto kovaniam pôvodne prinitované, a to najskôr tak, ako to vidíme na kovaniach z Keszthelya.¹⁰¹ Obdĺžnikové platne s trojuholníkovými výrezmi sa vyskytli na juhu Slovenska zatiaľ len v Žitavskej TŇoni, ale i južne od nášho územia sú pomerne zriedkavé (Keszthely, Szirák, Csúny). Štýlove i pôvodom úzko s nimi súvisia podobné kovania s obdĺžnikovým výrezom (Keszthely) alebo aj prosté podobné kovania s veľkými hlavicami na nitoch (Keszthely, Üllő). N. Fetti ch v týchto kovaniach vidí starobylé formy s gepidskými prvkami.¹⁰² Že nosili ich ešte v pokročilej dobe avarskej, naznačuje hrobový celok zo Sziráku, v ktorom sprievodným nálezom platní s trojuholníkovými výrezmi je napr. veľké nákončie so širokolistou úponkou.¹⁰³ Na pásovú garnitúru z hrobu č. 14 nadväzuje, zdá sa, aj pracka z hrobu č. 8 (tab. XVI, 9) zo Žitavskej Tône, ktorej platňa má podlhovastý výrez a veľké hlavice na nitoch a sem patrí nepochybne aj pásová garnitúra z hrobu č. 26 (tab. XXIV, 1–4). Kovani z hrobu č. 14, najmä svojimi úzkymi nákončiami, veľmi blízka je aj garnitúra z Üllő¹⁰⁴. Hrob č. 14 možno zaradiť k starším hrobom v Žitavskej TŇoni i na podklade primitívnej vakovitej nádoby sarmatského rázu. Štvorcová železná pracka (tab. XX, 9), nájdená blízko bronzovej, bola najskôr súčiastkou spodného odevu jazdca.

V hrobe č. 24 všetky kovania boli lisované; hrob sa osobitne vyníma i svojimi strmeňami. Patrí tiež k starším hrobom v Žitavskej TŇoni, ale

bojovníka asi sotva pochovali doň pred rokom 700. Opasok jazdca bol bez veľkého nákončia. Na pravej strane pásu boli v podstate tri malé nákončia (tab. XXII, 9, 10), dve štvorcové kovania (tab. XXII, 3, 4) a šesť roziet (tab. XXII, 5–7) a na ľavej strane pracka (tab. XXII, 1), dve ďalšie štvorcové kovania, dva gombíky prevliečka (tab. XXII, 11) a krúžok (tab. XXII, 8). Nie je vylúčené, že niektoré z drobných kovani krásili zadnú časť opaska. Plechové nákončia patria k neskorým tvarom byzantského typu a svojím geometrickým vzorom upomínajú do istej miery na nákončie z Rábu.¹⁰⁵ Štvorcové kovania sú blízke napr. kovaniu z Cikó.¹⁰⁶ Druhá pracka z hrobu č. 24 súvisela azda so spodným odevom jazdca.

Obr. 14. Nákončie z hrobu č. 5. Kreslila P. Stankovičová.

Mladoavarské sú aj kovania z hrobu č. 15. Na ľavej strane opaska, súdiac podľa rozlohy nálezov, bolo veľké (tab. XXI, 12) a malé nákončie (tab. XXI, 7). Na prednej strane opaska uprostred boli tri obdĺžnikové pliešky (tab. XXI, 8–10) a kotúčovitité kovania s gryfom, zadnú časť opaska krásili tri podobné kovania a na bokoch bolo ešte po jednom takomto kovani (tab. XXI, 1–6). Ku garnitúre patrila aj kostený vrtulovitý predmet (tab. XXI, 11) a zlomok železnej pracky. Neskorý ráz opaska badať najmä na malom nákonči s prostou esovitou úponkou¹⁰⁷ a na medailónoch. Kovania sa dostali do zeme niekedy po roku 750.

Bronzové kovania v páse jazdca v bohatom hrobe č. 26 boli pomerne jednoduché. Podľa ich rozlohy, hoci hrob bol výnimočne intaktný, opasok sa nedá spoľahlivo rekonštruovať. V strede pásu bola pracka (tab. XXIV, 9), na pravej strane nákončie (tab. XXIV, 8) a dve kovania s krúžkom (tab. XXIV, 1, 2) a na ľavej strane pásu ďalšie dve kovania s krúžkom (tab. XXIV, 3, 4) a tri kovania na ochranu dierok (tab. XXIV, 5–7). Druhá pracka, nájdená nižšie prvej, bola najskôr súčiastkou spodného odevu. K nákončiu štýlove a kresbou palmety možno prirovnať z nálezov na juhu od Slovenska azda jedine dvojdielne kovanie z Mártélyu¹⁰⁸ a pracku z Rábu.¹⁰⁹ Kovania s krúžkom svojím štvorcovým výrezom uprostred a s veľkými hlavicami nitov nadväzujú do istej miery na kovania z hrobu č. 14.¹¹⁰ Garnitúra sa sotva dostala do zeme pred rokom 750.

Hoci nádoba (tab. XXVI, 6) z hrobu je jedna z najstarších foriem podunajskej keramiky zo Žitavskej Tône, náušnice, navliečky na pletence vlasov a kovania na ochranu dierok datujú ho do neskorej doby avarskej.

Pozlátané nákončie z hrobu č. 29 a č. 31 sú prácou akoby jedných rúk. V hrobe č. 29 z kovaní opaska len veľké nákončie a medailón ležali na pôvodnom mieste, na ľavom boku jazdca. Motív výzdoby na jednej strane veľkého nákončia sa skladá z dvoch protilahlých úponiek, deliacich sa na 7–7 oblúčkov, ktorých voľný koniec sa končí kvietkom. Podobné úponky na druhej strane nákončia blízko záhlavia spájajú sa v srdcovitý motív a na opačnom konci v symetrickú palmetu. Pozadie úponiek je husto puncované krúžkami (tab. XXVIII, 4). Nákončie tohto rázu z avarskej oblasti na juh od Slovenska poznám len z Nemesvölgyu¹¹¹ a Kiskőrösa.¹¹² Podobnými symetrickými úponkami sú okrášlené aj dvojdielne prelamované kovania z hrobu č. 10, ktorých rámec je krúžkami puncovaný.¹¹³ Krúžkové puncovanie — jeho technika podľa niektorých je perského pôvodu —¹¹⁴ typicky sa zjavuje najmä v pozadí hladkých palmetových motívov na kovaníach z neskorého avarskeho obdobia (Csúny, Csorna, Kiskőrös, Keszthely, Mártély, Szirák, Blatnica) a vidíme ho aj v pozadí palmety na krčahoch č. 2, 3, 6 a 7 zo Sânt-Nicolaul-Mare, na pozlátanom kovaní zo slovenského mohýlnika v Skalici¹¹⁵ a ešte aj na neskorších kovaníach z okruhu staromaďarských tašiek (Bezded, Gesztred).

I ostatné kovania z pásu jazdca z hrobu č. 29 sú zrejme neskoroavarske. S veľkým nákončím štýlove sa pekne dopĺňajú dve malé nákončie, ktorých úponka má tri kvety a vinie sa tiež na puncovanom pozadí (tab. XXVIII, 2, 3).¹¹⁶ Technikou výzdoby s nákončiami sa zhoduje aj medailón s motívom dravca,¹¹⁷ ktorého telo je trojuholníkmi, chvost zárezmi a pozadie krúžkami puncované (tab. XXVIII, 13, 13a). Trojuholníkové vpichy na tele dravca upomínajú opäť na nález zo Sânt-Nicolaul-Mare.¹¹⁸ Pravdepodobne z opaska sú aj dve kotúčovitité kovania s perličkovou výzdobou (tab. XXVIII, 14, 15), aké sa výnimočne vyskytli aj v hrobe z mladšej doby avarskej v Rábe.¹¹⁹

Kovania z pásu z bohatého hrobu č. 31 pozostávajú z troch nákončí, z piatich medailónov, zo štyroch kovaní na ochranu dierok a z dvoch prelamovaných ozdôb. Z nich na pôvodnom mieste ležalo iba veľké nákončie a tri kovania na ochranu dierok. Podľa toho, že i v hrobe č. 29 boli len tri nákončia, dá sa predpokladať, že ani v páse jazdca v hrobe č. 31 nebolo ich viac. Veľké nákončie takmer do detailov sa zhoduje s nákončím z hrobu č. 29 (tab. XXX, 1). Pozadie úponky na

dvoch malých nákončiach nie je puncované (tab. XXX, 4, 5).¹²⁰ Medailóny technikou výzdoby i svojimi symetrickými úponkami a puncovaným pozadím sa viažu k veľkému nákončiu (tab. XXX, 14–18). Veľmi priliehavé ich analógie sa vyskytli v neskoroavarskom hrobe v Rábe.¹²¹ V inom neskoroavarskom hrobe v Rábe¹²² majú svoje analógie aj drobné kovania na ochranu dierok tvaru štylizovaného kvietka (tab. XXX, 10–13), aké sa vyskytli napr. aj v Kiskőrösi,¹²³ a to v hrobe, ktorý T. Horváth datuje do poslednej štvrtiny VIII. storočia. Ostatné dve prelamované ozdoby z opaska sú toho istého typu ako drobné motýlikovité kovania z hrobu č. 10, ale najviac sa im podobajú, zdá sa, nálezy zo Szebényu.¹²⁴ Kovania z hrobu č. 29 a č. 31 patria k najmladším pásovým garnitúram z prebádanej časti pohrebiska. Do zeme sa dostali sotva pred poslednou tretinou VIII. storočia. Tomu zodpovedá aj ostatný inventár hrobov.

Hladké nákončie z hrobu č. 36 pochádza najskôr z opaska jazdca (tab. XXXIV, 13).¹²⁵ Skladá sa z dvoch plieskov, spojených dvoma nitmi. Hrob patrí podľa ostatných kovaní i podľa nádoby vyvinutého tvaru k najmladším hrobom v Žitavskej Tóni.

Okrem kovaní a súčiastok opaska sa našlo pri odkryve ľudských kostier už len málo ozdôb. Sú to náušnice, krúžky, navliečky na pletence vlasov, ojedinelé korálky a dve plechové faléry. Pochádzajú z väčšej časti z detských hrobov. Pár zlatých tordovaných náušníc s trojzrnným príveskom sa našlo len v jazdeckom hrobe č. 26 (tab. XXIV, 15, 16) a podobného typu z hladkého bronzového drôtu boli aj v detskom hrobe č. 47 (tab. XXXVII, 3, 4), ale ich prívesky, pôvodne tiež z 3–3 zrníkov zložené, sa nezachovali. Prvým náušniciam podobné sú známe z Cikó¹²⁶ a náušnice z hladkého drôtu, ale s hroziakom, zloženým zo štyroch bobúľ sa vyskytli na novoveskom pohrebisku¹²⁷ a napr. aj v Dunapentele.¹²⁸ Podľa J. Eisnera náušnice tohto typu náležia k pamiatkam, ktoré sa okolo roku 800 dostali z avarskeho Podunajska na Moravu.¹²⁹ V. Hrubý menuje ich náušnicami podunajského pôvodu¹³⁰ a L. Krasková označuje ich ako najstaršie náušnice hroziakovitého typu.¹³¹

I prosté otvorené krúžky menuje V. Hrubý po príklade maďarských bádateľov náušnicami a zaraďuje ich k podunajskému typu.¹³² Z krúžkov zo Žitavskej Tône jeden je spletený z dvoch jemných drôťov (hrob. č. 27, tab. XXIX, 9). Považujem ho skôr za ozdobu vlasov.¹³³ Podobnými ozdôbkami boli najskôr aj krúžky z hrobu č. 35. Tordovaný krúžok z hrobu č. 21, ktorý sa našiel v zlomkoch pod zvyškami lebky, len s výhradou by som mohol označiť ako náušnicu. Náušnicami mohli byť dva prosté krúžky z hrobu č. 41 (tab.

XXXV, 6, 7), aké sú bežnými pamiatkami na pohrebiskách v avarskej oblasti.¹³⁴

Korálky sa našli len tri a boli najskôr ozdobou, vpletanou do vlasov.¹³⁵ Dva z nich sú tvaru jadra melónu (hrob č. 27, tab. XXIX, 8; č. 45, tab. XXXVII, 10), aké sú bežné v avarskej oblasti v čase liatych bronzov. Tretí korálok je guľovitý, z pastóznej hmoty. Našiel sa blízko lebky v hrobe č. 47 (tab. XXXVII, 2).

Dva plechové kotúče, okrášlené hlavami gryfov, boli, súdiac podľa ich nálezových okolností, najskôr ozdobou šiat na ľavom pleci (hrob č. 42, tab. XXXV, 10, 11). Zmiením sa o nich ešte v stati o falérach.

Zatiaľ novinkou sú v avarskej oblasti na sever od Dunaja dve šesťboké vyzlátané navliečky na pletence vlasov z bohatého hrobu č. 26 (tab. XXIV, 13, 14).¹³⁶ Spodok tyčínok je značne opotrebovaný, vyhladený, zrejme od dlhého nosenia. Podobné ozdoby sa zjavujú spravidla po dve v bohatších mužských hroboch s liatymi bronzami.¹³⁷ Ich obmenou sú valcovité¹³⁸ alebo obdĺžnikové tvary.¹³⁹ Ozdobou podobného určenia bola pravdepodobne aj kostená tyčinka z hrobu č. 7 (tab. XIV, 2).

Na sklený pohár z doby sfahovania národov zo sarmatského pohrebiska v Kapušanoch¹⁴⁰ upomína zlomok skla zelenkavožltej farby s plastickým rebierkom z detského hrobu č. 12 (tab. XXI, 18). Do plytkej výplne hrobu sa dostal možno len náhodne z kultúrnej vrstvy, ktorá pokrýva pohrebisko.

V hroboch len zriedka sa zachovali odtlačky *textílií* na niektorých železných a bronzových predmetoch. Vrstva tkaniny, napustená bronzovou patinou, ktorá sa výnimočne zachovala na niektorých kovaniach z hrobu č. 15, svedčí napr. o hrubšom domácom plátne (tab. XXI, 4, 5), akého odtlačky sa zachovali aj na zlomku železa z hrobu č. 26. Odtlačky tkaniny sú aj na zlomku kosáka z hrobu č. 14. O jemnej tkanine svedčia odtlačky na pracke z hrobu č. 44 (tab. XXXVI, 9). V hrobe č. 26 sa prišlo napr. tiež na kúsky jemných zlatistých fólií, ktoré, súdiac podľa ich nálezových okolností, krášlili najskôr spodok rúcha (tab. XXIV, 12).¹⁴¹ Dosť často sa spozorovali na kovaniach v páse kostier chatrné stopy kože, zrejme zvyšky opaskov.

Je pozoruhodné, že vedierko, ktoré bolo časťou prílohou novoveských hrobov, sa v Žitavskej TŇoni doteraz nevyskytlo a nenašli sa tu napr. ani ocielky, ktoré boli tiež pomerne častým nálezom v Devínskej Novej Vsi. Nie je vylúčené, že niektoré chatrné zlomky železných predmetov neurčitého tvaru sú z ocieľok. O *kresadle* k ocieľke svedčí zatiaľ nález pazúrikového odštiepu z hrobu č. 10 (tab. XVII, 17), ale odštep kremeňa z detského hrobu č. 27 sa dostal možno len náhodne

do jeho výplne a súvisí azda s eneolitickým osídlením miesta.

Súčiastky a okrasy konského riadu

Všetkých deväť zubadiel doteraz nájdených v Žitavskej TŇoni je nomádskeho rázu. Delia sa na zubadlá s priamymi postranicami (hrob č. 7, tab. XIV, 3; č. 8, tab. XV, 1; č. 26, tab. XXVI, 4; č. 46, tab. XXXVII, 11), s esovitými postranicami (hrob A, tab. X, 1; č. 31, tab. XXXIII, 13; č. 36, tab. XXXV, 4) a na zubadlá s postranicami zoomorfného rázu (hrob č. 5, tab. XIII, 1; č. 24, tab. XXIII, 11). Postranice niektorých sú okrášlené vrúbkovaním (hrob č. 5, 8, 46). Zubadlá s priamymi postranicami sú, zdá sa, najrozšírenejším tvarom v avarskom Podunajsku.¹⁴² Na sever od Dunaja sa našli okrem Žitavskej TŇony aj v Barci¹⁴³ a na novoveskom pohrebisku boli najčastejším nálezom zubadiel.¹⁴⁴ Zubadlá s prehnutými postranicami podobné žitavskotŇonským sa vyskytli hlavne v Mistelbachu,¹⁴⁵ Katzelsdorfe¹⁴⁶ a na novoveskom¹⁴⁷ a sziráckom¹⁴⁸ pohrebisku. Zubadlu so zoomorfnými postranicami z hrobu č. 5 je blízko novoveské z hrobu č. 402.¹⁴⁹

Strmene boli v hroboch po dva a len výnimočne v hrobe č. 44 bol jeden po ľavom boku koňa. Sú stredoázijského rázu, pomerne ťažké, s masívnymi ramenami, so stúpadlom niekedy dosť širokým, oválne alebo tvaru U. Iba strmeň z hrobu č. 44 má ucho tvaru smyčky (tab. XXXVI, 10) a len strmene z hrobu č. 24 majú vysoké, približne skrinkovité ucho (tab. XXIII, 15, 16). Ucho ostatných, teda väčšiny strmeňov zo Žitavskej TŇony je štvorcové a je oddelené od ramien kĺčkom (hrob A, tab. X, 3, 4; hrob č. 5, tab. XIII, 21, 22; č. 7, tab. XIV, 6, 7; č. 8, tab. XV, 2, 3; č. 26, tab. XXVI, 9, 10; č. 31, tab. XXXIII, 20, 21; č. 36, tab. XXXV, 1, 3; č. 46, tab. XXXVII, 12, 13). Ramená strmeňov z hrobu A a zachovalejšieho strmeňa z hrobu č. 7 sú inkrustované prúžkami bronzového plechu. D. Csallány vidí v strmeňoch z hrobu č. 24 vplyv bulharských Kutrigurov¹⁵⁰ a sledujúc ich analógie upozornil ma okrem iných nálezov, najmä na strmene z Cikó,¹⁵¹ Csengöda¹⁵² a Mikebudaházy.¹⁵³ Stúpadlá strmeňov podľa jeho mienky sú prerábané,¹⁵⁴ čo naznačuje, že boli dlho užívané a neskoro sa dostali do zeme. Na neskorý ráz strmeňov ukazuje nielen vyvinutý tvar ucha, ale aj výzdoba dvojitého rebierok na ramenách (obr. 15). Sú zrejme najmladšou obmenou strmeňov a vysokým uchom, ktoré I. L. Kovrigová označuje za ranoavarské.¹⁵⁵ Strmeň z hrobu č. 44 považujem za najmladší tvar strmeňov s uchom tvaru smyčky, ktoré podľa D. Csallány a sú avarske.¹⁵⁶ Podľa I. L. Kovrigovej strmene tohto typu vystupujú niekedy paralelne so starobylými strmeňmi s vysokým u-

chom.¹⁵⁷ Na novoveskom pohrebisku boli v prevahe nad strmeňmi s uchom štvorcovým.

Veľká železná *pracka*, súvisiaca s viazaním sedla, bola pôvodne akiste vo všetkých hroboch so strmeňmi. Nájdene *pracky* (hrob A, tab. X, 11; hrob č. 7, tab. XIV, 5; č. 8, tab. XV, 4; č. 24, tab. XXIII, 13; č. 26, tab. XXVI, 5; č. 36, tab. XXXV, 5) sú štvorcové so zaoblenými rohmi. S konským výstrojom súviseli aj menšie bronzové *pracky* oválneho (hrob č. 5, tab. XIII, 23; hrob č. 24, tab. XXIII, 14; č. 26, tab. XXV, 15, 18; č. 31, tab. XXXI, 35), štvorcového (hrob č. 29, tab. XXVIII, 16), obdĺžnikového (hrob č. 31, tab. XXXI, 33) alebo lichobežníkového tvaru (hrob č. 29, tab. XXVIII, 21; č. 36, tab. XXXIV, 24), z ktorých niektoré majú hladké alebo ozdobné kovanie v záhlaví. Nachádzali sa na mieste alebo v blízkosti miesta ohlávky. Z nich dve, oválne, spájali remene ohlávky v hrobe č. 26. Dve *pracky*, štvorcová a lichobežníková, boli možno aj v hrobe č. 29 a najskôr aj v hrobe č. 31 (oválna a obdĺžniková). Oválna pozlátená *pracka* z hrobu č. 10 pochádza zrejme tiež z ohlávky konskej (tab. XVIII, 7). Analógie k opísaným *prackám* zo sedla a z ohlávky sú zatiaľ najpočetnejšie a najpriliehavejšie z novoveského pohrebiska. Ale podobné tvary sú bežné aj na iných pohrebiskách v avarskej oblasti.¹⁵⁸

Ako na novoveskom pohrebisku i v Žitavskej Tóne typickou okrasou ohlávky a vôbec konského postroja boli *faléry*. Ich nálezy spolu s novoveskými sú doteraz azda najväčšou zbierkou *falér* z avarskej oblasti. Našli sa vo viacerých hroboch po dve (hrob A, tab. IX, 5, 8; č. 5, tab. XIII, 26, 27; č. 7, tab. XIV, 8, 9; č. 31, tab. XXXII; č. 44, tab. XXXVI, 11, 12), len po jednej boli v hrobe č. 36 (tab. XXXIV, 12) a č. 46, tri sa našli v hrobe č. 10 (tab. XVIII, 5; tab. XIX, 14, 15), päť v hrobe č. 14 (tab. XX, 17, 19–22) a v hrobe č. 24 bolo asi až osem *falér* (tab. XXIII, 7–10). Ale v hrobe č. 10 boli popri kruhovitých *falérach* aj iné väčšie okrasy (tab. XVIII, 1–4) a v hrobe č. 26 miesto *falér* boli na ohlávke prelamované kovania (tab. XXV, 12–14). Dve kotúčovité *faléry* boli výnimočne aj v detskom hrobe (č. 42, tab. XXXV, 10, 11).

Pár skvostných železných *falér* s bronzovým prelamovaným, pôvodne pozláteným gombíkom z hrobu veľmoža (hrob č. 31) je po Drasenhofene a Devínskej Novej Vsi zatiaľ tretím nálezom *falér* tohto typu. Jedna je zachovalejšia, z druhej zostalo torzo a úlomky. Obidve boli, zdá sa, rovnako veľké i rovnako ozdobené. Jedna z nich krásila pravú, druhá ľavú stranu ohlávky. Svojimi motívmi výzdoby stojí *faléra* zo Žitavskej Tóne oveľa bližšie k *faléram* z Drasenhofenu¹⁵⁹ ako k novoveským.¹⁶⁰ Hlavný kruhový pás (tretí od stredu) na *falére* zo Žitavskej Tóne svojim girlandovitým

vzorom je totiž veľmi blízky tretiemu pásu výzdoby na *falérach* z Drasenhofenu. Rozdiel je len v tom, že kým na posledných zo styčných bodov oblúkov girlandy vybiehajú štylizované stromky o piatich lístkoch, zatiaľ na *falére* zo Žitavskej Tóne sú to stromky o siedmich lístkoch (obr. 16, tab. XXXII). Na tejto *falére* chýbajú tiež kruhovité body, ktorých rad sa ťahá oproti oblúkom girlandy na *falérach* z Drasenhofenu. Pletencový motív prvého a piateho kruhu na *falére* zo Žitavskej Tóne sa zhoduje s prvým a posledným (štvrtým od stredu) pásom výzdoby na *falérach* z Drasenhofenu a kým na týchto druhý kruh vyplňuje rad esovitých ozdôb, zatiaľ na *falére* zo Žitavskej Tóne druhý kruhový pás má prostý vetvičkový motív, ktorý sa na tejto *falére* opakuje aj vo štvrtom kruhu výzdoby. Motívy výzdoby pokrývajú povrch *faléry* zo Žitavskej Tóne v piatich, povrch *falér* z Drasenhofenu v štyroch sústredených kruhoch. Pripomínam, že *faléra* zo Žitavskej Tóne je v dnešnom stave 139 mm a *faléry* z Drasenhofenu sú len 12 cm široké. Jednotlivé pásy ozdôb, povykrajané z medeného plechu a pôvodne zlatom fóliované, tvoria negatív ornamentu. Konštatovanie J. E i s n e r a o novoveských *falérach*, že majú síce miskovitý avarský tvar, ale ich technika výzdoby (plátovanie na železnom podklade) je germánska,¹⁶¹ vzťahuje sa i na *faléry* zo Žitavskej Tóne. Ten istý bádateľ považuje plotencový ornament na novoveských *falérach*, aký sa vyskytuje i na *falére* zo Žitavskej Tóne, za antický a pásy esovitých ozdôb za jeho obmenu.¹⁶² Girlandový motív na *falérach* z Drasenhofenu je podľa H. M i t s c h a - M ä r h e i m a pontického pôvodu, a to z prameňa helenisticko-iránskeho; *faléry* datuje do IX. storočia.¹⁶³ Všetky tri náleziská železných *falér* ležia na sever od Dunaja. Technikou výzdoby i ornamentom sú akoby z jednej dielne, akoby prácou jedných rúk. Prelamované gombíky na *falérach* zo Žitavskej Tóne majú ten istý tvar ako gombíky z ohlávky z toho samého hrobu.¹⁶⁴ Svojím plotencovým motívom výzdoby *faléra* zo Žitavskej Tóne je časovo blízka dvojdielnemu kovaniu z Malého Čepčína, okrášlenému na obvode špirálovým meandrom.¹⁶⁵

Faléram vyššie opísaným technikou výzdoby blízke sú tri malé železné *faléry* z hrobu č. 10 (tab. XVIII, 5; tab. XIX, 14, 15). Sú len nepatrne klenuté, skoro ploché. Ozdobný bronzový, pôvodne pozlátený gombík v ich strede je približne tvaru komolého kužela a skladá sa zo šiestich bobúľ. Vo vrcholci gombíkov sedí pologulatá hlavička bronzového nitu. Po výzdobe na vrchu *falér* sa zachovali len chatrné stopy. Pozostáva z prostých, lúčovite usporiadaných trojuholníkových lístkov z medených, zlatom fóliovaných plíškov.

Celkom osobitne sa vynímajú aj dve bronzové pozlátené *faléry* z bohatého hrobu A. Väčšia z nich

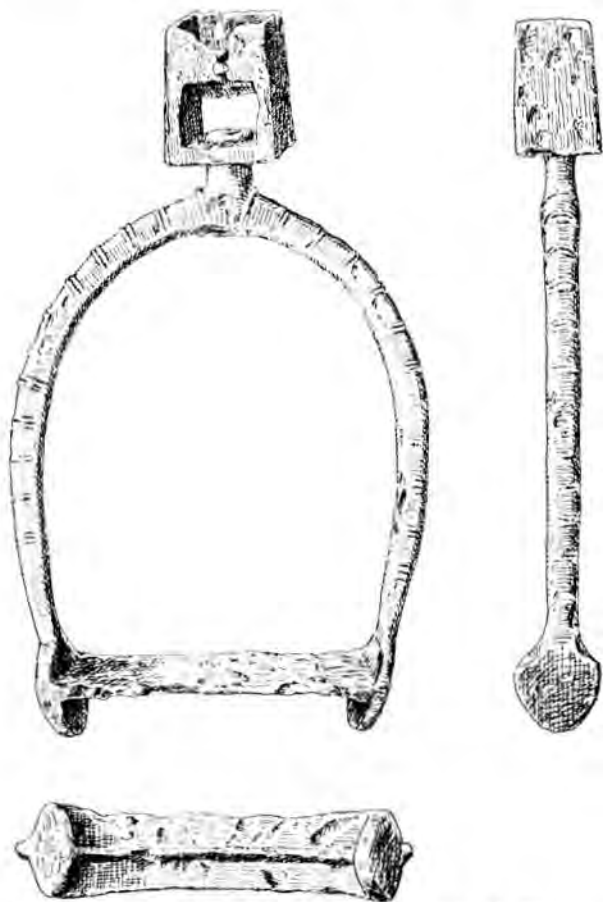
má uprostred plastickú zvieraciu hlavu so zobákom, ohraničenú perličkovým krúžkom (tab. VIII; tab. IX, 5). V druhom kruhovom poli faléry točí sa doľava päť hláv gryfov, a to tak, že každá z nich sa zachytáva zobákom o hlavu predchádzajúceho gryfa. Obvodový pás faléry krásli širokolistá úponka. Menšia faléra sa líši od predchádzajúcej tým, že prostrednú kruhovitú plôšku má hladkú a v druhom poli sledujú sa len štyri hlavy gryfov (tab. IX, 8). Druhé pole výzdoby u obidvoch falér je prelamované. Opísané faléry patria k najpozoruhodnejším exemplárom svojho typu. Faléry s motívom piatich hláv gryfov sa vyskytli v Žitavskej TŇoni ešte v detskom hrobe č. 42, ale sú len z plechu, lisované (tab. XXXV, 10, 11). I na novoveskom pohrebisku sa našli podobné faléry len výnimočne.¹⁶⁶ Inak ich poznám už len z neznámych lokalít v Národnom múzeu v Budapešti.¹⁶⁷ Obmenou falér s gryfmi a s nimi súčasne sú faléry s konskými hlavami.¹⁶⁸ Faléry s gryfmi a im podobné sú nepochybne výrobkami neskorého avarského remesla. Neskorý ráz falér z hrobu A sa odráža, podľa mojej mienky, aj v ich úponkovom motíve, ktorý je obmenou motívu bežného na neskorých liatych nákončiach.¹⁶⁹ Neskorý ráz falér charakterizuje aj ich perličkový

krúžok v strede, aký lemuje napr. aj hlavice nitov na známom nákonči z Benepuszy¹⁷⁰ alebo na kovaní z Blatnice.¹⁷¹

Neobvyklého tvaru boli faléry aj na postroji v hrobe č. 24. Hodno poznamenať, že všetky okrasy z hrobu sú lisované. Falér bolo v hrobe osem. Všetky boli rovnaké, z plechu jemného ako papier a zlatom fóliované. Pomerne dobre sa zachovali z nich štyri. Sú to kruhovité okrasy, ktorých vypuklú prostrednú časť krásli plastický štvorlístok a okraj rad plastických perličiek (tab. XXIII, 7–10). Podľa nálezových okolností dve z týchto kovaní kráslili ohlávku, ďalšie dve časť postroja nad prednými končatinami a ostatné štyri zadnú časť postroja. Nielen všetky kovania, ale aj strmene z tohto hrobu vynímajú sa v inventári pohrebiska osobitne.

Bežným tvarom falér sú na pohrebisku jednoduché miskovité alebo kotúčovité faléry z bronzového plechu (výnimočne železné), spravidla postriebrené, s hladkým alebo ružicovým gombíkom alebo s dvojitou kotúčovitou ozdobou uprostred (hrob č. 5, tab. XIII, 26, 27; č. 7, tab. XIV, 8, 9; č. 14, tab. XX, 18–22; č. 44, tab. XXXVI, 11, 12), aké boli časté i na novoveskom pohrebisku. Z dvoch falér v hrobe č. 5 a č. 44 podľa nálezových okolností jedna krásli zrejme pravú, druhá ľavú stranu ohlávky. V hrobe č. 14 boli dve faléry na ohlávke a dve ďalšie kráslili zadnú časť postroja (ponad panvou); bližšie nálezové okolnosti piatej faléry z tohto hrobu nepoznáme.

Konskú ohlávku v bohatom hrobe č. 10 okrem železných falér a iných ozdôb krásli aj vzácna súprava lisovaných kovaní s ľudskými maskami. Medený podklad kovaní pokrýva zlatý plech. Väčšie kovanie pozostávajúce z oválu šiestich masiek,

Obr. 15. Strmeň z hrobu č. 24. Kreslila P. Stankovičová.

Obr. 16. Ornament faléry z hrobu č. 31. Kreslila P. Stankovičová.

spojených uprostred krížom (tab. XVIII, 4), krásnilo pravdepodobne čelo hlavy, kým ostatné tri menšie kovania zložené z 3–3 masiek (tab. XVIII, 1–3) boli najskôr ozdobou bočných remeňov ohlávky. Presne označiť, ako boli tieto i ostatné okrasy na ohlávke rozložené, nie je možné, lebo skoro celá garnitúra kovaní z ohlávky sa našla osobitne uložená neďaleko nôh jazdca, a to približne na mieste, kde obvykle spočíva hlava koňa. Koňa uložili v tomto hrobe výnimočne k východnej stene jamy. Kovania s ľudskými maskami sú doteraz jedinými pamiatkami svojho druhu avarskej oblasti (obr. 17). Sú to práce nesko-

Obr. 17. Kovania s maskami z hrobu č. 10.
Kreslila P. Stankovičová.

rého avarskeho umeleckého remesla v Podunajsku, nepochybne blízke pamiatkam z dionýzovskými motívmi, teda blízke predovšetkým okruhu blatníckych kovaní. Masky na kovaniach zo Žitavskej Tône sú zrejme kultového významu.

Prelamované kovania krásnili ohlávku v hrobe č. 8 (tab. XVI, 10) a v hrobe č. 26 (tab. XXV, 12–14), aké sa výnimočne v troch hrobách vyskytli aj na novoveskom pohrebisku.¹⁷² Súprava takýchto pozlátených kovaní, pozostávajúca z troch kusov, sa našla v hrobe č. 26 na ľavej

strane vrchnej čeluste v jednom rade pozdĺž koreňov zubov (tab. IV, 3). Je dosť pravdepodobné, že kovania krásnili pôvodne čelo hlavy na spoločnom remeni tak, že dva menšie trojuholníkové boli vyššie a väčšie kovanie nižšie týchto. Nálezy prelamovaných kovaní zo Žitavskej Tône i z novoveského pohrebiska naznačujú, že niekedy krásnilo ohlávku len jedno, inokedy zas dve až tri takéto kovania.

Na čele koňa bol niekedy aj *chochol*, ako pripúšťa J. Eisner.¹⁷³ Zo Žitavskej Tône až z piatich hrobov sú kovania, ktoré súviseli najskôr s chocholom. Na novoveskom pohrebisku na kovanie tohto rázu sa prišlo len v jednom hrobe.¹⁷¹ In situ som zachytil kovové, kožené a drevené súčiastky držadla chochola v bohatom hrobe č. 26, kde sa našli východne od prelamovaných kovaní, tvoriac s nimi jeden rad (tab. IV, 3). Podľa týchto súčiastok spodok držadla chochola pozostával z kužeľovitej konštrukcie, zloženej z plechových pozlátených pásikov (tab. XXV, 4). Podložka bola kožená (tab. XXV, 4a). Vyčnievala z nej nahor válcovitá drevená tyčinka (tab. XXV, 4a), potiahnutá pôvodne asi kožou, zdobená hore i dolu pozláteným prstencom (tab. IV, 3; tab. XXV, 4). Vrcholec tejto konštrukcie pozostával z lievikovitého kovania, ktoré slúžilo pravdepodobne na zachytenie ozdobného pera, teda chochola. Je pozoruhodné, že dve pozlátené kužeľovité kovania s podlhovastou štrbinou vo vrcholci boli v tom istom hrobe i na zadnej časti postroja (ponad panvou). Bolo v nich akiste tiež ozdobné pierko (tab. XXV, 9).

Podobnú konštrukciu mal pôvodne najskôr aj chochol v bohatom hrobe A, ako sa dá predpokladať podľa nálezu prstenca (tab. IX, 6) a kužeľovitého predmetu (tab. IX, 4), vo vrcholci ktorého je podlhovastá štrbina. Kužeľovité držadlo chochola v hrobe č. 8 sa skladalo zase najskôr z troch bronzových plechových pásov (tab. XVI, 13). Možno z vrcholca tejto konštrukcie pochádza jedno z dvoch kužeľovitých kovaní (tab. XVI, 7), aké sa vyskytlo aj na novoveskom pohrebisku.¹⁷³ Plechové držadlo chochola z bohatého hrobu č. 10 je tvaru nepravidelného komolého kužela a súvisí s ním bezpochyby aj prstenec (tab. XVIII, 27, 27a). Obidve súčiastky sú pozlátené a pásiky k nim prínitované sú zdobené perličkami. Kovania sa našli spolu s okrasami ohlávky blízko nôh jazdca. Šesťboké malé pozlátené kovanie ihlanovitého tvaru, nájdené v tom istom hrobe na zadných nohách koňa, súviselo asi s menším ozdobným pierkom (tab. XIX, 13).

Chochol bol nielen okrasou koňa, ale zaiste predovšetkým znakom vysokého postavenia jeho pána. Nálezy tiež naznačujú, že kôň popredného avarskeho jazdca mal menšie kovania s ozdobným perom aj na zadnej časti postroja. Okrem Žitav-

skej Tône a Devínskej Novej Vsi nepoznáme z Karpatskej kotliny ďalšie nálezy držadiel chochola, naproti tomu častým nálezom sú na jazdecko-národných pohrebiskách z VIII.—IX. storočia, pripisovaných staromaďarskému etniku, v okruhu saltovskej kultúry, teda v oblasti niekdajšej Levedie a v severnom Kaukazsku.¹⁷⁶ Nálezy slovenské i juhorské, ako ich tvar naznačuje, sú zrejme spoločného pôvodu a rozdiely medzi nimi sú znakom len odlišného miestneho vývinu. Juhorské kovania tohto druhu sú mladšie, väčších rozmerov než slovenské, tiež častejšie postriežené ako pozlátené a okrem oválnych sú medzi nimi aj kovania so štvorcovou základňou.¹⁷⁷ Azda ich ďalší vývin zachycuje kužeľovité kovanie s palmovou výzdobou z Berehova,¹⁷⁸ ktoré svojím tvarom i podlhovastou štrbinou vo vrcholci (ak je pôvodná) značne upomína na kužeľovité kovania zo Žitavskej Tône (tab. IX, 4; tab. XVI, 7; tab. XXV, 9). Je pozoruhodné, že na pohrebisku blízko miesta zv. Stanica (priesmyk Assin) bolo v hrobách po dvoch držadlách z chochola, z ktorých jedno krášliло čelo, druhé zadnú časť postroja.¹⁷⁹ A. Zakharov k tomu podotýka, že Osseti ešte donedávna podobne krášlili svoje kone a že v Rusku až do XVII. storočia sa držali podobné okrasy.¹⁸⁰

Zriedkavou súčiastkou ohlávky bol bronzový krúžok, slúžiaci zrejme na rozvedenie remienkov (hrob č. 8, tab. XVI, 8; č. 26, tab. XXV, 11; č. 36, tab. XXXIV, 18). Podobná bola možno aj funkcia päťuholníkového a oblúkovitého kovania z hrobu A (tab. IX, 2, 7). Dekoratívneho a možno i kultového významu boli na ohlávke *hrkáľky*. V hromadnom náleze kovaní v hrobe č. 10 bolo ich 14 (tab. XVIII, 8—21) a v hrobe č. 31 dve sa našli pri zubadle a tretia v záhlaví lebky (tab. XXXIII, 9). Sú iného typu ako napr. *hrkáľky* z novoveského¹⁸¹ alebo dolnodunajovického pohrebiska.¹⁸² Ich obdobou je *hrkáľka* z Keszthelya.¹⁸³ S ohlávku súviseli zrejme aj dve *zápony* so štítkom a s guľôčkou na spätnom háčiku z hrobu č. 26, nájdené pod konskou lebku (tab. XXV, 6, 7).¹⁸⁴ K nim patrí aj zápona s jednoduchým háčikom z hrobu A (tab. IX, 9), ale nepoznáme jej bližšie nálezy a okolnosti.

Okrasami a súčiastkami ohlávky a prednej časti postroja boli ešte plechové *kotúčovité kovania*, uprostred vypuklé (hrob č. 5, tab. XIII, 8—20; č. 44, tab. XXXVI, 8), ktoré v hrobe č. 5 krášlili ohlávku najskôr po dve, ďalej kotúčovité kovania s gombíkom uprostred (hrob č. 36, tab. XXXIV, 5—9), akoby obmeny jednoduchých falér s gombíkom,¹⁸⁵ rozety (hrob č. 5, tab. XIII, 5—7; č. 29, tab. XXVIII, 8—12, 17), pologuľaté gombíky s vyhnutým okrajom (hrob č. 10, tab. XVIII, 22—25; tab. XIX, 1—5), prelamané kužeľovité gombíky (hrob č. 31, tab. XXXI, 1—21), drobné

obdĺžnikové kovania¹⁸⁶ (hrob č. 10, tab. XVIII, 30, 31; tab. XIX, 7, 8; hrob č. 31, tab. XXXIII, 7, 10, 16; hrob č. 36, tab. XXXV, 15, 16), štítkové kovania (hrob č. 26, tab. XXV, 16, 17), prevliečky a navliečky¹⁸⁷ (hrob č. 10, tab. XVIII, 28; hrob č. 31, tab. XXXIII, 8; hrob č. 36, tab. XXXIV, 10, 11), objímky (hrob č. 5, tab. XIII, 2, 25; hrob č. 10, tab. XVIII, 32; tab. XIX, 11, 12; hrob č. 26, tab. XXV, 8, 10; hrob č. 31, tab. XXXIII, 18, 19; hrob č. 36, tab. XXXIV, 19) a krátke kanelované nákončia (hrob č. 10, tab. XVIII, 33, 34; tab. XIX, 9, 10). Z týchto kovaní a súčiastok upozorňujem zvlášť na gombíky s vyhnutým okrajom a na krátke kanelované nákončia, v ktorých neskoroavarský charakter súpravy konských okrás z hrobu č. 10 dostáva ďalšiu oporu. Prvé sa totiž značne zhodujú s gombíkmi z gajarského nálezu,¹⁸⁸ ktorý sa hlási do okruhu blatnických pamiatok a druhé majú svoju obdobu v pozlátenom nákonči zo slovanského mohylníka v Skalici, ktorý datujem do IX.—X. storočia.¹⁸⁹

Len výnimočne v bohatom hrobe č. 26 krášlili remene postroja trojlaločné lisované *gombíky* s pletencovým motívom zo zlatého plechu, podloženého medeným plechom (tab. XXVII). Bolo ich dovedna 54 a z nich 17 kusov sa našlo pod pravou stranou sánky, 10 na ľavej strane hlavy, 9 v záhlaví lebky a medzi prednými nohami a ostatné na zadnej časti postroja.¹⁹⁰

Osobitnou skupinou okrás z postroja sú masívne kovania a *závesky s uškom*. Deväť kovaní tohto druhu z hrobu č. 31 má šupinkovitú výzdobu na štítku a profilované uško (tab. XXXI, 24—32). Podľa náleзовých okolností päť z nich krášliло ohlávku a ostatné, rozložené po dva, zadnú časť postroja. Podobné štyri kovania s obdĺžnikovým uškom ležali po dve na zadných nohách aj v hrobe č. 10 (tab. XIX, 16—19). Kovania z oboch hrobov boli k postroju pripevnené nitmi a uškom každého prebiehal asi remienok. Funkcia kovaní bola zrejme nielen ozdobná, ale aj technická. Analógie k nim z konského výstroja nepoznáme. Kovaniam z hrobu č. 10 sú blízke neskoré kovania z Úllő, tie sú však bez uška a pochádzajú zo ženského hrobu.¹⁹¹ T. Horváth pripomína, že šupinkovitou výzdobou na liatych bronzoch sa zaoberal N. Fettich¹⁹² a sám tiež upozorňuje na podobnú výzdobu napr. na medailóne krčahu č. 2 zo Sânt-Nicolaul-Mare (Nagyszenthmiklós).¹⁹³ Ale na neskorý ráz tejto výzdoby ukazuje aj pracka z Hevlína¹⁹⁴ a kovania zo Sziráku,¹⁹⁵ Keszthelya¹⁹⁶ a Bajna,¹⁹⁷ alebo napr. aj dve nákončia zo Žitavskej Tône (hrob č. 31, tab. XXX, 2, 3), o ktorých sa zmienim nižšie. Ku kovaniam s uškom patria aj dvojité kotúče z hrobu č. 36, ktoré hore spája ozdobné a dolu štvorcové uško (tab. XXXIV, 1—4). Boli na ohlávke a dve z nich spájali v hrobe rad plechových gombíkov,

tvoriac s nimi akoby čelenku. Podobné kovania sa našli výnimočne aj na novoveskom pohrebisku.¹⁹⁸ V spomenutom hrobe č. 36 v Žitavskej Tóni súčiastkou prednej časti postroja boli aj dva obdĺžnikové závesky so štvorcovým uškom (tab. XXXIV, 20, 21),¹⁹⁹ aké sa v ozdobnejšom vypracovaní vyskytli v dvoch kusoch aj v hrobe č. 29 (tab. XXVIII, 5, 6). Podobné závesky boli na novoveskom pohrebisku v štyroch hrobách²⁰⁰ a v jednom z nich ležali na zadných nohách koňa.²⁰¹

Pre datovanie pohrebiska dôležité je prelamované kovanie lichobežníkového tvaru z hrobu A (tab. IX, 1). Jeho bližšie nálezové okolnosti nepoznáme. Podľa toho, že v hrobe v Keszthelyi bolo podobných kovaní päť (podľa N. Fettiha a štyri),²⁰² možno pripustiť, že aj v hrobe A v Žitavskej Tóni bolo ich viac. J. Hampel ich spomína ako zápony z opaska.²⁰³ Keďže kovanie má uško ako niektoré vyššie opísané, nie je vylúčené, že pochádza z postroja. Ak bolo súčiastkou zápony na opasku, patrilo k nemu azda štítkové kovanie s háčikom (tab. IX, 9). Po keszthelyskom náleze je Žitavská Tón zatiaľ len druhým náleziskom lichobežníkového kovania s uškom v Karpatskej kotline. Keszthelyský tvar, ktorý je nášmu kovanju veľmi blízky, kladie N. Fettiha medzi neskoré výrobky najlepšieho štýlu.²⁰⁴ Ornamet keszthelyského kovania podľa neho upomína na výzdobu väčšieho nákonča z Blatnice²⁰⁵ a štýlove ho považuje za blízky karolínskej rastlinnej ornamentike.²⁰⁶ N. Fettiha upozornil tiež na značnú podobnosť kovania z Keszthelya s dvoma úpadkovými kovaniami zo severného Kaukazu,²⁰⁷ ku ktorým typologicky sa hlási možno aj kovanie z Minusinska.²⁰⁸

Dlhšie nákončia krášlili nielen opasok, ale výnimočne aj remienky ohlávky. Vztahuje sa to najskôr na tri nákončia, nájdené pri ľavej falére v hrobe č. 31. Že mohli súvisieť s ohlávku, tomu nasvedčuje aj okolnosť, že štýlove a technikou výzdoby sa líšia od nákončí opaska z toho istého hrobu. Dve nákončia sú z jedného kadluba (tab. XXX, 2, 3). Sú pozlátané. Ich okraj je zvlnený a obvodový rámec šupinkovite delený. Výzdoba štylizovaných lalí delí vnútornú časť na osem polí. V lalokoch v záhlaví je po nite. Nákončia tohto rázu zjavujú sa paralelne s liatymi nákončiami so zvieracou a úponkovou ornamentikou a sú akoby osobitnou skupinou kovaní vo vrcholnom období avarského umeleckého remesla. Na sever od Dunaja sa našli ešte v Dol. Dunajoviciach, a to v úpadkovom vypracovaní.²⁰⁹ Takého rázu sú aj neskoré dvojdielne kovania s podobnou výzdobou z Mistelbachu.²¹⁰ Ale nákončia zo Žitavskej Tóne svojím čistým vzorom stoja oveľa bližšie k nákončiam z Prše²¹¹ na juhu Slovenska, s ktorými zas môžeme porovnať napr. nákončia z Ciko²¹² alebo Kiskőrösa,²¹³ z ktorých posledné

T. Horváth datuje do staršieho obdobia nálezu zo Sânnicolaul-Mare, teda približne do obdobia tretej štvrtiny VIII. storočia.²¹⁴ Tretie nákončie z ohlávky z hrobu č. 31 svojou výzdobou sa viaže k dvom vyššie opísaným (tab. XXX, 6). Azda z konského postroja pochádza aj malé prelamované nákončie z hrobu č. 29 (tab. XXVIII, 1), ktoré štýlove i technikou výzdoby sa nápadne líši od garnitúry kovaní z opaska z toho istého hrobu.

Konskú ohlávku krášľilo možno aj bronzové, silne vyzlatené kovanie z hrobu č. 8 (tab. XVI, 11, 11a), z ktorého sa zachovalo len niekoľko zlomkov. Bolo lisované, tvaru U a jeho stred tvorila vyvýšená ploška, lemovaná dvojitém rámcem perličiek.²¹⁵

Ako z uvedeného vysvitá na konskom postroji okrášlená bola hlavne ohlávka. Menej ozdôb a súčiastok sa nachádzalo na prednej a ešte menej na zadnej časti kostier, kde okrem kovaní s uškom alebo držadla chochola len výnimočne sa prišlo na krúžok (hrob č. 26, tab. XXV, 5), plechové kovanie (hrob č. 26, tab. XXV, 1) alebo objímky (hrob č. 31, tab. XXXIII, 17).

Ostatné nálezy z hrobov

Skoby, ktoré v niektorých hrobách spájali dosky debnenia, sú zväčša v zlomkoch. Niekoľko zachovalejších kusov naznačuje, že boli v podstate trojakého tvaru: rovné alebo mierne prehnuté s koncami približne v pravom uhle zahnutými²¹⁶ (hrob č. 6, tab. XII, 17; hrob č. 24, tab. XXIII, 4, 6; hrob č. 26, tab. XXVI, 1, 3, 7, 8), uprostred zalomené do tupého uhla s koncami zahnutými (hrob č. 10, tab. XIX, 26, 27; hrob č. 31, tab. XXXIII, 4) a trefou formou je skoba uprostred oblúkovite prehnutá s rovnými koncami (hrob č. 26, tab. XXVI, 2).

Len výnimočne sa prišlo pri výskume na železné tyčky. Vo väčšom počte sa vyskytli v hrobe č. 8 (tab. XV, 7–21), ale ich bližšie nálezové okolnosti nie sú známe. Niektoré z nich boli azda polotvarom na výrobu postraníc k zubadlám. Tyčky z hrobu č. 24 (tab. XXIII, 1–3) sú masívne, rovné, obdĺžnikového prierezu a majú zosilnený koniec, vykúty do štvorhranu. Upomínajú na dláta, ale ich tenší koniec je tupý. Značne sa podobajú dlátu z novoveského pohrebiska²¹⁷ alebo nálezu z Kiskőrösa.²¹⁸

Záverečné poznámky

Podľa toho, že medzi odkrytými hrobmi, ako ukázal rozbor nálezov, niet značnejšej časovej diferenciencie, dá sa predpokladať, že na mieste odkryvu sa pochovávalo plynule. Táto okolnosť, nevelké rozmery prebadanej plochy i nevelký počet

preskúmaných hrobov by naznačoval, že na mieste sa pochovávalo nie dlhšie ako niekoľko desaťročí. V Žitavskej TŇoni ide azda o menšie pohrebisko. Z rozlohy hrobov, keďže výskum nie je skončený, nedajú sa vyvodit' zatiaľ určitejšie závery, čo sa týka rodinných, príbuzenských a stavovských vzťahov pochovaných. Ako na pláne vidieť, pôdorys pohrebiska určujú hroby jazdcov, ktorými sa jeho odkrytý úsek delí na dve časti a ktorým sa ostatné hroby, zdá sa, prispôbujú. Rad prostých hrobov dospelých, začínajúci sa hrobom č. 45 a končiaci sa hrobom č. 1, v ktorom spočivali azda zväčša ženy, viaže sa možno k západnej skupine jazdeckých hrobov a tri prosté hroby dospelých na východnej strane náleziska, azda všetky ženské, súviseli možno s tamojšou skupinou mužských hrobov, a to hrob č. 2 s č. 5, č. 11 s č. 15 a č. 6 s č. 10. Jazdec v hrobe č. 5 bol azda v otcovskom pomere k mladistvému jazdovi v hrobe č. 7. Nie je tiež vylúčené, že medzi západnou a východnou skupinou jazdeckých hrobov ide o určité rodové alebo etnické rozdiely, na čo by poukazoval napr. odlišný ráz garnitúr kovaní z opaska z hrobu č. 14, č. 24 a č. 26 v porovnaní s garnitúrami kovaní z hrobu č. 5, č. 10, č. 29 a č. 31. Ale možné je i to, že ide proste len o určitý časový odstup medzi niektorými staršími hrobmi na západnej a mladšími hrobmi na východnej strane náleziska. Neporušený stav jazdeckého hrobu č. 26 dá sa vysvetliť azda priaznivým vzťahom rušiteľov hrobov k zosnulému alebo tým, že v čase, keď hroby porušovali, boli stopy tohto hrobu na povrchu už zahladené.

Pre datovanie odkrytých hrobov je dôležité zistenie, že na mieste sa nepochovávalo dlho a okolnosť, že na starobylé žiarové hroby slovanské na pohrebisku sa doteraz neprišlo. Ojedinelé nálezy keramiky potiskej a keramiky upomínajúcej na pražský typ sú akoby poslednými pamiatkami staršej výroby, ktorá v Podunajsku doznieva, ako vieme približne v polovici VIII. storočia. Tri hroby s touto starobylou keramikou sa našli roztratené na západnej strane náleziska (hrob č. 13, 14, 40) a ostatný v juhovýchodnej časti prebádaného úseku (hrob č. 6). Formy dominujúcej podunajskej keramiky, vyrobenej prevažne na ručnom, výnimočne i na rýchlo otáčanom kruhu, zjavujú sa spolu s keramikou prvej skupiny, ale ju prežívajú. Hlásia sa v podstate do časového úseku nevelikého rozpätia. Ich pokračovaním je staršia pomoravská keramika z IX. storočia. Podľa toho podunajskú keramiku zo Žitavskej TŇone možno položiť zhruba na sklonok staršej doby hradištnej. Typologicky k starým formám v tejto skupine patrí napr. nádoba z hrobu č. 26 a k mladším napr. nádoba z hrobu č. 36. S hrobovou keramikou podunajskou v podstate súrodé sú nálezy zlomkov sídlitnej keramiky hradištnej,

ale ich časť podľa nálezových okolností súvisí zrejme so slovanským osídlením miesta pred založením pohrebiska.

Pre datovanie odkrytých hrobov rovnako dôležité sú aj súbory kovových vecí, najmä z jazdeckých hrobov. Časové rozpätie týchto celkov, ako ukázal rozbor nálezov, nie je značné. Typologicky najstarším sa ukazuje inventár hrobu č. 24. Strmene z neho patria k najmladšiemu tvaru strmeňov s vysokým uchom. Vyrobené boli niekedy po roku 700, ale keďže boli prerábané a podľa toho aj dlho užívané, dá sa predpokladať, že do zeme sa dostali neskoro, možno okolo roku 750. S týmto datovaním hrobu v súlade sú aj lisované byzantské nákončia neskorého rázu i ostatný inventár hrobu. Hrob spočíval v západnom úseku odkrytej plochy. Blízko neho odkrytý hrob č. 14 podľa primitívnej vakovitej nádoby, okrášlenej už v duchu podunajskej keramiky, i podľa kovaní s trojuholníkovými výrezmi radím tiež k starším hrobom v Žitavskej TŇoni. Majúc na zreteli nálezy zo Sziráku kladím ho do druhej polovice VIII. storočia. V tej samej časti náleziska ležal aj hrob č. 26, niektorými svojimi kovaniami blízky predchádzajúcemu. Hoci nádobu z hrobu zaraďujem k najstarším formám podunajskej keramiky zo Žitavskej TŇone, podľa ozdôb na pletence vlasov, náušnic, nákončia a kovaní na ochranu dierok opaska hrob spadá už do čias neskorých liatych bronzov a možno ho položiť zhruba tiež do druhej polovice VIII. storočia. S hrobom č. 26 približne súčasný je hrob č. 8, odkrytý taktiež na západnej strane prebádaného úseku. Viaže sa k nemu hlavne prackou, prelamanou okrasou a kovaním z držadla chochola. Podľa náušnic s hrobom č. 26 súčasný je aj hrob č. 47, odkrytý tiež na západnej strane náleziska.

Z hrobov dospelých na východnej strane náleziska hrob č. 5 podľa nákončí so zvieracím motívom a hrob č. 15 hlavne podľa malého nákončia s esovitou ozdobou a medailónov s gryfom som zaraďil približne tiež do druhej polovice VIII. storočia. Za najneskoršie hroby na tejto polovici náleziska a vôbec na celom doteraz odkrytom úseku pohrebiska považujem hrob č. 10, 29 a 31. K nim patrí aj hrob A, nájdený však údajne v západnej polovici náleziska. Týmto hrobmi sa zaklučuje pochovávanie na avarskom pohrebisku v Žitavskej TŇoni. Hrob č. 10 najmä podľa malých železných falér, kovaní s maskami, gombíkov gajarského rázu a tiež podľa držadla z chochola ako aj dvojdielných kovaní z opaska a krátkych kanelovaných nákončí sa žiada položiť do doby blízkej roku 800. V tej istej dobe pochovali aj bojovníka do hrobu č. 31. Pri datovaní tohto dôležitého hrobu sa opieram hlavne o železné plátované faléry typu Drasenhofen

a okrem nich najmä o garnitúru kovaní z opaska. Súčasne uložili do zeme aj jazdca, spočívajúceho v hrobe č. 29, ktorého nákončia štýlove i technikou výzdoby sa zhodujú s nákončiami opaska z hrobu č. 31. Do doby blízkej roku 800 možno položiť aj bohatý hrob A, a to hlavne podľa prelamaného lichobežníkového kovania, ktorého keszthelyská obdoba sa považuje za súčasnú s blatnickými bronzami. K skupine neskorých hrobov podľa kovaní a najmä nádoby značne pokročilého tvaru, zaraďujem aj hrob č. 36, odkrytý na východnej strane náleziska. Z časového úseku zhruba naznačeného sa nevymykajú ani prosté hroby dospelých a hroby detské, ktorých datovanie z prevažnej časti možno oprieť len o keramiku. Na prebádanej časti pohrebiska podľa uvedených poznatkov teda približne okolo roku 750 začali a blízko roku 800 prestali pochovávať. Až sa pri budúcom výskume ukáže, že tu ide o väčšie pohrebisko, naznačené datovanie sa bude musieť do istej miery pravdepodobne korigovať.

Na otázku, komu patrilo pohrebisko, by som odpovedal, že náležalo ľudu, ktorý mal mimoriadny záujem na udržiavaní a bezpečnosti dôležitého dunajského prechodu pri Žitavskej Tóni, na ceste, ktorá spájala Zadunajsko s Ponitrim a s územiami ešte severnejšie položenými. Týmto ľuďom boli príslušníci avarskej ríše, ktorí v čase ovládania žitavskotónskeho prechodu, teda na sklonku avarskej vlády, tvorili mozaiku národov, skladajúcu sa zo skupín nielen jazdeckonomádskych, ale, ako je známe, aj z domácich karpatských a predovšetkým slovanských. Podľa výbroje, výstroja, spôsobu pochovávania a tiež podľa početných nálezov zvieracích kostí, najmä nálezov koní východného typu väčšinu hrobov, predovšetkým jazdeckých, pripisujem potomkom kočovného ľudu. K tomu ale podotýkam, že antropologické skúmanie, ktoré sa mohlo zatiaľ oprieť o materiál kusý a zle zachovaný, svedčí prevažne o typoch európskych a len výnimočne o typoch východného rázu. Bližšie sa vysloviť o etnickej príslušnosti pochovaných pri dnešnom stave výskumu v Žitavskej Tóni nie je možné. Ak pohrebisko v Žitavskej Tóni nie je veľkých rozmerov, pripúšťam, že spočívala na ňom družina so svojimi rodinnými príslušníkmi, ktorej sverili nielen ochranu dunajského prechodu, ale aj správu nad pohraničným písmom, viažúcim sa k tomuto uzlu. V podstate platí teda mienka J. Eisnera, podľa ktorej v Žitavskej Tóni môže ísť o pohrebisko avarskej posádky, ktorá chránila severný breh komárňanských dunajských prechodov.²¹⁹ Dôležitosť tohto územia len zdôrazňuje okolnosť, že stanica pri Žitavskej Tóni bola osadená poprednými príslušníkmi avarskej šľachty, o akých svedčia viaceré z odkrytých hrobov.

I samotná existencia tejto stanice naznačuje, že musela vzniknúť ešte za avarskej okupácie. Stanica sa nepochybne dočkala doby Karla Veľkého. Zdá sa, že práve z tejto oblasti prenikajú ohlasy neskorého avarskeho umeleckého remesla do údolia Nitry, ako o tom svedčia nálezy z Dol. Krškian²²⁰ a odtiaľ potom ďalej na sever do Turca. Teda poslanie vyzbrojenej družiny pri dunajskom prechode bolo, dá sa predpokladať, nielen vojenského rázu, ale do značnej miery aj hospodárskeho významu. Táto posádka bola nielen obranným a správnym orgánom na citlivom úseku avarskeho pohraničia, ale zaiste zabezpečovala, sprostredkovala a usmerňovala aj obchodné styky medzi Zadunajskom a krajom na sever od Dunaja, pokiaľ siahla avarský vplyv. Nálezy zo Žitavskej Tóne umožňujú podľa toho aspoň čiastočný pohľad aj do vojenských základov avarskej spoločnosti, na akých spočívala jej organizácia.²²¹

Podľa zlomkov sídlitnej keramiky podunajskej i podľa početných nálezov nádob toho istého typu možno predpokladať, že neskorovavarská stanica v Žitavskej Tóni ležala v slovanskom, roľníckom prostredí a že nájdené hrnčiarske výrobky, predovšetkým nádoby podunajského typu, sú najväčším dielom prácou miestnych slovanských starousadlíkov. O tomto osídlení svedčí aj nález železného poľnohospodárskeho a remeselníckeho náradia zo Žitavskej Tóne,²²² publikovaný J. Eisnerom, ktorý je jedným z najstarších dokladov slovanského roľníctva v strednom Podunajsku. Otázka sa bude môcť úspešnejšie riešiť po dokončení odkryvu pohrebiska a najmä po objave a prieskume príslušného avarskeho alebo avarskoslovanského sídliska, ktorého začiatky siahajú do doby pred založením pohrebiska a ktoré bude treba vyhľadávať niekde v blízkosti pohrebiska.

Garnitúry kovaní a ozdôb zachycujú neskorú fázu avarskeho umeleckého remesla. Pri rozboře zistili sa ich úzke vzťahy predovšetkým k podunajským nálezom, tiež súvislosti niektorých pamiatok s juhorskými nálezmi a výnimočne sa zistili aj ohlasy byzantských vplyvov a na niektorých najmladších prácach aj znaky germánskej techniky a karolínskeho umenia. Pre mladšiu dobu avarskú sú charakteristické aj železá, prevažne nomádske, medzi ktorými len výnimočne sa vyskytujú veci neavarského rázu, súvisiace so starým miestnym vývinom alebo vplyvmi západnými.

Pohrebisko v Žitavskej Tóni svojím charakterom a inventárom celkovo úzko nadväzuje na pohrebiská v strednom Podunajsku. Pokiaľ ide o jazdecké hroby, najmä o výbroj a konský výstroj a orientáciu tela má najužšie vzťahy k novoveskému pohrebisku, ktorého zánik J. Eis-

ner kladie do doby blízkej roku 800.²²³ Pokiaľ ide o zvyky vyplývajúce z povier, o debnenie hrobov a najmä o kovania z opaskov, pohrebisko v Žitavskej TŇoni má, zdá sa, značné súvislosti predovšetkým s pohrebiskom v Rábe, ktoré T. Horváth datuje do druhej poloviny VIII. storočia a na ktorom podľa neho práve tak ako na novoveskom pohrebisku pochovávali až do tridsiatich rokov IX. storočia.²²⁴ Tomuto pohrebisku je žitavskotŇonske aj zemepisne blízke. Zaiste sa nájdu značné súvislosti aj s pohrebiskom v Holiaroch na Žitnom ostrove, ktoré A. Točík datuje do VI.—IX. storočia²²⁵ a ktoré doteraz nie je publikované. S žitavskotŇanským pohrebiskom je súčasné aj pohrebisko v Mistelbachu, kostrové hroby v Dol. Dunajoviciach, Hevlíne a v Dol. Krškanoch a pohrebisko v Barci. Pohrebisko v Žitavskej TŇoni má ďalej početné vzťahy napr. aj k pohrebiskám v Mošonskej stolici a k pohrebiskám v Űllő a Kiskőrösi a doložená je aj jeho súvislosť s najmladšími nálezmi v Keszthelyi a s gajarským nálezom. Svojou potiskou keramikou stojí Žitavská TŇon, zdá sa, tiež bližšie k rábskemu ako k novoveskému pohrebisku a niektoré nádoby podunajského typu z Rábu a Žitavskej TŇone sú vyvinutejšieho tvaru ako novoveské.

K poznatkom, ktoré E. Vlčekovi poskytli skromné antropologické nálezy, doplnkom by som ešte pripojil, že nápadne veľký počet detských hrobov v porovnaní s hrobmi dospelých ukazuje na vysoké percento úmrtnosti detí. Menovaný podľa skúmaných zvyškov 17 detských kostier zistil, že vek až 13 indíviduí siahla pod siedmy rok. K týmto detským hrobom podľa archeologického zistenia prirátal by som najmenej ešte päť hrobov. E. Vlček zistil tiež, že v deviatich prípadoch pochovali dieťa 1—3 ročné. Analýzu a hodnotenie antropologických nálezov zo Žitavskej TŇone v osobitnom príspevku uverejňuje menovaný v tomto čísle Slovenskej archeológie.

Výskum v Žitavskej TŇoni priniesol aj početné doklady o chove statku, najmä koní, oviec a turrov. Rozbor faunistických nálezov v osobitnom príspevku zhrňuje a hodnotí v tomto čísle Slovenskej archeológie R. Musil.

Nálezový materiál svedčí aj o vyspelom hrnčiarstve, kováčstve, tesárstve, umeleckom remesle, garbiarstve a tkáčstve. Roľníctvo je doložené zatiaľ len nálezom kosáka. Ak na podklade sídlitných nálezov pripúšťame, že avarskú stanicu založili v prostredí so slovanským osídlením, dá sa predpokladať, že nielen hrnčiarske, ale aj niektoré iné výrobky nájdené v hrobách, sú prácou starousadlého obyvateľstva.

Značný majetkový a spoločenský rozdiel sa zrači podľa nálezov nielen v porovnaní hrobov jazdcov s nejazdeckými, ale aj medzi samými hrobmi jazdcov. Mužovia, ktorí mali v družine vedúce postavenie, boli vyzbrojení, mali drahý opasok a koňa bohato vystrojeného. I úprava týchto hrobov bola starostlivejšia. Hroby A, hrob č. 10, č. 26 a č. 31 som označil ako hroby veľmožov. V poslednom, najbohatšom z nich spočívali azda pozostatky hlavy miestnej družiny. Je pozoruhodné, že zbrane (širočina, meč) z tohto hrobu sú neavarské a neavarská je aj technika výzdoby na skvostných falérach z hrobu. Hroby, v ktorých spočívali ženy, boli nápadne jednoduché a veľmi jednoduché boli z najväčšej časti aj hroby detské.

Bližšie vyložiť a dokresliť spoločenskú a hospodársku štruktúru niekdajšej pohraničnej avarskej stanice v priereze dejín Podunajska a zachytiť jej súvislosti so slovanským osídlením miesta je úlohou budúceho výskumu v Žitavskej TŇoni. Záchranný výskum v Žitavskej TŇoni v terajšom štádiu považujem v podstate za príspevok ku korpusu nálezov z avarského Podunajska. Dôležitosť pohrebiska pre riešenie avarskoslovanskej otázky zdôrazňujú najmä nálezy slovanskej sídlitnej keramiky.

Poznámky

¹ Ucho z nádoby lengyelského typu sa našlo na avarskom pohrebisku v Žitavskej TŇoni pred výskumom (tab. XXXVIII, 3) a na vázičku s hrboľkami, patriacu azda k tej istej keramike, sa prišlo v Žitavskej TŇoni r. 1937 na dvore domu J. Vörösa (tab. XXXVIII, 2). O sídliskách železovského typu vo Veľkom Harčáši (obec Iža) a Patpuszte (obec Marcelová) sa zmieňuje J. Eisner, *Slovensko v praveku*, Bratislava 1933, 16—17 (v ďalšom J. Eisner, *Slovensko*). V súvislosti s nálezmi z Veľkého Harčáša porov.: I. Kutzián, *Újabb neolitikus leletek a Magyar Történelmi Múzeumban*, Magyar Múzeum 1946, 52.

² Osídlenie s kultúrou kanelovanej keramiky zistil J. Böhm na terase medzi Žitavskou TŇonou a Virthovou pustatinou (obec Radvaň nad Dunajom) i medzi domami, na záhradách a poliach v Žitavskej TŇoni a tiež na brehu Du-

naja a na poliach v Radvani nad Dunajom. Archív Archeologického ústavu SAV v Nitre. O nálezoch uvedenej keramiky z Veľkého Harčáša a Patpuszty sa zmieňuje J. Eisner, *Slovensko*, 35. Kanelovaná keramika sa našla aj pri odkryve pohrebiska z neskorej doby avarskej v Žitavskej TŇoni (tab. XII, 4; tab. XXXVII, 9; tab. XXXVIII, 1) a na pozemku A. Vörösa tamtiež. Na odštepovú kamennú industriu sa prišlo vo Veľkom Harčáši, Patpuszte a na Virthovej pustatine. J. Eisner, *Slovensko*, 17. Jaspisovú a pazúrikovú industriu zistil J. Böhm na Farkasových poliach a na brehu Žitavy na Virthovej pustatine (Archív AÚ SAV).

³ J. Böhm zistil keramiky zo staršej doby bronzovej na Farkasovom kopci na Virthovej pustatine. Archív AÚ SAV. O žiarových hrobách severopanónskeho typu, objave-

ných v Žitavskej Tóni, vo Veľkom Harčáši a Patpuszte píše J. Eisner, *Slovensko*, 86–87.

⁴ J. Böhm sondaľ na halštatskom žiarovom pohrebisku na poliach Revického na Virthovej pustatine (Archív AÚ SAV). Na rozsiahly žiarovom pohrebisku z prvej doby halštatskej v Chotine (predtým Hetin) pripravuje sústavný výskum AÚ SAV. J. Eisner, *Slovensko*, 112, 143.

⁵ Rozsiahle pohrebisko z doby skýtskohalštatskej v Chotine odokrýva AÚ SAV. M. Dušek, *Skýtske birituálne pohrebište v Chotine na Slovensku*, Archeologické rozhledy (v ďalšom AR) V, 1953, 153–157, 181–184. O skýtskej strele z Veľkého Harčáša sa zmieňuje J. Eisner, *Slovensko*, 165.

⁶ Na laténske hrobové nálezy sa prišlo vo Veľkom Harčáši, Chotine a v Marcelovej. J. Eisner, *Slovensko*, 170. Ten istý sa zmieňuje o laténskych nálezoč z Virthovej pustatiny. Pozri: *Slovensko*, 172, 173, 176. Ten istý zaznamenáva pozdnolátske sídlisko vo Veľkom Harčáši a Patpuszte. Pozri: *Slovensko*, 184. J. Böhm podal zprávu o keramike stradonického typu z Virthovej pustatiny. Archív AÚ SAV, V. Budaváry, *Nové nálezy z doby laténskej na Slovensku*, Sborník MSS XXXI, 1937, 185–188 (v ďalšom: V. Budaváry, *Nové nálezy*). Zlomok pozdnolátskej keramiky z avarského pohrebiska v Žitavskej Tóni pozri v tejto práci na tab. XI, 10 a ďalší na tab. XXI, 15.

⁷ J. Eisner, *Slovensko*, 205. Pri Veľkom Harčáši blízko kamenného tábora na Leányvári objavili neopevnené rímske sídlisko, na aké sa prišlo aj v Patpuszte. Pozri: J. Eisner, *Slovensko*, 201. J. Böhm v Žitavskej Tóni narazil na rozsiahle rímskobarbarské sídlisko a na Farkasových poliach a na brehu Žitavy na Virthovej pustatine zistil stopy rímskeho osídlenia. Archív AÚ SAV.

⁸ J. Eisner, *Základy kovárstvi v dobe hradistní*, *Slavia antiqua* I, 1948, 371, obr. 2 (v ďalšom J. Eisner, *Základy kovárstvi*).

⁹ O nálezoč slovanskej sídlstnej keramiky sa podrobne zmieňujem pri opise hrobov. V neďalekej Iži sa prišlo na hradistné nádoby, z ktorých jedna je starobylá. J. Eisner, *Slovensko*, 257.

¹⁰ V. Budaváry, *Nové nálezy*, 185–188.

¹¹ V. Budaváry, *Pohrebište s keszthelyskou kultúrou zo staršej doby hradistnej v Žitavskej Tóni* (obec Radvaň n. D., okr. St. Ľala), *Zprávy památkové péče* II, 1938, zošit 2, 22–24.

¹² V. Budaváry, *Nové nálezy*, 187, obr. 4, č. 9.

¹³ Tamtiež, obr. 4, č. 11.

¹⁴ Jeden zo zlomkov stradonického keramiky, tamtiež, obr. 4, č. 10.

¹⁵ Tamtiež, obr. 4, č. 12. Zlomok sa nezachoval. Druhý črep je atypický.

¹⁶ Tamtiež, obr. 4, č. 13.

¹⁷ J. Eisner, *Devínska Nová Ves, slovanské pohrebište*, Bratislava 1952, 227 (v ďalšom: J. Eisner, *Devínska Nová Ves*).

¹⁸ T. Horváth, *Az üllői és kiskőrösi avar temető; Die avarischen Gräberfelder von Üllő und Kiskőrös*, Budapest 1935, *Archeologia Hungarica* XIX, 54. (V ďalšom: T. Horváth: *Üllő*). Podľa Gy. Lászlóa orientácia avarských hrobov sa bliži smeru S–J. Pozri: Gy. László, *A honfoglaló magyar nép élete*, Budapest 1944, 79, 183 (v ďalšom: Gy. László, *Magyar nép*).

¹⁹ J. Eisner, *Devínska Nová Ves*, 219. J. Pastor, *Avarsko-slovanské pohrebište v Barci, okres Košice*, *Slovenská archeológia* II, 1954, 137 (v ďalšom: J. Pastor, *Barca*).

²⁰ H. Mitscha-Märheim, *Die frühmittelalterlichen Gräberfunde von Mistelbach, Katzelsdorf, Münchendorf und Schwechat, Niederdonau*, *Natur und Kultur*, 8. Heft, 1941, 39 (v ďalšom: H. Mitscha-Märheim, *Mistelbach*).

²¹ Stopy korytovitej rakvy zistili v hrobe č. 72 v Kiskőrösi. Pozri: T. Horváth, *Üllő*, 41.

²² Na skoby z rakiev sa prišlo vo viacerých hroboch (č. 12, 160, 210, 361, 539 a 792) na pohrebisku v Rábe. Pozri: N. Fettich–J. Nemeskéri, *Győr története a népvándorlaskorban*, Győr 1943 (v ďalšom: N. Fettich, *Győr*). Skoby spájali dosky v hrobe č. 524 v Devínskej Novej Vsi. Pozri J. Eisner, *Devínska Nová Ves*, 229.

²³ Podobná železná tyčinka bola v hrobe A v Kiskőrösi. Pozri: T. Horváth, *Üllő*, 35.

²⁴ J. Eisner, *Devínska Nová Ves*, 230.

²⁵ A. Marosi–N. Fettich, *Dunapentelei avar sírleletek; Trouvailles avars de Dunapentele*, Budapest 1936, *Archeologia Hungarica* XVIII, 88 (v ďalšom: A. Marosi–N. Fettich, *Dunapentele*).

²⁶ A. Zakharov–V. Arendt, *Studia Levedica, Régészeti adatok a magyarság IX. századi történetéhez; Studia Levedica, Archeologischer Beitrag zur Geschichte der Altungarn im IX. Jh.*, Budapest 1934, *Archeologia Hungarica* XVI, 7, 12, 13, 16, 17 (v ďalšom: A. Zakharov–V. Arendt, *Studia Levedica*).

²⁷ Kosáky sa vyskytli napr. aj v novovekých hroboch v Martine. V. Budinský–Krička, *Prvé staroslovanské radové pohrebišťa v Turci a Liptove*, Turč. Sv. Martin, 1944, 34, tab. XVII, 8, 9, 12, 15, 16. Kosáky podobného tvaru sú aj v Krajskom múzeu v Žiline; podľa E. Medveckého našli ich pri úprave balustrády okolo farského kostola v Žiline.

²⁸ Gy. László, *Magyar nép*, 70, 87.

²⁹ T. Horváth, *Üllő*, 13 (hrob č. 30), 16 (hrob č. 69).

³⁰ Tamtiež, 43 (hrob č. 97), 44 (hrob č. 123).

³¹ A. Marosi–N. Fettich, *Dunapentele*, 40 (hrob č. 4, 8 a 11).

³² N. Fettich, *Győr*, 15 (hrob č. 49), 18 (hrob č. 109), 22 (hrob č. 204), 25 (hrob č. 311, 315), 33 (hrob č. 562).

³³ T. Horváth, *Üllő*, 16 (hrob č. 69).

³⁴ N. Fettich, *Győr*, hroby č. 48, 119, 139, 163, 245, 294, 313, 314, 739 a 940.

³⁵ J. Eisner, *Devínska Nová Ves*, 12, 13.

³⁶ Napr. hrob č. 76 na pohrebisku v Üllő bol tiež prázdny. Pozri T. Horváth, *Üllő*, 16. Na pohrebisku v Kiskőrösi hrob č. 139 len vykopal, ale doň nepochovali. Pozri: T. Horváth, *Üllő*, 46.

³⁷ Na pohrebisku v Üllő v hrobe č. 36 a 115 chýbala lebka, v hrobe č. 86, 146 a 162 lebka bola vo výplni, v hrobe č. 119 lebka spočívala na panve a v hrobe č. 142 chýbala lebka a horná časť tela. Na pohrebisku v Kiskőrösi vrchná časť lebky chýbala v hrobe č. 52, 137, 144, 149 a 150 a celá lebka v hrobe č. 147. Pozri: T. Horváth, *Üllő*.

³⁸ Na pohrebisku v Rábe chýbala lebka v hrobe č. 39 a 186 a v hrobe č. 802 porušená bola vrchná časť kostry. Pozri: N. Fettich, *Győr*.

³⁹ J. Eisner, *Devínska Nová Ves*, 240, 242.

⁴⁰ Tamtiež, 226–247.

⁴¹ J. Eisner pripomína, že na pohrebisku v Oskú jeden hrob upravili doskami. Tamtiež, 231. O korytovitej rakve v hrobe č. 72 v Kiskőrösi zmieňujem sa v pozn. 21. Na pohrebisku v Rábe vo viacerých hroboch zistili zvyšky rakiev (č. 160, 252, 258, 539, 696, 704, 828). Pozri: N. Fettich *Győr*.

⁴² J. Eisner, *Devínska Nová Ves*, 231.

⁴³ Na zlomky hradistnej keramiky sa prišlo pri kostrách v hrobe č. 2 a 5 na slovanskom pohrebisku v Máste. E. Kraskovská, *Staroslovanské pohrebište v Máste pri Bratislave*, *Slovenská archeológia* II, 1954, 146.

⁴⁴ Dôležitosť nálezoč zvieracích kostí v hroboch zdôrazňuje Gy. László, *Magyar nép*, 77, 182.

⁴⁵ J. Eisner, *Devínska Nová Ves*, 248–264.

⁴⁶ Tamtiež, tab. 5, 8; tab. 6, 7, 9.

⁴⁷ Tamtiež, 258, tab. 57, 6a.

⁴⁷ Podobnú značku má nádoba zo sídliska v Bzenci na Morave. I. L. Červinka, *Slované na Moravě a říše Velkomoravská*, Brno 1928, 176, obr. 54.

⁴⁸ Podľa J. Eisnera niektoré popolnice novoveské vyrobili azda výhradne k účelom pohrebným, ale väčšina z nich mohla dobre slúžiť za nádobu na varenie alebo za zásobnicu. Pozri: J. Eisner, *Devínska Nová Ves*, 254.

⁴⁹ Táto výzdoba podľa J. Eisnera je príznačná pre hrubú potiskú keramiku. Pozri: J. Eisner, *Devínska Nová Ves*, 261.

⁵⁰ J. Eisner, tamtiež, 263, tab. 37, 2. Nádoba podobného tvaru sa vyskytla napr. aj v Barci, Pozri: J. Pastor, *Barca*, 143, tab. IV, 1.

⁵¹ Keďže ojedinelé zlomky hrubej potiskej keramiky sa našli aj v sídelnej vrstve ponad hrobmi a v ich výplni, treba názor Gy. Lászlóa a D. Csallány a akoby hrubé v ruke vyrobené hrnce slúžili len pohrebnej potrebe overiť ďalšími nálezmi. Pozri: J. Eisner, *Devínska Nová Ves*, 262.

⁵² Tamtiež, 341, 342.

⁵³ A. Točík — J. Drenko, *Výskum v Prši na Slovensku*, AR II, 1950, 160. (V ďalšom: A. Točík, *Prša*).

⁵⁴ J. Eisner, *Devínska Nová Ves*, 269—271.

⁵⁵ Podľa rozhovoru s menovaným.

⁵⁶ V. Budaváry, *Nové nálezy*, 186, obr. 4, č. 1—8.

⁵⁷ J. Eisner, *Devínska Nová Ves*, 279—306.

⁵⁸ Tamtiež, 289.

⁵⁹ Úško na ústí tulajky má napr. aj oštep z Cikó. J. Hampel, *A régibb középkor emlékei Magyarhonban II*, Budapest 1897, tab. CCIX, 7. (V ďalšom: J. Hampel, I—II.)

⁶⁰ J. Eisner, *Devínska Nová Ves*, tab. 45, 9; tab. 96, 2.

⁶¹ Tamtiež, tab. 28, 5; tab. 89, 5.

⁶² Tamtiež, tab. 73, 5; tab. 110, 5.

⁶³ Tamtiež, 298. V niektorých slovanských mohylách v Skalici našli nože výnimočne 18—19 cm dlhé. Archeologický ústav SAV.

⁶⁴ J. Eisner, *Devínska Nová Ves*, 298.

⁶⁵ Tamtiež, tab. 88, 11 (z hrobu č. 842).

⁶⁶ J. Bárta, *Pohrebište zo staršej doby hradistej v Dol. Krškanoch pri Nitre*, AR V, 1953, 191, obr. 92 (v ďalšom: J. Bárta, *Dol. Krškany*).

⁶⁷ A. Točík, *Prša*, 162, obr. 104, 4.

⁶⁸ J. Pastor, *Barca*, 138, tab. II, 8.

⁶⁹ J. Poulik, *Hroby staroslovanských zemědělců v Dolních Dunajovicích*, AR 1949, 42 (v ďalšom: J. Poulik, *Dolní Dunajovice*). J. Poulik *Staroslovanská Morava*, Praha 1948, tab. LXXV, 7.

⁷⁰ H. Mitscha-Märheim, *Mistelbach*, tab. 5, 12.

⁷¹ J. Eisner, *Devínska Nová Ves*, tab. 11, 5; tab. 107, 11.

⁷² Ten istý, *Základy kovářství*, 390, obr. 8, 2.

⁷³ Tamtiež, 389. Ten istý, *Devínska Nová Ves*, 297.

⁷⁴ Podľa listu J. Eisnera.

⁷⁵ J. Pastor, *Barca*, tab. I, 5.

⁷⁶ J. Eisner, *Devínska Nová Ves*, 297.

⁷⁷ J. Hampel I, tab. XCI, 2; tab. CXXXX, 8.

⁷⁸ J. Hampel I, tab. CXXXX, 7, 9. J. Eisner, *Základy kovářství*, 390, obr. 8, č. 5; obr. 9, č. 4, 8, 10, 14. Skalica, slovanská mohyla 34, hrob 1. Archeologický ústav SAV.

⁷⁹ J. Eisner, *Devínska Nová Ves*, 302.

⁸⁰ J. Poulik, *Dol. Dunajovice*, 37, obr. 18.

⁸¹ J. Eisner, *Devínska Nová Ves*, 281, 282.

⁸² H. Mitscha-Märheim, *Mistelbach*, tab. I, 2.

⁸³ N. Fettich, *Bronzeguss und Nomadenkunst auf Grund der ungarländischer Denkmäler*, Praha 1929, 43—46 (v ďalšom: N. Fettich, *Bronzeguss*).

⁸⁴ Vpichy sú napr. aj na nákonci z Csúnyu. N. Fettich, *Bronzeguss*, tab. VIII, 10.

⁸⁵ Fettich, *Győr*, tab. XX, 7, 8; tab. XXVIII, 17.

⁸⁶ J. Eisner, *Devínska Nová Ves*, tab. 32, 4; tab. 82, 5, 7, 8.

⁸⁷ J. Hampel I, tab. CXXXV, 10—14.

⁸⁸ N. Fettich, *Az avarokori műpar Magyarországon; Das Kunstgewerbe der Avarzeit in Ungarn*, Archeologia Hungarica I, 1926, tab. VII, 10, 11.

⁸⁹ J. Hampel I, tab. XCIII, 5 (Keszthely).

⁹⁰ J. Eisner, *Devínska Nová Ves*, tab. 83, 3; tab. 92, 10. J. Hampel I—II, tab. CIX, 5 (Keszthely), tab. CXXXVIII, 19 (Nemesvölgy), tab. CCCX, 10—14 (Regöly). N. Fettich, *Győr*, tab. XXVI, 20—23.

⁹¹ J. Hampel I, tab. XCI, 4; tab. CV, 1.

⁹² Tamtiež, I, tab. CXLII, 2.

⁹³ J. Eisner, *Devínska Nová Ves*, tab. 88, 3.

⁹⁴ J. Hampel I, tab. CXXXXI, 6.

⁹⁵ N. Fettich, *A honfoglaló magyarság fennművesége; Die Metallkunst der landnehmenden Ungarn*, Archeologia Hungarica XXI, 1937, tab. VI, 8 (v ďalšom: N. Fettich, *A honfoglaló magyarság*).

⁹⁶ T. Horváth, *Üllő*, tab. IX, 1.

⁹⁷ N. Fettich, *Győr*, tab. XXXIII, 3—5.

⁹⁸ Ten istý, *A honfoglaló magyarság*, tab. V, 31.

⁹⁹ J. Hampel II, tab. CCXCVIII, 11—15.

¹⁰⁰ J. Hampel I, tab. LXXXIII, 11 (Fenek). A. Marosi — N. Fettich, *Dunapentele*, 73, obr. 30, 3 (Keszthely).

¹⁰¹ Tamtiež, 73, obr. 30, 18; 75, obr. 31, 6.

¹⁰² Tamtiež, 77.

¹⁰³ J. Hampel II, tab. CCXLVIII, 2, 13, 14, 33, 34.

¹⁰⁴ T. Horváth, *Üllő*, tab. VII, 3—5.

¹⁰⁵ N. Fettich, *Győr*, tab. XIV, 20.

¹⁰⁶ J. Hampel II, tab. CCXXXIII, 1, 2.

¹⁰⁷ T. Horváth, *Üllő*, tab. XII, 9, 10. A. Točík, *Prša*, 164, obr. 106.

¹⁰⁸ J. Hampel I, tab. CXLIX, 2.

¹⁰⁹ N. Fettich, *Győr*, tab. XX, 2.

¹¹⁰ Sú tu aj určité názny štýlovej súvislosti týchto kovaní s kovaniami z Benepusztu. N. Fettich, *A honfoglaló magyarság*, tab. XXXIV, 1—24.

¹¹¹ J. Hampel I, tab. CXLI, 4.

¹¹² T. Horváth, *Üllő*, tab. XXXIV, 1.

¹¹³ Krúžkami je puncovaný napr. aj rámec kovania pracý z Bágyog-Gyűrhegy. N. Fettich, *Győr* 7, tab. VII, 8.

¹¹⁴ J. Eisner, *Devínska Nová Ves*, 315.

¹¹⁵ Archeologický ústav SAV v Nitre.

¹¹⁶ Porov. N. Fettich, *Győr*, tab. XXVI, 19; tab. XXVII, 7, 8.

¹¹⁷ J. Hampel II, tab. CCXLVIII, 20, 21a (Szirák). D. Csallány, *Koraavarkori sírletek*, Folia Archeologica I—II, t. VII, 1—3 (Szeged-Csengele). (V ďalšom: D. Csallány, *Koraavarkori sírletek*).

¹¹⁸ J. Hampel I, tab. CLXVI. Trojuholníkové vpichy sú napr. aj na gryloch na kovaníach z Rábu. N. Fettich, *Győr*, tab. XXII, 3—7.

¹¹⁹ N. Fettich, *Győr*, tab. XX, 3—6.

¹²⁰ Tamtiež, tab. XXIV, 19, 20; tab. XXXIII, 12—14.

¹²¹ Tamtiež, tab. XXXIV, 2, 3, 5, 6.

¹²² Tamtiež, tab. XXVII, 13.

¹²³ T. Horváth, *Üllő*, tab. XXX, 5—13.

¹²⁴ A. Marosi — N. Fettich, *Dunapentele*, 79, obr. 32, 20—23. N. Fettich, *Győr*, tab. XXVI, 9—11. J. Hampel II, tab. CCLXXXVIII, 15, 16 (Csúny); tab. CCXCI, 4a, 4b (Krungrl). J. Poulik, *Staroslovanská Morava*, tab. LXXV, 9 (Dol. Dunajovice).

¹²⁵ J. Hampel II, tab. CCXCIV, 1 (Regöly).

¹²⁶ Tamtiež, tab. CXXXVII, 1, 2.

¹²⁷ J. Eisner, *Devínska Nová Ves*, tab. 48, 2, 3, 9, 10. Tordované náušnice s prívěskom, zloženým z štyroch bobúľ, sa našli v Keszthelyi. J. Hampel I, tab. CXVI, 14.

- ¹²⁸ A. Marosi — N. Fettich, *Dunapentele*, tab. VI, 3, 4.
- ¹²⁹ J. Eisner, *Devínska Nová Ves*, 283.
- ¹³⁰ V. Hrubý, *Staré Město, velkomoravské pohřebiště „Na valách“*, Praha 1955, 222—223. (V dalšom: V. Hrubý, *Staré Město*.)
- ¹³¹ L. Kraskovská, *Skvosty z doby hradištné na Slovensku*, *Slavia antiqua* I, 1948, 539.
- ¹³² V. Hrubý, *Staré Město*, tamtiež.
- ¹³³ J. Hampel II, tab. CCVIII, 1, 2 (Závod).
- ¹³⁴ Častým nálezom boli napr. v Regölyi alebo v Devínskej Novej Vsi.
- ¹³⁵ J. Eisner, *Devínska Nová Ves*, 285.
- ¹³⁶ J. Hampel I, tab. CXXXVIII, 11, 12 (Nemesvölgy). T. Horváth, *Üllő*, tab. XXVII, 15, 16 (Kiskőrös). D. Csallány, *Avarkori és IX—XIII. századi magyar leletek a szentesi múzeumban*, *Dolgozatok IX—X*, 1933—1934, 221—241, tab. LXVIII, 4 (Szentcs—Jaksói—Kettőshalom).
- ¹³⁷ T. Horváth, *Üllő*, 64, 65. Zmieňuje sa tiež o spoločnosti nosenia týchto ozdôb.
- ¹³⁸ J. Hampel I—II, tab. CLIII, 10 (Mártély); tab. CCLXXVI, 4—8 (Csúny). N. Fettich, *Győr*, tab. XXVI, 16, 17; tab. XXXII, 3.
- ¹³⁹ N. Fettich, *Győr*, tab. VIII, 17; tab. XXXV, 14, 15, 22, 23. A. Marosi — N. Fettich, *Dunapentele*, tab. VI, 1, 2, T. Horváth, *Üllő*, tab. I, 3, 4; tab. XVI, 13, 14; tab. XVII, 25, 26.
- ¹⁴⁰ V. Krička, *Výtvarný prejav slovenského praveku*, *Turčiansky Svätý Martin* 1942, obr. 26. Bezúchá šálka zo zelenkavého skla sa našla napr. aj vo Fenéku. J. Hampel II, 164. Ten istý vyobrazuje aj zelenkavožltý pohár s plastickými rebrami z Kosiny. J. Hampel II, 465.
- ¹⁴¹ V hrobe č. 7 v Dunapentele pri nohách jazdca sa našlo mnoho zlatých fólií. Pripúšťa sa, že zlatom lemovaný plášť ovinuli okolo nôh bojovníka. A. Marosi — N. Fettich, *Dunapentele*, 13, pozn. 8.
- ¹⁴² J. Hampel I, tab. LV, 16 (Pusztatót); tab. XCVII, 4 (Keszthely); tab. CXXXVI, 3 (Kassa). J. Hampel II, 455 (Regöly). A. Marosi — N. Fettich, *Dunapentele*, tab. II, 30; tab. V, 6.
- ¹⁴³ J. Pastor, *Barca*, 136, 138, tab. II, 1.
- ¹⁴⁴ J. Eisner, *Devínska Nová Ves*, tab. 8, 3; tab. 15, 8; tab. 29, 1; tab. 47, 3, 9; tab. 56, 2; tab. 68, 7; tab. 74, 14; tab. 110, 9; tab. 113, 3, 6.
- ¹⁴⁵ H. Mitscha-Märheim, *Mistelbach*, tab. 4, 6.
- ¹⁴⁶ Tamtiež, tab. 11, 4.
- ¹⁴⁷ J. Eisner, tab. 34, 4; tab. 68, 3; tab. 71, 2; tab. 89, 6.
- ¹⁴⁸ J. Hampel II, 381, tab. CCXLIX, 3.
- ¹⁴⁹ J. Eisner, *Devínska Nová Ves*, tab. 47, 7. V staromaďarských postraničiach z Hencidy, zakončených zvieracou hlavou, vidí N. Fettich dedičstvo skýtske. N. Fettich, *A honfoglaló magyarság*, 98, tab. LXXXII, 2.
- ¹⁵⁰ Z listu D. Csallánya.
- ¹⁵¹ J. Hampel II, tab. CCIX, 1.
- ¹⁵² I. Lengyelné Kovrig, *Avar löszerszámvevő-tek Csengődről (Pest megye)*, *Magyar Múzeum* 1945, Budapest 1946, 12, obr. 2, č. 4, 5.
- ¹⁵³ J. Hampel, *Altertümer des frühen Mittelalters in Ungarn*, Braunschweig 1905, II, 348, obr. 1, 2.
- ¹⁵⁴ Podľa vyššie citovaného listu D. Csallánya. Podobné stúpadlo má strmeň zo šíráčkeho pohrebiska. J. Hampel II, 381, obr. 2.
- ¹⁵⁵ I. L. Kovrig, *Adatok az avar megszállás kérdéséhez*, *Arch. Ért.* 1955, č. 1, zv. 82, 30—44 (v dalšom: I. L. Kovrig, *Adatok*).
- ¹⁵⁶ J. Eisner, *Devínska Nová Ves*, 303, pozn. 109. Na strmene s uchom tvaru slucky sa prišlo aj v Barci. J. Pastor, *Barca*, 138, tab. I, 3, 4.
- ¹⁵⁷ I. L. Kovrig, *Adatok*, 41.
- ¹⁵⁸ K oválnym prackám z hrobu 5 a 10 porov. napr. pracky z Nemesvölgyu; J. Hampel I, tab. CXXXVIII, 4, 5. K oválnym prackám so šitkovým záhlavím z hrobu č. 26 porov. pracky z Keszthelya; J. Hampel I, tab. CIV, 8; tab. CVIII, 5. K štvorcovej pracke z hrobu č. 24 porov. pracku z Nemesvölgyu (J. Hampel I, tab. CXXXVIII, 2) a z Regölyu (J. Hampel II, tab. CCCXII, 13). K obdĺžnikovej pracke s ozdobným záhlavím porov. pracku z Keszthelya (J. Hampel I, tab. CXI, 8), Nemesvölgyu (J. Hampel I, tab. CXXXVI, 1) a z Regölyu (J. Hampel II, tab. CCCX, 7).
- ¹⁵⁹ H. Mitscha-Märheim, *Mistelbach*, 17, 18, tab. 10, 1—3.
- ¹⁶⁰ J. Eisner, *Devínska Nová Ves*, tab. 86 a 87.
- ¹⁶¹ Tamtiež, 279.
- ¹⁶² Tamtiež.
- ¹⁶³ H. Mitscha-Märheim, *Mistelbach*, 47.
- ¹⁶⁴ Tri prelamané gombíky podobného tvaru sa našli na pohrebisku v Szent-Erzsébet. J. Hampel I, tab. CXXXI, 7. Prelamovaný gombík podobného tvaru krásil aj stred hladkej faléry z Devínskej Novej Vsi. J. Eisner, tab. 69, 6.
- ¹⁶⁵ J. Eisner, *Slovensko*, tab. XCVI, 7.
- ¹⁶⁶ J. Eisner, *Devínska Nová Ves*, tab. 21, 1, 3, 7, 9, 10, 12.
- ¹⁶⁷ J. Hampel I, tab. LXI, 10, 12.
- ¹⁶⁸ Tamtiež, tab. LXI, 7. H. Mitscha-Märheim, *Mistelbach*, tab. 14, 9.
- ¹⁶⁹ T. Horváth, *Üllő*, tab. XIII, 1.
- ¹⁷⁰ N. Fettich, *A honfoglaló magyarság*, 72, tab. XXXII, 1, 2.
- ¹⁷¹ Tamtiež, tab. XCIX, 3.
- ¹⁷² J. Eisner, *Devínska Nová Ves*, tab. 32, 15; tab. 54, 5, 12; tab. 89, 11.
- ¹⁷³ Tamtiež, 280.
- ¹⁷⁴ Tamtiež, 88, 13.
- ¹⁷⁵ Tamtiež, tab. 69, 14.
- ¹⁷⁶ A. Zakharov — V. Arendt, *Studia Levedica*, 6—46.
- ¹⁷⁷ Tamtiež, tab. I, tab. V, 1, 2.
- ¹⁷⁸ N. Fettich, *A honfoglaló magyarság*, tab. LXXII, 1; tab. LXXIII.
- ¹⁷⁹ A. Zakharov — V. Arendt, *Studia Levedica*, 35.
- ¹⁸⁰ Tamtiež.
- ¹⁸¹ J. Eisner, *Devínska Nová Ves*; napr. na tab. 12, 1, 2; tab. 21, 5; tab. 89, 10, 12.
- ¹⁸² J. Poulik, *Dol. Dunajovice*, 42, obr. 20.
- ¹⁸³ J. Hampel I, tab. XCIV, 6.
- ¹⁸⁴ Upomína na závesok zo Szeged-Csengele. D. Csallány, *Koraavarkori sírleletek*, tab. VII, 34. Záveskom zo Žitavskej Tóne sa podobá aj nález z Nevolina. A. Marosi — N. Fettich, *Dunapentele*, 86, obr. 37, 7, 7a.
- ¹⁸⁵ J. Eisner, *Devínska Nová Ves*, tab. 59, 9; tab. 85, 10—12.
- ¹⁸⁶ J. Hampel I—II, tab. XCI, 7 (Keszthely); tab. CCXLVIII, 15—19 (Szirák); tab. CCLXXVII, 12, tab. CCLXXXI, 10, 11 (Csúny).
- ¹⁸⁷ J. Hampel I—II, tab. LXX, 9 (Szeged—Öthalom); tab. LXXXII, 9 (Bölcske); tab. CCLXIII, 14 (Csúny); tab. CCLXXXVII, 4 (Pusztaszent-Erzsébet); tab. CCLXXXIX, 14 (Budapest); tab. CCCXX, 7 (Horgos).
- ¹⁸⁸ N. Fettich, *A honfoglaló magyarság*, tab. C, 6—8.
- ¹⁸⁹ Hrob I v mohyle 2. Boli v ňom napr. aj zlomky keramiky blúčinského rázu. Slovenské národné múzeum v Martine.
- ¹⁹⁰ J. Hampel I—II, tab. CXVI, 8; tab. CCXCIV, 22—24.
- ¹⁹¹ T. Horváth, *Üllő*, tab. IX, 17, 18. Piatimi riad-

kami šupiniek je okrášlená šitkovitá časť krídla gryfa na krčahu č. 2 zo Sän—Nicolaul—Mare. J. Hampel I, tab. CLXVI.

- ¹⁹² N. Fettich, *Bronzeguss*, 75, obr. 8, tab. X, 1.
- ¹⁹³ T. Horváth, *Üllő*, 60, 61.
- ¹⁹⁴ N. Fettich, *A honfoglaló magyarság*, tab. VI, 9.
- ¹⁹⁵ J. Hampel II, tab. CCL, 24—30.
- ¹⁹⁶ J. Hampel I, tab. CVI, 5.
- ¹⁹⁷ N. Fettich, *A honfoglaló magyarság*, tab. CIII, 6—11.
- ¹⁹⁸ J. Eisner, *Devínska Nová Ves*, 119, tab. 54, 1—3, 14, 15. Porov. tiež J. Hampel, *Alt. I*, 340, obr. 859 (Alsó-Páhok).
- ¹⁹⁹ J. Hampel I, tab. LXXVII, 5 (Ordas). D. Csallány, *Avarkori és IX—XIII századi magyar leletek a szentesi múzeumban*, Dolgozatok IX—X, 1933—1934, tab. LXVIII, 23 (Szentes-Nagyhegy).
- ²⁰⁰ J. Eisner, *Devínska Nová Ves*, tab. 17, 11—14; tab. 21, 6; tab. 45, 14; tab. 81, 2, 4, 5.
- ²⁰¹ Tamtiež, 158 (hrob č. 759). N. Fettich, obdĺžnikové závesky s ozdobným uškom z Tiszabury spája s jazdeckonomádskou minusinskou kultúrou. *A honfoglaló magyarság*, 63, tab. XXVII, 5—6.
- ²⁰² J. Hampel I, 113. N. Fettich, *A honfoglaló magyarság* 112, tab. CXIII, 6.
- ²⁰³ J. Hampel I, tamtiež.
- ²⁰⁴ N. Fettich, *A honfoglaló magyarság*, 112.
- ²⁰⁵ Tamtiež, tab. XCVII, 13.

- ²⁰⁶ Tamtiež, 112.
- ²⁰⁷ Ten istý, *Bronzeguss*, 75, 76, obr. 7, č. 5, 9.
- ²⁰⁸ Ten istý, *A honfoglaló magyarság*, tab. XXV, 8.
- ²⁰⁹ J. Poulik, *Dol. Dunajovce*, obr. 21.
- ²¹⁰ H. Mitscha-Märheim, *Mistelbach*, tab. 3, 9.
- ²¹¹ A. Točík, *Prša*, obr. 108 (hrob č. 113).
- ²¹² J. Hampel II, tab. CCXXXVII, 5—7.
- ²¹³ T. Horváth, *Üllő*, tab. XXX, 17, 28, 29.
- ²¹⁴ Tamtiež, 118.
- ²¹⁵ Kovanie má azda určité vzťahy k výzdobe pseudo-praciek z kelegejského nálezu (Kelegejskije Chutory) na Ukrajine, datovaného mincami do VII. stor. N. Fettich, *A honfoglaló magyarság*, 131, tab. CXXVIII, 1; tab. CXXIX, 39, 40.
- ²¹⁶ J. Hampel I—II, tab. CXXXX, 5 (Nemesvölgy); tab. CL, 2, 3 (Mártély); tab. CCXX, 3 (Cikó). T. Horváth, *Üllő*, tab. 1, 10, 31.
- ²¹⁷ J. Eisner, *Devínska Nová Ves*, tab. 18, 5.
- ²¹⁸ T. Horváth, *Üllő*, 35, obr. 8.
- ²¹⁹ J. Eisner, *Devínska Nová Ves*, 217.
- ²²⁰ J. Bárta, *Dol. Krškany*, 167—171.
- ²²¹ J. Dekan, *Začiatky slovenských dejín a Veľkomoravská ríša*, Bratislava 1951, 20.
- ²²² J. Eisner, *Základy kovárství*, 371, 372.
- ²²³ J. Eisner, *Devínska Nová Ves*, 332.
- ²²⁴ Tamtiež, 331.
- ²²⁵ Podľa ústneho oznámenia.

Позднеаварский могильник в Житавской Тони

Войтех Будинский-Кричка

Введение

Аварский могильник в Житавской Тони находится на месте слияния реки Житавы с Дунаем, на восток от устья рукава Дуная, т. е. в области важных бродов у Комарна. Могильник был обнаружен при копании щельи и приготвлении площадки под виноградуник (рис. 1; т. I). Он находится приблизительно на расстоянии одного километра на запад от села Радвань на Дунае (р. Гурбаново), к кадастру которого принадлежит Житавская Тонь. Первые находки, сохранные с этого места (могила А), были уложены в Словацком музее в Братиславе. При охранных раскопках, которые были произведены быв. Чехословацким государственным археологическим институтом в 1937 г., было открыто целиком 52 могилы, из числа которых 3 были позднелатенские, а остальные аварские. Как в верхнем культурном слое, который покрывал могильник, так и в засыпи могильных ям находились остатки селищной керамики, главным образом керамики с канелюрами, латенской и городищной, причем последние были более частыми. Найденные при раскопках предметы уложили в Словацком Национальном музее в Мартине, где они большей частью и сохранились (инв. ном. деп. 1960—2666). Содержание латенских могил с трупосожже-

нием уже было опубликовано. Этот очерк содержит результаты исследования открытых аварских могил. Разработку антропологических исследований принял на себя Э. Влчек, а результаты своей работы он публикует в этом же номере Словацкой археологии; в этом же номере Словацкой археологии опубликовывает Р. Мусил результаты исследований остатков фауны могильника.

Могильник расположен на границе пойменной области на краю террасы, которая постепенно опускается к берегу Дуная. Исследования еще не окончены. Есть данные, что могильник будет расширен, главным образом в западном направлении.

Погребальные обряды. Найденные могилы были без исключения со скелетами и были размещены сравнительно густо. Могилы взрослых размещались приблизительно в шести неправильных линиях с С на Ю, а детские могилы были размещены большей частью между ними. Могилы всадников представляли две группы, между которыми тянулся ряд обыкновенных могил взрослых, а то вплоть до южной границы могильника. Могилы взрослых на некоторых местах были размещены в форме шахматной доски (рис. 2).

Число найденных и разрушенных могил опре-

деляется приблизительно на 55, из которых 31 принадлежала несовершеннолетним, 22 взрослым и 2 особам неопределенного возраста. На основании антропологического и археологического исследований выяснилось, что могил с особами мужского пола было 15. Обыкновенные могилы взрослых принадлежали вероятно главным образом женщинам. Покойников клали чаще головой на ВВЮ, ногами на ЗЗС, реже — головой на В, ногами на З или головой на СВ, ногами на ЮЗ и лишь как исключение головой на ЮВ, а ногами на СЗ. Судя по ориентации уложения трупов могильник в Подунавьи наиболее приближается к Нововескому.

Могилы всадников отличались от остальных могил не только размерами и содержанием, но и отделкою. Могилы взрослых, погребенных без коня, были более узкие и простые, а могилы детей были обыкновенно небольших размеров и часто очень мелкие. Контуры могил всадников обыкновенно имели форму прямоугольника, могилы взрослых без коня в большинстве случаев имели контуры овальные, а контуры детских могил были прямоугольные или в виде трапеции. Размеры самой большой могилы всадников были 335 см д., 238 см ш. и 250 см г., размеры наименьшей — 253 см д., 174 см ш. и 185 см г. Наибольшая могила взрослых без коня была 360 см д., 250 см ш. и 240 см г., наименьшая могила была 208 см д., 120 см ш. и 194 см г. Наибольшая могила юношей была 180 см д., 125 см ш. и 120 см г.

Нагромождение кусков угля и следы огнищ были обнаружены лишь внутри некоторых могил. Темные же места в засыпи могил образовались скорее всего при дополнительном открывании могил, а не от огня. В большей части могил взрослых, а главным образом в могилах всадников, была обнаружена обкладка из досок. Следы таких прямоугольных рам, площадью от 240×137 до 255×157 см обозначались черными полосками мелкой угольной пыли шириной 1—6 см. Доски некоторых обкладок были скреплены скобами, в некоторых были уложены доски без скоб. В трех могилах обкладка была сделана со столбами. Боковые стены обкладки достигали от 29 до 45 см высоты, были вертикальны ко дну или образовали форму корыта суживающегося ко дну или наверх. Была ли конструкция этих могил срубовая — сказать трудно. В одном случае (5) на дне могилы лежали лишь две доски параллельно длинным стенам ямы. Были ли гробы покрыты, не было доказано, но по аналогии с Девинской Новой Вси можно предполагать и в Житавской Тони, что были прикрыты. Как исключение, был труп бойца отделен перегородкой от его коня в могиле 24, а самостоятельной загородкой в могиле 31. Дно могилы 44, судя по тому, что полосы угольной пыли были особенно тонкие (1—2 см) и волнистые, было выложено, вероятно, лишь корою дерева. На дне могил взрослых часто находился черный слой, который образовался от досок на дне или от свалившегося перекрытия обкладки из досок, но в могиле 2 а 29 черный слой образовался, судя по слегка обгорелым костям, скорее всего от огня, зажженного на

дне ямы, перед погребением или от посыпания трупа горячим пеплом. Тоже самое относится и к детской могиле 23, дно которой покрыто сплошным черным слоем с мелким углем, а кости из которой были тоже немного обгорелые.

Незначительные остатки детских костяков, поскольку вообще сохранились, в большинстве случаев лежали в нормальном положении. Из 28 детских могил в 17 были сосуды как приношения, они были уложены большей частью в правом нижнем углу ямы или около правой ноги. Довольно часто в могилах были обнаружены следы мясной пищи. Изредка бронзовые кольца, серьги и кружки, бусы, куски стекла, обломки кремня и лишь три ножа было все, что удалось найти в детских могилах.

Очень скромны были по содержанию и могилы взрослых особ, погребенных без коня. Трупы лежали в них, положенные на спине. Только в пяти из девяти могил было по одному сосуду и как исключение в 6 могиле было два сосуда. Лишь один сосуд был уложен перед ногами, остальные находились в правом нижнем углу. Обычным приложением была и мясная пища. Лишь в одной могиле был железный ножик (17). Стекланная буса и набор бронзовой оковки с пояса (15) являются остальными находками в могилах взрослых без коня. По антропологическому исследованию в четырех из могил покоились женщины (1, 4, 6, 11) а в одной мужчина (15).

Могилы всадников принадлежали вероятно без исключения мужчинам. Некоторые из них были поразительно богатые, иные же были более простыми. Коня укладывали чаще всего с правой стороны всадника, головой на З, но в двух случаях и наоборот, головой на В. Как исключение, конь был уложен к восточной стене ямы. В десяти случаях конь был оседланный и в сбруи. Коня неседланного, но с металлическими бляшками от сбруи нашли в трех могилах, а коня совершенно без сбруи в одной могиле. В богатой могиле 10 почти целая коллекция кованых украшений уздечки была найдена на двух кучках, вблизи ног всадника. Похожий способ размещения частей конской сбруи нашли, например, и на номадском могильнике всадников в Неволине в области Камы, а также и в катакомбах в Сальтове и на родственных могильниках древненеолитского типа на сев. Кавказе.

В неповрежденной могиле 26 боец лежал в нормальном положении, на спине, с натянутыми руками. Так покоилось тело и в дальших восьми могилах, а вероятно и в остальных могилах всадников. Сосуд находился и в могилах всадников чаще всего вблизи правой ноги. Довольно часто были в них обнаружены следы мясной пищи. Нож был неотъемлемой частью снаряжения всадника и лежал с правой стороны. В некоторых могилах было и по несколько ножиков. Дротики были найдены в пяти могилах всадников, в одном направо от ног, в двух в правом нижнем углу ямы, а в остальных в левом нижнем углу ямы. Однолезвийный меч был найден только в могиле 31, с правой

стороны бойца, а сабля была приношением в могиле А. Единственный плотничный топор, до сего времени найденный на могильнике, лежал с левой стороны вельможа (31). Обстоятельства, при которых был найден топор в могиле 8 нам не известны. Стрелы были найдены только в трех могилах (8, 10, 26). Серп лежал под талией всадника в могиле 14. Он был вложен в гроб не только как приношение, но возможно, что и по причинам суеверия. В большинстве могил всадников в поясе была коллекция кованых украшений, в некоторых же могилах ни кованых украшений, ни украшений пояса вообще не было найдено.

В могилах до сих пор открытых, два индивидуума покоилось только в могиле 5. Южнее от места, где лежала голова всадника, были найдены в могиле детские кости. С аналогичными случаями встречаемся и в иных аварских могильниках (Üllő, Kiskőrös, Cece-Csillagpuszta, Győr).

В то время, как детские могилы были без признаков нарушения, могилы взрослых без коня (кроме пустой могилы 32), были все разрушены, а из могил всадников была ненарушенная вероятно лишь могила 26. Неестественное положение костей в этих могилах, как показало исследование, было связано вероятно с нарочным нарушением скелета, а не с погребением в сидячем положении. В некоторых случаях, скорее всего по суеверию, нарушали естественное положение главным образом головы, ее отстраняли или изменяли положение, что практически делали лишь тогда, когда костяк был уже без мускулов. Такой обычай в аварской области не был единичный. Он был описан, например в Üllő, Kiskőrös, Győr а в Девинской Новой Вси. J. Eisner допускает, что в некоторых случаях нарушение и опустошение могил произошло из-за веры в вампиров. При открытии могил в Житавской Тони была нарушена большей частью верхняя часть тела, причем в могилах всадников иногда было нарушено и место у пояса, а иногда лишь отчасти или большей частью был нарушен и костяк коня. В некоторых могилах череп вовсе не был найден, а в иных могилах череп был удален от своего первоначального места. Примером измененного положения черепа являются могилы 6 (т. III, 4) а 15 (т. II). О вторичном открытии могил свидетельствовали и темные контуры в засыпке ям. В некоторых случаях мотивом таких вмешательств был и грабеж. С нарушением могил связана привычка вкладывать в могилу чужие черепки, как это было обнаружено в могиле 4 и 46. В первой из них, принадлежащей женщине, был найден череп вторичного погребения мужчины, а во второй, принадлежащей мужчине, был в засыпке найден череп женщины. Так как черепки были без нижней челюсти, нельзя предполагать, что здесь было погребение по способу отрубания голов. Подобный обычай был описан, например, и при открытии могильника в Üllő, Győr и в Девинской Новой Вси. На вопрос, кто нарушал могилы по столь значительном промежутке времени, ограничусь пока замечанием, что это могли бы быть домашние старожилы, которые после гибели авар-

ского могущества из-за веры в магию или каким-либо иным причинам открывали могилы своих бывших повелителей.

Исследование в Житавской Тони принесло несколько интересных данных для изучения демонологии и погребальных обрядов поздне-аварского периода Подунавья в этническом отношении. И с небольшого числа до сего времени открытых могил следует, что способ погребения был здесь прочно установившийся. Способ укладывания тела, довольно часто встречающиеся сосуды со следами мясной пищи, предметы снаряжения, оформление и значительное число могил всадников на могильнике делают его наиболее близким нововескому могильнику. Обшивка стен могилы в Житавской Тони в отличие от Дев. Новой Вси не делалась в форме сруба, но была лишь из досок. В Житавской Тони не зажигали огонь над могилой, как это было привычкой на нововеском могильнике, но только как исключение на дне могильной ямы перед погребением (если в таких случаях мы не имеем дело с посыпанием тела горячей золой). Со славянскими обычаями согласуется и укладывание сосудов к ногам без различия возраста, пола и общественного положения. Некоторые обломки селищной керамики городищной, найденные в засыпке могил, были там даны вероятно как приношение. Нож был как бы эмблемой привилегированного класса бойцов. Здесь идет скорее всего о местную привычку, ибо на аварских могильниках, как и на славянских, нож был обычным приношением в могиле. Частое нахождение в могилах костей животных связано с интенсивным скотоводством, что является характерным для кочевнических всадников. Находки костей животных в славянских могилах сравнительно редки. Мясо было вероятно главнейшей частью пищи у народов кочевнического происхождения. Без сомнения давали его в могилы не случайно, но по роду животного и в качестве и количестве присущей возрасту, полу, имущественному взаимоотношению и положению в семье. В Житавской Тони наиболее частым приношением было, по исследованию Р. Мусила, мясо овцы и домашнего скота, но в некоторых случаях умершего удостоили и конину. Из остатков фауны Р. Мусил нашел только как исключение кости собаки (10) и поросенка (42). Не считаясь с могилой А, из которой не сохранились кости, мясо, как приношение для посмертного употребления было в 36 могилах. Оно не было в 11 детских могилах и в одной женской (11). Интересно, что большая часть этих детских могил составляла отдельную группу в северозападной части исследованного сектора могильника, а не менее интересно и то, что эта группа детских могил находится вблизи трех могил всадников (14, 24, 26), в которых было поразительно мало мясной пищи. Головы (черепа) животных были как в могилах мужчин, женщин, подростков, так и в могилах детей. Чаще всего были найдены кости конечностей животных, но бедро было положено только в четырех могилах (9, 10, 15, 22). Как редкость в могилах были найдены лопатки и части позвоночника.

Керамика

Согласно разделению нововеской керамики, как это сделал Я. Эйсер (J. Eisner), посуда из Житавской Тони принадлежит в большей своей части к подунайскому типу. Лишь пять сосудов было иного характера; один из них был близкий пражскому типу, а остальные были сходны с грубой потисской керамикой. Сосуд из могилы 6 я приписываю к пражскому типу только по форме (т. XII, 16), иначе судя по материалу, технике обработки (ручной круг), а особенно по украшению он принадлежит к подунайскому типу. К посуде подунайского типа из Житавской Тони, как правило, принадлежат горшки меньших размеров, изготовленные на ручном, как исключение и на быстро вращающемся гончарном кругу из отмученной глины, но довольно часто и из глины смешанной с песком. Их поверхность была отделана, как правило, еще налетом тонкоотмученной глины. На большом количестве горшков нашлись признаки работы с помощью формовочных инструментов, а при моделировке посуды иногда пользовались по всей вероятности и шаблоном. Посуда хорошо обжигалась, а в ее обработке, была ли в могиле зажиточного, простолюдина или несовершеннолетнего индивидуума, не было разницы.

Устье сосудов подунайского типа обыкновенно было закругленное или косо срезанное. Горло обыкновенно было немного растворенное, а дно в большинстве ровное, однако довольно часто с мелким неправильно ограниченным углублением технического происхождения, достигающим аж краев дна. Пластическое клеймо имеется только на двух сосудах (т. XXVIII, 20; т. XXXVII, 1). Самая большая группа сосудов состоит из горшков приблизительно формы яйца. Формы бочкообразные или особенно сильно выдутые очень редки. Украшением были чаще всего различные группировки многократных волнистых и горизонтальных линий и только как исключение полоска наковки, соединенная с полосками волнистых или горизонтальных линий. Орнаменты врезывались на поверхность сосуда резцом формы гребешка. На некоторых сосудах волнистыми линиями или пояском наковки украшалась и внутренняя часть или края устья.

Подунайская керамика из Житавской Тони свидетельствует о высокой степени развития гончарного ремесла. Она представляет уже формы близкие среднеродичной керамике. В словацком Придунавье она имеет свою аналогию прежде всего в находках из нововеского могильника и из могильника, который Археологический институт САН открыл в Голярах. В близкой неаварской области городищной культуры в Словакии в своем развитии узко с нею связана ранняя поморавская керамика.

Работой иных рук, но в основе одновременными с керамикой подунайской, являются два сосуда грубой потисской керамики (т. XXII, 13; т. XXXVI, 1), и мешкообразный сосуд (т. XX, 18) изготовленные примитивным способом вручную. К ним принадлежит вероятно и грубый мешкообразный горшок из могилы 6, изготовленный на ручном кругу

(т. XII, 15) Последние два сосуда украшены уже по способу подунайской керамики.

Также большая часть обломков селищной керамики, найденной при открытии могильника, принадлежит к подунайской керамике, свидетельствует о работе тех же гончаров, которые изготовляли и керамику найденную в могилах. Часть находок очевидно связана со славянским населением, которое там жило перед основанием могильника, что доказывает и то обстоятельство, что обломки городищной керамики были найдены и в засыпке могил (ям), куда попали случайно при погребении из верхнего селищного слоя, который покрывал могильник. Естественно, что часть обломков могла попасть в засыпку и позже, т. е. во время, когда на месте уже производились погребения. Это касается главным образом больших обломков сосудов, которые были найдены в могилах (т. XI, 4, 12). Между селищными обломками есть несколько атипических черепков грубой потисской керамики.

Узкий тонкостенный кувшин (т. XXXV, 9) лишь с оговоркой можно соединять с могилкой 41, потому что он был найден над засыпкой могилы. По мнению А. Точика, кувшин напоминает дакскую керамику. Я считаю его свидетельством случайного поселения на этом месте в поздней римской эпохе.

Оружие, снаряжение и украшения

Находки в Житавской Тони, как и в нововеском могильнике, имеют особо важное значение при изучении снаряжения всадников, оружия и конской сбруи в поздней аварской эпохе. В среднем Подунавьи как будто нет больше могильников, которые бы могли дать столько находок, как упомянутые два могильника на северном берегу Дуная. К вооружению всадника принадлежит сабля или меч, дротик, стрелы и длинный нож. Короткая сабля аварского типа из могилы А (т. X, 2), незначительно изогнутая, имеет узкий клинок и короткий черешок для рукоятки. Вид однолезвийного меча из могилы 31 не соответствует его первоначальному виду (т. XXX, 7). Судя по наброску, сделанному при находке, он был 90 см длинный и имел 4,5 см широкий клинок и 14 см длинное ровное перекрестие. Своим первоначальным видом он указывает на влияние мечей западного типа. Дротики были номадские, по форме делятся на узколистые (т. XIX, 21; т. XXXIII, 17) и на формы с листом одинаково широким, который на конце сразу суживается (т. XX, 16; т. XXIV, 11). Один из дротиков имел втулку скрепленную кольцом, из которого выступал первоначально прямоугольный отросток с отверстием для гвоздика, которым дротик прикреплялся к древку. Четыре стрелы из могилы 8 не сохранились, не сохранилась и трехгранная стрела из могилы 26. Вероятно от втулок стрел остались обломки железа в могиле 10 (т. XIX, 30—33), а в могиле 31 (т. XXX, 20). Длинный нож встречается в редких случаях (т. XXIV, 10) остальные ножи были небольших размеров. Так как ножи были найдены в ветхом со-

стоянии их форму можно представить только в исключительных случаях. Первоначально они были вложены в деревянных ножнах. Пропеллерообразный предмет, который упоминается иногда в связи с укреплением ножа на поясе, был найден в могиле 15 костяной (т. XXI, 11), а в могиле 36 бронзовый (т. XXXIV, 25). Оковка такой формы, в аварской области повседневная, на юге Словакии и на север от Дуная встречается изредка. Не только орудием, но и оружием могла быть секира с треугольными отроками при отверстии и с длинным обухом (т. XV, 5), она принадлежит к типу, который по мнению Я. Эйнера вероятно развился из древнего римского образца. Орудием и оружием мог служить и широкий плотничный топор с двумя лезвиями (т. XXX, 19), форма которого узко связана с поморавским плотничим топором с одним лезвием. Он встречается и в Девинской Новой Вси, изредка и в иных могильниках аварского Подунавья, например, и в Барце, в восточной Словакии. По находках в нововеском могильнике и в Дол. Дунаевицах, Житавская Тоня является пока третьим местом, где был найден серп (т. XX, 8).

Пояс был несомненно знаком не только зажиточности, но и высшего общественного положения. Отдельные части пояса, его металлические украшения были найдены главным образом в могилах всадников, в могилах без коня — лишь в могиле 15. Описание номадского пояса, как предлагает Я. Эйнер на основании нововеских находок, в основном относится и к поясам из могильника в Житавской Тони. Он был узкий и имел 1—4 наконечника, из которых большой был на правом конце пояса, а меньшие были на боковых ремешках. Но богатый пояс в могиле 10 был без большого наконечника, который отсутствовал, например, в могиле 24, а в нарушенной могиле 26, единственный наконечник был на обратном, правом боку всадника. На левом конце пояса была бронзовая или железная пряжка, чаще всего четырехугольная (т. XVI, 9; т. XX, 9; т. XXII, 1; т. XXIV, 9; т. XXVIII, 19; т. XXXVI, 9), как исключение и овальная (т. XX, 3), ромбовидная (т. XXII, 2) или круглая (т. XXXIII, 12). В некоторых могилах пряжка не была найдена. Были ли в поясе две пряжки, одна была очевидно от нарядного пояса, а другая принадлежала вероятно нижней одежде.

Набор штампованных металлических украшений был только в поясе всадника в могиле 24. Это работа позднего византийского характера с геометрическим орнаментом (т. XXII, 9, 10). Особенно замечательна эта могила своими фаларами, тоже штампованными (т. XX, 7—10) и стремянами с высоким ушком (т. XXXIII, 15, 16). Остальные наборы металлических украшений с поясов большей частью были литые. Они относятся без исключения вероятно к позднему аварскому ремеслу и имеют аналогии в среднем Подунавье. Более частый мотив на наконечниках были вьющиеся растения (т. XVII, 7—10; т. XXII, 7, 12; т. XXVIII, 2—4; т. XXX, 1, 4, 5), потом мотив пальметы (т. XXIV, 8) или звериный (т. IX, 3; т. XII, 5, 6, 10; т. XXXVI, 4). Фон растительного мотива на некоторых позолоченных

наконечниках был штампован кружками; такой способ украшений считается техникой персидского происхождения. Дискообразные металлические части пояса делятся на украшения с лучеобразным орнаментом (т. XII, 8) и точечным украшением (т. XXVIII, 14, 15); на медальоны с грифом (т. XXI, 1—6), хищником (т. XXVIII, 13, 13a) а с симметрическими веточками (т. XXX, 14—18). Фон веточек и хищника на медальонах был тоже штампован кружками. Двойные бляшки с симметрическими веточками (т. XVII, 1—8) и сердцевидные бляшки (т. XVII, 11—13) были только в могиле 10. Особый интерес заслуживает пояс из могилы 14, а то своими бляшками с вырезанными двойными треугольниками и с большими головками заклёпок (т. XX, 1, 2, 4) и своим крестообразным наконечником (т. XX, 5). По стилю к этому же набору принадлежит и пряжка с вырезкой на тыльной пластинке из могилы 8 (т. XVI, 9) и бляшки с квадратной вырезкой и большими головками заклёпок из могилы 26 (т. XXIV, 1—4). Позднеаварский характер поясов подтверждают и мелкие металлические украшения (т. XVII, 14—16; т. XXX, 8, 9), некоторые из них употреблялись для предохранения дырок (т. XXIV, 5—7). Силем и техникой орнаментации они относятся к соответствующим наборам, как исключение есть украшения и с позолотой, штампованные кружками (т. XXX, 10—13). В некоторых поясах были найдены пронизки (т. XXII, 11; т. XXXIV, 17; т. XXXVI, 2), кружок (т. XXII, 8) и бляшки с обратным для подвешивания пояском (т. XX, 10—12).

Кроме бляшек и частей пояса было найдено при открытии костяков сравнительно мало украшений. Нашли их главным образом в могилах детей. Золотые серьги с подвеской из 3 бусин из крученной проволоки были найдены только в могиле всадника 26 (т. XXIV, 15, 16), а серьги похожего типа из гладкой бронзовой проволоки были в детской могиле 47 (т. XXXVII, 3, 4). По мнению Я. Эйнера серьги подобной формы принадлежат к памятникам, которые около 800 г. попали из аварского Подунавья на Мораву. Вероятно и обыкновенные кружки из могилы 41 были серьги (т. XXXV, 6, 7). Остальные найденные кружки (т. XXIX, 9) я считаю украшением волос. Бусы были найдены лишь три, употребляли их скорее всего как украшение волос (т. XXIX, 8; т. XXXVII, 2, 10). Две фалары из листового металла с головками грифов из детской могилы 42 (т. XXXV, 10, 11) были вероятно украшением платья на левом плече. Пока новинкой являются в аварской области на север от Дуная 2 шестибочных позолоченных украшения на косички волос из могилы 26 (т. XXIV, 13, 14) с какими обыкновенно встречаемся в более богатых могилах мужчин с литыми бронзовыми предметами. Для подобной цели служила вероятно и костяная палочка из могилы 7 (т. XIV, 2). Осколок стекла зеленожелтого цвета с рельефным ребром из детской могилы 12 (т. XXI, 18) нам напоминает стеклянный бокал эпохи великого переселения народов из сарматского могильника в Капушанах. В мелкую засыпь могилы он попал вероятно из культурного

слоя почвы, который покрывает могильник. Только изредка сохранились на некоторых бронзовых и железных предметах отпечатки тканей. Слой ткани, остатки которой были на медальоне из могилы 15 (т. XXI, 4, 5), свидетельствует, например о грубом домашнем полотне. Следы тонкой ткани сохранились на пряжке из могилы 44 (т. XXXVI, 9). В могиле 26 нашлись также обломки золотистой фольги, которые украшали скорее всего нижнюю часть одежды (т. XXIV, 12). В поясе скелетов на металлических предметах часто находим остатки кожи, очевидно остатки кожаных поясов. О камне к огниву свидетельствует кремь из могилы 10 (т. XVII, 17).

Основные части и украшения сбруи

До сих пор найденные удила были номадского типа. Я разделяю их на удила с ровными псалиями (т. XIV, 3; т. XV, 1; т. XXVI, 4; т. III, 11), с изогнутыми псалиями (т. X, 1; т. XXXIII, 13; т. XXXV, 4), и на удила с псалиями зооморфной формы (т. XIII, 1; т. XXIII, 11). Удила с ровными псалиями вероятно были самым распространенным типом в аварском Подунавьи. Удила с прогнутыми псалиями, вроде удил из Житав. Тони встречались главным образом в Мистельбахе, Катцельсдорфе и на нововеском и сирацком могильниках. Удила с зооморфными псалиями из могилы 5 были близки нововескому из могилы 402. Стремена были в могилах по двух и только как исключение в могиле 44 было одно стремя по левому боку коня. Только это стремя имело ушко в форме петли (т. XXXVI, 10) и лишь стремяна из могилы 24 имели высокие ушка (т. XXIII, 15, 16). Ушко у остальных, т. е. у большей части стремян — квадратное и отделено от верхней дуги стремени шейкой (т. X, 3, 4; т. XIII, 21, 22; т. XIV, 6, 7; т. XV, 2, 3; т. XXVI, 9, 10; т. XXXIII, 20, 21; т. XXXV, 1, 3; т. XXXVII, 12, 13). Боковые дуги стремян из могилы А и из могилы 8 обложены узкими бронзовыми полосками, а двойные жилки украшали боковые дуги стремян из могилы 24. Д. Чаллани усматривает в форме стремян из могилы 24 влияние болгарских Куртигуров и по его мнению нижняя часть стремян была переделана (т. XXIII, 15, 16). Бесспорно они являются самой поздней формой стремян с высоким ухом, которые по мнению И. Л. Ковриговой были раннеаварскими. Большая железная квадратная пряжка, связанная с укреплением седла, была первоначально наверное во всех могилах со стремянами (т. X, 11; т. XIV, 5; т. XV, 4; т. XXIII, 13; т. XXVI, 5; т. XXXV, 5). С конской сбруей, а главное с уздечкой, связаны и меньшие бронзовые пряжки, чаще всего овальные (т. XIII, 23; т. XXV, 15, 18; т. XXXI, 35), реже квадратные (т. XXVIII, 16), прямоугольные (т. XXXI, 33), или в форме трапеции (т. XXVIII, 21; т. XXXIV, 24). Некоторые из них имели гладкую или рельефную оковку. Как исключение были на уздечке и по две пряжки.

Как на нововеском могильнике, так и в Житавской Тони типическим украшением уздечки и конской сбруи вообще были фалары. Драгоценные

железные фалары из могилы 31 (т. XXXII), обложены позолоченными медными листами, своим мотивом орнамента, особенно узором гирлянды, подходят гораздо ближе к фаларам из Драсенгофена, чем к нововеским. Все три местонахождения мисковидных фалар этого типа, техника украшения которых была германская, лежат на север от Дуная. Способ украшения фалар из Драсенгофена гирляндами по мнению Х. Митша-Мэрхайма был понтийского происхождения. Три небольшие железные фалары из могилы 10 были обложены медными листами с золотой фольгой (т. XVIII, 5; т. XIX, 14, 15). По технике производства они приближаются к предыдущим. Особенно выделяются и к наиболее интересным экземплярам своего типа принадлежат и бронзовые позолоченные фалары с грифом из могилы А (т. VIII; т. IX, 5, 8). Очевидно и они принадлежат по технике производства ко времени позднеаварского художественного ремесла, что подтверждает не только мотив грифов и точечный круг в их центре, но и веточка с широкими листьями. Фалары с четырехлиственным мотивом из могилы 24 были штампованы из металлического листа тонкого как бумага и покрыты золотой фольгой (т. XXIII, 7—10). Они украшали не только переднюю но и заднюю часть сбруи. Фалары мисковидные и дискообразные чаще всего встречаются на могильнике. Они изготовлены из бронзового листа, как правило посеребренные, с гладкой или в форме розетки пуговкой в центре, которую заменяет иногда двойное дискообразное украшение (т. XIII, 26, 27; т. XIV, 8, 9; т. XX, 18—22; т. XXXVI, 11, 12), такие фалары часто были и на нововеском могильнике.

Конскую уздечку из богатой могилы 10 украшал первоначально кроме фалар и иных украшений также набор бляшек с человеческими масками, медную основу которых покрывали листы золота. До сего времени они являются единственными памятниками этого типа в аварской области и близки памятникам с дионисовскими мотивами, т. е. они являются работами позднеаварского художественного ремесла (т. XVIII, 1—4). Вырезная оковка уздечки из могилы 8 (т. XVI, 10) и из могилы 26 (т. XXV, 12—14) имеет аналогии на нововеском могильнике, где эти предметы тоже были как исключение.

Я. Эйслер допускает, при изучении нововеских находок, что иногда на лбу коня был укреплен плюмаж. В Житавской Тони были найдены в пяти могилах украшения, вероятно предназначенные для укрепления плюмажа. Нижняя часть этой конструкции была похожа на конус неправильной формы (т. XVI, 13; т. XVIII, 27, т. XXV, 4; т. XXXIII, 14), средняя часть была цилиндрическая (т. IV, 3; т. IX, 6; т. XVIII, 27; т. XXV, 4), а на верху была воронкообразная часть для вкалывания плюмажа (т. IX, 4; т. XVI, 7). Подкладка тонкого украшения для плюмажа в могиле 26 была кожаная, а средняя цилиндрическая часть — деревянная (т. XXV, 4а). Но конусообразные украшения с перышком были как исключения и на задней части сбруи (т. XIX, 13; т. XXV, 9). Плюмаж был

не только украшением коня, но намеренное, прежде всего символом высокого положения его господина. Приспособления на укрепления плюмажа были довольно частыми находками на кочевнических могильниках всадников 8—9 столетия, которые приписывают древненемецкому населению в области Сальтовской культуры, т. е. в области бывалой Лейбиды и на северном Кавказе. Формы словацких и южнорусских находок указывают на их общее происхождение. Возможно их дальнейшее развитие отражает древненемецкая оковка конусообразной формы в виде пальметы из Берегова.

Довольно редким дополнением уздечки был и бронзовый кружок, который употреблялся для разделения уздечных ремней (т. XVI, 8; т. XXV, 11; т. XXXIV, 18). Возможно, что подобное назначение имели пятиугольные и дугообразные оковки из могилы А (т. IX, 2, 7). Декоративное, а возможно, что и культовое значение имели бубенчики (т. XVIII, 8—21; т. XXXIII, 9). К уздечке принадлежали и две застёжки со щитком из могилы 26 (т. XXV, 6, 7). Возможно, что для такой же цели служила и застёжка из могилы А (т. IX, 9). Украшением уздечки и передней части сбруи были кроме того дисковидные бляшки в центре выпуклые (т. XIII, 8—20; т. XXXVI, 8) или с пуговицей посередине (т. XXXIV, 5—9), розетки (т. XIII, 5—7; т. XXVIII, 8—12, 17), полукруглые пуговицы с загнутыми краями, похожие на гайерские (т. XVIII, 22—25; т. XIX, 1—5), ажурные конусообразные пуговицы (т. XXXI, 1—21), мелкие продолговатые бляшки (т. XVIII, 30, 31; т. XIX, 7, 8; т. XXXIII, 7, 10, 16; т. XXXV, 15, 16), бляшки в форме щитка (т. XXV, 16, 17), пронизки (т. XVIII, 28; т. XXXIII, 8; т. XXXIV, 10, 11), оковки (т. XIII, 2, 25; т. XVIII, 32; т. XIX, 11, 12; т. XXV, 8, 10; т. XXXIII, 18, 19; т. XXXIV, 19) и короткие наконечники с канелюрами (т. XVIII, 33, 34; т. XIX, 9, 10). Эти последние имеют сходство с наконечниками из славянского могильника в Скалице, датированного 9—10 вв.

Как редкость в богатой могиле 26 ремни сбруи были украшены трехлопастными штампованными пуговицами с витым орнаментом из золотого листа на медном основании (т. XXIX). Самостоятельной группой украшений сбруи являются массивные подвески с ушками. Это были бляшки в форме щита с чешуйчатым орнаментом (т. XXXI, 24—32; т. XIX, 16—19), бляшки с двойной розеткой (т. XXXIV, 1—4), которые как исключение были найдены и на нововеском могильнике и продолговатые металлические украшения с ушком (т. XXVIII, 5, 6; т. XXXIV, 20, 21), какие были в четырех могилах нововеского могильника.

Для датировки могильника важное значение имеет прорезная бляшка в форме трапеции из могилы А (т. IX, 1), которая принадлежала как будто к конской сбруи. После кестельской находки Житавская Тоня является пока что вторым местонахождением бляшки такого типа в Карпатской котловине. Кестельские бляшки близкие нашим, причисляет П. Феттих к поздним изделиям наилучшего стиля, а мотивы их украшений считает близкими каролингской растительной орнаментике.

Длинные наконечники украшали как исключение и ремни уздечки. Относится это главным образом к трем наконечникам с орнаментом лилии, найденным около левой фалары в могиле 31 (т. XXX, 2, 3, 6). Наконечники с подобным орнаментом являются как бы самостоятельной группой изделий времен наивысшего расцвета аварского искусства. Вероятно к сбруе принадлежат и небольшие наконечники с эсвидным украшением из могилы 29 (т. XXVIII, 1), возможно уздечку украшала и сильно позолоченная бляшка из могилы 8 (т. XVI, 11, 11a), которая сохранилась лишь в обломках. Бляшка была штампована в форме латинского у, а в ее центре была выпуклость, окруженная двойным кружком точек.

Как из вышесказанного явствует, на конской сбруе была украшена главным образом уздечка. Меньше украшений было на передней и еще меньше на задней части сбруи.

Остальные находки. Несколько штук более менее сохранившихся скоб, употребляемых для скрепления досок в могилах, были двух типов: прямые или немного изогнутые (т. XII, 17; т. XXIII, 4, 6; т. XXVI, 1, 3, 7, 8) и в центре загнутые в тупой угол (т. XIX, 26, 27; т. XXXIII, 4), модификацией которых была скоба, загнутая дугой (т. XXVI, 2). Только как исключение в могилах были найдены железные палочки. Некоторые из них были вероятно полосатыми для изготовления псалей на удилах (т. XV, 7—21), однако более массивные пруты из могилы 24 напоминают долото (т. XXIII, 1—3).

Заключительные примечания

Судя по тому, что между вскрытыми могилами нет более-менее значительной дифференциации во времени, можно предполагать, что на месте раскопок хоронили непрерывно. Это обстоятельство, затем небольшие размеры исследованной площади и небольшое число исследованных могил — говорили бы за то, что на этом месте погребали не дольше нескольких десятилетий. В Житавской Тонии был вероятно меньший могильник. Из расположения могил, так как исследование еще не закончено, нельзя пока делать определенных заключения относительно семейного и общественного взаимоотношения погребенных. Как видно на плане, план могильника определяют могилы всадников, которыми его открытая часть делится на две половины и которым остальные могилы были приспособлены. Ряд обыкновенных могил взрослых, начиная могилкой 45 и кончая могилкой 1, в которой покоились вероятно главным образом женщины, возможно был связан с западной группой могил всадников, а три обыкновенные могилы взрослых на восточной стороне раскопок, вероятно все женские, возможно стояли в связи с восточной группой мужских могил. Нельзя исключить и возможность, что между западной и восточной группой мужских могил были определенные родовые или этнические различия, однако возможно и то, что здесь был лишь определенный промежуток времени между некото-

рыми ранними могилами из западной и поздними могилами на восточной стороне местонахождения.

Для датировки открытых могил важно определение, что на могильнике не погребали долго и то обстоятельство, что здесь до сих пор не нашлись старинные славянские могилы с трупосожжением. Находка отдельных экземпляров керамики потисской и керамики, напоминающей пражский тип, является последними памятниками древнего производства, которые в Подунавье перестают встречаться приблизительно в половине 8 века. Формы доминирующей подунайской керамики проявляются вместе с керамикой первой группы, но ее переживают. Они производились в небольшом промежутке времени. Их продолжением является ранняя поморавская керамика. На основании этого, подунайскую керамику из Житавской Тони в общих чертах можно причислить к концу ранней городищной эпохи. Типологически к древним формам этой группы принадлежит, например, сосуд из могилы 26 (т. XXVI, 6), а к поздним, например, сосуд из могилы 36 (т. XXXIV, 22). С подунайской могильной керамикой в основе родственны находки селищной городищной керамики, но часть из них, по обстоятельствам как были найдены, несомненно была связана со славянским поселением на этом месте перед основанием могильника.

Для датировки открытых могил одинаково важны наборы металлических предметов, особенно из могил всадников. Промежуток времени существования этих наборов, как обнаружилось при изучении найденных предметов, был незначительный. Типологически самым древним является инвентарь могилы 24. Стремена из него принадлежат к самым поздним формам стремян с высоким ушком. Они были изготовлены когда-то после 700 г., но так, как были переделаны, а поэтому и долго употреблялись, то можно предполагать, что в землю они попали поздно, вероятно около 750 года. С такой датировкой могилы согласуются и штампованные византийские наконечники позднего типа и остальной инвентарь могилы. Могила находилась в западной части открытой площади. Вблизи нее была открыта могила 14, судя по примитивному мешкообразному сосуду, украшенному уже по способу подунайской керамики и на основании бляшек с вырезанными треугольниками, я причисляю эту могилу тоже к древним могилам Житавской Тони. Имея ввиду находки из Сирака, я отношу ее ко второй половине 8 в. В той же части могильника лежит и могила 26, некоторыми своими металлическими предметами она близка предыдущей. Хотя сосуд из могилы я считаю одной из древнейших форм подунайской керамики из Житавской Тони, но по украшениям на косички волос, серьгам, наконечникам, бляшкам для предохранения дырок пояса — могила относится уже к периоду поздних литых бронзовых предметов и эту могилу можно причислить приблизительно ко второй половине 8 века. По времени к ней близка и могила 8, тоже найденная на западной стороне исследованного места. Она связана главным образом пряжкой с прорезным украшением и оковкой

для плюмажа. Судя по серьгам и детская могила 47, открытая тоже на западной части местонахождения, была одновременная с могилой 26.

Из могил, взрослых на восточной половине местонахождения, могилу 5, судя по наконечникам со зверным мотивом, и могилу 15 главным образом на основании небольшого наконечника с эсвидным украшением и медальона с грифом, я датировать тоже второй половиной 8 века. Самыми поздними могилами на этой половине местонахождения и вообще на целом до сего времени открытом пространстве могильника, я считаю могилу 10, 29 и 31. К ним относится и могила А, найденная как будто на западной половине местонахождения. Этими могилами заканчивается погребение на аварском могильнике в Житавской Тони. Могила 10 особенно своими малыми железными фаларами, бляшками с масками, пуговицами гаярского типа, как и оковкой для украшения плюмажа, двойной оковкой пояса и короткими наконечниками с канелюрами, прямо просится приделить ее к времени около 800 годов. В тоже время был погребен и боец 31. При датировке этой важной могилы я ссылаюсь главным образом на железные фалары типа Драсенгофского, а кроме того, особенно на набор металлических украшений пояса. Одновременно был похоронен и всадник, лежащий в могиле 29, наконечники которого по стилю и технике украшения похожи на наконечники с пояса из могилы 31. Ко времени, близкому 800 году, можно отнести и богатую могилу А, а то главным образом на основании прорезной бляшки в форме трапеции, которой кестельская аналогия считается современной с блатническими бронзовыми предметами. К группе поздних могил судя по бляшкам, а особенно по сосуду, значительно развитой формой я причисляю и могилу 36, найденную на восточной половине местонахождения. К намеченному приблизительно периоду времени относятся и обыкновенные могилы взрослых, и детские могилы, датировку которых можно обосновать лишь на керамике. Итак, на исследованной части могильника по данным сведениям начались похороны умерших около 750 года, а прекратились около 800 года. Если дальнейшими исследованиями будет открыт могильник больших размеров, приведенную датировку надо будет вероятно несколько корректировать.

Могильник является памятником населения, которое имело особенный интерес на сохранении в исправности и на охране важного дунайского брода около Житавской Тони, на пути, соединяющем Задунавье с областью Нитры и с землями, расположенными еще дальше на север. Этим населением были подданные аварского государства, которые во время владения бродом при Житавской Тони, т. е. на закате аварского могущества, представляли смесь народов, сложенную не только из групп кочевнических всадников, но, как известно, и из туземных карпатских, а прежде всего, славянских групп. Судя по значительному количеству могил всадников, по вооружению, снаряжению, погребальным обрядам как и по значительным находкам костей животных, особенно по находкам лошади-

ных костей восточного типа, большинство могил, а то прежде всего могилы всадников, я считаю принадлежащими потомкам кочевого народа. К сказанному я прибавляю, что антропологическое исследование, которое пока-что опиралось на материал неполный и плохо сохранившийся, выяснило, что здесь были типы главным образом европейские и лишь как исключение типы восточные. Более точное определение этнической принадлежности погребенных, при теперешнем положении исследований в Житавской Тони, дать нельзя.

Если могильник в Житавской Тони был небольшой, то я допускаю, что здесь покоилась дружина с членами своих семейств, которой поручили не только охрану дунайского брода, но и управление пограничной полосы, связанной с этим узлом. В основном остается правильным мнение Я. Эйслера, по которому могильник в Житавской Тони мог принадлежать аварскому гарнизону, который охранял северный берег дунайского брода у Комарно. Важность этого района только подтверждает то обстоятельство, что обыватели гарнизона Житавской Тони принадлежали к передовым членам аварской знати, о чем свидетельствуют многие из открытых могил. Гарнизон неспорно дождался времен Карла Великого. Вероятно именно с этой области проникают образцы позднего аварского художественного ремесла в долину Нитры, как о том свидетельствуют находки в Долине Кршканах, а оттуда потом на север в область Турца. Как видно, послание вооруженной дружины около дунайского брода было не только военного характера, но до известной степени экономического. Этот гарнизон был не только оборонительным и административным органом на чувствительном участке аварских границ, но наверное обеспечивал, был посредником и направлял торговые отношения между Задунавьем и краем на север от Дуная, поскольку там было аварское влияние. Находки в Житавской Тони поэтому являются частичным отражением военных основ аварского общества, на которых покоилась его всеобщая организация.

На основании обломков селищной керамики подунайской и на основании значительного количества найденной посуды того самого типа, можно предполагать, что позднеаварское население в Житавской Тони располагалось в славянской земледельческой среде и, что найденные гончарные изделия в большей своей части являются работой местных славянских старожилов. Об этом свидетельствует и находка железных земледельческих и ремесленных орудий в Житавской Тони, опубликованная Я. Эйслером, которая является одним из древнейших доказательств славянского земледелия в среднем Подунавье. Эту сторону дела будет можно объяснить после окончания исследования могильника, а особенно после открытия и исследования к могильнику принадлежащего аварского или аварославянского поселения, основоположение которого относится ко времени перед основанием могильника и которое надо искать вблизи могильника.

Наборы бляшек и украшений представляют позд-

нюю фазу аварского художественного ремесла. При их изучении определилось их близкое сходство прежде всего с подунайскими находками, а также связь некоторых памятников с южнорусскими находками, как исключение нашлись и черты византийского влияния, на некоторых самых поздних работах и черты германской техники, а также каролинского искусства. Для поздней аварской эпохи являются характерными железные изделия, главным образом номадские и только в исключительных случаях неаварского типа, имеющие связь с древним местным развитием или влиянием запада.

Могильник в Житавской Тони своим характером и инвентарем очень узко связан с могильниками в среднем Подунавье. Что касается могил всадников, особенно вооружения, снаряжения и ориентации тела, он стоит ближе всего к нововесемскому могильнику. По характеру обшивки могил досками, обрядов связанных с суевением, а особенно по наборам украшений поясов, могильник в Житавской Тони, как кажется, имеет больше всего общих черт с могильником в Дьоре, к которому и по географическому положению находится близко. Наверно найдется много общего и с могильником в Голярах на Житном острове, результаты исследования которого еще не были опубликованы. Современным с житавско-тонским могильником является и могильник в Мистельбахе со скелетами, могилы в Дол. Дунайовицах, Хевлине и в Дол. Кршканах и, наконец, могильник в Барце. Могильник имеет также много общего, например, и с могильниками в Мошонской области и с могильниками в Üllő и Kiskörös, подтверждалась его общность и с самыми поздними находками в Keszthely и с гаярской находкой.

К познаниям, которые Э. Влчек приобрел из скромных антропологических находок, я бы прибавил, что особенно большое число детских могил в сравнении с могилами взрослых показывает высокий процент смертности у детей. Э. Влчек по исследованию остатков 17 детских костяков определил, что возраст 13 индивидуумов был ниже семи лет. К этим детским могилам на основании археологических данных я бы прибавил наименьше еще пять могил.

Исследование в Житавской Тони принесло также и многочисленные свидетельства о скотоводстве, особенно о разведении лошадей, овец и скота. Приобретенный при раскопках материал также свидетельствует о высокой степени развития гончарного производства, кузнечного ремесла, плотничества, художественного ремесла, выработки кожи и ткацкого производства. Земледелие подтверждено пока лишь находкой серпа. Если на основании селищных находок мы допускаем, что аварский лагерь был основан среди славянских поселений, то можно предполагать, что не только гончарные, но и некоторые иные изделия, найденные в могилах, являются работой старожилов.

Значительная имущественная и общественная разница видна не только при сравнении могил всадников и неавсадников, но и между могилами

самых всадников. Мужчины, которым в дружине принадлежало ведущее место, были вооружены, имели дорогой пояс, коня с богатой сбруей. И сама постройка и отделка могил была лучшей. Могилы А, 10, 26, 31 можно считать могилами вельмож. В последнем, самом богатом из них покоились вероятно остатки главы местной дружины. Заслуживает внимания, что вооружение из одной могилы — плотничный топор, меч — было неаварское, неаварская была и техника орнаментации на драгоценных фаларах из могилы. Могилы, в которых покоились женщины, были поразительно просты, а также простые были в большей части и могилы детей.

Описать подробнее и дорисовать общественную и экономическую структуру бывалого позднеаварского пограничного лагеря в профиле истории Подунавья и установить связь со славянскими осадками этого места является задачей будущего исследования в Житавской Тони. Охранные раскопки в Житавской Тони в теперешней стадии я считаю в основном одной работой для свода находок из аварского Подунавья. Важность могильника для решения аварско-славянского вопроса подчеркивают в особенности находки славянской селищной керамики.

Перевел И. Мельников

Объяснение таблиц

Табл. I. Житавская Тонь. Открытие аварского могильника. Рис. 1. Вид с севера. Рис. 2. Вид с югозапада.

Табл. II. Рис. 1. и 2. Могила 15.

Табл. III. Рис. 1. Обыкновенная могила 11. Рис. 2. Могила всадника 36. Рис. 3. Обыкновенная могила I. Рис. 4. Череп найденный у ног в могиле 6.

Табл. IV. Рис. 1. Кости животных из засыпки могилы X. Рис. 2. Западная часть могилы всадника 5. Рис. 3. Украшения уздечки в могиле 26. Рис. 4. Могила всадника 7.

Табл. V. Рис. 1. Могила всадника 26. Рис. 2. Могила всадника 31.

Табл. VI. Рис. 1. Могила всадника 24. Рис. 2. Могила всадника 44.

Табл. VII. Рис. 1. Детская могила 16. Рис. 2. Детская могила 42. Рис. 3. Детская могила 12.

Табл. VIII. Фалара с уздечки из могилы А (ш. 62 мм). № 9736. Словацкий музей в Братиславе.

Табл. IX. Могила А. № 1 (д. 31 мм), № 2 (д. 35 мм), № 3 (д. 25 мм), № 4 (д. 32 мм), № 5 (диаметр 62 мм), № 6 (диаметр 20 мм), № 7 (д. 35 мм), № 8 (диаметр 34 мм), № 9 (д. 37 мм). № 1: 9740, № 2: 9741, № 3: 9737, № 4: 9742, № 5: 9736, № 6: 9744, № 7: 9738, № 8: 9739, № 9: 9743. Словацкий музей в Братиславе.

Табл. X. Могила А. № 1 (части удила д. 113 и 115 мм, более сохранившаяся псалия д. 115 мм), № 2 (д. 78 мм), № 3 (в. 158 мм), № 4 (в. 145 мм), № 5 (д. 120 мм), № 6 (д. 107 мм), № 7 (д. 90 мм), № 8 (д. 76 мм), № 9 (д. 119 мм), № 10 (д. 120 мм), № 11 (д. 42 мм). № 1: 9753, № 2: 9754, № 3: 9745, № 4: 9755, № 5: 9747, № 6: 9750, № 7: 9749, № 8:

9751, № 9: 9746, № 10: 9748, № 11: 9752. Словацкий музей в Братиславе.

Табл. XI. № 1—5 могила 1, № 6—8 могила 2, № 9—12 могила 4, № 5 (в. 135 мм), № 8 (в. 121 мм), № 11 (в. 124 мм). № 1: 1977, № 2: 1973, № 3: 1978, № 4: 1972, № 5: 1974, № 6: 2662, № 7: 1982, № 8: 1985, № 9: 1987, № 10: 5852, № 11: 1988, № 12: 1986. Словацкий национальный музей в Мартине.

Табл. XII. № 1—12 могила 5, № 13—17 могила 6. № 1—3 (д. 18—19 мм), № 5, 6 (д. 22 мм), № 7 (д. 162,5 мм), № 8 (диаметр 21 мм), № 9 (д. 19 мм), № 10 (д. 76 мм), № 11 (в. 130 мм), № 12 (д. 41,5 мм), № 14 (рост 113 мм), № 15 (в. 183 мм), № 16 (в. 156 мм), № 17 (96 мм). № 1: 1993, № 2: 1994, № 3: 1995, № 4: 1991, № 5: 2005, № 6: 2006, № 7: 1999, № 8: 2014, № 9: 2029, № 10: 1992, № 11: 2000, № 12: 1996, № 13: 2030, № 14: 2033, № 15: 2035, № 16: 2034, № 17: 2032. Словацкий национальный музей в Мартине.

Табл. XIII. Могила 5. № 1 (д. 97 мм), № 5—7 (ш. 18 мм), № 8—20 (ш. 19—20 мм), № 21 (в. 184 мм), № 25 (д. 15 мм), № 26, 27 (сред. 74 мм). № 1: 2004, № 2: 2020, № 3: 2018, № 4: 2017, № 5: 2016, № 6: 2027, № 7: 2028, № 8: 2001, № 9: 2002, № 10: 2007, № 11: 2008, № 12: 2009, № 13: 2010, № 14: 2011, № 15: 2021, № 16: 2022, № 17: 2023, № 18: 2024, № 19: 2025, № 20: 2026, № 21: 1997, № 22: 1998, № 23: 2015, № 24: 2019, № 25: 2012, № 26: 2003, № 27: 2013. Словацкий национальный музей в Мартине.

Табл. XIV. № 1 могила 6, № 2—9: могила 7. № 2 (д. 80 мм), № 4 (в. 89,5), № 5 (д. 51,5 мм), № 7 (в. 116 мм), № 8 (сред. 83 мм). № 1: 2031, № 2: 2044, № 3: 2038, № 4: 2039, № 5: 2040, № 6: 2043, № 7: 2041, № 8: 2036, № 9: 2037. Словацкий национальный музей.

Табл. XV. Могила 8. № 1 (д. 256,5 мм), № 3 (в. 149 мм), № 5 (д. 205 мм), № 6 (д. 76,5 мм), № 7—21 (из сохранившихся палочек размеры самой короткой 128 мм, самой длинной 239,5 мм). № 1: 2049, № 2: 2087, № 3: 2086, № 4: 2048, № 5: 2045, № 6: 2046, № 7: 2057, № 8: 2058, № 9: 2059, № 10: 2060, № 11: 2056, № 12: 2061, № 13: 2062, № 14: 2063, № 15: 2064, № 16: 2053, № 17: 2050, № 18: 2052, № 19: 2051, № 20: 2054, № 21: 2055. Словацкий национальный музей в Мартине.

Табл. XVI. Могила 8. № 6 (д. 25 мм), № 7 (в. 30 мм), № 8 (средн. 17 мм), № 9 (д. 74 мм), № 10 (ш. 38,5 мм). № 1: 2069, № 2: 2070, № 3: 2068, № 4: 2067, № 5: 2066, № 6: 2076, № 7: 2072, № 8: 2075, № 9: 2085, № 10: 2084, № 11: 2071, № 12: 2077, № 13: 2083, № 14: 2078, № 15: 2079, № 16: 2080, № 17: 2081, № 18: 2082, № 19: 2074, № 20: 2073. Словацкий национальный музей в Мартине.

Табл. XVII. Могила 10. № 1—6 (д. 47,5 мм), № 7—10 (д. 59—60 мм), № 11—13 (д. 32,5 мм), № 14—16 (ш. 17 мм), № 17 (ш. 20 мм), № 21 (в. 128 мм). № 1: 2182, № 2: 2186, № 3: 2163, № 4: 2157, № 5: 2156, № 6: 2158, № 7: 2185, № 8: 2166, № 9: 2153, № 10: 2159, № 11: 2154, № 12: 2155, № 13: 2162, № 14: 2188, № 15: 2183, № 16: 2184, № 17: 2181, № 18: 2191, № 19: 2089, № 20: 2090, № 21: 2191. Словацкий национальный музей в Мартине.

Табл. XVIII. Могила 10. № 1—3 (ш. 40 мм), № 4 (д. 65 мм), № 5 (ш. 50 мм), № 6 (средн. 19 мм), № 7 (д. 29 мм), № 8—21 (в. 26 мм), № 22—25 (диаметр 17—18 мм), № 27 (д. 60,5 мм), № 28 (д. 26 мм), № 29 (некоторые бляшки д. 33 мм), № 30, 31 (д. 19 мм), № 32 (д. 22 мм), № 33, 34 (д. 21,5 мм), № 1: 2123, № 2: 2124, № 3: 2125, № 4: 2107, № 5: 2103, № 6: 2110, № 7: 2108, № 8—15: 2126—2133, № 16—21: 2134—2139, № 22—25: 2116—2119, № 26: 2120, № 27: 2106, № 28: 2115, № 29: 2121, № 30: 2113, № 31: 2114, № 32: 2109, № 33: 2111, № 34: 2112. Словацкий национальный музей в Мартине.

Табл. XIX. Могила 10. № 1—6 (диаметр 17—18 мм), № 7, 8 (д. 19 мм), № 9, 10 (д. 22 мм), № 11 (д. 21 мм), № 13 (в. 12,5 мм), № 14 (диаметр 46,5 мм), № 15 (диаметр 51 мм), № 16—19 (д. 32,5 мм), № 21 (рост. 301 мм), № 25 (д. 110 мм), № 26 (рост. 127 мм), № 27 (рост. 147 мм). № 1—4: 2141—2144, № 5—6: 2101—2102, № 7: 2146, № 8: 2147, № 9: 2148, № 10: 2149, № 11: 2152, № 12: 2100, № 13: 2169, № 14: 2104, № 15: 2140, № 16: 2164, № 17: 2165, № 18: 2167, № 19: 2168, № 20: 2093, № 21: 2098, № 22: 2170, № 23: 2178, № 24: 2171, № 25: 2177, № 26: 2096, № 27: 2094, № 28: 2097, № 29: 2099, № 30—33: 2172—2175. Словацкий национальный музей в Мартине.

Табл. XX. Могила 14. № 1 (д. 33 мм), № 2 (д. 35 мм), № 3 (д. 33 мм), № 4 (д. 38 мм), № 5 (д. 32,5 мм), № 6 (колючко с диаметром 16 мм), № 7 (д. 18 мм), № 10—12 (д. 30,5—31 мм), № 13, 14 (диаметр 25 мм), № 16 (д. 232,5 мм), № 17 (средн. раз. 54 мм), № 18 (в. 94 мм), № 20 (средн. диам. 62,5 мм), № 21 (диам. 50,5 мм), № 22 (диам. 56 мм). № 1: 2216, № 2: 2214, № 3: 2205, № 4: 2212, № 5: 2200, № 6: 2213, № 7: 2215, № 8: 2208, № 9: 2206, № 10: 2220, № 11: 2211, № 12: 2210, № 13: 2202, № 14: 2218, № 15: 2219, № 16: 2203, № 17: 2201, № 18: 2204, № 19: 2217, № 20: 2198, № 21: 2199, № 22: 2197. Словацкий национальный музей в Мартине.

Табл. XXI. № 1—14 могила 15, № 15, 16 могила 9, № 17 могила 11, № 18, 19 могила 12, № 20, 21 могила 16. № 1—6 (диам. 23 мм), № 7 (д. 112 мм), № 8 (д. 21,5 мм), № 9, 10 (д. 20 мм), № 11 (д. 65,5 мм), № 12 (д. 78 мм), № 13, 16 (в. 136 мм), № 17 (в. 114 мм), № 19 (в. 88 мм), № 21 (в. 141 мм). № 1—6: 2222—2227, № 7: 2221, № 8—10: 2228—2230, № 11: 2234, № 12: 2232, № 13: 2235, № 14: 2231, № 15: 2663, № 16: 2088, № 17: 2193, № 18: 2194, № 19: 2195, № 20: 2237, № 21: 2236. Словацкий национальный музей в Мартине.

Табл. XXII. № 1—12 могила 34, № 13 могила 13, № 14, 15 могила 17, № 16, 17 могила 21, № 18 могила 22, № 19—21 могила 23. № 1, 2 (д. 27,5 мм), № 4 (ш. 16,5 мм), № 5—7 (диам. 14—15 мм), № 8 (диам. 22,5 мм), № 10 (д. 27,5 мм), № 12 (в. 156 мм), № 13 (в. 154,5 мм), № 14 (д. 100 мм), № 15 (в. сса 13 см), № 17 (в. 110 мм), № 18 (в. 151 мм), № 19 (д. 79,5 мм), № 20 (д. сса 102 мм), № 21 (в. 117 мм). № 1: 2273, № 2: 2272, № 3: 2264, № 4: 2269, № 5: 2262, № 6: 2261, № 7: 2259, № 8: 2270, № 9: 2258, № 10: 2260, № 11: 2664, № 12: 2277, № 13: 2169, № 14: 2240, № 15: 2239, № 16: 2243, № 17: 2242,

№ 18: 2245, № 19: 2247, № 20: 2248, № 21: 2246. Словацкий национальный музей в Мартине.

Табл. XXIII. Могила 24. № 1 (д. 123,5 мм), № 2 (д. 117,5 мм), № 3 (д. 85 мм), № 4 (д. 76 мм), № 5 (раст. 77 мм), № 6 (раст. 92 мм), № 7—10 (диам. 32 мм), № 11 (д. 220 мм), № 12 (раст. сса 95 мм), № 13 (ш. 50 мм), № 14 (д. 24 мм), № 15, 16 (в. 178 мм), № 17 (д. 238 мм), № 18 (раст. 104 мм). № 1: 2278, № 2: 2290, № 3: 2287, № 4: 2293, № 5: 2279, № 6: 2291, № 7: 2253, № 8: 2286, № 9: 2257, № 10: 2251, № 11: 2281, № 12: 2289, № 13: 2292, № 14: 2254, № 15: 2283, № 16: 2282, № 17: 2250, № 18: 2288. Словацкий национальный музей в Мартине.

Табл. XXIV. Могила 26. № 1—4 (д. 46—47 мм), № 5—7 (ш. 23 мм), № 8 (д. 34 мм), № 9 (д. 32 мм), № 10 (д. 242 мм), № 11 (д. 89 мм), № 13, 14 (д. 58,59 мм), № 15, 16 (в. 23 мм). № 1—4: 2356—2359, № 5—7: 2360—2362, № 8: 2355, № 9: 2354, № 10: 2363, № 11: 2313, № 12: 2405, № 13: 2412, № 14: 2413, № 15: 2369, № 16: 2370. Словацкий национальный музей в Мартине.

Табл. XXV. Могила 26. № 1 (д. 29 мм), № 2, 3 (диам. 10 мм), № 5 (диам. 12 мм), № 6 (д. 29 мм), № 7 (д. 24 мм), № 8 (д. 21 мм), № 9 (в. 29 мм), № 10 (д. 21,5 мм), № 11 (диам. 45,5 мм), № 12, 13 (ш. 33 мм), № 14 (д. 66,5 мм), № 15 (д. 37,5 мм), № 16 (ш. 17 мм), № 17 (ш. 18,5 мм), № 18 (д. 37,5 мм). № 1: 2333, № 2: 2373, № 3: 2374, № 4: 2305, № 5: 2317, № 6: 2377, № 7: 2378, № 8: 2411, № 9: 2316, № 10: 2352, № 11: 2367, № 12: 2298, № 13: 2297, № 14: 2296, № 15: 2379, № 16: 2372, № 17: 2371, № 18: 2351. Словацкий национальный музей в Мартине.

Табл. XXVI. Могила 26. № 1 (раст. 105 мм), № 2 (раст. 159 мм), № 3 (раст. 114 мм), № 4 (д. 189 мм), № 5 (ш. 56 мм), № 6 (в. 145 мм), № 7 (раст. 93 мм), № 8 (раст. 117 мм), № 9, 10 (в. 170 мм). № 1: 2309, № 2: 2346, № 3: 2415, № 4: 2417, № 5: 2364, № 6: 2353, № 7: 2409, № 8: 2408, № 9: 2365, № 10: 2368. Словацкий национальный музей в Мартине.

Табл. XXVII. Могила 26. 54 пуговицы 17 мм ш. Первый ряд: 2300—2302, 2326, 2328, 2329. Второй ряд: 2303, 2304, 2306, 2330—2332. Третий ряд: 2307, 2314, 2315, 2334—2336. Четвертый ряд: 2320—2322, 2337, 2339, 2342. Пятый ряд: 2323—2325, 2343, 2344, 2348. Шестой ряд: 2391—2393, 2346, 2380, 2381. Седьмой ряд: 2394—2396, 2382—2384. Восьмой ряд: 2397—2399, 2385—2387. Девятый ряд: 2400—2401, 2416, 2388, 2389, 2390. Словацкий национальный музей в Мартине.

Табл. XXVIII. Могила 29. № 1 (д. 29 мм), № 2, 3 (д. 42 мм), № 4 (д. 91 мм), № 5, 6 (ш. 34 мм), № 7 (д. 25 мм), № 8—12 (диам. 18 мм), № 13 (диаметр 24 мм), № 14, 15 (диаметр 22 мм), № 16 (ш. 22 мм), № 17 (диаметр 18 мм), № 19 (д. 37 мм), № 20 (в. 123 мм), № 21 (д. 30 мм). № 1: 2433, № 2: 2435, № 3: 2440, № 4: 2429, № 5: 2434, № 6: 2442, № 7: 2425, № 8: 2432, № 9: 2427, № 10: 2437, № 11: 2443, № 12: 2424, № 13: 2428, № 14: 2431, № 15: 2436, № 16: 2441, № 17: 2438, № 18: 2444, № 19: 2448, № 20: 2449, № 21: 2426. Словацкий национальный музей в Мартине.

Табл. XXIX. № 1 могила 28, № 2 могила 35, № 3 могила 33, № 4, 5 могила 37, № 6 могила 20, № 7—10 могила 27, № 11 могила 25. № 1 (в. 90 мм), № 2 (в. 91 мм), № 3 (в. 131 мм), № 4 (в. 157 мм), № 6 (в. 127 мм), № 7 (в. 108 мм), № 8 (д. 11 мм), № 9 (диам. 18,5 мм), № 10 (д. 39,5 мм), № 11 (в. 124 мм). № 1: 2423, № 2: 2570, № 3: 2567, № 4: 2608, № 5: 2609, № 6: 2241, № 7: 2419, № 8: 2422, № 9: 2420, № 10: 2421, № 11: 2295. Словацкий национальный музей в Мартине.

Табл. XXX. Могила 31. № 1 (д. 92 мм), № 2, 3 (д. 42 мм), № 4, 5 (д. 36,5 мм), № 6 (д. 32 мм), № 7 (д. 814 мм), № 8, 9 (ш. 23,5 мм), № 10—13 (ш. 12,5—15 мм), № 14—18 (диаметр 22—23,5 мм), № 19 (д. 90 мм), № 21 (в. 119 мм). № 1: 2460, № 2: 2470, № 3: 2486, № 4: 2529, № 5: 2537, № 6: 2490, № 7: 2466, № 8: 2453, № 9: 2454, № 10: 2542, № 11: 2508, № 12: 2543, № 13: 2544, № 14: 2458, № 15: 2455, № 16: 2459, № 17: 2456, № 18: 2457, № 19: 2463, № 20: 2545, № 21: 2563. Словацкий национальный музей в Мартине.

Табл. XXXI. Могила 31. № 1—21 (диаметр 21—22 мм), № 22 (ш. 20 мм), № 23 (ш. 21 мм), № 24—32 (в. 32—33 мм), № 33 (д. 30,5 мм), № 34 (ш. 20,5 мм), № 35 (ш. 28 мм), № 36 (раст. 22 мм). № 1: 2493, № 2: 2494, № 3: 2497, № 4: 2513, № 5: 2514, № 6: 2518, № 7: 2498, № 8: 2499, № 9: 2502, № 10: 2519, № 11: 2520, № 12: 2525, № 13: 2503, № 14: 2505, № 15: 2506, № 16: 2526, № 17: 2540, № 18: 2564, № 19: 2511, № 20: 2508, № 21: 2510, № 22: 2484, № 23: 2485, № 24: 2469, № 25: 2474, № 26: 2478, № 27: 2468, № 28: 2473, № 29: 2477, № 30: 2480, № 31: 2481, № 32: 2491, № 33: 2565, № 34: 2533, № 35: 2515, № 36: 2492. Словацкий национальный музей в Мартине.

Табл. XXXII. Более сохранившаяся фалара в могиле 31. Диаметр сса 139 мм. № 2528. Словацкий национальный музей в Мартине.

Табл. XXXIII. Могила 31. № 4 (раст. 135 мм), № 6 (д. 25 мм), № 7 (д. 16 мм), № 8 (д. 26 мм), № 9 (в. 33 мм), № 10 (д. 16 мм), № 11 (д. 131 мм), № 12 (раст. 38 мм), № 13 (д. 233 мм), № 16 (д. 18 мм), № 17 (ш. 26 мм), № 18 (д. 26,5 мм), № 19 (ш. 21 мм), № 20, 21 (178 мм). № 1: 2451, № 2: 2532, № 3: 2452, № 4: 2549, № 5: 2476, № 6: 2488, № 7: 2487, № 8: 2489, № 9: 2507, № 10: 2509, № 11: 2548, № 12: 2566, № 13: 2527, № 14: 2534, № 15: 2539, № 16: 2516, № 17: 2471, № 18: 2504, № 19: 2521, № 20: 2475, № 21: 2557. Словацкий национальный музей в Мартине.

Табл. XXXIV. Могила 36. № 1—4 (д. 44 мм),

№ 5—9 (диаметр 19 мм), № 10 (д. 17,5 мм), № 11 (д. 16,5 мм), № 12 (диаметр 30 мм), № 13 (д. 39 мм), № 14 (д. 33 мм), № 15 (д. 16 мм), № 16 (д. 14 мм), № 17 (д. 20 мм), № 18 (диаметр 29 мм), № 19 (ш. 17 мм), № 20, 21 (д. 38 мм), № 22 (в. 125 мм), № 23 (д. 13 мм), № 24 (д. 32 мм), № 25 (д. 85 мм). № 1: 2579, № 2: 2589, № 3: 2580, № 4: 2590, № 5: 2583, № 6: 2593, № 7: 2594, № 8: 2591, № 9: 2592, № 10: 2582, № 11: 2595, № 12: 2585, № 13: 2597, № 14: 2600, № 15: 2576, № 16: 2581, № 17: 2607, № 18: 2587, № 19: 2577, № 20: 2584, № 21: 2599, № 22: 2571, № 23: 2605, № 24: 2576, № 25: 2598. Словацкий национальный музей в Мартине.

Табл. XXXV. № 1—5 могила 36, № 6—9 могила 41, № 10—12 могила 42. № 1, 3 (д. 186 мм), № 4 (д. 190 мм, растяжение псалии 155 мм), № 5 (ш. 51 мм), № 6, 7 (диаметр 16,5 мм), № 8 (в. 126 мм), № 9 (в. 244 мм), № 10 (диаметр сса 43 мм), № 12 (в. 123 мм). № 1: 2572, № 2: 2601, № 3: 2596, № 4: 2586, № 5: 2606, № 6: 2612, № 7: 2613, № 8: 2614, № 9: 2611, № 10: 2616, № 11: 2617, № 12: 2615. Словацкий национальный музей в Мартине.

Табл. XXXVI. № 1 могила 40, № 2—5 могила 43, № 6—12 могила 44. № 1 (в. 131 мм), № 2 (д. 18,5 мм), № 3 (в. 118 мм), № 4 (д. 28,5 мм), № 6 (в. 135 мм), № 7 (диаметр 24 мм), № 8 (диам. 22 мм), № 11 (диаметр 83 мм), № 12 (диаметр 60 мм). № 1: 2610, № 2: 2620, № 3: 2621, № 4: 2619, № 5: 2618, № 6: 2624, № 7: 2633, № 8: 2629, № 9: 2623, № 10: 2627, № 11: 2626, № 12: 2625. Словацкий национальный музей в Мартине.

Табл. XXXVII. № 1—4 могила 42, № 5—10 могила 45, № 11—14 могила 41. № 1 (в. 144 мм), № 2 (диаметр 8 мм), № 3, 4 (диаметр 23 мм), № 5 (растяжение 112 мм), № 6 (растяжение 94 мм), № 7 (растяжение 40 мм), № 8 (растяжение 82 мм), № 10 (д. 19 мм), № 11 (д. сохранившегося удила 123 мм), № 12 (в. 178 мм), № 13 (в. 176,5 мм), № 14 (в. 120 мм). № 1: 2646, № 2: 2649, № 3: 2647, № 4: 2648, № 5: 2635, № 6: 2636, № 7: 2634, № 8: 2642, № 9: 2644, № 10: 2643, № 11: 2640. Словацкий национальный музей в Мартине.

Табл. XXXVIII. Подъемные находки на могильнике а в его окрестностях. № 2 (в. 111 мм), № 5 (диаметр 17 мм), № 10 (в. 120 мм), № 11 (в. 107 мм), № 12 (в. 121 мм). № 1: 1962, № 2: 2650, № 3: 1961, № 4: 1967, № 5: 2660, № 6: 1968, № 7: 1971, № 8: 1965, № 9: 1966, № 10: 1960, № 11: 1970, № 12: 1969. Словацкий национальный музей в Мартине.

Перевел И. Мельников

Ein Gräberfeld aus der späten Awarenzeit in Žitavská TŇ in der Slowakei

Vojtech Budinský-Krička

Einleitung: Das Gräberfeld in Žitavská TŇ erstreckt sich bei dem Zusammenfluss der Žitava mit der Donau, östlich der Mündung des nördlichen Donauarmes, also im Gebiete der wichtigen Uebergänge von Komárno. Es wurde im Jahre 1937 bei Kiesgewinnung und bei der Anlegung eines Weingartens entdeckt (Bild 1, Taf. I). Der Fundort liegt etwa 1 km östlich von Radvaň nad Dunajom (Bez. Hurbanovo), in wessen Kataster Žitavská TŇ gehört. Die ersten an der Stelle geretteten Funde (Grab A) wurden im Slowakischen Museum in Bratislava aufbewahrt. Bei den Rettungsforschungen des Tschechoslowakischen Archäologischen Instituts im Jahre 1937 wurden zusammen 52 Gräber abgedeckt, von denen drei spätlatènezeitlich und die übrigen awarisch waren. Sowohl in der oberen Kulturschicht, welche das Gräberfeld bedeckt, als auch in der Ausfüllung der Grabgruben, stiess man auf Fragmente von Siedlungskeramik, kannelierte (Badener) Latène- und Burgwallkeramik, von denen die Letzten am häufigsten vorgekommen sind. Die Funde von den Forschungen wurden im Slowakischen Nationalmuseum in Martin deponiert, wo sie grösstenteils erhalten blieben (Inv. Nr. Dep. 1960—2666). Der Inhalt der Latène-Brandgräber wurde bereits veröffentlicht. Diese Arbeit beinhaltet die Ergebnisse, welche die Abdeckung der Awarengräber brachte. Die Bearbeitung der anthropologischen Funde hat E. Vlček übernommen und er veröffentlicht die Ergebnisse seines Studiums im vorliegenden Jahrgange der „Slovenská archeológia“. Die Erkenntnisse, welche die Untersuchung der faunistischen Reste des Gräberfeldes brachte, sind in demselben Jahrgange der „Slovenská archeológia“ von R. Musil publiziert. Die Ergebnisse der Kohlen-Analyse werden in einem besonderen Bericht von J. Slavíková gebracht.

Das Gräberfeld liegt an der Grenze des Inundationsgebietes, am Rande einer Terrasse, die mässig zum Donauufer geneigt ist. Die Forschungen sind nicht beendet. Mit dem Fortsetzen des Gräberfeldes wird hauptsächlich westwärts gerechnet.

Bestattungssitten. Die abgedeckten Gräber waren ausnahmslos Skelettgräber und waren verhältnismässig dicht verteilt. Die Gräber der Erwachsenen erstreckten sich sozusagen in sechs ungleichmässigen Reihen, beiläufig von Norden nach Süden und die Kindergräber lagen grösstenteils zwischen diesen. Die Reitergräber

bildeten zwei Gruppen, zwischen denen sich eine Reihe von einfachen Gräbern der Erwachsenen erstreckte, deren weitere Reihe die südliche Grenze des Gräberfeldes verfolgte. Die Gräber der Erwachsenen waren stellenweise sozusagen schachbrettmässig verteilt.

Die Zahl der abgedeckten und zerstörten Gräber wird im ganzen auf 55 geschätzt. Von diesen gehörten 31 Jugendlichen, 22 Erwachsenen und 2 Individuen unbekannten Alters. Auf Grund anthropologischer und archäologischer Untersuchungen wurden 15 Gräber mit männlichen Individuen festgestellt. Die einfachen Gräber der Erwachsenen haben wahrscheinlich überwiegend Frauen gehört. Der Körper war am häufigsten mit dem Kopfe nach OOS und den Beinen nach WNW gelegt, in kleinerer Zahl mit dem Kopfe nach O, Beinen nach W, oder auch mit dem Kopfe nach NO, Beinen nach SW und nur ausnahmsweise mit dem Kopfe nach SO und Beinen nach NW. Was die Lage des Körpers betrifft, steht das Gräberfeld im Donaulande dem aus Nová Ves am nächsten.

Die Reitergräber unterscheiden sich von den übrigen nicht bloss durch die Ausmasse, und Ausstattung sondern auch durch die Zurechtmachung. Die Gräber ohne Pferd bestatteter Erwachsenen waren schmaler und einfacher und die Kindergräber waren in der Regel klein und oft sehr seicht. Der Grundriss der Reitergräber war in der Regel rechteckig, die Gräber der Erwachsenen ohne Pferd hatten am öftesten eine ovale Mündung und die Kindergräber waren überwiegend rechteckig oder trapezförmig. Das grösste Reitergrab war 355 cm l., 238 cm br. und 250 cm t. und das kleinste 253 cm l., 174 cm br. und 185 cm t. Von den Gräbern der Erwachsenen ohne Pferd war das grösste 360 cm l., 250 cm br. und 240 cm t. und das kleinste 208 cm l., 120 cm br. und 194 cm t. und von den Gräbern der Jugendlichen war das grösste 180 cm l., 125 cm br. und 120 cm t.

In der Ausfüllung der Gräber stiess man vereinzelt auf Kohlenhäufchen und Feuerspuren. Die dunklen Stellen in der Ausfüllung der Gräber waren eher Merkmale von nachträglichem Öffnen der Gräber, als eine Stelle wo Feuer brannte. In mehreren Gräbern der Erwachsenen, vor allem in Reitergräbern, wurde Holzbelag festgestellt. Die Spuren dieser rechteckigen Umzäunungen von einer mindesten Grösse 240×137 cm und Maximalgrösse 255×157 cm, zeichneten sich als 1–6 cm breite schwarze Streifen feinen Kohlen-

staubes. Die Bretter des Belages wurden in einigen Fällen durch Klammern verbunden, in anderen Fällen wurden sie ohne diese zusammengelegt. In drei Gräbern hatte der Holzbelag auch Pfahlkonstruktion. Die Seitenwände des Belages betrug eine Höhe von 29, höchstens 45 cm und bildeten einen Rahmen mit entweder senkrechten, oder muldenförmig nach unten oder oben verschälerten Wänden. Diese Särge hatten kaum eine Zimmerwerk-Konstruktion. In einem Falle (Grab Nr. 5) wurde der Boden des Grabes entlang der längeren Seite der Grube nur durch zwei Bretter zurechtgemacht. Die obere Decke des Belages wurde zwar nicht festgestellt, aber nach den Analogien von Devínska Nová Ves kann man diese auch in Žitavská Tůň voraussetzen. Ausnahmsweise war der Körper des Kriegers im Grabe 24 durch ein Querbrett von seinem Pferde getrennt und durch eine besondere Umzäunung im Grabe Nr. 31. Laut dem, dass die Kohlenstreifen im Grabe 44 auffallend dünn und gebogen waren (1–2 cm), war sein Boden vielleicht mit Baumrinde ausgelegt. Am Boden der Gräber der Erwachsenen stieß man oft auf eine schwarze Schicht, die mit dem Boden zusammenhing, eventuell auch mit der eingestürzten Decke des Holzbelages. Aber im Grabe Nr. 2 und Nr. 29, nach den leicht abgebrannten Knochen zu urteilen, kann man zwei Zusammenhänge voraussetzen: entweder Feuer, welches am Boden der Grube vor der Bestattung angezündet wurde, oder das Bestreuen des Körpers mit heisser Asche. Dies bezieht sich auch auf das Kindergrab Nr. 23, dessen Boden durch eine zusammenhängende schwarze Schicht mit Kohlen und Knochen, die ebenfalls leicht abgebrannt waren, bedeckt war.

Die spärlichen Reste der Kinderskellette, soweit sie überhaupt erhalten blieben, waren grösstenteils in normaler Lage. Von 28 Kindergräbern war das Gefäss in 17 Gräbern eine Beigabe und lag am öftesten in der rechten unteren Ecke der Grube, oder beim rechten Bein. Eine häufige Beigabe waren auch Fleischreste. Vereinzelt kleine Bronzeringe, Ohrgehänge und Scheiben, kleine Perlen, ein Glasfragment und nur drei kleine Messer sind die übrigen Funde von Kindergräbern.

Die Ausstattung erwachsener Individuen, die ohne Pferd bestattet wurden, war ebenfalls einfach. Der Körper ruhte ursprünglich ausgestreckt, in Rückenlage. Von neun Gräbern war in fünf je ein Gefäss und nur ausnahmsweise waren im Grabe Nr. 6 zwei Gefässe. Nur ein Gefäss ruhte vor den Beinen, die übrigen befanden sich in der rechten unteren Ecke. Eine übliche Beigabe der Gräber war auch Fleischnahrung. Nur in einem Grabe war ein Eisenmesser (Grab Nr. 17). Eine

gläserne Perle und eine Bronzebeschlag-Garnitur vom Gürtel (Grab Nr. 15) bilden die übrigen Funde der Gräber der Erwachsenen ohne Pferd. Nach der anthropologischen Feststellung ruhte in vier Gräbern eine Frau (Grab Nr. 1, 4, 6, 11) und in einem ein Mann (Grab Nr. 15).

Die Reitergräber haben wohl ausnahmslos Männern gehört. Manche waren auffallend reich, andere wieder einfacher. Das Pferd wurde am öftesten zur rechten Seite des Reiters gelegt, mit dem Kopf nach W, jedoch in zwei Fällen auch umgekehrt, mit dem Kopf nach O. Ausnahmsweise wurde das Pferd zur östlichen Wand der Grube gebettet. Ein gesatteltes und ausgestattetes Pferd ist in zehn Fällen vorgekommen. Ein ungesatteltes Pferd, aber mit Beschlägen am Geschirr, wurde in drei Gräbern abgedeckt und ein Pferd gänzlich ohne Ausstattung wurde in einem Grab gefunden. Im reichen Grabe Nr. 10 wurde eine fast vollständige Beschlaggarnitur von der Halfter auf zwei Häufchen, bei den Füßen des Reiters gefunden. Auf ähnliche Art aufbewahrte Bestandteile von Pferdeausstattung wurden z. B. auf dem nomadischen Reiter-Gräberfelde in Nevolin im Kama-Gebiet und auch in den Katakomben-Gräbern in Saltov und auf den stammverwandten Gräberfeldern alt-magyarischer Herkunft im nördlichen Kaukasusgebiet, festgestellt.

Der Reiter im unberührten Grabe Nr. 26 ruhte in normaler Lage, am Rücken, mit ausgestreckten Armen. So ruhte der Körper ursprünglich auch in weiteren acht Gräbern und wahrscheinlich auch in den übrigen Reitergräbern. Das Gefäss befand sich am öftesten nahe des rechten Fusses. Häufig haben sich in den Reitergräbern auch Reste von Fleischnahrung vorgefunden. Ein Messer war ein beinahe untrennbarer Bestandteil der Ausrüstung des Reiters und lag zu seiner rechten Seite. In manchen Gräbern waren auch mehrere Messer. Eine Lanzen- oder Speerspitze ist in fünf Reitergräbern vorgekommen, in einem rechts von den Füßen, in zweien in der rechten unteren Ecke und in den übrigen in der linken unteren Ecke der Grube. Ein einschneidiges Schwert wurde zur rechten Seite des Kriegers im Grabe Nr. 31 gefunden und das Torso eines Schwertes oder Säbels blieb im Grabe A erhalten. Die einzige, bisher am Gräberfeld gefundene Breitaxt, lag zur linken Seite des Adligen (Grab Nr. 31). Die näheren Fundumstände der Hamaxeraxt aus Grab Nr. 8 sind unbekannt. Funde von Pfeilspitzen wurden nur aus drei Gräbern (Nr. 8, 10, 26) verzeichnet. Eine Sichel ruhte unter dem Rumpfe des Reiters im Grabe Nr. 14. Sie wurde nicht nur als Beigabe, aber vielleicht auch aus anderen abergläubischen Beweggründen ins Grab gelegt. Im grössten

Teil der Reitergräber war am Gürtel eine Beschlaggarnitur, in manchen Gräbern ist man jedoch auf überhaupt keine Beschläge und Gürtelverzierungen gestossen.

In den bisher abgedeckten Gräbern ruhten zwei Individuen bloss im Grabe Nr. 5. Südlich der Stelle des Kopfes vom Reiter wurden im Grabe Kinderknochen gefunden. Analogische Fälle kann man auch von anderen Gräberfeldern aus der Awarenzeit zitieren (Uellö, Kiskörös, Cece-Csillagpuszta, Győr).

Wenn auch die Kindergräber keine Zeichen von Zerstörung aufwiesen, waren alle Gräber der Erwachsenen, die ohne Pferd bestattet waren (ausgenommen das leere Grab Nr. 32) zerstört und von den Reitergräbern war vielleicht nur das Grab Nr. 26 intakt. Die unnatürliche Lage der Knochen in diesen Gräbern, wie die Forschungen ergaben, war wahrscheinlich mit dem willkürlichen Zerstören der Skelette im Zusammenhang und kaum z. B. mit Bestattung in sitzender Lage. Aus gewissen, ehestens abergläubischen Beweggründen, war bei diesen nachträglichen Eingriffen die Absicht, hauptsächlich den Schädel des Toten zu zerstören, seine Lage zu ändern, oder ihn zu beseitigen, was scheinbar erst dann durchgeführt wurde, wenn der Körper bereits ohne Muskulatur war. Dieser Brauch ist im Awarengebiete nicht vereinzelt. Er wurde z. B. in Uellö, Kiskörös, Győr und Devínska Nová Ves eingetragen und J. Eisner gibt zu, dass es sich manchmal wohl um ein Zerstören des Grabes aus Aberglauben an Vampire handelt. Bei dem Öffnen der Gräber in Žitavská TŇon wurde meistens der Oberkörper zerstört, wobei in den Reitergräbern oft auch die Stelle des Gürtels zerstört wurde und manchmal wurde teilweise oder in grösserem Masse auch das Pferdeskelett getroffen. In manchen Gräbern stiess man auf überhaupt keinen Schädel und in anderen war er wieder von seiner ursprünglichen Stelle verschoben. Ein Beispiel der Verlegung des Schädels ist das Grab Nr. 6 (Taf. III, 4) und Nr. 15 (Taf. II). Von einem nachträglichen Öffnen zeugen auch die dunklen Konturen in der Ausfüllung der Gruben. Bei einigen diesern Eingriffen kann man auch das Motiv der Grabplünderung zulassen. Mit der Zerstörung der Gräber steht auch der Brauch, einen fremden Schädel in das Grab zu legen, im Zusammenhang, wie es aus dem Grabe Nr. 4 und Nr. 46 ersichtlich ist. Im ersten dieser Gräber, einem Frauengrab, wurde ein nachträglich bestatteter Männerschädel gefunden und im zweiten, einem Männergrab, war ein Frauenschädel in der Ausfüllung. Da die Schädel ohne Unterkiefer waren, kommt es nicht in Frage, dass es sich da um Bestattung abgetrennter Köpfe handle. Ein ähnlicher Brauch wurde z. B. auch

bei der Abdeckung des Gräberfeldes in Uellö, Győr und Devínska Nová Ves vermerkt. Zur Frage, wer nach längerem Zeitabstand die Gräber zerstörte, könnte ich indessen nur so viel bemerken, dass dies vielleicht die einheimische Urbevölkerung war, welche nach dem Untergang der Awarenmacht aus magischen Schutz- oder anderen Motiven, die Gräber der ehemaligen Herrscher öffnete.

Die Forschungen in Žitavská TŇon haben einige interessante Data zum Studium der Dämonologie und der Bestattungssitten des donauländischen Ethnikums in der späten Awarenzeit gebracht. Auch aus der kleinen Zahl der bisher abgedeckten Gräber kann man herausnehmen, dass hier im ganzen stabilisierte Bestattungssitten waren. Durch die Körperlage, das häufige Vorkommen von Gefässen und Resten von Fleischnahrung, die Ausrüstung, Ausstattung und die bedeutende Zahl der Reitergräber, steht das Gräberfeld vor allem dem von Nová Ves nahe. Der Holzbelag war zum Unterschiede von Devínska Nová Ves nicht gezimmert, aber er bestand eher aus Brettern. In Žitavská TŇon wurde oberhalb der Gräber, wie es am Gräberfeld von Nová Ves die Sitte war, kein Feuer gemacht, sondern nur ausnahmsweise am Boden der Grabgrube vor der Bestattung (falls es sich da nicht um Bestreuen des Körpers mit heisser Asche handelt). Uebereinstimmend mit der slawischen Sitte ist, dass das Gefäss zu Füssen gelegt wurde, ohne Rücksicht auf das Alter, Geschlecht und Gesellschaftsstand. Einige Reste von Burgwall-Siedlungskeramik, die in der Ausfüllung der Gräber gefunden wurden, waren wohl ebenfalls Beigaben. Das kleine Messer war wohl ein Abzeichen der bevorzugten Kriegerklasse. Es handelt sich hier am ehesten um einen örtlichen Brauch, da auf den awarischen, als auch slawischen Gräberfeldern das kleine Messer eine übliche Grabbeigabe darstellt. Das häufige Vorkommen von Tierknochen in den Gräbern ist offensichtlich mit intensiver Viehzucht verbunden, was das Merkmal eines reiterlich-nomadischen Ethnikums ist. In den slawischen Gräbern sind die Funde von Tierknochen verhältnismässig selten. Fleisch war wohl der wichtigste Teil der Nahrung bei dem Volke nomadischer Herkunft. Zweifellos wurde es in die Gräber nicht zufallsweise gelegt, aber nach der Art der Tiere und Qualität und in solcher Menge, wie und wem es nach Alter, Geschlecht, Vermögensverhältnissen und Rang in der Familie gebührte. Nach der Feststellung von R. Musil war Fleisch vom Schaf und Hausochsen die häufigste Weihgabe, aber vereinzelt wurde der Tote auch mit Pferdefleisch beehrt. Der Genannte hat in den faunistischen Resten nur ausnahmsweise Knochen vom Hund (Grab Nr. 10)

und Schwein (Grab Nr. 42) festgestellt. Abgesehen vom Grabe A, dessen Knochen nicht gerettet wurden, waren Fleischbeigaben für den Gebrauch im Jenseits in 36 Gräbern. Nicht gefunden wurden sie in 11 Kindergräbern und in einem Frauengrab (Grab Nr. 11). Bemerkenswert ist, dass der grösste Teil der erwähnten Kindergräber eine sozusagen eigenartige Gruppe im nordwestlichen Teile des durchgeforschten Abschnittes am Gräberfelde bildete und es ist ebenfalls bemerkenswert, dass sich diese Gruppe in der Nähe von drei Reitergräbern (Grab Nr. 14, 24, 26), in denen auffallend wenig Fleischnahrung war, befand. Ein Tierkopf war sowohl in Männer-, Frauengräbern und Gräbern von Jugendlichen, als auch in Kindergräbern. Ein Tierkiefer war bloss in drei Gräbern. Den häufigsten Fund bildeten Knochen der Gliedmassen, ein Schenkelknochen wurde jedoch nur in ungefähr vier Gräbern (Grab Nr. 9, 10, 15, 22) gelegt. Vereinzelt sind in den Gräbern auch Schulterblätter und Rückgratteile vorgekommen.

Die Keramik. Nach der Verteilung der Keramik von Nová Ves, wie sie J. Eisner dargeboten hat, stehen die Gefässe von Žitavská Tůň dem donauländischen Typus nahe. Nur etwa fünf Gefässe sind von einer anderen Art; eins von diesen steht dem Prager Typus nahe und die übrigen hängen mit der groben Theiss-Keramik zusammen. Das Gefäss aus Grab Nr. 6 reihe ich nur seiner Form wegen zum Prager Typus (Taf. XII, XVI), denn was das Material, die Erzeugungstechnik (Hand-Drehscheibe) und insbesondere die Verzierung betrifft, gehört es bereits zum Donauländischen Typus. Die Gefässe von Žitavská Tůň, die zum Donauländischen Typus gehören, sind in der Regel kleinere Töpfe, die auf der Hand-Drehscheibe, ausnahmsweise auch auf einer schneller rotierenden Scheibe, (Taf. XXI, 16; Taf. XXII, 18; Taf. XXIX, 4; Taf. XXXI, 32) aus geschlämmtem Ton, jedoch nicht selten auch aus mit Sand vermischem Ton, gefertigt sind. Ihre Oberfläche wurde gewöhnlich noch durch einem Ueberzug aus feinem Ton zurechtgemacht. Auf vielen Töpfen sind Merkmale der Arbeit mit einem Formierungsgerät und bei der Modellierung der Gefässe wurde wohl manchmal auch eine Schablone benützt. Die Gefässe sind gut ausgebrannt und an ihrer Verfertigung sind keine Differenzen zu bemerken, ob sie sich nun im Grabe eines wohlhabenden, einfachen oder jugendlichen Individuums befanden.

Die Mündung der Gefässe vom Donauländischen Typus ist am häufigsten rund oder schief abgeschnitten. Der Hals ist in der Regel leicht geöffnet und der Boden ist meist eben, in mehreren Fällen jedoch hat er eine seichte, unregelmässig abgegrenzte Vertiefung technischen

Ursprunges, welche bis zum Umfang des Bodens reicht. Eine plastische Marke ist nur auf zwei Gefässen (Taf. XXXVII, 1; Taf. XXVIII, 20a). Die zahlreichste Gefäss-Gruppe besteht aus ungefähr eiförmigen Töpfen. Fassförmige oder auffallend gewölbte Formen sind selten. Die Verzierung besteht am häufigsten aus verschiedenen Zusammenstellungen von Wellen- und Linienband und nur ausnahmsweise aus einer Stichlinie, die mit Wellenband oder mit Linienbändern kombiniert ist. Das Ornament wurde in den Ueberzug mittels eines kammartigen Gerätes geritzt. Bei manchen Töpfen ist auch das Innere oder der Mündungsrand mit Wellenband oder Stichlinie verziert.

Die donauländische Keramik von Žitavská Tůň zeugt von entwickelter Handwerksarbeit. Sie stellt bereits Formen dar, die der Keramik der mittleren Burgwallzeit nahestehen. Im slowakischen Donaugebiet hat sie ihre Analogien vor allem in den Funden des Gräberfeldes von Nová Ves und vom Gräberfeld, welches das Archäologische Institut der Slowakischen Akademie der Wissenschaften in Holiare abgedeckt hat. Im unweiten ausserarawischen Gebiete der Burgwallkultur in der Slowakei, ist die ältere Keramik aus dem March-Gebiete in ihrer Entwicklung an diese eng geknüpft.

Von anderen Händen verfertigt, aber wesentlich gleichzeitig mit der donauländischen Keramik, sind zwei Gefässe der groben Theiss-Keramik (Taf. XXII, 13; Taf. XXXVI, 1) und ein kleines beutelförmiges Gefäss (Taf. XX, 18), das primitiv mit der Hand verfertigt wurde. Zu diesen gehört wohl auch der grobe beutelförmige Topf aus Grab Nr. 6, der auf einer Hand-Drehscheibe verfertigt wurde (Taf. XII, 15). Die letzteren zwei Gefässe sind bereits im Geiste der donauländischen Keramik verziert.

Auch der grösste Teil der Fragmente der Siedlungskeramik, die bei der Abdeckung des Gräberfeldes gefunden wurden, gehört zur donauländischen Keramik und zeugt von der Arbeit derselben Töpfer, die auch die Grabkeramik verfertigten. Ein Teil der Funde steht offensichtlich mit der slawischen Besiedlung, schon vor der Gründung des Gräberfeldes, im Zusammenhang. Dies kann man auch aus der Tatsache folgern, dass man auf Fragmente von Siedlungskeramik auch in der Ausfüllung der Gräber stösst, wohin sie durch Zufall, bei Bestattung, aus der oberen Siedlungsschicht, welche das Gräberfeld bedeckte, geraten sind. Natürlich konnte ein Teil der Fragmente auch absichtlich in die Ausfüllung geraten sein. Dies bezieht sich namentlich auf grössere Fragmente von Gefässen, welche am ehesten Gräberbeigaben darstellen (Taf. XI, 4, 12). Zwischen den Siedlungsfragmenten befinden

sich auch einige atypische Scherben von der Art der groben Theiss-Keramik.

Der schlanke dünnwandige Krug (Taf. XXXV, 9) kann nur mit Vorbehalt mit Grab Nr. 41 in Verbindung gestellt werden, da er nur oberhalb der Ausfüllung gefunden wurde. Laut A. Točík erinnert er an dakische Keramik. Ich halte dies für einen Beweis der sporadischen Besiedlung des Ortes in der späten Römerperiode.

Ausrüstung, Ausstattung und Zierden. Die Funde von Žitavská Tůň, ähnlicherweise wie die vom Gräberfeld in Nová Ves, sind insbesondere für das Studium der Reiterausstattung und Ausrüstung und Pferdegeschirr in der jüngeren Awarenzeit, von besonderer Bedeutung. Im mittleren Donaugebiet ist wohl kein weiteres Gräberfeld, welches in diesem Zusammenhang so viele Funde bieten könnte, wie die zwei erwähnten Gräberfelder am nördlichen Ufer der Donau. Zur Ausrüstung des samt Pferd bestatteten Kriegers gehörte ein Säbel oder Schwert, eine Lanzenspitze, Pfeilspitzen und ein langes Messer. Der Bruchteil des Säbels oder Schwertes aus Grab A (Taf. X, 2) ist nur gering gebogen, hat eine schmale Klinge und einen kurzen Dorn für den Schaft. Das Bild des einschneidigen Schwertes aus Grab Nr. 31 ist für seine ursprüngliche Form nicht treffend (Taf. XXX, 7). Nach der Skizze, welche bei der Abdeckung des Grabes gezeichnet wurde, war es 90 cm lang und besass eine 4,5 cm breite Klinge. Seine ursprüngliche Form deutet auf die Einflüsse der westlichen Schwerter. Die Lanzen- und Speerspitzen sind nomadisch und wir teilen sie auf Formen mit schmalen Blatt (Taf. XIX, 21; Taf. XXIII, 17) und Formen mit gleichmässig breiter Schneide, die sich zur Spitze jäh verjüngt (Taf. XX, 16; Taf. XXIV, 11). Eine der Lanzenspitzen hat die Tülle durch einen Ring verstärkt, aus welchem ursprünglich ein viereckiger kleiner Lappen mit einer Öffnung für den Nagel zur Befestigung an den Ansatz hervorragte. Vier Pfeilspitzen aus Grab Nr. 8 blieben nicht erhalten und ebenso auch die dreizackige Pfeilspitze aus Grab Nr. 26 nicht. Die Eisenfragmente aus Grab Nr. 10 (Taf. XIX, 30–33) und Nr. 31 (Taf. XXX, 20) sind wohl von Pfeilspitzen-Ansätzen. Ein langes Messer ist nur vereinzelt vorgekommen (Taf. XXIV, 10), die übrigen sind kleiner. Da die Messer in schlechtem Zustande gefunden wurden, vermag man ihre Form nur ausnahmsweise verfolgen. Ursprünglich sind sie in einer hölzernen Scheide gewesen. Der Propellerförmige Gegenstand, welcher manchmal im Zusammenhang mit der Befestigung des Messers zum Gürtel erwähnt wird, war im Grabe Nr. 15 aus Bein (Taf. XXI, 11) und im Grabe

Nr. 36 aus Bronze (Taf. XXXIV, 25). Die Beschläge dieser Form, welche anders im awarischen Gebiete üblich sind, sind im Süden der Slowakei und nördlich der Donau nur sporadisch vorgekommen. Die schlanke Hammeraxt mit dreieckförmigen Lappen an der Oese und mit einem langen Helm (Taf. XV, 5) gehört zum Typus, welcher laut J. Eisner am ehesten aus einer alten römischen Vorlage entstanden ist und konnte sowohl ein Gerät, als auch Waffe sein. Gerät und Waffe konnte auch die zweischneidige Breitaxt sein (Taf. XXX, 19), deren Form eng mit der einschneidigen mährischen Breitaxt zusammenhängt. Sie ist auch in Devínska Nová Ves vorgekommen, vereinzelt auch auf anderen Gräberfeldern des awarischen Donaulandes und z. B. auch in Barca in der Ostslowakei. Nach den Funden vom Gräberfeld in Nová Ves und Dolné Dunajovce ist Žitavská Tůň bisher erst der dritte Fundort einer Sichel (Taf. XX, 8).

Der Gürtel war sicher nicht bloss ein Zeichen der Wohlhabenheit, sondern auch eines höheren gesellschaftlichen Ranges. Auf seine Bestandteile und Beschläge ist man im grössten Teil der Reitergräber gestossen, in den Gräbern ohne Pferd jedoch nur im Grabe Nr. 15. Die Beschreibung des nomadischen Gürtels, wie sie J. Eisner auf Grund der Funde von Nová Ves bringt, bezieht sich im Wesentlichen auch auf die Gürtel vom Gräberfeld in Žitavská Tůň. Er war schmal und hatte 1–4 Riemenzungen. Das rechte Ende des Gürtels war mit grossen Riemenzungen beschlagen und die Enden seiner Nebenriemen mit kleineren. Der reiche Gürtel im Grabe Nr. 10 war jedoch ohne grosse Riemenzunge, welche z. B. auch im Grabe Nr. 24 fehlte und die einzige Riemenzunge im intakten Grabe Nr. 26 wurde auf der entgegengesetzten Seite, rechts vom Reiter gefunden. Am linken Ende des Gürtels war eine bronzene oder eiserne Schnalle, am öftesten viereckig (Taf. XVI, 9; Taf. XX, 9; Taf. XX, 1; Taf. XXIV, 9; Taf. XXVIII, 19; Taf. XXXVI, 9), ausnahmsweise auch oval (Taf. XX, 3), trapez- (Taf. XXII, 2) oder kreisförmig (Taf. XXXIII, 12). In manchen Gräbern wurde sie überhaupt nicht gefunden. Falls am Gürtel zwei Schnallen waren, ist die eine offensichtlich ein Bestandteil des Ziergürtels gewesen und die andere war am ehesten mit der unteren Bekleidung zusammenhängend.

Eine Garnitur von gepressten Beschlägen aus Blech hatte nur der Reiter im Grabe Nr. 24 am Gürtel. Es handelt sich um Arbeit spät-byzantinischer Art mit geometrischer Verzierungen (Taf. XXII, 9, 10). Besonders tritt des Grab durch seine ebenfalls gepressten Phaleren (Taf. XXIII, 7–10) und Steigbügel mit hoher Oese (Taf.

XXIII, 15, 16) hervor. Die übrigen Beschlaggarnituren der Gürtel sind grösstenteils gegossen. Wahrscheinlich gehören sie ausnahmslos in die Periode des späten awarischen Handwerkes und haben Analogien vor allem im mittleren Donauland. Das Rankenmotiv (Taf. XVII, 7–10; Taf. XXII, 7, 12; Taf. XXVIII, 2–4; Taf. XXX, 1, 4, 5) kommt auf den Riemenzungen öfter vor, als das Palmettenmotiv (Taf. XXIV, 8) oder Tiermotiv (Taf. IX, 3; Taf. XII, 5, 6; Taf. X; Taf. XXXVI, 4). Der Hintergrund der Ranke oder Ranken auf einigen vergoldeten Riemenzungen ist mit kleinen Kreisen punziert und diese Verzierungsart hält man für eine Technik persischen Ursprunges. Die scheibenförmigen Beschläge der Gürtel teilen wir auf Beschläge mit strahlenförmiger Verzierung (Taf. XII, 8) und Perlenverzierung (Taf. XXVIII, 14, 15) und auf Medaillone mit Greifendarstellung (Taf. XXI, 1–6), Raubtier (Taf. XXVIII, 13, 13a) und mit symmetrischen Ranken (Taf. XXX, 14–18). Der Hintergrund der Ranken und des Raubtieres auf den Medaillonen ist ebenfalls mit kleinen Kreisen punziert. Zweiteilige Beschläge mit symmetrischen Ranken (Taf. XVII, 1–6) und herzförmige Beschläge (Taf. XVII, 11–13) waren nur im Grabe Nr. 10. Der Gürtel aus Grab Nr. 14 tritt besonders durch seine Platten mit ausgeschnittenen zweifachen Dreiecken und grossen Nietköpfen (Taf. XX, 1, 2, 4) und durch seine Kreuz-Riemenzunge (Taf. XX, 5) hervor. An diese Garnituren knüpft stilmässig die Schnalle mit rechteckiger Oeffnung auf der hinteren Platte aus Grab Nr. 8 (Taf. XVI, 9) und die Beschläge mit viereckiger Oeffnung und grossen Nietköpfen aus Grab Nr. 26 (Taf. XXIV, 1–4). Die spätawarische Art der Gürtel bestätigen auch die zierlichen Zierbeschläge (Taf. XVII, 14–16, Taf. XXX, 8, 9), von denen manche als Oesenschützer dienten (Taf. XXIV, 5–7). Stilmässig und durch Verzierungschnik knüpfen sie an die zugehörigen Garnituren und ausnahmsweise sind sie auch vergoldet und mit kleinen Kreisen punziert (Taf. XXX, 10–13). Vereinzelt wurden am Gürtel noch Schlaufen (Taf. XXII, 11; Taf. XXXIV, 17; Taf. XXXVI, 2), ein kleiner Ring (Taf. XXII, 8) und kleine Bleche mit Hakenverschluss (Taf. XX, 10–12) gefunden.

Ausser der Beschläge und Gürtel-Bestandteile wurden bei der Abdeckung der Skelette nur wenige Ziergegenstände gefunden. Grösstenteils stammen diese aus Kindergräbern. Goldene torierte Ohrringe mit einem dreierligen Anhängsel wurden bloss im Reitergrab Nr. 26 (Taf. XXIV, 15, 16) gefunden und ein ähnlicher Typus aus glattem Bronzedraht im Kindergrab Nr. 47 (Taf. XXXVII, 3, 4). Nach J. Eisner gehören Ohrringe ähnlicher Form zu den Denkmä-

lern, welche ungefähr im Jahre 800 vom awarischen Donaulande nach Mähren geraten sind. Die einfachen Ringe aus Grab Nr. 41 (Taf. XXXV, 6, 7) sind wohl auch Ohrringe gewesen. Die übrigen Funde von Ringen halte ich für Haarschmuck. Perlen wurden bloss drei gefunden und sie dienten wohl ebenfalls als Haarschmuck (Taf. XXIX, 8; Taf. XXXVII, 2, 10). Zwei Blechphalaren mit Greifenköpfen aus dem Kindergrab Nr. 42 (Taf. XXXV, 10, 11) sind am ehesten Zierde des Gewandes auf der linken Schulter gewesen. Im Awarengebiete nördlich der Donau erscheinen vorläufig als Neuigkeit zwei sechsseitige vergoldete Lockenringe aus Grab Nr. 26 (Taf. XXIV, 13, 14), welche in der Regel in reicheren Männergräbern mit gegossenen Bronzen vorkommen. Eine ähnliche Bestimmung hatte wohl auch das knöcherne Stäbchen aus Grab Nr. 7. (Taf. XIV, 2). An den Glasbecher aus der Völkerwanderungszeit vom sarmatischen Gräberfeld in Kapušany erinnert das grünlichgelbe plastisch gerippte Glasfragment aus dem Kindergrab Nr. 12 (Taf. XXI, 18). Dieses ist in die seichte Ausfüllung des Grabes wohl aus der Kulturschicht, welche das Gräberfeld bedeckt, geraten. Nur selten erhielten sich auf einigen Bronze- oder Eisengegenständen Textilenabdrücke. Die Gewebeschicht, deren Reste an den Medaillonen aus Grab Nr. 15 (Taf. XXI, 4, 5) erhalten blieben, zeugen z. B. von größerem Hausleinen. Abdrücke eines feinen Gewebes erhielten sich an der Schnalle aus Grab Nr. 44 (Taf. XXXVI, 9). Im Grabe Nr. 26 ist man auch auf Fragmente von goldigen Folien gestossen, die am ehesten den unteren Rand des Gewandes geschmückt haben (Taf. XXIV, 12). Ziemlich häufig wurden auf den Beschlägen am Gürtel der Skelette Lederreste beobachtet, offensichtlich Reste von Ledergürteln. Von einem Feuerstein zum Feuerstahl zeugt ein Quarzsplitter aus Grab Nr. 10 (Taf. XVII, 17).

Bestandteile und Verzierungen des Pferdegeschirrs. Sämtliche bisher gefundene Pferdegebisse sind nomadischer Art. Wir teilen sie auf Gebisse mit geraden (Taf. XIV, 3; Taf. XV, 1; Taf. XXVI, 4; Taf. XXXVII, 11), gebogenen (Taf. X, 1; Taf. XXXIII, 13; Taf. XXXV, 4) und zoomorphen (Taf. XIII, 1; Taf. XXIII, 11) Backenstücken. Die Backenstücke mancher Pferdegebisse sind gekerbt. Die Pferdegebisse mit geraden Backenstücken sind offenbar der häufigst verbreitete Typus im awarischen Donaulande. Am Gräberfeld von Nová Ves wurden diese Gebisse am öftesten gefunden. Pferdegebisse mit gebogenen Backenstücken, die denen von Žitavská Tůň ähnelten, sind hauptsächlich in Mistelbach, Katzelsdorf und am Gräberfeld von Szirák und Nová Ves vorgekommen. Das Pfer-

degebiss mit zoomorphen Backenstücken aus Grab Nr. 5, steht dem Gebiss von Nová Ves aus Grab Nr. 402 nahe.

Steigbügel waren in den Gräbern je zwei Stück und nur ausnahmsweise war im Grabe Nr. 44 einer zur linken Seite des Pferdes. Nur dieser Bügel hat eine schlingenförmige Oese (Taf. XXXVI, 10) und nur die Steigbügel aus Grab Nr. 24 haben eine hohe, beiläufig kastenförmige Oese (Taf. XXIII, 15, 16). Die Oese der übrigen, also des grössten Teils der Steigbügel ist viereckig und von den Aesten durch einen kleinen abgesetzten Teil getrennt (Taf. X, 3, 4; Taf. XIII, 21, 22; Taf. XIV, 6, 7; Taf. XV, 2, 3; Taf. XXVI, 9, 10; Taf. XXXIII, 20, 21; Taf. XXXV, 1, 3; Taf. XXXVII, 12, 13). Die Aeste der Steigbügel aus Grab A und Grab Nr. 8 sind mit kleinen Streifen von Bronzeblech inkrustiert und die Aeste der Steigbügel aus Grab Nr. 24 waren mit Doppelrippen geschmückt. D. Csallány sieht in der Steigbügelform aus Grab Nr. 24 den Einfluss der bulgarischen Kutriguren und seiner Meinung nach war ihre Fussplatte umgearbeitet (Taf. XXIII, 15, 16). Sie sind offenbar die jüngste Form der Steigbügel mit hoher Oese, welche laut I. L. Kovrig frühawarisch sind. Die grosse eiserne viereckige Schnalle, welche mit der Sattelbindung zusammenhängt, war ursprünglich sicherlich in allen Gräbern mit Steigbügeln vorhanden (Taf. X, 11; Taf. XIV, 5; Taf. XV, 4; Taf. XXIII, 13; Taf. XXVI, 5; Taf. XXXV, 5). Mit der Pferdeausrüstung, besonders mit der Halfter, standen auch kleinere, am öftesten ovale Bronzeschnallen, im Zusammenhang (Taf. XIII, 23; Taf. XXV, 15, 18; Taf. XXXI, 35), die vereinzelt viereckig (Taf. XXVIII, 16), rechteckig (Taf. XXXI, 33) oder trapezförmig waren (Taf. XXVIII, 21; Taf. XXXIV, 24) und einige haben einen glatten oder einen Zierdebeschlag am Bügel. Ausnahmsweise sind auf der Halfter auch je zwei Schnallen vorgekommen.

So wie am Gräberfeld von Devínska Nová Ves, haben auch in Žitavská TŇon die Phaleren eine typische Verzierung der Halfter und des Pferdegeschirres überhaupt, dargestellt. Prunkvolle Eisenphaleren aus Grab Nr. 31, die mit vergoldeten Kupferblechen plattiert sind (Taf. XXXII), stehen mit ihren Verzierungsmotiven, besonders mit dem Guirlandenmuster, viel näher den Phaleren von Drasenhofen, als denen von Devínska Nová Ves. Alle drei Fundorte der schüsselförmigen Phaleren dieses Types, deren Verzierungstechnik germanisch ist, liegen nördlich der Donau. Das guirlandenartige Verzierungsmuster auf den Phaleren von Drasenhofen ist laut H. Mitscha-Märheim pontischen Ursprunges. Durch die Verzierungstechnik stehen den vorher erwähnten Phaleren drei kleine Ei-

senphaleren aus Grab Nr. 10 nahe. Diese sind mit kupfernen, mit Gold foliierten Blättchen plattiert (Taf. XVIII, 5; Taf. XIX, 14, 15). Die bronzenen vergoldeten Phaleren mit Greifen aus Grab A (Taf. VIII; Taf. IX, 5, 8) tun sich besonders hervor und gehören zu den bemerkenswertesten Exemplaren ihrer Art. Diese sind offenbar auch das Werk späten awarischen Kunstgewerbes, was nicht nur das Greifenmotiv und Perlenkreis in ihrer Mitte, sondern auch die breitblättrige Ranke betont. Die Phaleren mit Kleeblattmotiv aus Grab Nr. 24 sind aus papierdünnem Blech gepresst und mit Gold foliiert (Taf. XXIII, 7–10). Sie schmückten nicht nur den vorderen Teil, sondern auch den Rückteil des Geschirrs. Eine laufende Art der Phaleren sind am Gräberfeld die schüssel- oder scheibenartigen Phaleren aus Bronzeblech, in der Regel versilbert, mit einem glatten oder rosettenförmigen Knauf oder doppelter scheibenförmiger Verzierung in der Mitte (Taf. XIII, 26, 27; Taf. XIV, 8, 9; Taf. XX, 18–22; Taf. XXXVI, 11, 12), wie sie oft am Gräberfeld von Devínska Nová Ves vorgekommen sind.

Die Pferdehalter im reichen Grabe Nr. 10 war ursprünglich ausser den Phaleren und anderen Verzierungen, noch mit einer Beschlaggarnitur mit Menschenmasken geschmückt, deren kupferne Unterlage mit Goldblech bedeckt ist. Diese sind im Awarengebiet bisher die einzigen Denkmäler ihrer Art und stehen den Denkmälern mit Dionysosmotiven nahe; sie sind daher das Werk späten awarischen Kunstgewerbes (Taf. XVIII, 1–4).

Die durchbrochenen Beschläge der Halfter aus Grab Nr. 8 (Taf. XVI, 10) und Grab Nr. 26 (Taf. XXV, 12–14) haben ihre Analogien am Gräberfeld von Devínska Nová Ves, wo sie ebenfalls nur ausnahmsweise vorgekommen sind.

Bei der Analyse der Funde von Devínska Nová Ves gibt J. Eisner zu, dass auf der Stirne des Pferdes manchmal auch ein Federbusch war. Von Žitavská TŇon sind sogar aus fünf Gräbern Beschläge vorhanden, die am ehesten mit einem Federbuschhalter im Zusammenhang waren. Der untere Teil dieser Konstruktion hatte die Gestalt eines ungleichmässigen stumpfen Kegels (Taf. XVI, 13; Taf. XVIII, 27; Taf. XXV, 4; Taf. XXXIII, 14), der mittlere Teil bestand aus einem zylindrischen Glied mit Ringen (Taf. IV, 3; Taf. IX, 6; Taf. XVIII, 27; Taf. XXV, 4), und oben war ein trichterartiger Beschlag für den Federbusch (Taf. IX, 4; Taf. XVI, 7). Die Unterlage des Federbuschhalters im Grabe Nr. 26 war aus Leder und der zylindrische Teil aus Holz (Taf. XXV, 4a). Die kegelartigen Beschläge mit einer Zierfeder waren jedoch ausnahmsweise auch auf der Rückseite des Geschirrs (Taf. XIX, 13; Taf.

XXV, 9). Der Federbusch diente nicht nur als Zierde des Pferdes, aber er war sicherlich vor allem ein Zeichen des hohen Ranges seines Herrn. Die Federbuschhalter sind ein häufiger Fund auf den nomadischen Reitergräberfeldern aus dem 8.–9. Jahrhundert, die dem alt-magyarischen Ethnikum zugeschrieben werden, im Gebiete der Saltov-Kultur, also im Gebiete des einstigen Lebediens und im nördlichen Kaukasusgebiet. Die slowakischen und südrussischen Funde sind, wie es ihre Form andeutet, offensichtlich von gemeinsamer Herkunft. Ihre weitere Entwicklung vermerkt wohl der alt-magyarische kegelförmige Beschlag mit Palmettenverzierung von Berehovo.

Ein seltener Bestandteil der Halfter war ein kleiner Bronzering, der wahrscheinlich die Riemen voneinander leitete (Taf. XVI, 8; Taf. XXV, 11; Taf. XXXIV, 18). Eine ähnliche Funktion hatte wohl auch der fünfwinklige bogenartige Beschlag aus Grab A (Taf. IX, 2, 7). Dekorativ, oder wohl auch Kultusbedeutung hatten die Schellen an der Halfter (Taf. XVIII, 8–21; Taf. XXXIII, 9). Mit der Halfter waren auch zwei Spangen mit einem Schild aus Grab Nr. 26 (Taf. XXV, 6, 7) im Zusammenhang. Eine ähnliche Bestimmung hatte wohl auch die Spange aus Grab A (Taf. IX, 9). Die Halfter und der Vorderteil des Geschirrs waren ferner mit scheibenartigen Blechbeschlägen mit entweder zentraler Wölbung (Taf. XIII, 8–20; Taf. XXXVI, 8), oder Knauf in der Mitte (Taf. XXXIV, 5–9) geputzt, ferner mit Rosetten (Taf. XIII, 5–7; Taf. XXVIII, 8–12, 17) halbkugeligen Knäufen mit aufwärts gebogenem Rand, ähnlich dem Gajary-Typus (Taf. XVIII, 22–25; Taf. XIX, 1–5), durchbrochenen kugelförmigen Knäufen (Taf. XXXI, 1–21), zierlichen rechteckigen Beschlägen (Taf. XVIII, 30, 31; Taf. XIX, 7, 8; Taf. XXXIII, 7, 10, 16; Taf. XXXV, 15, 16), Schildbeschlägen (Taf. XXV, 16, 17), Schlingen und Schlupfen (Taf. XVIII, 28; Taf. XXXIII, 8; Taf. XXXIV, 10, 11), Reifen (Taf. XIII, 2, 25; Taf. XVIII, 32; Taf. XIX, 11, 12; Taf. XXV, 8, 10; Taf. XXXIII, 18, 19; Taf. XXXIV, 19) und kurzen kannelierten Riemenzungen (Taf. XVIII, 33, 34; Taf. XIX, 9, 10). Letztere haben eine Analogie in den Riemenzungen vom slowakischen Hügelgräberfeld in Skalica, welches ins 9.–10. Jahrhundert datiert wurde.

Nur ausnahmsweise, im reichen Grabe Nr. 26, waren die Riemen des Geschirrs mit dreilappigen gepressten Knäufen mit Flechtmuster aus Goldblech mit Kupferunterlage (Taf. XXVII) verziert. Eine besondere Zierdengruppe am Geschirr bilden auch die massiven Beschläge und Anhängsel mit Oese. Es sind dies Schildbeschläge mit schuppenartiger Verzierung und profilierter (Taf. XXXI, 24–32) oder rechteckiger

Oese (Taf. XIX, 16–19), Beschläge mit Doppel-Rolle (Taf. XXXIV, 1–4), welche ausnahmsweise auch am Gräberfeld in Devínska Nová Ves vorgekommen sind und rechteckige Beschläge mit Oese (Taf. XXVIII, 5, 6; Taf. XXXIV, 20, 21), welche in vier Gräbern auch in Devínska Nová Ves waren.

Für die Datierung des Gräberfeldes ist der durchbrochene trapezförmige Beschlag aus Grab A (Taf. IX, 1), von Wichtigkeit. Nach dem Keszthely-Fund ist Žitavská Tőn bisher der zweite Fundort eines Beschlages von diesem Typus im Karpatenbecken. N. F e t t i c h reiht die Keszthely-Beschläge, die unseren nahestehen, zu den spätesten Erzeugnissen des besten Stils und er ist der Meinung, dass ihr Verzierungsmotiv der karolingischen Pflanzenornamentik nahesteht.

Längere Riemenzungen zierten ausnahmsweise auch die Halfter-Riemen. Dies bezieht sich am ehesten auf drei Riemenzungen mit Lilienmotiv, welche neben der linken Phalera im Grabe Nr. 31 gefunden wurden (Taf. XXX, 2, 3, 6). Riemenzungen mit ähnlicher Verzierung sind sozusagen eine besondere Beschlag-Gruppe in der Blütezeit der awarischen Kunst. Vom Geschirr stammt wohl auch die kleine Riemenzunge mit S-förmiger, Verzierung aus Grab Nr. 29 (Taf. XXVIII, 1) und die Halfter war möglich auch mit dem stark vergoldeten Beschlag aus Grab Nr. 8, der nur in Fragmenten erhalten blieb, verziert. Dieser war gepresst, U-förmig und seine Mitte bildete eine kleine gewölbte Fläche, die in einem zweifachen Perlenrahmen eingefasst war (Taf. XVI, 11, 11a).

Aus dem Angeführten geht hervor, dass am Pferdegeschirr besonders die Halfter geputzt war. Weniger Zierden waren an der Vorder- und noch weniger an der Rückseite des Geschirrs.

Die übrigen Funde. Einige besser erhaltene Klammern vom Holzbelage der Gräber zeigen, dass diese von hauptsächlich zwei Arten waren: gerade oder leicht gebogene (Taf. XII, 17; Taf. XXIII, 4, 6; Taf. XXVI, 1, 3, 7, 8) und mitten im stumpfen Winkel eingeknickte (Taf. XIX, 26, 27; Taf. XXXIII, 4), deren Variante die bogenartige Klammer bildet (Taf. XXVI, 2). Nur ausnahmsweise ist man in den Gräbern auf eiserne Stäbchen gestossen. Manche von ihnen waren wohl Halberzeugnisse für die Herstellung der Backenstücke zum Gebiss (Taf. XV, 7–21), jedoch die massiven Stäbchen vom Grabe Nr. 24 erinnern an Meissel (Taf. XXIII, 1–3).

Schlussfolgerungen. Nachdem zwischen den abgedeckten Gräbern keine bedeutende Zeit-Differenz besteht, kann man voraussetzen, dass man an der Stelle der Abdeckung ununterbrochen bestattete. Dieser Umstand, die ge-

ringen Ausmasse der durchforschten Fläche und die geringe Zahl der durchforschten Gräber, können daraufhin deuten, dass Bestattungen an der Stelle nicht länger, als einige Jahrzehnte gedauert haben. In Žitavská TŇň handelt es sich wohl um ein kleineres Gräberfeld. Was die Familien- und Gesellschaftsbeziehungen der Bestatteten betrifft, kann man jedoch noch keine bestimmten Schlüsse folgern, da die Forschungen noch nicht beendet sind. Aus dem Plan ist ersichtlich, dass der eigene Grundriss des Gräberfeldes von Reitergräbern bestimmt wird. Diese teilen den abgedeckten Abschnitt in zwei Teile und die übrigen Gräber passen sich an. Eine Gräberreihe von Erwachsenen, die mit Grab Nr. 45 anfängt und mit Grab Nr. 1 endet, in der wohl meistens Frauen ruhten, knüpft vielleicht an die westliche Gruppe der Reitergräber und die drei einfachen Gräber an der östlichen Seite des Fundortes, wohl alle Frauengräber, standen vielleicht mit der dortigen Reihe der Männergräber im Zusammenhang. Es ist nicht ausgeschlossen, dass es sich zwischen der westlichen und östlichen Gruppe der Männergräber um gewisse Stammes- oder ethnische Unterschiede handelt, es ist jedoch auch möglich, dass es sich da bloss um einen gewissen Zeitabstand zwischen manchen älteren Gräbern an der westlichen und jüngeren an der östlichen Seite des Fundortes handle.

Wichtig für die Datierung der abgedeckten Gräber ist die Feststellung, dass an der Stelle nicht lange Zeit bestattet wurde und der Umstand, dass man hier bisher auf keine altertümlichen slawischen Brandgräber gestossen ist. Vereinzelte Funde von Keramik des Theiss-Gebietes und Keramik, die an den Prager Typus erinnert, sind die letzten Denkmäler älteren Gewerbes, welches im Donaugebiet ungefähr in der Hälfte des 8. Jahrhunderts seinen Ausklang hat. Die Formen der dominierenden donauländischen Keramik erscheinen zusammen mit der Keramik der ersten Gruppe, jedoch sie überleben diese. Wesentlich reihen sie sich in einen geringen Zeitabschnitt ein. Ihre Fortsetzung ist durch die ältere Keramik des March-Gebietes dargestellt. Laut dem kann man die donauländische Keramik von Žitavská TŇň beiläufig in den Ausklang der älteren Burgwallzeit legen. Zu den älteren Formen gehört in dieser Gruppe typologisch z. B. das Gefäss aus Grab Nr. 26 (Taf. XXVI, 6) und zu der jüngeren z. B. das Gefäss aus Grab Nr. 36 (Taf. XXXIV, 22). Mit der donauländischen Grabkeramik wesentlich stammverwandt sind die Funde von Fragmenten der Siedlungs-Burgwallkeramik, aber ein Teil von ihnen ist, nach den Fundumständen zu urteilen, offenbar mit der slawischen Besiedlung der Stelle vor der Gründung des Gräberfeldes, im Zusammenhang.

Ebenso wichtig sind für die Datierung der abgedeckten Gräber die Garnituren von Metallgegenständen, besonders aus den Reitergräbern. Wie aus der Analyse der Funde ersichtlich ist, ist der Zeitraum dieser Einheiten nicht bedeutend. Das Inventar aus Grab Nr. 24 erscheint als das typologisch älteste. Seine Steingbügel gehören zu den jüngsten Formen der Steigbügel mit hoher Oese. Sie wurden ungefähr nach dem Jahre 700 verfertigt, da sie aber umgearbeitet und laut dem auch lange benützt wurden, kann man voraussetzen, dass sie spät in die Erde geraten sind, vielleicht um das Jahr 750. In Einklang mit dieser Datierung des Grabes sind auch die gepressten byzantinischen Riemenzungen später Art und auch das übrige Grabinventar. Das Grab lag im westlichen Abschnitt der abgedeckten Fläche. Das in der Nähe abgedeckte Grab Nr. 14 reihe ich nach dem primitiven beutelartigen Gefäss, welches bereits im Geiste der donauländischen Keramik verziert wurde und nach den Beschlägen mit dreieckförmigen Ausschnitten, ebenfalls zu den älteren Gräbern in Žitavská TŇň. Mit Bezugnahme auf die Funde von Szirák, reihe ich es in die zweite Hälfte des 8. Jahrhunderts. In demselben Teile des Fundortes lag auch Grab Nr. 26, welches durch einige Beschläge dem vorher erwähnten nahesteht. Obwohl ich das Gefäss aus dem Grabe zu den ältesten Formen der donauländischen Keramik von Žitavská TŇň reihe, fällt das Grab nach den Lockenringen, Riemenzunge und Oesenschützern bereits in die Periode der späten gegossenen Bronzen und man vermag es auch etwa in die zweite Hälfte des 8. Jahrh. setzen. Ungefähr gleichzeitig mit diesem ist Grab Nr. 8, welches ebenfalls an der westlichen Seite der durchforschten Stelle abgedeckt wurde. Es knüpft an dieses besonders durch die Schnalle, die durchbrochene Zierde und den Beschlag vom Federbuschhalter. Mit Grab Nr. 26 gleichzeitig ist nach Ohrgehängen auch das Kindergrab Nr. 47, welches ebenfalls an der westlichen Seite des Gräberfeldes abgedeckt wurde.

Von den Gräbern der Erwachsenen an der östlichen Seite des Fundortes habe ich auch Grab Nr. 5, nach den Riemenzungen mit Tiermotiv und Grab Nr. 15 hauptsächlich nach der kleinen Riemenzunge mit S-förmiger Verzierung und nach den Medaillon mit Greifenmotiv, ungefähr in die zweite Hälfte des 8. Jahrh. eingereiht. Für die spätesten Gräber an dieser Seite des Fundortes und am ganzen bisher abgedeckten Abschnitte des Fundortes, halte ich Grab Nr. 10, 29 und 31. Zu ihnen gehört auch Grab A, welches jedoch angeblich in der westlichen Hälfte des Fundortes gefunden wurde. Mit diesen Gräbern enden die Bestattungen am awarischen Gräberfeld in Žitavská TŇň. Grab Nr. 10 ist besonders nach den

kleinen Eisen-Phaleren, Beschlägen mit Masken, Knäufen vom Gajary-Typus und auch nach dem Federbuschhalter und den zweiteiligen Beschlägen vom Gürtelriemen und nach den kurzen kannelierten Riemenzungen, in die Periode um das Jahr 800 zu schätzen. In derselben Zeit wurde auch der Krieger im Grab Nr. 31 bestattet. Bei der Datierung dieses wichtigen Grabes stütze ich mich hauptsächlich auf die Eisen-Phaleren vom Drasenhofen-Typus und ausser denen besonders auf die Beschlag-Garnitur vom Gürtel. Gleichzeitig in die Erde gebettet wurde auch der Reiter, welcher im Grab Nr. 29 ruhte und dessen Riemenzungen stilmässig und durch die Verzierungstechnik mit den Riemenzungen des Gürtels aus Grab Nr. 31 übereinstimmen. In die Zeit um das Jahr 800 kann man auch das reiche Grab A einreihen und zwar hauptsächlich nach dem durchbrochenen trapezförmigen Beschlag, dessen Analogie von Keszthely für gleichzeitig mit den Bronzen von Blatnica gehalten wird. Zur Gruppe der späten Gräber reihe ich nach den Beschlägen und besonders nach dem Gefässe von entwickelter Form auch das Grab Nr. 36, welches an der östlichen Seite des Fundortes abgedeckt wurde. Dem beiläufig bestimmten Zeitabschnitt entziehen sich nicht einmal die einfachen Gräber der Erwachsenen und Kindergräber, bei deren Datierung man sich grösstenteils nur auf die Keramik stützen kann. Am durchgeforschten Teile des Gräberfeldes haben laut den angeführten Erkenntnissen, also um das Jahr 750, die Bestattungen begonnen und um das Jahr 800 aufgehört. Falls aus den zukünftigen Forschungen hervorgehen wird, dass es sich hier um ein umfangreicheres Gräberfeld handle, wird man die angedeutete Datierung wahrscheinlich korrigieren.

Das Gräberfeld stellt ein Denkmal eines Volkes dar, welches aussergewöhnliches Interesse an der Erhaltung und Sicherheit des wichtigen Donau-Überganges bei Žitavská Tõň hatte, am Wege, welcher Transdanubien mit dem Nitratal und mit noch nördlicher liegenden Gebieten verbunden hat. Dieses Volk waren die Angehörigen des awarischen Stamm-Verbandes, die in der Zeit der Beherrschung des Überganges von Žitavská Tõň, also im Ausklang der awarischen Macht, eine Völker-Mosaik bildeten, die nicht nur aus nomadischen Reitergruppen zusammengesetzt war, aber auch aus einheimischen karpatischen und vor allem slawischen Gruppen. Nach der bedeutenden Zahl der Reitergräber, nach der Ausrüstung, Ausstattung, Bestattungsbrauch und auch nach den zahlreichen Funden von Tierknochen, besonders von Pferden östlichen Types, reihe ich den grössten Teil der Gräber, vor allem der Reitergräber, zu den Nachkommen eines nomadischen Volkes. Ich bemerke dazu, dass die

anthropologische Untersuchung, welche sich bisher bloss auf mangelhaftes und schlecht erhaltenes Material stützen konnte, vorwiegend von europäischen und nur ausnahmsweise östlichen Typen zeugt. Bei dem heutigen Stande der Forschungen in Žitavská Tõň ist es nicht möglich, eine nähere Erklärung über die ethnische Zuständigkeit der Bestatteten zu geben.

Falls das Gräberfeld in Žitavská Tõň keine grossen Ausmasse hat, will ich zugeben, dass hier eine Sippe mit ihren Familienangehörigen ruhte, welcher nicht nur die Beschützung des Donau-Überganges, sondern auch die Verwaltung des an diesen Knoten geknüpften Grenzgebietes, anvertraut war. Wesentlich gilt also die Auffassung von J. Eisner, laut der es sich in Žitavská Tõň um ein Gräberfeld der awarischen Besatzung handeln kann, welche des nördliche Ufer der Donau-übergänge von Komárno schützte. Der Umstand, dass die Station bei Žitavská Tõň von vornehmen Angehörigen des awarischen Adels besiedelt war, wovon mehrere abgedeckte Gräber zeugen, betont nur die Wichtigkeit dieses Gebietes. Die Station hat zweifellos die Zeiten von Karl dem Grossen erlebt. Gerade von diesem Gebiete dringt scheinbar der Widerhall des späten awarischen Kunstgewerbes in das Nitratal vor, wovon Funde von Dolné Krškany zeugen und von dort wieder nordwärts nach Turiec. Man kann daher voraussetzen, dass die Mission der ausgerüsteten Sippe beim Donauübergange nicht nur eine militärische, aber in bedeutendem Masse auch eine wirtschaftliche Bedeutung hatte. Diese Garnison war nicht bloss ein Schutz- und Verwaltungsorgan am empfindlichen Abschnitte des awarischen Grenzgebietes, sondern sie hat gewiss auch die Handelsbeziehungen zwischen Transdanubien und dem Gebiete nördlich der Donau, bis zum Bereiche des awarischen Einflusses, gesichert, vermittelt und gelenkt. Die Funde von Žitavská Tõň bieten daher auch einen teilweisen Einblick in die militärischen Grundlagen der awarischen Gesellschaft, auf denen ihre Organisation beruhte.

Nach den Fragmenten der donauländischen Siedlungskeramik und nach den zahlreichen Funden von Gefässen desselben Types kann man voraussetzen, dass die spätawarische Station in Žitavská Tõň in slawischem Landwirtschaftsmilieu lag und dass die gefundenen Töpfer-Erzeugnisse grösstenteils das Werk der einheimischen Urbewohner darstellen. Davon zeugt auch der Fund von eisernem Landwirtschafts- und Handwerkergerät von Žitavská Tõň, den J. Eisner veröffentlicht und welcher einer der ältesten Belege der slawischen Landwirtschaft ist. Nach dem Abschlusse der Abdeckung des Gräberfeldes und besonders nach der Entdeckung und Untersuchung der zuständigen awarischen oder awarisch-sla-

wischen Siedlung, deren Anfänge bis zur Zeit vor der Gründung des Gräberfeldes reichen und die man irgendwo in der Nähe vom Gräberfelde suchen muss, wird man diese Frage mit besserem Erfolg lösen können.

Die Beschlag- und Zierdegarnituren erfassen die späte Phase des awarischen Kunstgewerbes. Bei der Analyse wurden ihre engen Beziehungen vor allem zu den donauländischen Funden festgestellt, ferner die Zusammenhänge mancher Denkmäler mit den südrussischen Funden, ausnahmsweise wurde auch der Widerhall der byzantinischen Einflüsse beobachtet und an manchen jüngsten Arbeiten auch Merkmale der germanischen Technik und Einflüsse der karolingischen Kunst. Charakteristisch für die jüngere Awarenzeit sind auch die Eisen von überwiegend nomadischer und nur ausnahmsweise nichtawarischer Art, welche mit der alten einheimischen Entwicklung oder mit westlichen Einflüssen in Zusammenhang stehen.

Durch seinen Charakter und Inventar knüpft das Gräberfeld von Žitavská TŇň eng an die Gräberfelder im mittleren Donaulande. Was die Reitergräber, die Ausrüstung, Ausstattung und die Orientierung des Körpers betrifft, hat es die engsten Beziehungen zum Gräberfeld in Devínska Nová Ves. Was den Holzbelag der Gräber, die abergläubischen Sitten und besonders die Beschläge von den Gürteln betrifft, ist das Gräberfeld scheinbar mit dem von Győr, welchem es auch geographisch nahesteht, in bedeutendem Zusammenhang. Mit dem Gräberfeld in Holiare auf der Grossen Schütt, welches bisher nicht veröffentlicht ist, werden sich gewiss ebenfalls bedeutende Zusammenhänge finden. Gleichzeitig mit dem Gräberfeld von Žitavská TŇň ist das Gräberfeld von Mistelbach, die Skelettgräber in Dolné Dunajovec, Hevlin und Dolné Krškany und das Gräberfeld in Barca. Ferner hat das Gräberfeld zahlreiche Beziehungen z. B. auch zum Gräberfeld im Komitat Moson und zu den Gräberfeldern in Uellő und Kiskőrös und für seinen Zusammenhang mit den jüngsten Funden von Keszthely und dem Fund von Gajary sind auch Belege vorhanden.

Zu den Erkenntnissen, welche die spärlichen anthropologischen Funde E. Vlček boten, möchte ich noch bemerken, dass die auffallend hohe Zahl der Kindergräber, im Vergleich mit den Gräbern von Erwachsenen, an eine hohe Sterblichkeitsziffer deutet. Nach der Untersuchung der Reste von 17 Kinderskeletten hat E. Vlček festgestellt, dass 13 Individuen das Alter von sieben Jahren nicht erreichten. Nach der archäologischen Untersuchung möchte ich zu diesen Kindergräbern noch mindestens fünf Gräber zu rechnen.

Die Forschungen in Žitavská TŇň brachten noch zahlreiche Beweise von Viehzucht, namentlich Pferde-, Schafe- und Ochsenzucht. Das Fundmaterial zeugt auch von entwickelter Töpfer- und Schmiedekunst, Zimmergewerbe, Kunstgewerbe, Gerberhandwerk und Weberkunst. Bodenkultur ist bisher bloss durch einen Sichelfund belegt. Falls wir auf Grund von Siedlungsfunden zugeben, dass die awarische Station in einem Milieu mit slawischer Besiedlung gegründet wurde, kann man voraussetzen, dass nicht nur die Töpfer- sondern auch andere Erzeugnisse, die in den Gräbern gefunden wurden, das Werk der Urbewohner darstellen.

Der bedeutende Vermögens- und Gesellschaftsunterschied spiegelt sich in den Funden nicht nur beim Vergleiche der Reitergräber mit den Gräbern der Fusskämpfer, sondern auch bei den eigenen Reitergräbern. Männer, denen in der Sippe eine führende Stellung zuteil wurde, waren ausgerüstet, sie hatten einen kostbaren Gürtel und ein prunkvoll ausgestattetes Pferd. Diese Gräber waren auch sorgfältiger zurechtgemacht. Die Gräber A, Nr. 10, 26 und 31 kann man als Gräber von Adelligen bezeichnen. Im letzten, reichsten, ruhten wohl die Reste des Oberhauptes der örtlichen Sippe. Bemerkenswert ist, dass die Waffen aus diesem Grabe (Breitaxt, Schwert) nichtawarisch sind und ebenfalls nichtawarisch ist auch die Verzierungs-technik der prunkvollen Phaleren aus dem Grabe. Gräber, in welchen Frauen ruhten, waren auffallend schlicht und sehr einfach waren grösstenteils auch die Kindergräber.

Die zukünftigen Forschungen in Žitavská TŇň haben zu Aufgabe, die Gesellschafts- und Wirtschaftsstruktur der einstigen spätawarischen Grenzstation im Durchschnitt der Geschichte des Donaulandes näher zu erklären und vervollkommen und ihren Zusammenhang mit der slawischen Besiedlung an der Stelle zu Verzeichnen. Im heutigen Stadium halte ich die Rettungsforschungen in Žitavská TŇň wesentlich für einen Beitrag zum Korpus der Funde aus dem awarischen Donaulande. Die Wichtigkeit des Gräberfeldes für die Lösung der awarisch-slawischen Frage wird besonders durch die Funde der slawischen Siedlungskeramik betont.

Tafelerklärungen

Taf. I. Žitavská TŇň. Abdeckung des Gräberfelds. Bild 1. Anblick von Norden. Bild 2. Anblick von Südwesten.

Taf. II. Bild 1. und 2. Grab Nr. 15.

Taf. III. Bild 1. Einfaches Grab Nr. 11. Bild 2. Reitergrab Nr. 36. Bild 3. Einfaches Grab Nr. 1. Bild 4. Schädel Fund zu den Füßen im Grabe Nr. 6.

Taf. IV. Bild 1. Gruppe von Tierknochen in der Ausfüllung des Grabes Nr. 10. Bild 2. Westlicher Teil des Reitergrabes Nr. 5. Bild 3. Zierden der Pferdehelfter im Grabe Nr. 26. Bild 4. Reitergrab Nr. 7.

Taf. V. Bild 1. Reitergrab Nr. 26. Bild 2. Reitergrab Nr. 31.

Taf. VI. Bild 1. Reitergrab Nr. 24. Bild 2. Reitergrab Nr. 44.

Taf. VII. Bild 1. Kindergrab Nr. 16. Bild 2. Kindergrab Nr. 42. Bild 3. Kindergrab Nr. 12.

Taf. VIII. Phalera von der Pferdehelfter aus Grab A (Br. 62 mm). Nr. 9736. Slowakisches Museum in Bratislava.

Taf. IX. Grab A. Nr. 1 (L. 31 mm), Nr. 2 (L. 35 mm), Nr. 3 (L. 25 mm), Nr. 4 (L. 32 mm), Nr. 5 (Durchm. 62 mm), Nr. 6 (Durchm. 20 mm), Nr. 7 (L. 35 mm), Nr. 8 (Durchm. 34 mm), Nr. 9 (L. 37 mm). Nr. 1: 9740, Nr. 2: 9741, Nr. 3: 9737, Nr. 4: 9742, Nr. 5: 9736, Nr. 6: 9744, Nr. 7: 9738, Nr. 8: 9739, Nr. 9: 9743. Slowakisches Museum in Bratislava.

Taf. X. Grab A. Nr. 1 (Glieder des Gebisses L. 113 und 115 mm und besser erhaltenes Backenstück L. 115 mm), Nr. 2 (L. 78 mm), Nr. 3 (H. 158 mm), Nr. 4 (H. 145 mm), Nr. 5 (L. 188 mm), Nr. 6 (L. 107 mm), Nr. 7 (L. 90 mm), Nr. 8 (L. 76 mm), Nr. 9 (L. 119 mm), Nr. 10 (L. 120 mm), Nr. 11 (L. 42 mm). Nr. 1: 9753, Nr. 2: 9754, Nr. 3: 9745, Nr. 4: 9755, Nr. 5: 9747, Nr. 6: 9750, Nr. 7: 9749, Nr. 8: 9751, Nr. 9: 9746, Nr. 10: 9748, Nr. 11: 9752. Slowakisches Museum in Bratislava.

Taf. XI. Nr. 1–5 – Grab Nr. 1; Nr. 6–8 – Grab Nr. 2; Nr. 9–12 – Grab Nr. 4; Nr. 5 (H. 135 mm), Nr. 8 (H. 121 mm), Nr. 11 (H. 124 mm), Nr. 1: 1977, Nr. 2: 1973, Nr. 3: 1978, Nr. 4: 1972, Nr. 5: 1974, Nr. 6: 2662, Nr. 7: 1982, Nr. 8: 1985, Nr. 9: 1987, Nr. 10: 5852, Nr. 11: 1988, Nr. 12: 1986. Slowakisches Nationalmuseum in Martin.

Taf. XII. Nr. 1–12 – Grab Nr. 5, Nr. 13–17 – Grab Nr. 6, Nr. 1–3 (L. 18–19 mm), Nr. 5, 6 (L. 22 mm), Nr. 7 (L. 162,5 mm), Nr. 8 (Durchm. 21 mm), Nr. 9 (L. 19 mm), Nr. 10 (L. 76 mm), Nr. 11 (H. 130 mm), Nr. 12 (L. 41,5 mm), Nr. 14 (Spannw. 113 mm), Nr. 15 (H. 183 mm), Nr. 16 (H. 156 mm), Nr. 17 (Spannw. 96 mm). Nr. 1: 1993, Nr. 2: 1994, Nr. 3: 1995, Nr. 4: 1991, Nr. 5: 2005, Nr. 6: 2006, Nr. 7: 1999, Nr. 8: 2014, Nr. 9: 2029, Nr. 10: 1992, Nr. 11: 2000, Nr. 12: 1996, Nr. 13: 2030, Nr. 14: 2033, Nr. 15: 2035, Nr. 16: 2034, Nr. 17: 2032. Slowakisches Nationalmuseum in Martin.

Taf. XIII. Grab Nr. 5. Nr. 1 (L. 97 mm), Nr. 5–7 (Br. 18 mm), Nr. 8–20 (Br. 19–20 mm), Nr. 21 (H. 184 mm), Nr. 25 (L. 15 mm), Nr. 26,

27 (Durchm. 74 mm). Nr. 1: 2004, Nr. 2: 2020, Nr. 3: 2018, Nr. 4: 2017, Nr. 5: 2016, Nr. 6: 2027, Nr. 7: 2028, Nr. 8: 2001, Nr. 9: 2002, Nr. 10: 2007, Nr. 11: 2008, Nr. 12: 2009, Nr. 13: 2010, Nr. 14: 2011, Nr. 15: 2021, Nr. 16: 2022, Nr. 17: 2023, Nr. 18: 2024, Nr. 19: 2025, Nr. 20: 2026, Nr. 21: 1997, Nr. 22: 1998, Nr. 23: 2015, Nr. 24: 2019, Nr. 25: 2012, Nr. 26: 2003, Nr. 27: 2013. Slowakisches Nationalmuseum in Martin.

Taf. XIV. Nr. 1 – Grab. Nr. 6, Nr. 2–9 – Grab Nr. 7. Nr. 2 (L. 80 mm), Nr. 4 (H. 89,5 mm), Nr. 5 (L. 51,5 mm), Nr. 7 (H. 116 mm), Nr. 8 (Durchm. 83 mm). Nr. 1: 2031, Nr. 2: 2044, Nr. 3: 2038, Nr. 4: 2039, Nr. 5: 2040, Nr. 6: 2043, Nr. 7: 2041, Nr. 8: 2036, Nr. 9: 2037. Slowakisches Nationalmuseum.

Taf. XV. Grab Nr. 8. Nr. 1 (L. 256,5 mm), Nr. 3 (H. 149 mm), Nr. 5 (L. 205 mm), Nr. 6 (L. 76,5 mm), Nr. 7–21 (von den besser erhaltenen Stäbchen Spannweite der kürzesten 128, der längsten 239,5 mm). Nr. 1: 2049, Nr. 2: 2087, Nr. 3: 2086, Nr. 4: 2048, Nr. 5: 2045, Nr. 6: 2046, Nr. 7: 2057, Nr. 8: 2058, Nr. 9: 2059, Nr. 10: 2060, Nr. 11: 2055, Nr. 12: 2061, Nr. 13: 2062, Nr. 14: 2063, Nr. 15: 2064, Nr. 16: 2053, Nr. 17: 2050, Nr. 18: 2052, Nr. 19: 2051, Nr. 20: 2054, Nr. 21: 2055. Slowakisches Nationalmuseum in Martin.

Taf. XVI. Grab Nr. 8. Nr. 6 (L. 25 mm), Nr. 7 (H. 30 mm), Nr. 8 (Durchm. 17 mm), Nr. 9 (L. 74 mm), Nr. 10 (Br. 38,5 mm), Nr. 1: 2069, Nr. 2: 2070, Nr. 3: 2068, Nr. 4: 2067, Nr. 5: 2066, Nr. 6: 2076, Nr. 7: 2072, Nr. 8: 2075, Nr. 9: 2085, Nr. 10: 2084, Nr. 11: 2071, Nr. 12: 2077, Nr. 13: 2083, Nr. 14: 2078, Nr. 15: 2079, Nr. 16: 2080, Nr. 17: 2081, Nr. 18: 2082, Nr. 19: 2074, Nr. 20: 2073. Slowakisches Nationalmuseum in Martin.

Taf. XVII. Grab Nr. 10. Nr. 1–6 (L. 47,5 mm), Nr. 7–10 (L. 59–60 mm), Nr. 11–13 (L. 32,5 mm), Nr. 14–16 (Br. 17 mm), Nr. 17 (Br. 20 mm), Nr. 21 (H. 128 mm), Nr. 1: 2182, Nr. 2: 2186, Nr. 3: 2163, Nr. 4: 2157, Nr. 5: 2156, Nr. 6: 2158, Nr. 7: 2185, Nr. 8: 2166, Nr. 9: 2153, Nr. 10: 2159, Nr. 11: 2154, Nr. 12: 2155, Nr. 13: 2162, Nr. 14: 2188, Nr. 15: 2183, Nr. 16: 2184, Nr. 17: 2181, Nr. 18: 2091, Nr. 19: 2089, Nr. 20: 2090, Nr. 21: 2191. Slowakisches Nationalmuseum in Martin.

Taf. XVIII. Grab Nr. 10. Nr. 1–3 (Br. 40 mm), Nr. 4 (L. 65 mm), Nr. 5 (Br. 50 mm), Nr. 6 (Durchm. 19 mm), Nr. 7 (L. 29 mm), Nr. 8–21 (H. 26 mm), Nr. 22–25 (Durchm. 17–18 mm), Nr. 27 (L. 60,5 mm), Nr. 28 (L. 26 mm), Nr. 29 (einzelne Beschläge L. 33 mm), Nr. 30, 31 (L. 19 mm), Nr. 32 (L. 22 mm), Nr. 33, 34 (L. 21,5 mm). Nr. 1: 2123, Nr. 2: 2124, Nr. 3: 2125,

Nr. 4:2107, Nr. 5:2103, Nr. 6:2110, Nr. 7:2108, Nr. 8—15:2126—2133, Nr. 16—21:2134—2139, Nr. 22—25:2116—2119, Nr. 26:2120, Nr. 27:2106, Nr. 28:2115, Nr. 29:2121, Nr. 30:2113, Nr. 31:2114, Nr. 32:2109, Nr. 33:2111, Nr. 34:2112. Slowakisches Nationalmuseum in Martin.

Taf. XIX. Grab Nr. 10. Nr. 1—6 (Durchm. 17—18 mm), Nr. 7, 8 (L. 19 mm), Nr. 9, 10 (L. 22 mm), Nr. 11 (L. 21 mm), Nr. 13 (H. 12,5 mm), Nr. 14 (Durchm. 46,5 mm), Nr. 15 (Durchm. 51 mm), Nr. 16—19 (L. 32,5 mm), Nr. 21 (Spannw. 301 mm), Nr. 25 (L. 110 mm), Nr. 26 (Spannw. 127 mm), Nr. 27 (Spannw. 147 mm), Nr. 1—4:2141—2144, Nr. 5—6:2101—2102, Nr. 7:2146, Nr. 8:2147, Nr. 9:2148, Nr. 10:2149, Nr. 11:2152, Nr. 12:2100, Nr. 13:2169, Nr. 14:2104, Nr. 15:2140, Nr. 16:2164, Nr. 17:2165, Nr. 18:2167, Nr. 19:2168, Nr. 20:2093, Nr. 21:2098, Nr. 22:2170, Nr. 23:2178, Nr. 24:2171, Nr. 25:2177, Nr. 26:2096, Nr. 27:2094, Nr. 28:2097, Nr. 29:2099, Nr. 30—33:2172—2175. Slowakisches Nationalmuseum in Martin.

Taf. XX. Grab Nr. 14. Nr. 1 (L. 33 mm), Nr. 2 (L. 35 mm), Nr. 3 (L. 33 mm), Nr. 4 (L. 38 mm), Nr. 5 (L. 32,5 mm), Nr. 6 (kleiner Ring i. Durchm. 16 mm), Nr. 7 (L. 18 mm), Nr. 10—12 (L. 30,5—31 mm), Nr. 13, 14 (Durchm. 25 mm), Nr. 16 (L. 232,5 mm), Nr. 17 (Durchm. 54 mm), Nr. 18 (H. 94 mm), Nr. 20 (Durchm. 62,5 mm), Nr. 21 (Durchm. 50,5 mm), Nr. 22 (Durchm. 56 mm), Nr. 1:2216, Nr. 2:2214, Nr. 3:2205, Nr. 4:2212, Nr. 5:2200, Nr. 6:2213, Nr. 7:2215, Nr. 8:2208, Nr. 9:2206, Nr. 10:2220, Nr. 11:2211, Nr. 12:2210, Nr. 13:2202, Nr. 14:2218, Nr. 15:2219, Nr. 16:2203, Nr. 17:2201, Nr. 18:2204, Nr. 19:2217, Nr. 20:2198, Nr. 21:2199, Nr. 22:2197. Slowakisches Nationalmuseum in Martin.

Taf. XXI. Nr. 1—14 — Grab Nr. 15; Nr. 15, 16 — Grab Nr. 9; Nr. 17 — Grab Nr. 11; Nr. 18, 19 — Grab Nr. 12; Nr. 20, 21 — Grab Nr. 16. Nr. 1—6 (Durchm. 23 mm), Nr. 7 (L. 42 mm), Nr. 8 (L. 21,5 mm), Nr. 9, 10 (L. 20 mm), Nr. 11 (L. 65,5 mm), Nr. 12 (L. 78 mm), Nr. 13, 16 (H. 136 mm), Nr. 17 (H. 114 mm), Nr. 19 (H. 88 mm), Nr. 21 (H. 141 mm). Nr. 1—6:2222—2227, Nr. 7:2221, Nr. 8—10:2228—2230, Nr. 11:2234, Nr. 12:2232, Nr. 13:2235, Nr. 14:2231, Nr. 15:2663, Nr. 16:2088, Nr. 17:2193, Nr. 18:2194, Nr. 19:2195, Nr. 20:2237, Nr. 21:2236. Slowakisches Nationalmuseum in Martin.

Taf. XXII. Nr. 1—12 — Grab Nr. 24; Nr. 13 — Grab Nr. 13; Nr. 14, 15 — Grab Nr. 17; Nr. 16, 17 — Grab Nr. 21; Nr. 18 — Grab Nr. 22; Nr. 19—21 — Grab Nr. 23. Nr. 1, 2 (L.

27,5 mm), Nr. 4 (Br. 16,5 mm), Nr. 5—7 (Durchm. 14—15 mm), Nr. 8 (Durchm. 22,5 mm), Nr. 10 (L. 27,5 mm), Nr. 12 (H. 156 mm), Nr. 13 (H. 154,5 mm), Nr. 14 (L. 100 mm), Nr. 15 (H. cca 13 cm), Nr. 17 (H. 110 mm), Nr. 18 (H. 151 mm), Nr. 19 (L. 79,5 mm), Nr. 20 (L. cca 102 mm), Nr. 21 (H. 117 mm). Nr. 1:2273, Nr. 2:2272, Nr. 3:2264, Nr. 4:2269, Nr. 5:2262, Nr. 6:2261, Nr. 7:2259, Nr. 8:2270, Nr. 9:2258, Nr. 10:2260, Nr. 11:2664, Nr. 12:2277, Nr. 13:2196, Nr. 14:2240, Nr. 15:2239, Nr. 16:2243, Nr. 17:2242, Nr. 18:2245, Nr. 19:2247, Nr. 20:2248, Nr. 21:2246. Slowakisches Nationalmuseum in Martin.

Taf. XXIII. Grab Nr. 24. Nr. 1 (L. 123,5 mm), Nr. 2 (L. 117,5 mm), Nr. 3 (L. 85 mm), Nr. 4 (L. 76 mm), Nr. 5 (Spannw. 77 mm), Nr. 6 (Spannw. 92 mm), Nr. 7—10 (Durchm. 32 mm), Nr. 11 (L. 220 mm), Nr. 12 (Spannw. cca 95 mm), Nr. 13 (Br. 50 mm), Nr. 14 (L. 24 mm), Nr. 15, 16 (H. 178 mm), Nr. 17 (L. 238 mm), Nr. 18 (Spannw. 104 mm). Nr. 1:2278, Nr. 2:2290, Nr. 3:2287, Nr. 4:2293, Nr. 5:2279, Nr. 6:2291, Nr. 7:2253, Nr. 8:2286, Nr. 9:2257, Nr. 10:2251, Nr. 11:2281, Nr. 12:2289, Nr. 13:2292, Nr. 14:2254, Nr. 15:2283, Nr. 16:2282, Nr. 17:2250, Nr. 18:2288. Slowakisches Nationalmuseum in Martin.

Taf. XXIV. Grab Nr. 26. Nr. 1—4 (L. 46—47 mm), Nr. 5—7 (Br. 23 mm), Nr. 8 (L. 34 mm), Nr. 9 (L. 32 mm), Nr. 10 (L. 242 mm), Nr. 11 (L. 89 mm), Nr. 13, 14 (L. 58, 59 mm), Nr. 15, 16 (H. 23 mm), Nr. 1—4:2356—2359, Nr. 5—7:2360—2362, Nr. 8:2355, Nr. 9:2354, Nr. 10:2363, Nr. 11:2313, Nr. 12:2405, Nr. 13:2412, Nr. 14:2413, Nr. 15:2369, Nr. 16:2370. Slowakisches Nationalmuseum in Martin.

Taf. XXV. Grab Nr. 26. Nr. 1 (L. 29 mm), Nr. 2, 3 (Durchm. 10 mm), Nr. 5 (Durchm. 12 mm), Nr. 6 (L. 29 mm), Nr. 7 (L. 24 mm), Nr. 8 (L. 21 mm), Nr. 9 (H. 29 mm), Nr. 10 (L. 21,5 mm), Nr. 11 (Durchm. 45,5 mm), Nr. 12, 13 (Br. 33 mm), Nr. 14 (L. 66,5 mm), Nr. 15 (L. 37,5 mm), Nr. 16 (Br. 17 mm), Nr. 17 (Br. 18,5 mm), Nr. 18 (L. 37,5 mm). Nr. 1:2333, Nr. 2:2373, Nr. 3:2374, Nr. 4:2305, Nr. 5:2317, Nr. 6:2377, Nr. 7:2378, Nr. 8:2411, Nr. 9:2316, Nr. 10:2352, Nr. 11:2367, Nr. 12:2298, Nr. 13:2297, Nr. 14:2296, Nr. 15:2379, Nr. 16:2372, Nr. 17:2371, Nr. 18:2351. Slowakisches Nationalmuseum in Martin.

Taf. XXVI. Grab Nr. 26. Nr. 1 (Spannw. 105 mm), Nr. 2 (Spannw. 159 mm), Nr. 3 (Spannw. 114 mm), Nr. 4 (L. 189 mm), Nr. 5 (Br. 56 mm), Nr. 6 (H. 145 mm), Nr. 7 (Spannw. 93 mm), Nr. 8 (Spannw. 117 mm), Nr. 9, 10 (H. 170 mm). Nr. 1:2309, Nr. 2:2346, Nr. 3:2415, Nr. 4:2417, Nr. 5:2364, Nr. 6:2353, Nr. 7:

2409, Nr. 8 : 2408, Nr. 9 : 2365, Nr. 10 : 2368. Slowakisches Nationalmuseum in Martin.

Taf. XXVII. Grab Nr. 26. 54 Knöpfe 17 mm br. Erste Reihe: 2300—2302, 2326, 2328, 2329. Zweite Reihe: 2303, 2304, 2306, 2330—2332. Dritte Reihe: 2307, 2314, 2315, 2334—2336. Vierte Reihe: 2320—2322, 2337, 2339, 2342. Fünfte Reihe: 2323—2325, 2343, 2344, 2348. Sechste Reihe: 2391—2393, 2346, 2380, 2381. Siebente Reihe: 2394—2396, 2382—2384. Achte Reihe: 2397—2399, 2385—2387. Neunte Reihe: 2400—2401, 2416, 2388, 2389, 2390. Slowakisches Nationalmuseum in Martin.

Taf. XXVIII. Grab Nr. 29. Nr. 1 (L. 29 mm), Nr. 2, 3 (L. 42 mm), Nr. 4 (L. 91 mm), Nr. 5, 6 (Br. 34 mm), Nr. 7 (L. 25 mm), Nr. 8—12 (Durchm. 18 mm), Nr. 13 (Durchm. 24 mm), Nr. 14, 15 (Durchm. 22 mm), Nr. 16 (Br. 22 mm), Nr. 17 (Durchm. 18 mm), Nr. 19 (L. 37 mm), Nr. 20 (H. 123 mm), Nr. 21 (L. 30 mm). Nr. 1 : 2433, Nr. 2 : 2435, Nr. 3 : 2440, Nr. 4 : 2429, Nr. 5 : 2434, Nr. 6 : 2442, Nr. 7 : 2425, Nr. 8 : 2432, Nr. 9 : 2427, Nr. 10 : 2437, Nr. 11 : 2443, Nr. 12 : 2424, Nr. 13 : 2428, Nr. 14 : 2431, Nr. 15 : 2436, Nr. 16 : 2441, Nr. 17 : 2438, Nr. 18 : 2444, Nr. 19 : 2448, Nr. 20 : 2449, Nr. 21 : 2426. Slowakisches Nationalmuseum in Martin.

Taf. XXIX. Nr. 1 — Grab Nr. 28; Nr. 2 — Grab Nr. 35; Nr. 3 — Grab Nr. 33; Nr. 4, 5 Grab — Nr. 37; Nr. 6 — Grab Nr. 20; Nr. 7—10 — Grab Nr. 27; Nr. 11 — Grab Nr. 25. Nr. 1 (H. 90 mm), Nr. 2 (H. 91 mm), Nr. 3 (H. 131 mm), Nr. 4 (H. 157 mm), Nr. 6 (H. 127 mm), Nr. 7 (H. 108 mm), Nr. 8 (L. 11 mm), Nr. 9 (Durchm. 18,5 mm), Nr. 10 (L. 39,5 mm), Nr. 11 (H. 124 mm). Nr. 1 : 2423, Nr. 2 : 2570, Nr. 3 : 2567, Nr. 4 : 2608, Nr. 5 : 2609, Nr. 6 : 2241, Nr. 7 : 2419, Nr. 8 : 2422, Nr. 9 : 2420, Nr. 10 : 2421, Nr. 11 : 2295. Slowakisches Nationalmuseum in Martin.

Taf. XXX. Grab Nr. 31. Nr. 1 (L. 92 mm), Nr. 2, 3 (L. 42 mm), Nr. 4, 5 (L. 36,5 mm), Nr. 6 (L. 32 mm), Nr. 7 (L. 814 mm), Nr. 8, 9 (Br. 23,5 mm), Nr. 10—13 (Br. 12,5—15 mm), Nr. 14—18 (Durchm. 22—23,5 mm), Nr. 19 (L. 90 mm), Nr. 21 (H. 113 mm). Nr. 1 : 2460, Nr. 2 : 2470, Nr. 3 : 2486, Nr. 4 : 2529, Nr. 5 : 2537, Nr. 6 : 2490, Nr. 7 : 2466, Nr. 8 : 2453, Nr. 9 : 2454, Nr. 10 : 2542, Nr. 11 : 2538, Nr. 12 : 2543, Nr. 13 : 2544, Nr. 14 : 2458, Nr. 2455, Nr. 16 : 2459, Nr. 17 : 2456, Nr. 18 : 2457, Nr. 19 : 2463, Nr. 20 : 2545, Nr. 21 : 2563. Slowakisches Nationalmuseum in Martin.

Taf. XXXI. Grab Nr. 31. Nr. — 21 (Durchm. 21—22 mm), Nr. 22 (Br. 20 mm), Nr. 23 (Br. 21 mm), Nr. 24—32 (H. 32—33 mm), Nr. 33 (L. 30,5 mm), Nr. 34 (Br. 20,5 mm), Nr. 35 (Br. 28 mm), Nr. 36 (Spannw. 22 mm). Nr. 1 : 2493, Nr. 2 : 2494, Nr. 3 : 2497, Nr. 4 : 2513, Nr. 5 :

2514, Nr. 6 : 2518, Nr. 7 : 2498, Nr. 8 : 2499, Nr. 9 : 2502, Nr. 10 : 2519, Nr. 11 : 2520, Nr. 12 : 2525, Nr. 13 : 2503, Nr. 14 : 2505, Nr. 15 : 2506, Nr. 16 : 2526, Nr. 17 : 2540, Nr. 18 : 2564, Nr. 19 : 2511, Nr. 20 : 2508, Nr. 21 : 2510, Nr. 22 : 2484, Nr. 23 : 2485, Nr. 24 : 2469, Nr. 25 : 2474, Nr. 26 : 2478, Nr. 27 : 2468, Nr. 28 : 2473, Nr. 29 : 2477, Nr. 30 : 2480, Nr. 31 : 2481, Nr. 32 : 2491, Nr. 33 : 2565, Nr. 34 : 2533, Nr. 35 : 2515, Nr. 36 : 2492. Slowakisches Nationalmuseum in Martin.

Taf. XXXII. Besser erhaltene Phalera aus Grab Nr. 31. Durchm. cca 139 mm. Nr. 2528. Slowakisches Nationalmuseum in Martin.

Taf. XXXIII. Grab Nr. 31. Nr. 4 (Spannw. 135 mm), Nr. 6 (L. 25 mm), Nr. 7 (L. 16 mm), Nr. 8 (L. 26 mm), Nr. 9 (H. 33 mm), Nr. 10 (L. 16 mm), Nr. 11 (L. 131 mm), Nr. 12 (Spannw. 38 mm), Nr. 13 (L. 233 mm), Nr. 16 (L. 18 mm), Nr. 17 (Br. 26 mm), Nr. 18 (L. 26,5 mm), Nr. 19 (Br. 21 mm), Nr. 20, 21 (178 mm). Nr. 1 : 2451, Nr. 2 : 2532, Nr. 3 : 2452, Nr. 4 : 2549, Nr. 5 : 2476, Nr. 6 : 2488, Nr. 7 : 2487, Nr. 8 : 2489, Nr. 9 : 2507, Nr. 10 : 2509, Nr. 11 : 2548, Nr. 12 : 2566, Nr. 13 : 2527, Nr. 14 : 2534, Nr. 15 : 2539, Nr. 16 : 2516, Nr. 17 : 2471, Nr. 18 : 2504, Nr. 19 : 2521, Nr. 20 : 2475, Nr. 21 : 2557. Slowakisches Nationalmuseum in Martin.

Taf. XXXIV. Grab Nr. 36. Nr. 1—4 (L. 44 mm), Nr. 5—9 (Durchm. 19 mm), Nr. 10 (L. 17,5 mm), Nr. 11 (L. 16,5 mm), Nr. 12 (Durchm. 30 mm), Nr. 13 (L. 39 mm), Nr. 14 (L. 33 mm), Nr. 15 (L. 16 mm), Nr. 16 (L. 14 mm), Nr. 17 (L. 20 mm), Nr. 18 (Durchm. 29 mm), Nr. 19 (Br. 17 mm), Nr. 20, 21 (L. 38 mm), Nr. 22 (H. 125 mm), Nr. 23 (L. 13 mm), Nr. 24 (L. 32 mm), Nr. 25 (L. 85 mm), Nr. 1 : 2579, Nr. 2 : 2589, Nr. 3 : 2580, Nr. 4 : 2590, Nr. 5 : 2583, Nr. 6 : 2593, Nr. 7 : 2594, Nr. 8 : 2591, Nr. 9 : 2592, Nr. 10 : 2582, Nr. 11 : 2595, Nr. 12 : 2585, Nr. 13 : 2597, Nr. 14 : 2600, Nr. 15 : 2576, Nr. 16 : 2581, Nr. 17 : 2607, Nr. 18 : 2587, Nr. 19 : 2577, Nr. 20 : 2584, Nr. 21 : 2599, Nr. 22 : 2571, Nr. 23 : 2605, Nr. 24 : 2575, Nr. 25 : 2598. Slowakisches Nationalmuseum in Martin.

Taf. XXXV. Nr. 1—5 — Grab Nr. 36; Nr. 6—9 — Grab Nr. 41; Nr. 10—12 — Grab Nr. 42, Nr. 1—3 (L. 186 mm), Nr. 4 (L. 190 mm, Spannweite des Backenstückes 155 mm), Nr. 5 (Br. 51 mm), Nr. 6, 7 (Durchm. 16,5 mm), Nr. 8 (H. 126 mm), Nr. 9 (H. 244 mm), Nr. 10 (Durchm. cca 43 mm), Nr. 12 (H. 123 mm), Nr. 1 : 2572, Nr. 2 : 2601, Nr. 3 : 2596, Nr. 4 : 2586, Nr. 5 : 2606, Nr. 6 : 2612, Nr. 7 : 2613, Nr. 8 : 2614, Nr. 9 : 2611, Nr. 10 : 2616, Nr. 11 : 2617, Nr. 12 : 2615. Slowakisches Nationalmuseum in Martin.

Taf. XXXVI. Nr. 1 — Grab Nr. 40; Nr. 2—

5 — Grab Nr. 43. Nr. 6—12 — Grab Nr. 44. Nr. 1 (H. 131 mm), Nr. 2 (L. 18,5 mm), Nr. 3 (H. 118 mm), Nr. 4 (L. 28,5 mm), Nr. 6 (H. 135 mm), Nr. 7 (Durchm. 24 mm), Nr. 8 (Durchm. 22 mm), Nr. 11 (Durchm. 83 mm), Nr. 12 (Durchm. 60 mm). Nr. 1 : 2610, Nr. 2 : 2620, Nr. 3 : 2621, Nr. 4 : 2619, Nr. 5 : 2618, Nr. 6 : 2624, Nr. 7 : 2633, Nr. 8 : 2629, Nr. 9 : 2623, Nr. 10 : 2627, Nr. 11 : 2626, Nr. 12 : 2625. Slowakisches Nationalmuseum in Martin.

Taf. XXXVII. Nr. 1—4 — Grab Nr. 47; Nr. 5—10 — Grab Nr. 45; Nr. 11—14 — Grab Nr. 46. Nr. 1 (H. 144 mm), Nr. 2 (Durchm. 8 mm), Nr. 3, 4 (Durchm. 23 mm), Nr. 5 (Spannw. 112 mm), Nr. 6 (Spannw. 94 mm), Nr. 7 (Spannw. 40 mm), Nr. 8 (Spannw. 82 mm), Nr. 10 (L.

19 mm), Nr. 11 (L. d. erhaltenen Backenstückes 123 mm), Nr. 12 (H. 178 mm), Nr. 13 (H. 176,5 mm), Nr. 14 (H. 120 mm). Nr. 1 : 2646, Nr. 2 : 2649, Nr. 3 : 2647, Nr. 4 : 2648, Nr. 5—8 : 2635, Nr. 9 : 2636, Nr. 10 : 2634, Nr. 11 : 2642, Nr. 12 : 2644, Nr. 13 : 2643, Nr. 14 : 2640. Slowakisches Nationalmuseum in Martin.

Taf. XXXVIII. Streufunde vom Gräberfeld und seiner Umgebung. Nr. 2 (H. 111 mm), Nr. 5 (Durchm. 17 mm), Nr. 10 (H. 120 mm), Nr. 11 (H. 107 mm), Nr. 12 (H. 121 mm), Nr. 1 : 1962, Nr. 2 : 2650, Nr. 3 : 1961, Nr. 4 : 1967, Nr. 5 : 2660, Nr. 6 : 1968, Nr. 7 : 1971, Nr. 8 : 1965, Nr. 9 : 1966, Nr. 10 : 1960, Nr. 11 : 1970, Nr. 12 : 1969. Slowakisches Nationalmuseum in Martin.

Doplňok

J. Sláviková

Výsledky rozboru uhľíkov zo zvyškov dreva z pohrebiska v Žitavskej TŇoni

Hrob č. 8. Najskôr z ohniska vo výplni: 2 uhliky — *Fagus silvatica*; 1 uhlik — *Quercus sp.*

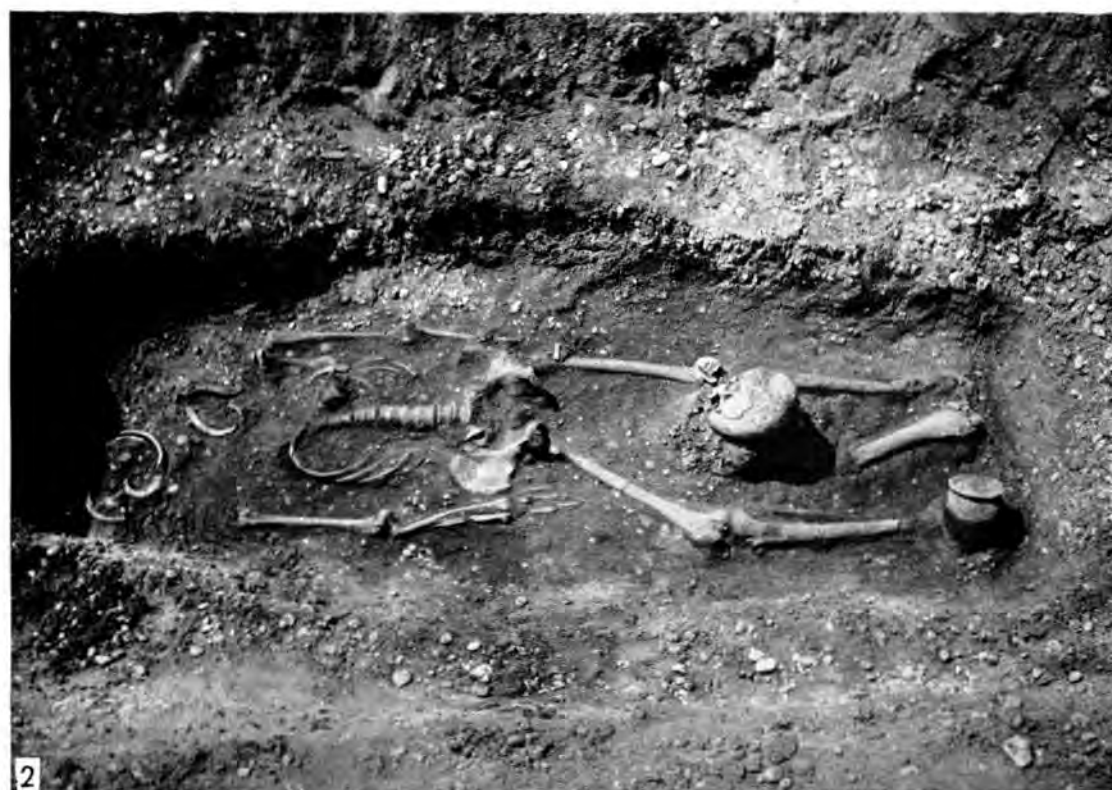
Hrob č. 23. Zlomok z drevenej pošvy nožika

— *Carpinus betulus*. Uhlik z vrstvy na dne hrobovej jamy — *Quercus sp.*

Hrob č. 29. 4 uhliky z výplne hrobovej jamy — *Carpinus betulus*. Uhlik z debnenia. — *Fagus silvatica*. Uhlik z bokov debnenia — *Carpinus betulus*. Z vrstvy na dne hrobovej jamy: 1 uhlik — *Carpinus betulus*; 8 uhľíkov — *Quercus sp.*

Tabuľka I. Žitavská Tŕň. Odkryv pohrebiska. Obr. 1. Pohľad od severu. Obr. 2. Pohľad od juhozápadu.

Tabuľka II. Obr. 1 a 2. Hrob č. 15.

T a b u l k a III. Obr. 1. Jednoduchý hrob č. 11. Obr. 2. Jazdecký hrob č. 36. Obr. 3. Jednoduchý hrob č. 1. Obr. 4. Nález lebky pri nohách v hrobe č. 6.

T a b u l k a IV. Obr. 1. Skupina zvieracích kostí vo výplni hrobu č. 10. Obr. 2. Západná časť jazdeckého hrobu č. 5. Obr. 3. Okrasy konskej ohlávky v hrobe č. 26. Obr. 4. Jazdecký hrob č. 7.

T a b u l' k a V. Obr. 1. Jazdecký hrob č. 26. Obr. 2. Jazdecký hrob č. 31.

T a b u l k a VI. Obr. 1. Jazdecký hrob č. 44. Obr. 2. Jazdecký hrob č. 24.

Tabuľka VII. Obr. 1. Detský hrob č. 16. Obr. 2. Detský hrob č. 42. Obr. 3. Detský hrob č. 12.

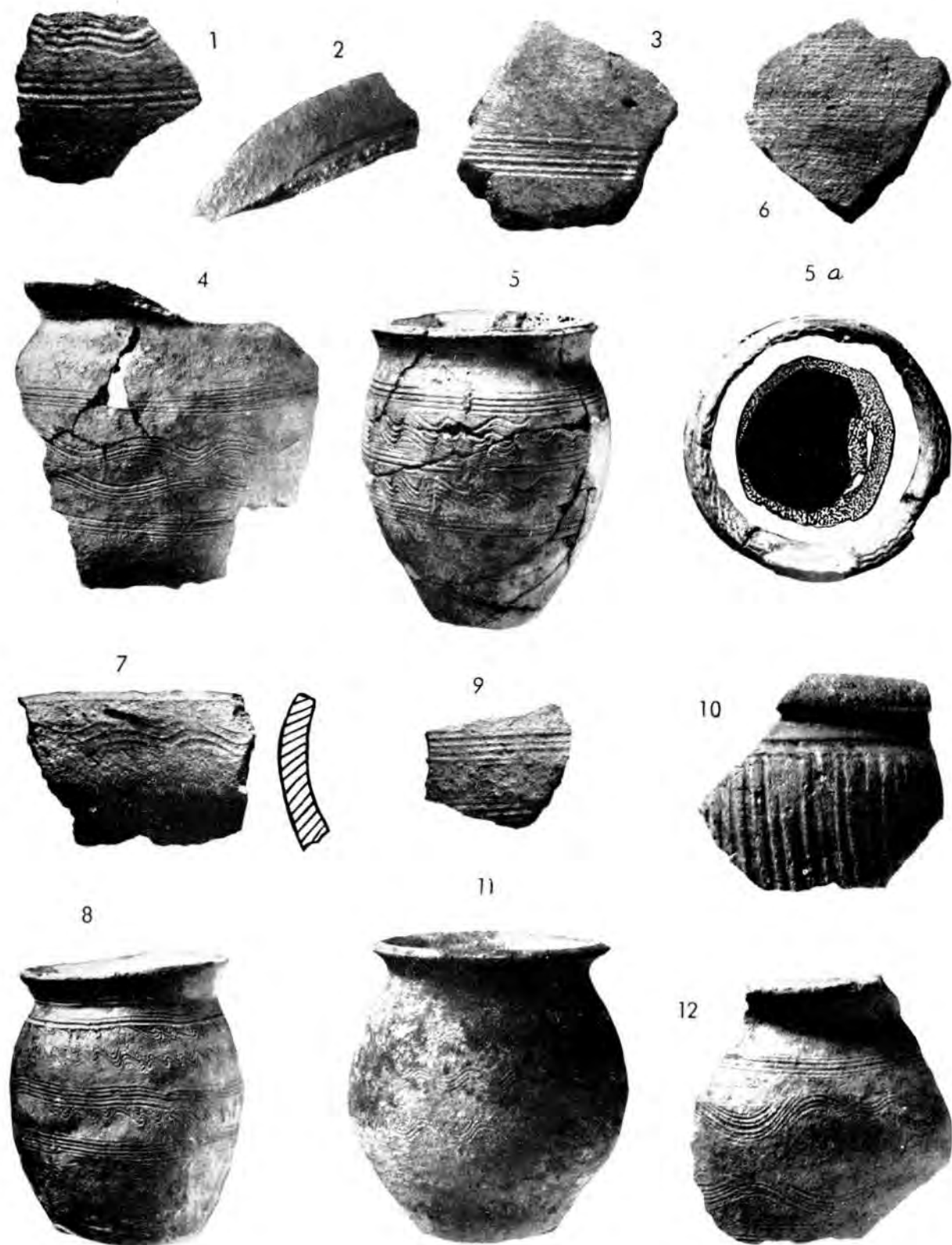
Tabuľka VIII. Faléra z ohlávky z hrobu A (š. 62 mm), Č. 9736. Slovenské múzeum v Bratislave.

Tabuľka IX. Hrob A. Č. 1 (d. 31 mm), č. 2 (d. 35 mm), č. 3 (d. 25 mm), č. 4 (d. 32 mm), č. 5 (priem. 62 mm), č. 6 (priem. 20 mm), č. 7 (d. 35 mm), č. 8 (priem. 34 mm), č. 9 (d. 37 mm). Č. 1: 9740, č. 2: 9741, č. 3: 9737, č. 4: 9742, č. 5: 9736, č. 6: 9744, č. 7: 9738, č. 8: 9739, č. 9: 9743. Slovenské múzeum v Bratislave.

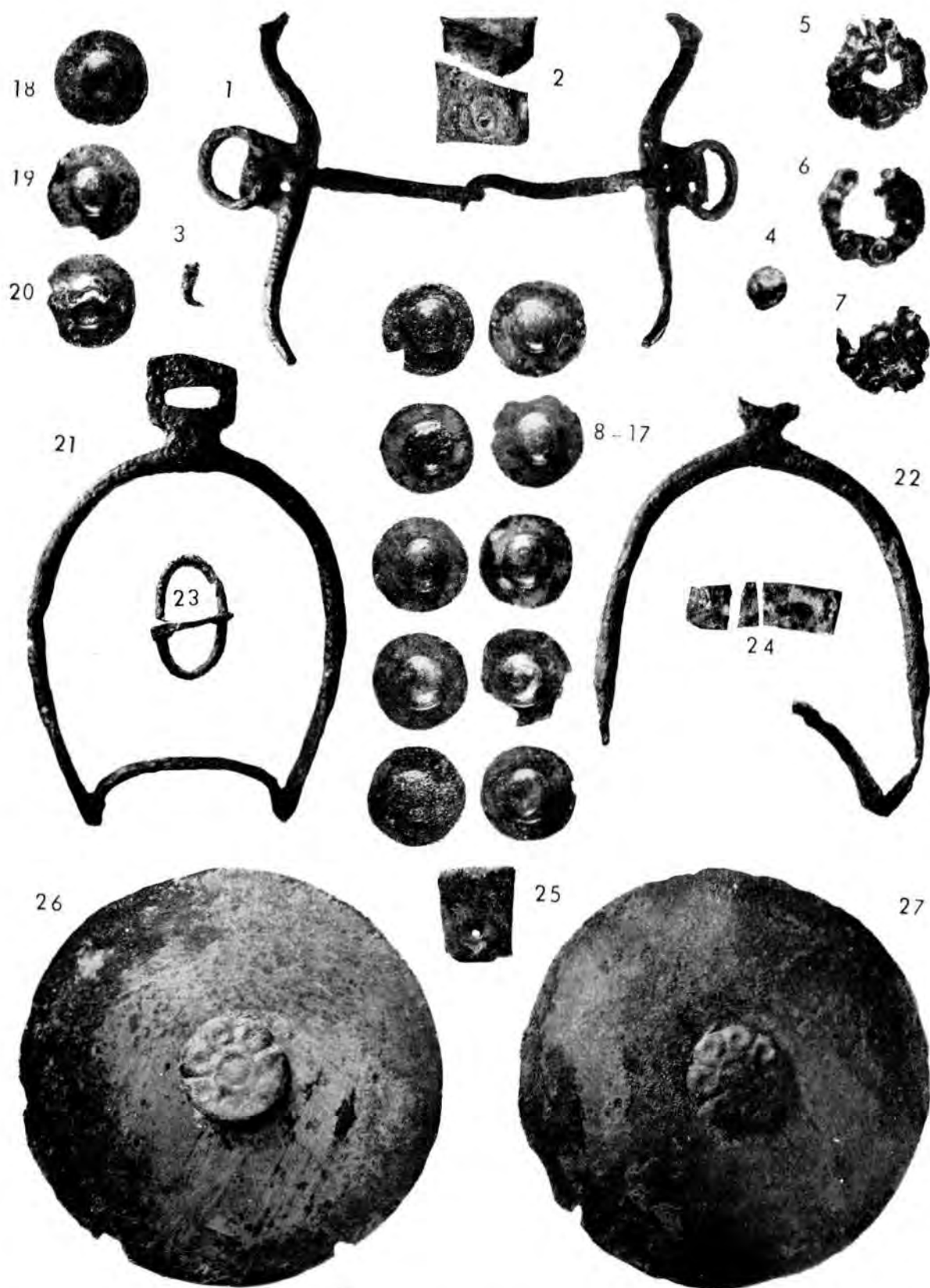
Tabuľka X. Hrob A. Č. 1 (články zubadla d. 113 a 115 mm a zachovalejšia postranica d. 115 mm), č. 2 (d. 78 cm), č. 3 (v. 158 mm), č. 4 (v. 145 mm), č. 5 (d. 188 mm), č. 6 (d. 107 mm), č. 7 (d. 90 mm), č. 8 (d. 76 mm), č. 9 (d. 119 mm), č. 10 (d. 120 mm), č. 11 (d. 42 mm). Č. 1 : 9753, č. 2 : 9754, č. 3 : 9745, č. 4 : 9755, č. 5 : 9747, č. 6 : 9750, č. 7 : 9749, č. 8 : 9751, č. 9 : 9746, č. 10 : 9748, č. 11 : 9752. Slovenské múzeum v Bratislave.

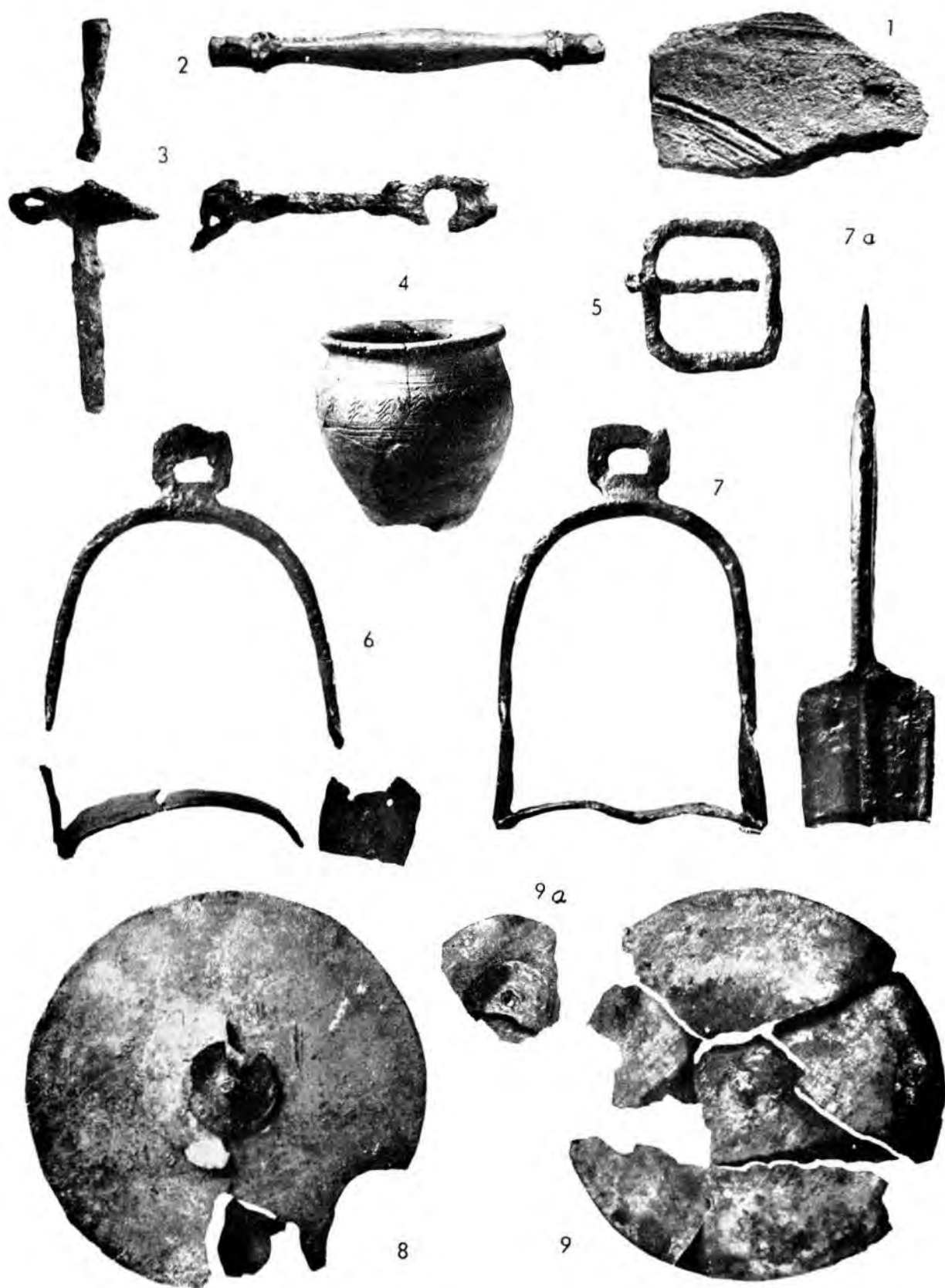
Tabuľka XI. Č. 1—5 — hrob č. 1; č. 6—8 — hrob č. 2; č. 9—12 — hrob č. 4. Č. 5 (v. 135 mm), č. 8 (v. 121 mm), č. 11 (v. 124 mm). Č. 1 : 1977, č. 2 : 1973, č. 3 : 1978, č. 4 : 1972, č. 5 : 1974, č. 6 : 2662, č. 7 : 1982, č. 8 : 1985, č. 9 : 1987, č. 10 : 5852, č. 11 : 1988, č. 12 : 1986. Slovenské národné múzeum v Martine.

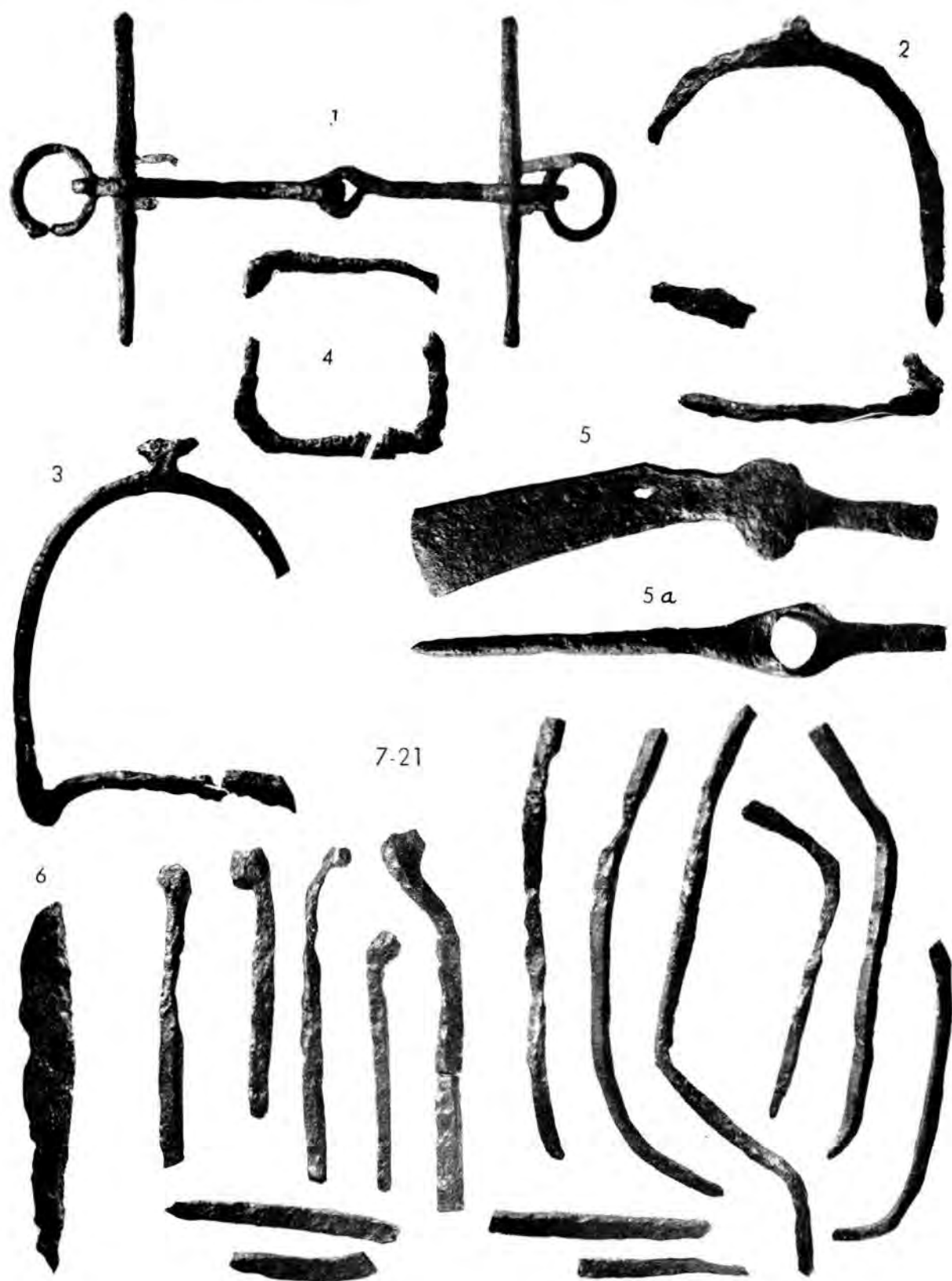
Tabuľka XII. Č. 1—12 — hrob č. 5; č. 13—17 — hrob č. 6. Č. 1—3 (d. 18—19 mm), č. 5, 6 (d. 22 mm), č. 7 (d. 162,5 mm), č. 8 (priem. 21 mm), č. 9 (d. 19 mm), č. 10 (d. 76 mm), č. 11 (v. 130 mm), č. 12 (d. 41,5 mm), č. 14 (rozpätie 113 mm), č. 15 (v. 183 mm), č. 16 (v. 156 mm), č. 17 (rozpätie 96 mm). Č. 1 : 1993, č. 2 : 1994, č. 3 : 1995, č. 4 : 1991, č. 5 : 2005, č. 6 : 2006, č. 7 : 1999, č. 8 : 2014, č. 9 : 2029, č. 10 : 1992, č. 11 : 2000, č. 12 : 1996, č. 13 : 2030, č. 14 : 2033, č. 15 : 2035, č. 16 : 2034, č. 17 : 2032. Slovenské národné múzeum v Martine.

Tabuľka XIII. Hrob č. 5. Č. 1 (d. 97 mm), č. 5—7 (š. 18 mm), č. 8—20 (š. 19—20 mm), č. 21 (v. 184 mm), č. 25 (d. 15 mm), č. 26, 27 (priem. 74 mm). Č. 1 : 2004, č. 2 : 2020, č. 3 : 2018, č. 4 : 2017, č. 5 : 2016, č. 6 : 2027, č. 7 : 2028, č. 8 : 2001, č. 9 : 2002, č. 10 : 2007, č. 11 : 2008, č. 12 : 2009, č. 13 : 2010, č. 14 : 2011, č. 15 : 2021, č. 16 : 2022, č. 17 : 2023, č. 18 : 2024, č. 19 : 2025, č. 20 : 2026, č. 21 : 1997, č. 22 : 1998, č. 23 : 2015, č. 24 : 2019, č. 25 : 2012, č. 26 : 2003, č. 27 : 2013. Slovenské národné múzeum v Martine.

Tabuľka XIV. Č. 1 — hrob č. 6; č. 2—9 — hrob č. 7. Č. 2 (d. 80 mm), č. 4 (v. 89,5 mm), č. 5 (d. 51,5 mm), č. 7 (v. 116 mm), č. 8 (priem. 83 mm). Č. 1: 2031, č. 2: 2044, č. 3: 2038, č. 4: 2039, č. 5: 2040, č. 6: 2043, č. 7: 2041, č. 8: 2036, č. 9: 2037. Slovenské národné múzeum.

Tabuľka XV. Hrob č. 8. Č. 1 (d. 256,5 mm), č. 3 (v. 149 mm), č. 5 (d. 205 mm), č. 6 (d. 76,5 mm), č. 7—21 (zo zachovalejších tyčínok rozpätie najkratšej 128, najdlhšej 239,5 mm). Č. 1 : 2049, č. 2 : 2087, č. 3 : 2086, č. 4 : 2048, č. 5 : 2045, č. 6 : 2046, č. 7 : 2057, č. 8 : 2058, č. 9 : 2059, č. 10 : 2060, č. 11 : 2056, č. 12 : 2061, č. 13 : 2062, č. 14 : 2063, č. 15 : 2064, č. 16 : 2053, č. 17 : 2050, č. 18 : 2052, č. 19 : 2051, č. 20 : 2054, č. 21 : 2055.

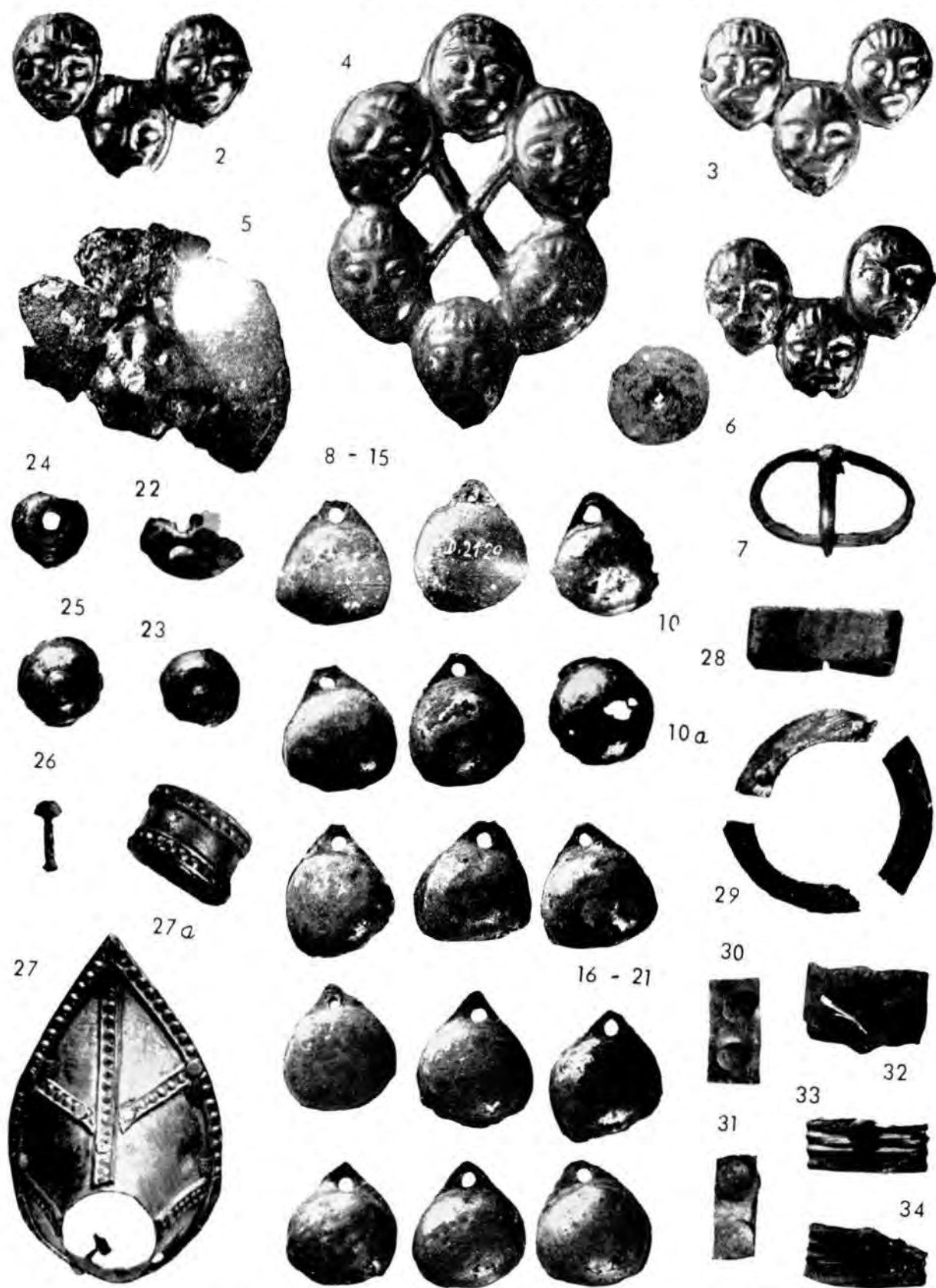
Slovenské národné múzeum v Martine.

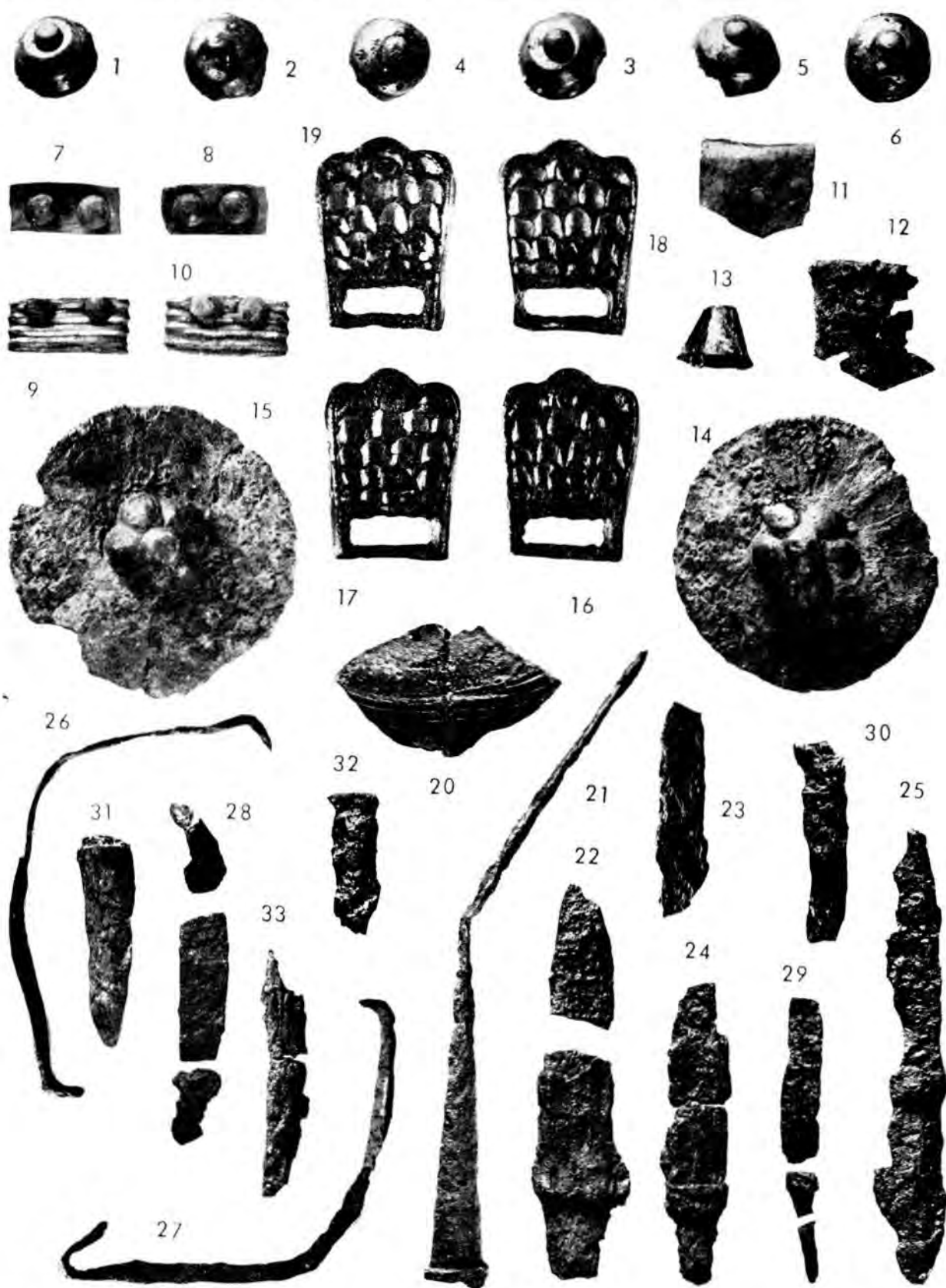
Tabuľka XVI. Hrob č. 8. Č. 6 (d. 25 mm), č. 7 (v. 30 mm), č. 8 (priem. 17 mm), č. 9 (d. 74 mm), č. 10 (s. 38,5 mm). Č. 1 : 2069, č. 2 : 2070, č. 3 : 2068, č. 4 : 2067, č. 5 : 2066, č. 6 : 2076, č. 7 : 2072, č. 8 : 2075, č. 9 : 2085, č. 10 : 2084, č. 11 : 2071, č. 12 : 2077, č. 13 : 2083, č. 14 : 2078, č. 15 : 2079, č. 16 : 2080, č. 17 : 2081, č. 18 : 2082, č. 19 : 2074, č. 20 : 2073. Slovenské národné múzeum v Martine.

Tabuľka XVII. Hrob č. 10, Č. 1—6 (d. 47,5 mm), č. 7—10 (d. 59—60 mm), č. 11—13 (d. 32,5 mm), č. 14—16 (š. 17 mm), č. 17 (š. 20 mm), č. 21 (v. 128 mm). Č. 1 : 2182, č. 2 : 2186, č. 3 : 2163, č. 4 : 2157, č. 5 : 2156, č. 6 : 2158, č. 7 : 2185, č. 8 : 2166, č. 9 : 2153, č. 10 : 2159, č. 11 : 2154, č. 12 : 2155, č. 13 : 2162, č. 14 : 2188, č. 15 : 2183, č. 16 : 2184, č. 17 : 2181, č. 18 : 2091, č. 19 : 2089, č. 20 : 2090, č. 21 : 2191. Slovenské národné múzeum v Martine.

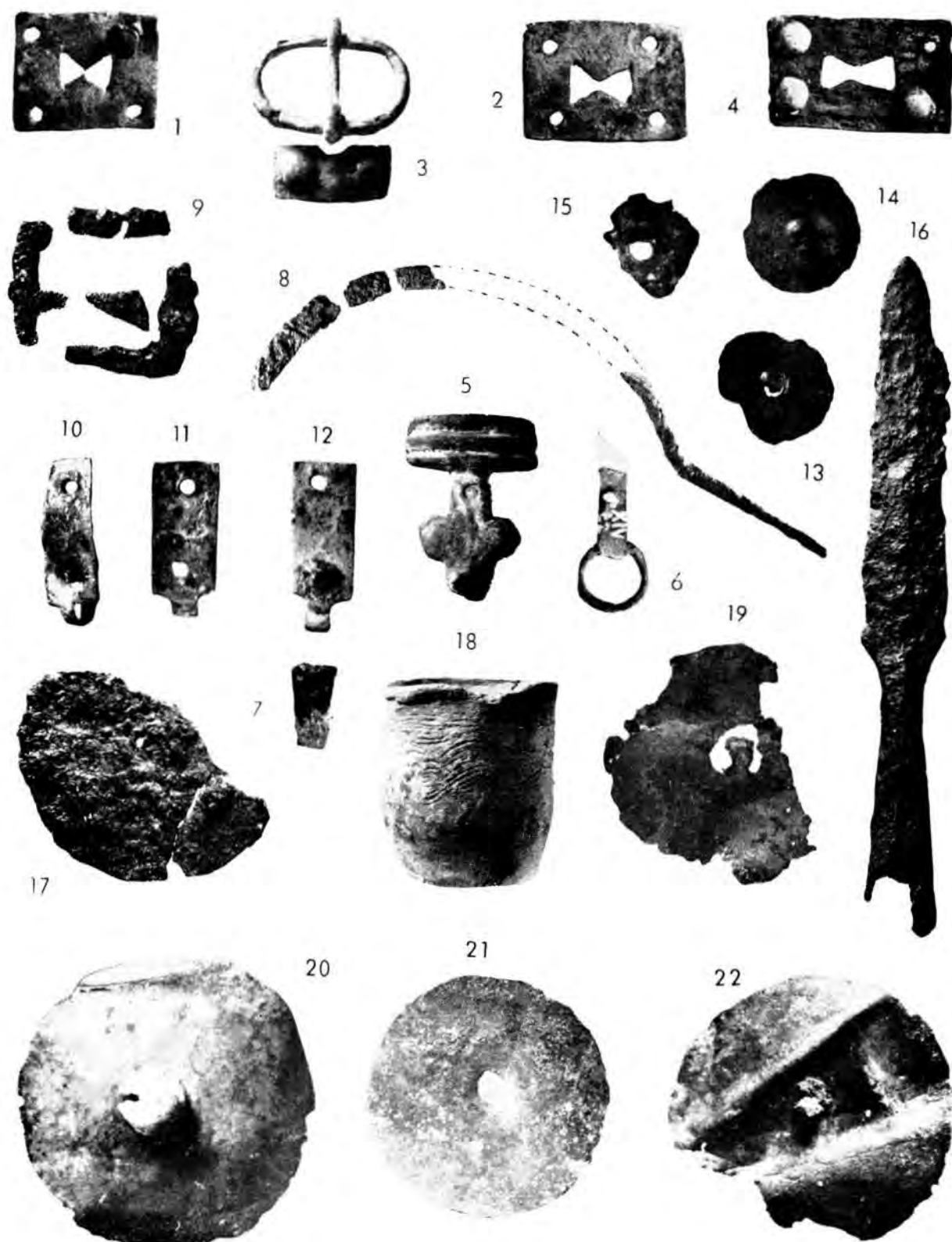

Tabuľka XVIII. Hrob č. 10. Č. 1—3 (š. 40 mm), č. 4 (d. 65 mm), č. 5 (š. 50 mm), č. 6 (priem. 19 mm), č. 7 (d. 29 mm), č. 8—21 (v. 26 mm), č. 22—25 (priem. 17—18 mm), č. 27 (d. 60,5 mm), č. 28 (d. 26 mm), č. 29 (jednotlivé kovania d. 33 mm), č. 30, 31 (d. 19 mm), č. 32 (d. 22 mm), č. 33, 34 (d. 21,5 mm). Č. 1 : 2123, č. 2 : 2124, č. 3 : 2125, č. 4 : 2107, č. 5 : 2103, č. 6 : 2110, č. 7 : 2108, č. 8—15 : 2126—2133, č. 16—21 : 2134—2139, č. 22—25 : 2116—2119, č. 26 : 2120, č. 27 : 2106, č. 28 : 2115, č. 29 : 2121, č. 30 : 2113, č. 31 : 2114, č. 32 : 2109, č. 33 : 2111, č. 34 : 2112. Slovenské národné múzeum v Martine.

Tabuľka XIX. Hrob č. 10. Č. 1—6 (priem. 17—18 mm), č. 7, 8 (d. 19 mm), č. 9, 10 (d. 22 mm), č. 11 (d. 21 mm), č. 13 (v. 12,5 mm), č. 14 (priem. 46,5 mm), č. 15 (priem. 51 mm), č. 16—19 (d. 32,5 mm), č. 21 (rozpätie 301 mm), č. 25 (d. 110 mm), č. 26 (rozpätie 127 mm), č. 27 (rozpätie 147 mm). Č. 1—4 : 2141—2144, č. 5—6 : 2101—2102, č. 7 : 2146, č. 8 : 2147, č. 9 : 2148, č. 10 : 2149, č. 11 : 2152, č. 12 : 2100, č. 13 : 2169, č. 14 : 2104, č. 15 : 2140, č. 16 : 2164, č. 17 : 2165, č. 18 : 2167, č. 19 : 2168, č. 20 : 2093, č. 21 : 2098, č. 22 : 2170, č. 23 : 2178, č. 24 : 2171, č. 25 : 2177, č. 26 : 2096, č. 27 : 2094, č. 28 : 2097, č. 29 : 2099, č. 30—33 : 2172—2175.

Slovenské národné múzeum v Martine,

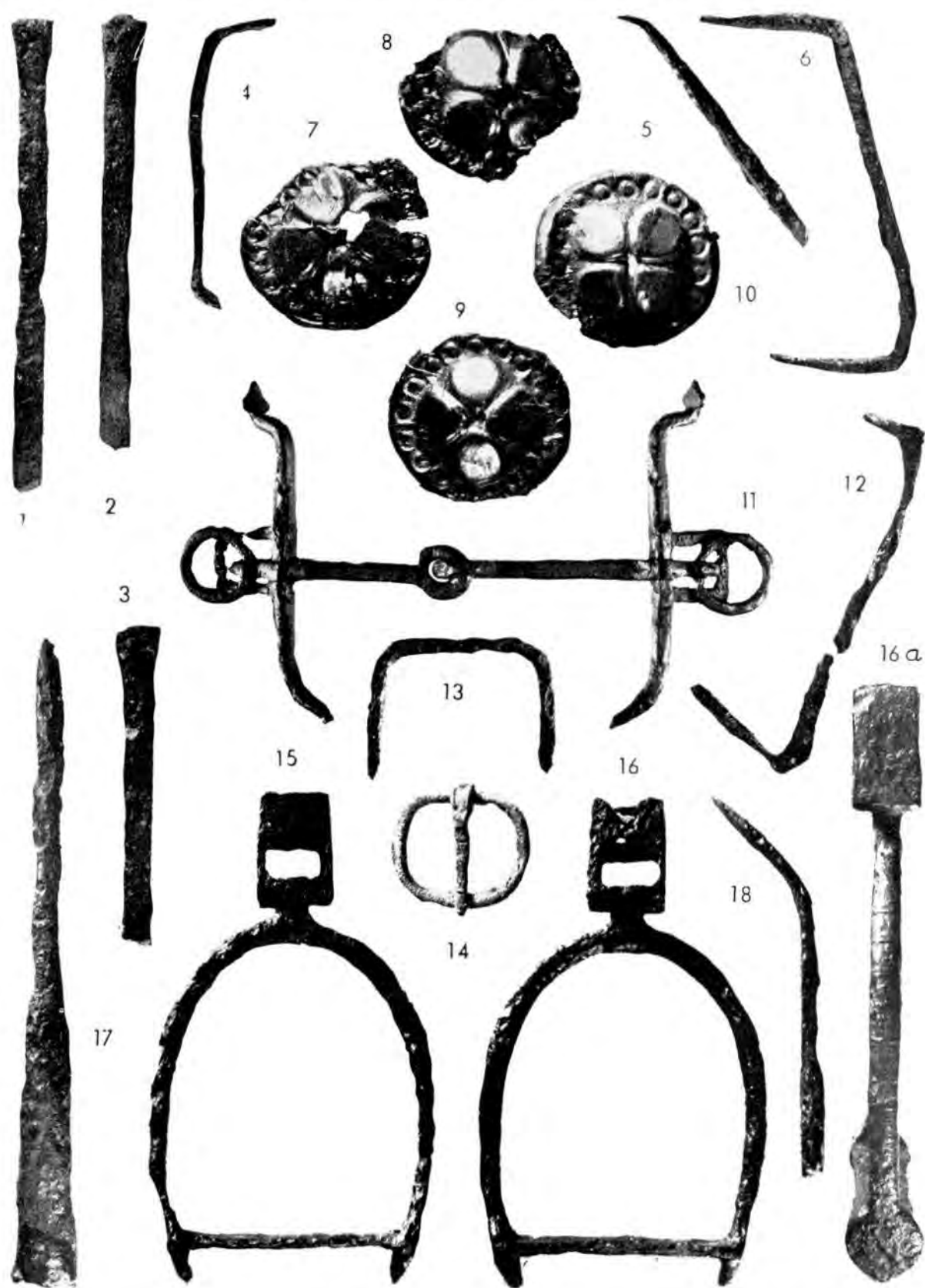
Tabuľka XX. Hrob č. 14. Č. 1 (d. 33 mm), č. 2 (d. 25 mm), č. 3 (d. 33 mm), č. 4 (d. 38 mm), č. 5 (d. 32,5 mm), č. 6 (krúžok v priem. 16 mm), č. 7 (d. 18 mm), č. 10—12 (d. 30,5—31 mm), č. 13, 14 (priem. 25 mm), č. 16 (d. 232,5 mm), č. 17 (priem. 54 mm), č. 18 (v. 94 mm), č. 20 (priem. 62,5 mm), č. 21 (priem. 50,5 mm), č. 22 (priem. 56 mm), Č. 1 : 2216, č. 2 : 2214, č. 3 : 2205, č. 4 : 2212, č. 5 : 2200, č. 6 : 2213, č. 7 : 2215, č. 8 : 2208, č. 9 : 2206, č. 10 : 2220, č. 11 : 2211, č. 12 : 2210, č. 13 : 2202, č. 14 : 2218, č. 15 : 2219, č. 16 : 2203, č. 17 : 2201, č. 18 : 2204, č. 19 : 2217, č. 20 : 2198, č. 21 : 2199, č. 22 : 2197. Slovenské národné múzeum v Martine.

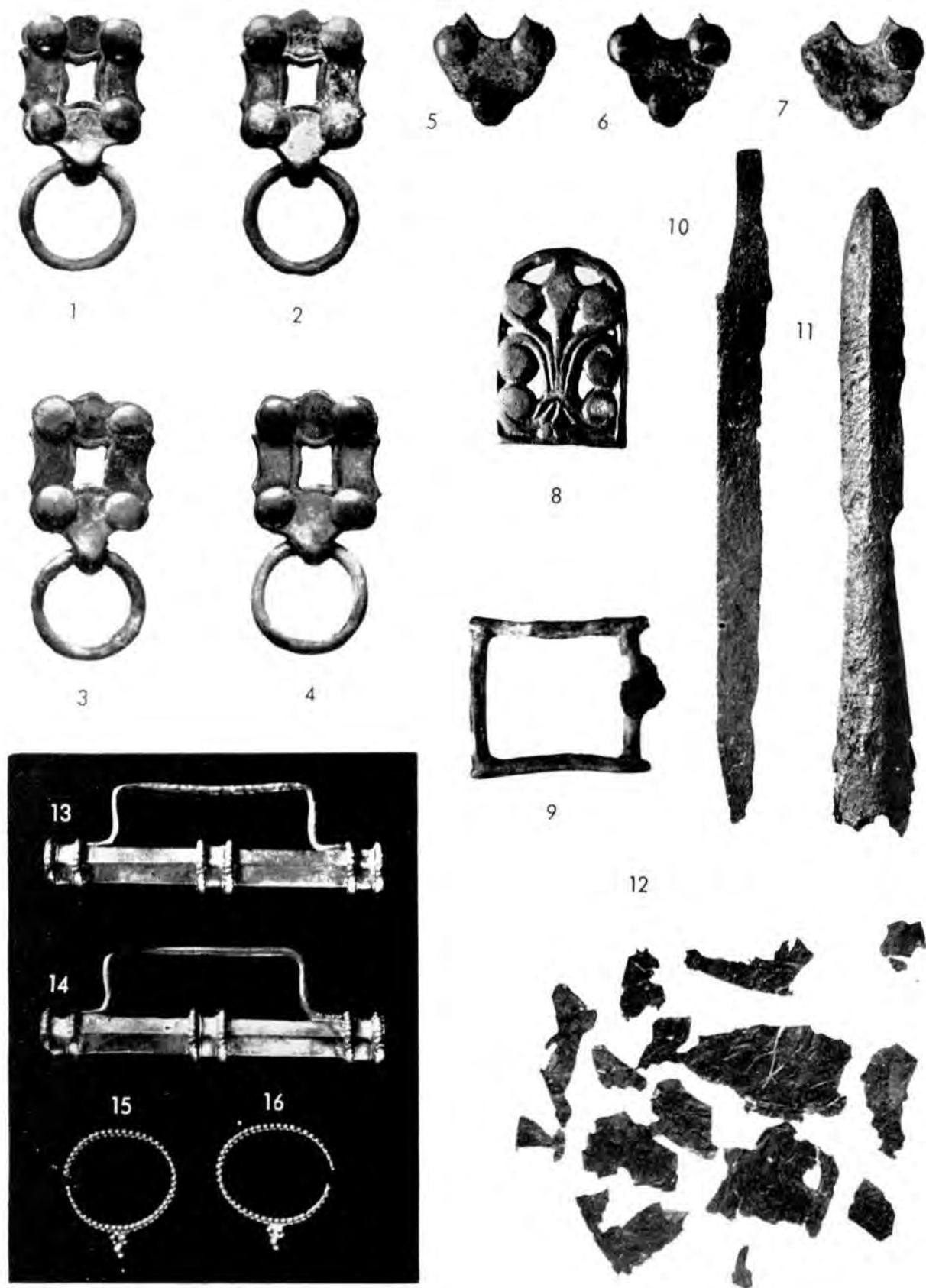
Tabuľka XXI. Č. 1—14 — hrob č. 15; č. 15, 16 — hrob č. 9; č. 17 — hrob č. 11; č. 18, 19 — hrob č. 12; č. 20, 21 — hrob č. 16. Č. 1—6 (priem. 23 mm), č. 7 (d. 42 mm), č. 8 (d. 21,5 mm), č. 9, 10 (d. 20 mm), č. 11 (d. 65,5 mm), č. 12 (d. 78 mm), č. 13, 16 (v. 136 mm), č. 17 (v. 114 mm), č. 19 (v. 88 mm), č. 21 (v. 141 mm). Č. 1—6 : 2222—2227, č. 7 : 2221, č. 8—10 : 2228—2230, č. 11 : 2234, č. 12 : 2232, č. 13 : 2235, č. 14 : 2231, č. 15 : 2663, č. 16 : 2088, č. 17 : 2193, č. 18 : 2194, č. 19 : 2195, č. 20 : 2237, č. 21 : 2236. Slovenské národné múzeum v Martine.

Tabuľka XXII. Č. 1—12 — hrob č. 24; č. 13 — hrob č. 13; č. 14, 15 — hrob č. 17; č. 16, 17 — hrob č. 21; č. 18 — hrob č. 22; č. 19—21 — hrob č. 23. Č. 1, 2 (d. 27,5 mm), č. 4 (š. 16,5 mm), č. 5—7 (priem. 14—15 mm), č. 8 (priem. 22,5 mm), č. 10 (d. 27,5 mm), č. 12 (v. 156 mm), č. 13 (v. 154,5 mm), č. 14 (d. 100 mm), č. 15 (v. cca 13 cm), č. 17 (v. 110 mm), č. 18 (v. 151 mm), č. 19 (d. 79,5 mm), č. 20 (d. cca 102 mm), č. 21 (v. 117 mm). Č. 1 : 2273, č. 2 : 2272, č. 3 : 2264, č. 4 : 2269, č. 5 : 2262, č. 6 : 2261, č. 7 : 2259, č. 8 : 2270, č. 9 : 2258, č. 10 : 2260, č. 11 : 2664, č. 12 : 2277, č. 13 : 2196, č. 14 : 2240, č. 15 : 2239, č. 16 : 2243, č. 17 : 2242, č. 18 : 2245, č. 19 : 2247, č. 20 : 2248, č. 21 : 2246. Slovenské národné múzeum v Martine.

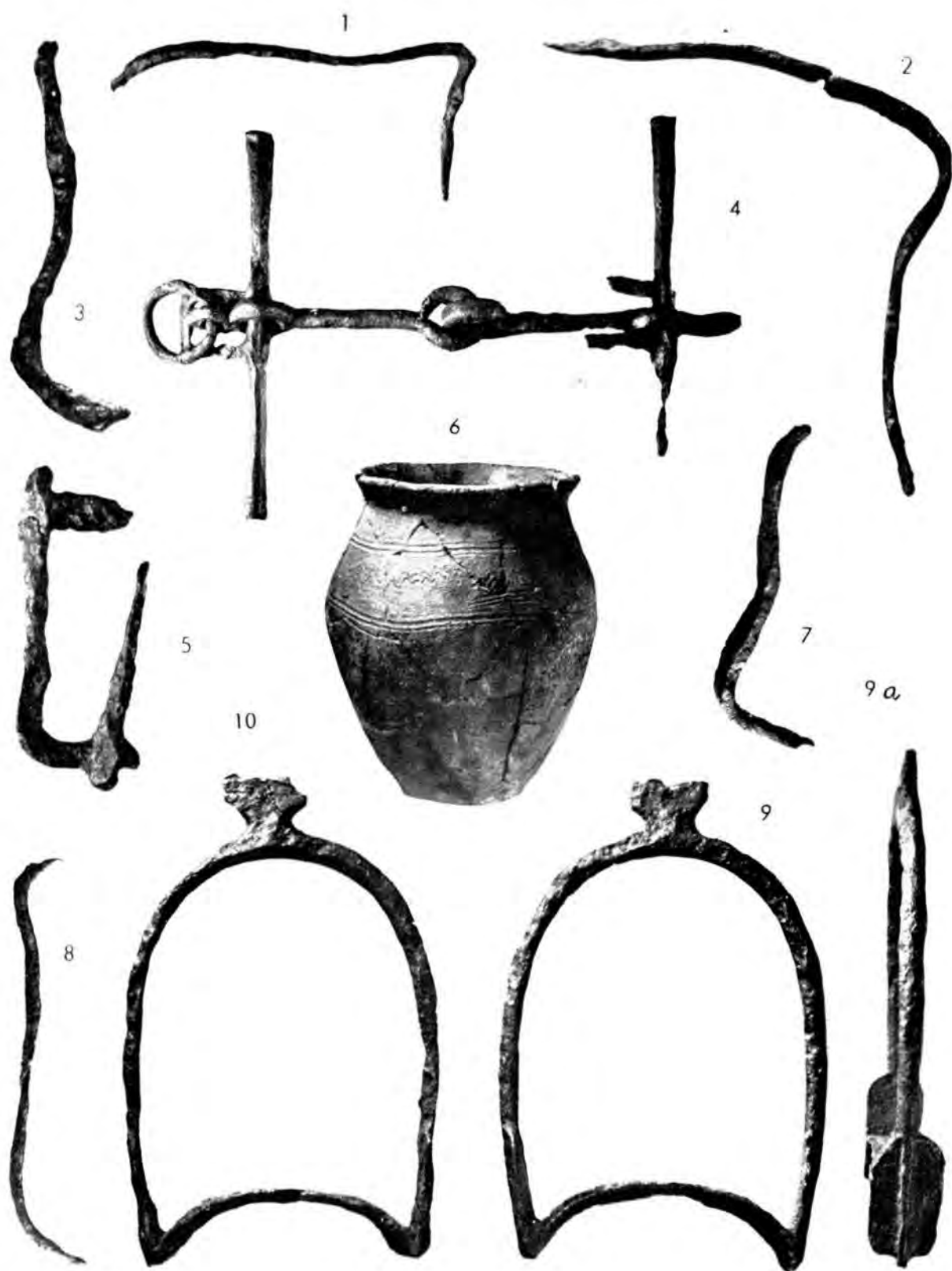
Tabuľka XXIII. Hrob č. 24. Č. 1 (d. 123,5 mm), č. 2 (d. 117,5 mm), č. 3. (d. 85 mm), č. 4 (d. 76 mm), č. 5 (rozpätie 77 mm), č. 6 (rozpätie 92 mm), č. 7—10 (priem. 32 mm), č. 11 (d. 220 mm), č. 12 (rozpätie cca 95 mm), č. 13 (š. 50 mm), č. 14 (d. 24 mm), č. 15, 16 (v. 178 mm), č. 17 (d. 238 mm), č. 18 (rozpätie 104 mm). Č. 1 : 2278, č. 2 : 2290, č. 3 : 2287, č. 4 : 2293, č. 5 : 2279, č. 6 : 2291, č. 7 : 2253, č. 8 : 2286, č. 9 : 2257, č. 10 : 2251, č. 11 : 2281, č. 12 : 2289, č. 13 : 2292, č. 14 : 2254, č. 15 : 2283, č. 16 : 2282, č. 17 : 2250, č. 18 : 2288. Slovenské národné múzeum v Martine.

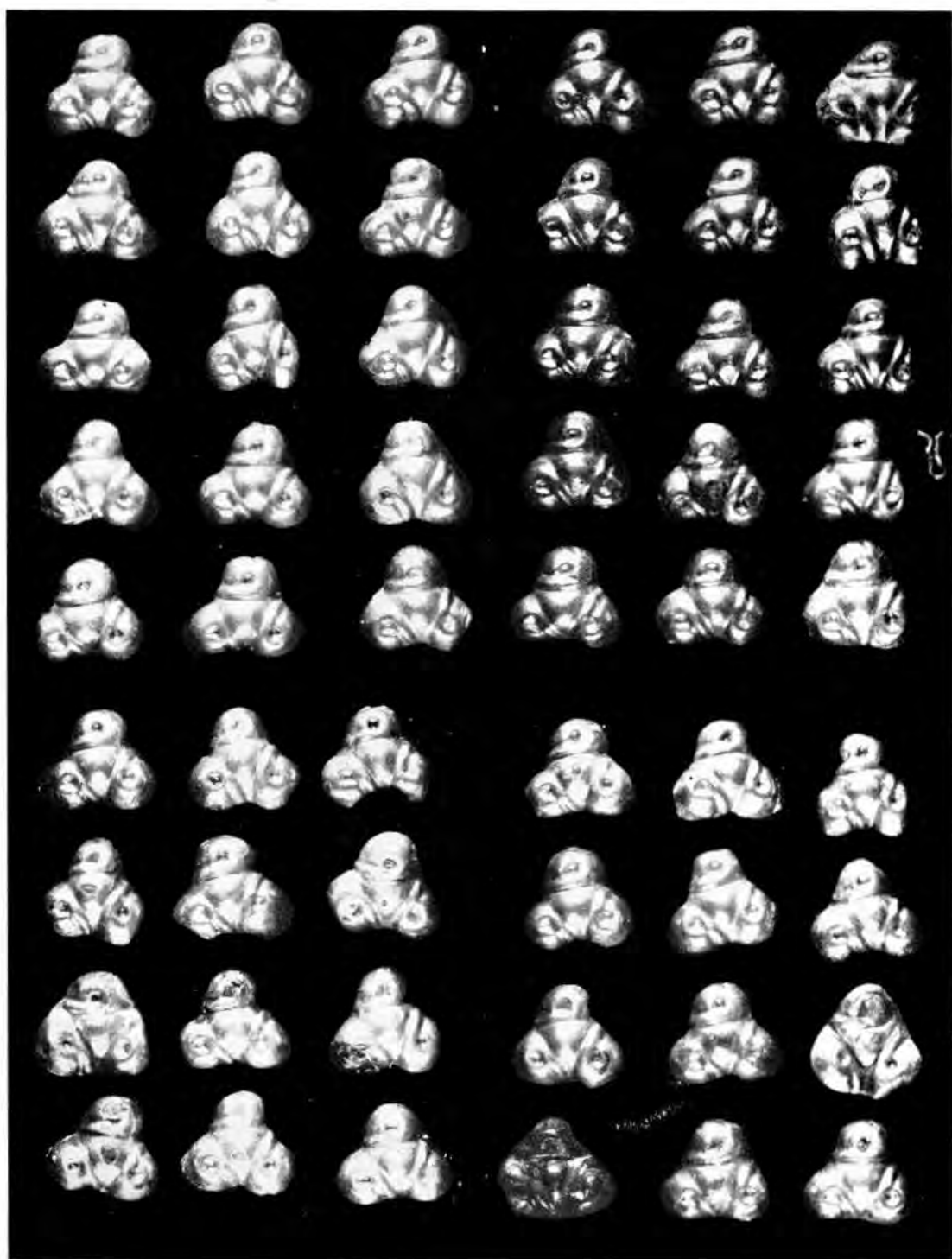
Tabuľka XXIV. Hrob č. 26. Č. 1—4 (d. 46—47 mm), č. 5—7 (š. 23 mm), č. 8 (d. 34 mm), č. 9 (d. 32 mm), č. 10 (d. 242 mm), č. 11 (d. 192 mm), č. 13, 14 (d. 58, 59 mm), č. 15, 16 (v. 23 mm). Č. 1—4 : 2356—2359, č. 5—7 : 2360—2362, č. 8 : 2355, č. 9 : 2354, č. 10 : 2363, č. 11 : 2313, č. 12 : 2405, č. 13 : 2412, č. 14 : 2413, č. 15 : 2369, č. 16 : 2370. Slovenské národné múzeum v Martine.

Tabuľka XXV. Hrob. č. 26. Č. 1 (d. 29 mm), č. 2, 3 (priem. 10 mm), č. 5 (priem. 12 mm), č. 6 (d. 29 mm), č. 7 (d. 24 mm), č. 8 (d. 21 mm), č. 9 (v. 29 mm), č. 10 (d. 21,5 mm), č. 11 (priem. 45,5 mm), č. 12, 13 (š. 33 mm), č. 14 (d. 66,5 mm), č. 15 (d. 37,5 mm), č. 16 (š. 17 mm), č. 17 (š. 18,5 mm), č. 18 (d. 37,5 mm). Č. 1 : 2333, č. 2 : 2373, č. 3 : 2374, č. 4 : 2305, č. 5 : 2317, č. 6 : 2377, č. 7 : 2378, č. 8 : 2411, č. 9 : 2316, č. 10 : 2352, č. 11 : 2367, č. 12 : 2298, č. 13 : 2297, č. 14 : 2296, č. 15 : 2379, č. 16 : 2372, č. 17 : 2371, č. 18 : 2351. Slovenské národné múzeum v Martine.

Tabuľka XXVI. Hrob č. 26. Č. 1 (rozpätie 105 mm), č. 2 (rozpätie 159 mm), č. 3 (rozpätie 114 mm), č. 4 (d. 189 mm), č. 5 (š. 56 mm), č. 6 (v. 145 mm), č. 7 (rozpätie 93 mm), č. 8 (rozpätie 117 mm), č. 9, 10 (v. 170 mm). Č. 1 : 2309, č. 2 : 2346, č. 3 : 2415, č. 4 : 2417, č. 5 : 2364, č. 6 : 2353, č. 7 : 2409, č. 8 : 2408, č. 9 : 2365, č. 10 : 2368. Slovenské národné múzeum v Martine.

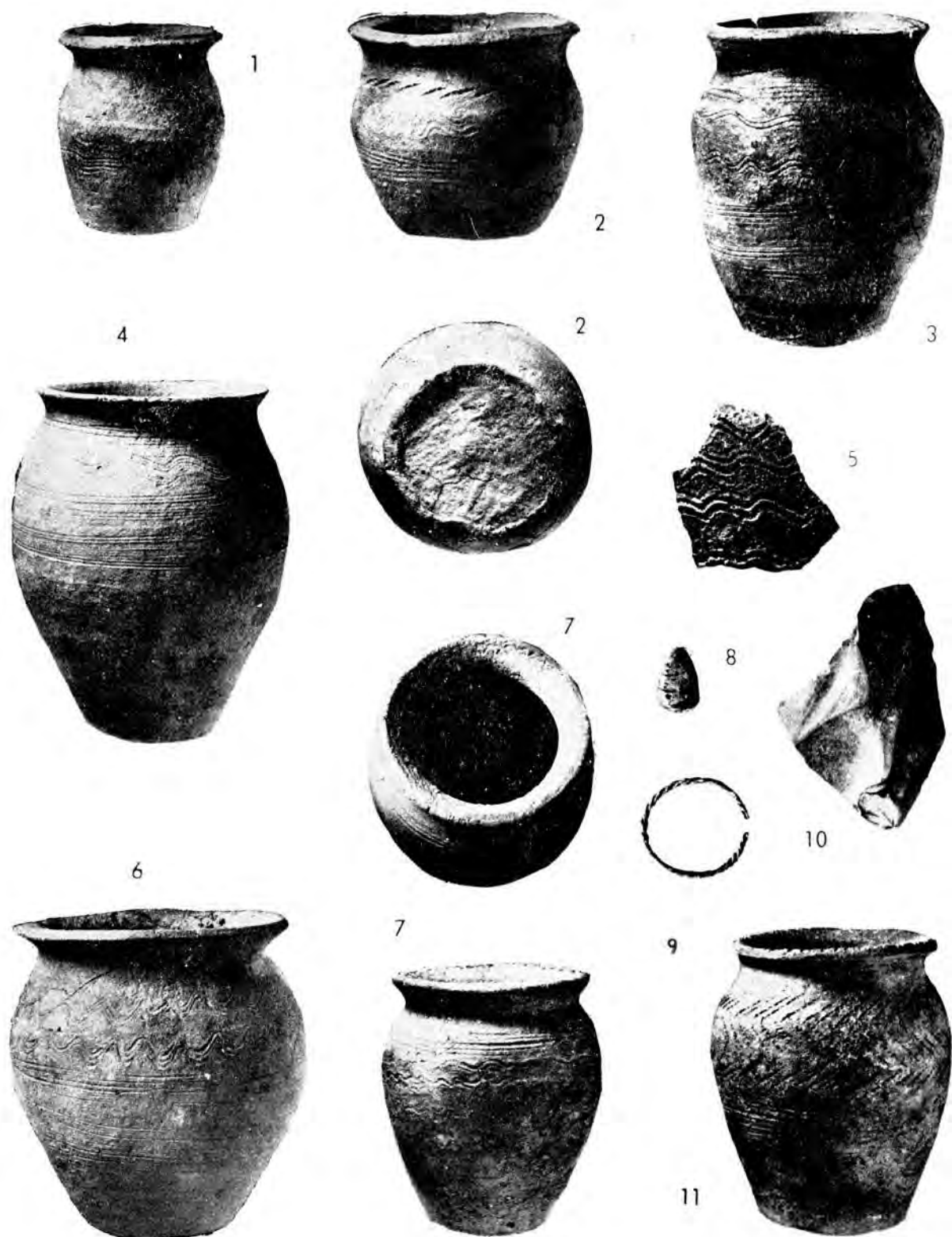

Tabuľka XXVII. Hrob č. 26. 54 gombíkov 17 mm š. Prvý rad: 2300—2302, 2326, 2328, 2329. Druhý rad: 2303, 2304, 2306, 2330—2332. Tretí rad: 2307, 2314, 2315, 2334—2336. Štvrtý rad: 2320—2322, 2337, 2339, 2342. Piaty rad: 2323—2325, 2343, 2344, 2348. Šiesty rad: 2391—2393, 2346, 2380, 2381. Siedmy rad: 2394—2396, 2382—2384. Osmý rad: 2397—2399, 2385—2387. Deviaty rad: 2400—2401, 2416, 2388, 2389, 2390. Slovenské národné múzeum v Martine.

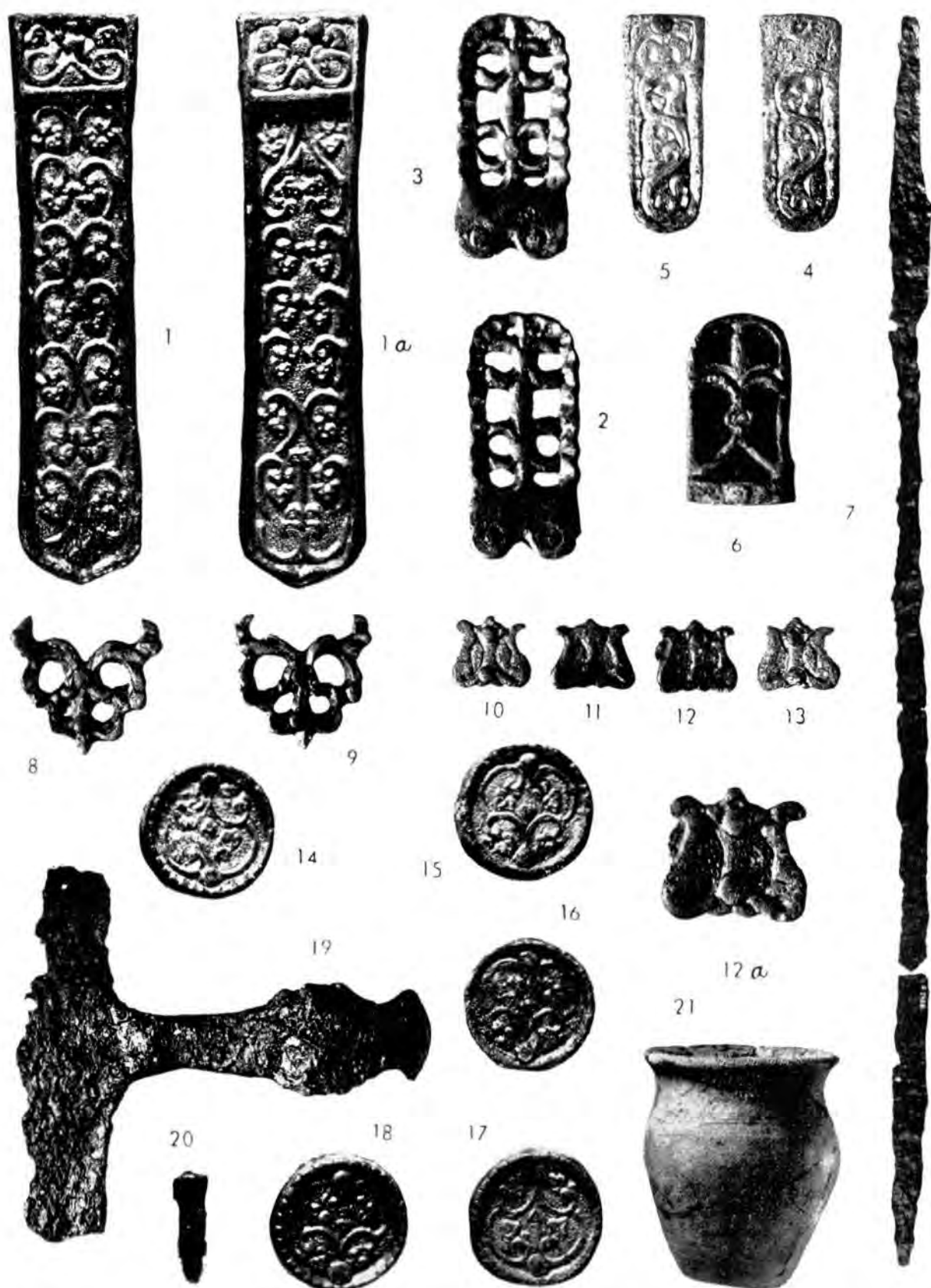

Tabuľka XXVIII. Hrob č. 29. Č. 1 (d. 29 mm), č. 2, 3 (d. 42 mm), č. 4 (d. 91 mm), č. 5, 6 (š. 34 mm), č. 7 (d. 25 mm), č. 8—12 (priem. 18 mm), č. 13 (priem. 24 mm), č. 14, 15 (priem. 22 mm), č. 16 (š. 22 mm), č. 17 (priem. 18 mm), č. 19 (d. 37 mm), č. 20 (v. 123 mm), č. 21 (d. 30 mm). Č. 1 : 2433, č. 2 : 2435, č. 3 : 2440, č. 4 : 2429, č. 5 : 2434, č. 6 : 2442, č. 7 : 2425, č. 8 : 2432, č. 9 : 2427, č. 10 : 2437, č. 11 : 2443, č. 12 : 2424, č. 13 : 2428, č. 14 : 2431, č. 15 : 2436, č. 16 : 2441, č. 17 : 2438, č. 18 : 2444, č. 19 : 2448, č. 20 : 2449, č. 21 : 2426.

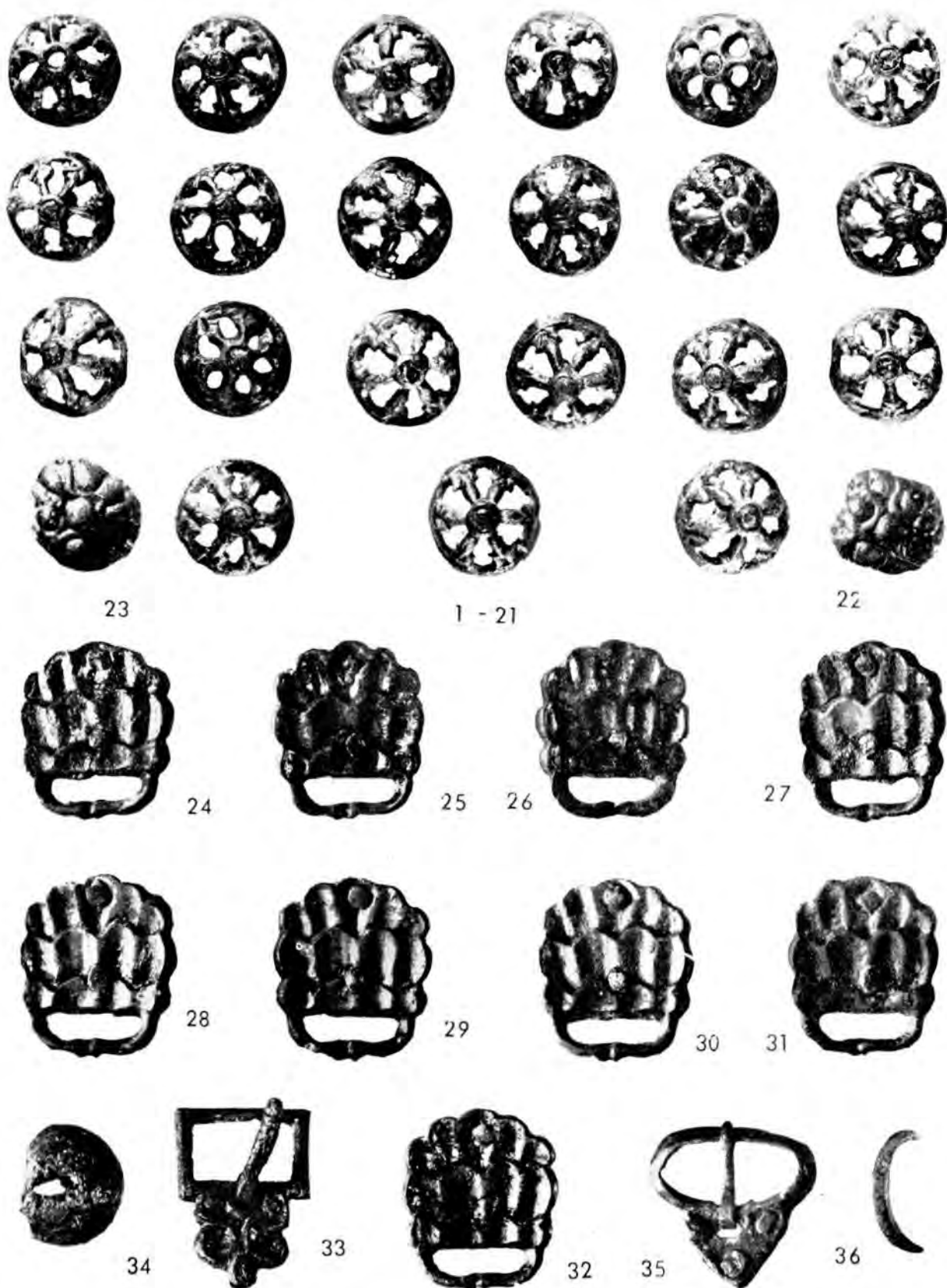
Slovenské národné múzeum v Martine.

Tabuľka XXIX. Č. 1 — hrob č. 28; č. 2 — hrob č. 35; č. 3 — hrob č. 33; č. 4, 5 — hrob č. 37; č. 6 — hrob č. 20; č. 7—10 — hrob č. 27; č. 11 — hrob č. 25. Č. 1 (v. 90 mm), č. 2 (v. 91 mm), č. 3 (v. 131 mm), č. 4 (v. 157 mm), č. 6 (v. 127 mm), č. 7 (v. 108 mm), č. 8 (d. 11 mm), č. 9 (priem. 18,5 mm), č. 10 (d. 39,5 mm), č. 11 (v. 124 mm). Č. 1: 2423, č. 2: 2570, č. 3: 2567, č. 4: 2608, č. 5: 2609, č. 6: 2241, č. 7: 2419, č. 8: 2422, č. 9: 2420, č. 10: 2421, č. 11: 2295. Slovenské národné múzeum v Martine.

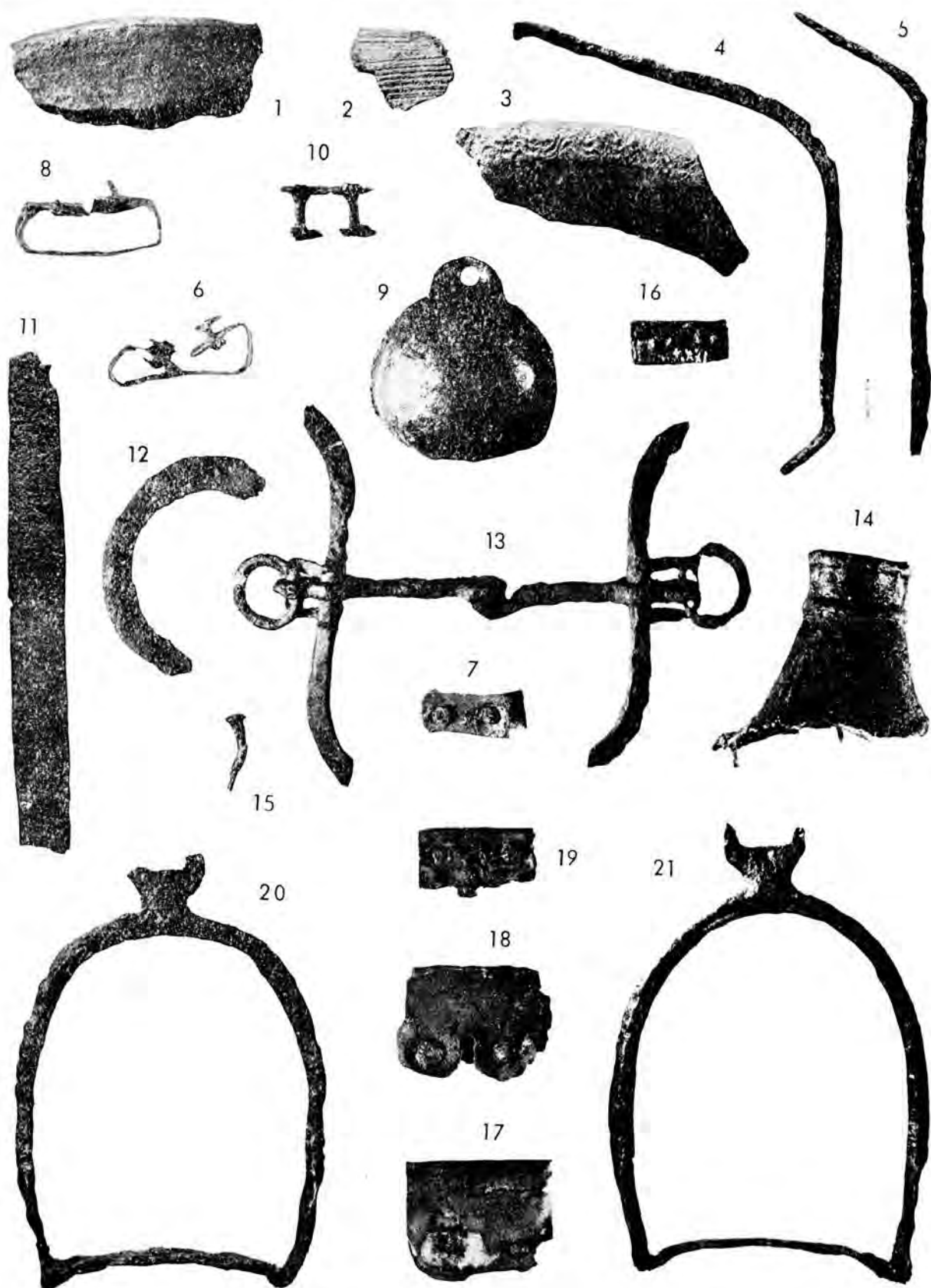
Tabuľka XXX. Hrob č. 31. Č. 1 (d. 92 mm), č. 2, 3 (d. 42 mm), č. 4, 5 (d. 36,5 mm), č. 6 (d. 32 mm), č. 7 (d. 814 mm), č. 8, 9 (š. 23,5 mm), č. 10—13 (š. 12,5—15 mm), č. 14—18 (priem. 22—23,5 mm), č. 19 (d. 90 mm), č. 21 (v. 113 mm). Č. 1 : 2460, č. 2 : 2470, č. 3 : 2486, č. 4 : 2529, č. 5 : 2537, č. 6 : 2490, č. 7 : 2466, č. 8 : 2453, č. 9 : 2454, č. 10 : 2542, č. 11 : 2538, č. 12 : 2543, č. 13 : 2544, č. 14 : 2458, č. 15 : 2455, č. 16 : 2459, č. 17 : 2456, č. 18 : 2457, č. 19 : 2463, č. 20 : 2545, č. 21 : 2563. Slovenské národné múzeum v Martine.

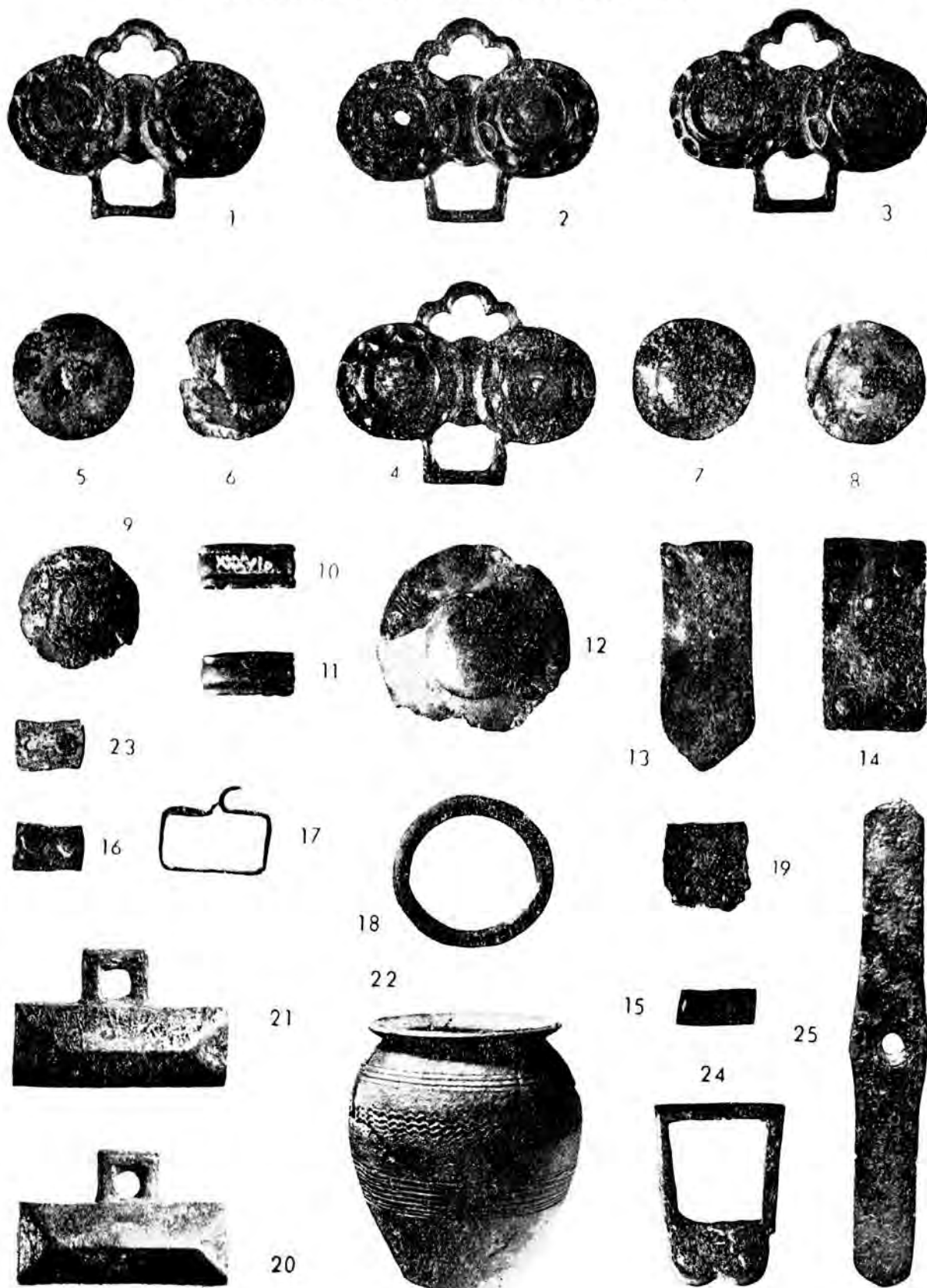
Tabuľka XXXI. Hrob č. 31. Č. 1—21 (priem. 21—22 mm), č. 22 (š. 20 mm), č. 23 (š. 21 mm), č. 24—32 (v. 32—33 mm), č. 33 (d. 30,5 mm), č. 34 (š. 20,5 mm), č. 35 (š. 28 mm), č. 36 (rozpätie 22 mm). Č. 1 : 2493, č. 2 : 2494, č. 3 : 2497, č. 4 : 2513, č. 5 : 2514, č. 6 : 2518, č. 7 : 2498, č. 8 : 2499, č. 9 : 2502, č. 10 : 2519, č. 11 : 2520, č. 12 : 2525, č. 13 : 2503, č. 14 : 2505, č. 15 : 2506, č. 16 : 2526, č. 17 : 2540, č. 18 : 2564, č. 19 : 2511, č. 20 : 2508, č. 21 : 2510, č. 22 : 2484, č. 23 : 2485, č. 24 : 2469, č. 25 : 2474, č. 26 : 2478, č. 27 : 2468, č. 28 : 2473, č. 29 : 2477, č. 30 : 2480, č. 31 : 2481, č. 32 : 2491, č. 33 : 2565, č. 34 : 2533, č. 35 : 2515, č. 36 : 2492, Slovenské národné múzeum v Martine.

Tabuľka XXXII. Zachovalejšia faléra z hrobu č. 31. Priem. cca 139 mm. Č. 2528. Slovenské národné múzeum v Martine.

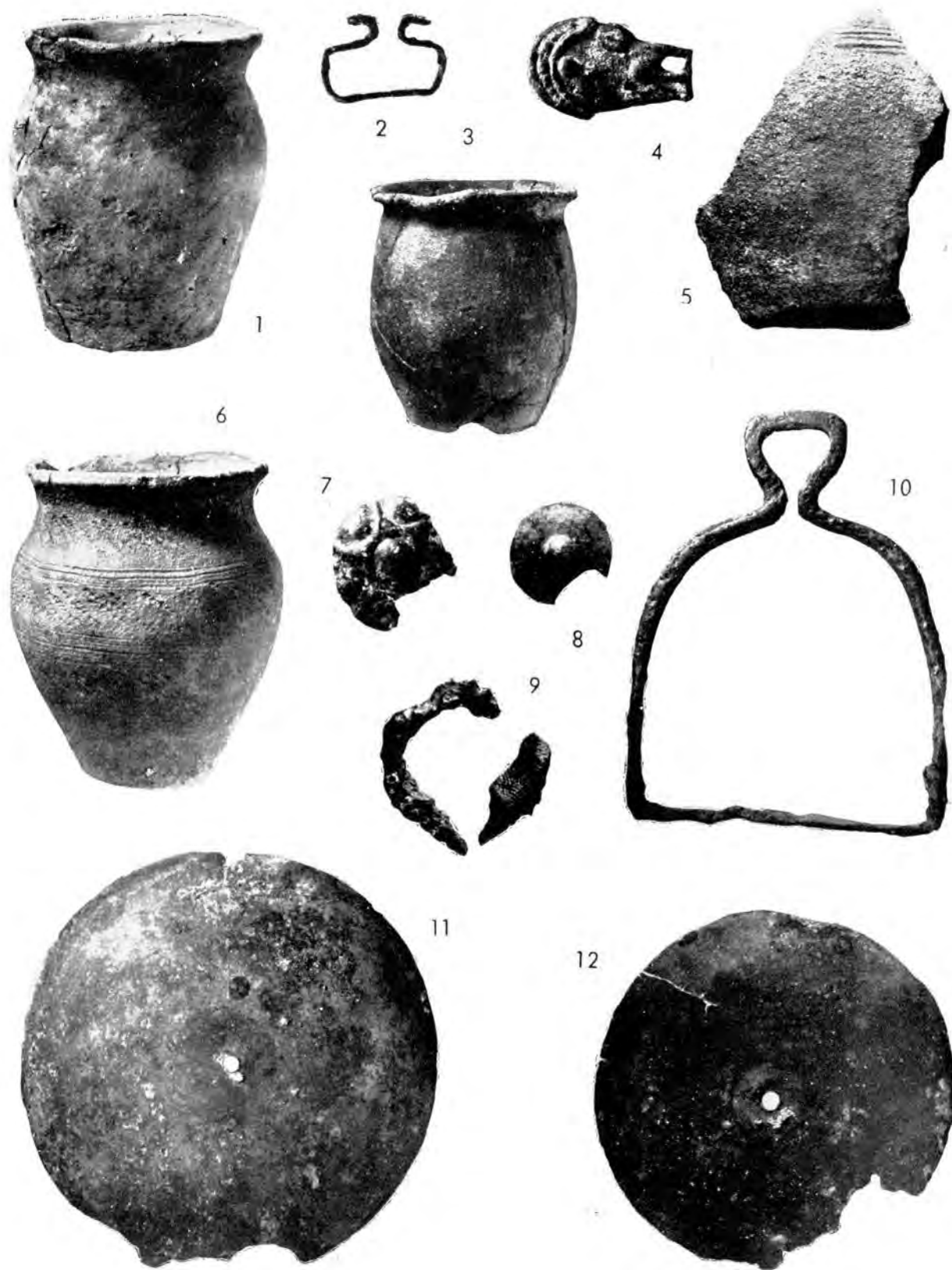
Tabuľka XXXIII. Hrob č. 31. Č. 4 (rozpätie 135 mm), č. 6 (d. 25 mm), č. 7 (d. 16 mm), č. 8 (d. 26 mm), č. 9 (v. 33 mm), č. 10 (d. 16 mm), č. 11 (d. 131 mm), č. 12 (rozpätie 38 mm), č. 13 (d. 233 mm), č. 16 (d. 18 mm), č. 17 (š. 26 mm), č. 18 (d. 26,5 mm), č. 19 (š. 21 mm), č. 20, 21 (178 mm). Č. 1 : 2451, č. 2 : 2532, č. 3 : 2452, č. 4 : 2549, č. 5 : 2476, č. 6 : 2488, č. 7 : 2487, č. 8 : 2489, č. 9 : 2507, č. 10 : 2509, č. 11 : 2548, č. 12 : 2566, č. 13 : 2527, č. 14 : 2524, č. 15 : 2539, č. 16 : 2516, č. 17 : 2471, č. 18 : 2504, č. 19 : 2521, č. 20 : 2475, č. 21 : 2557. Slovenské národné múzeum v Martine.

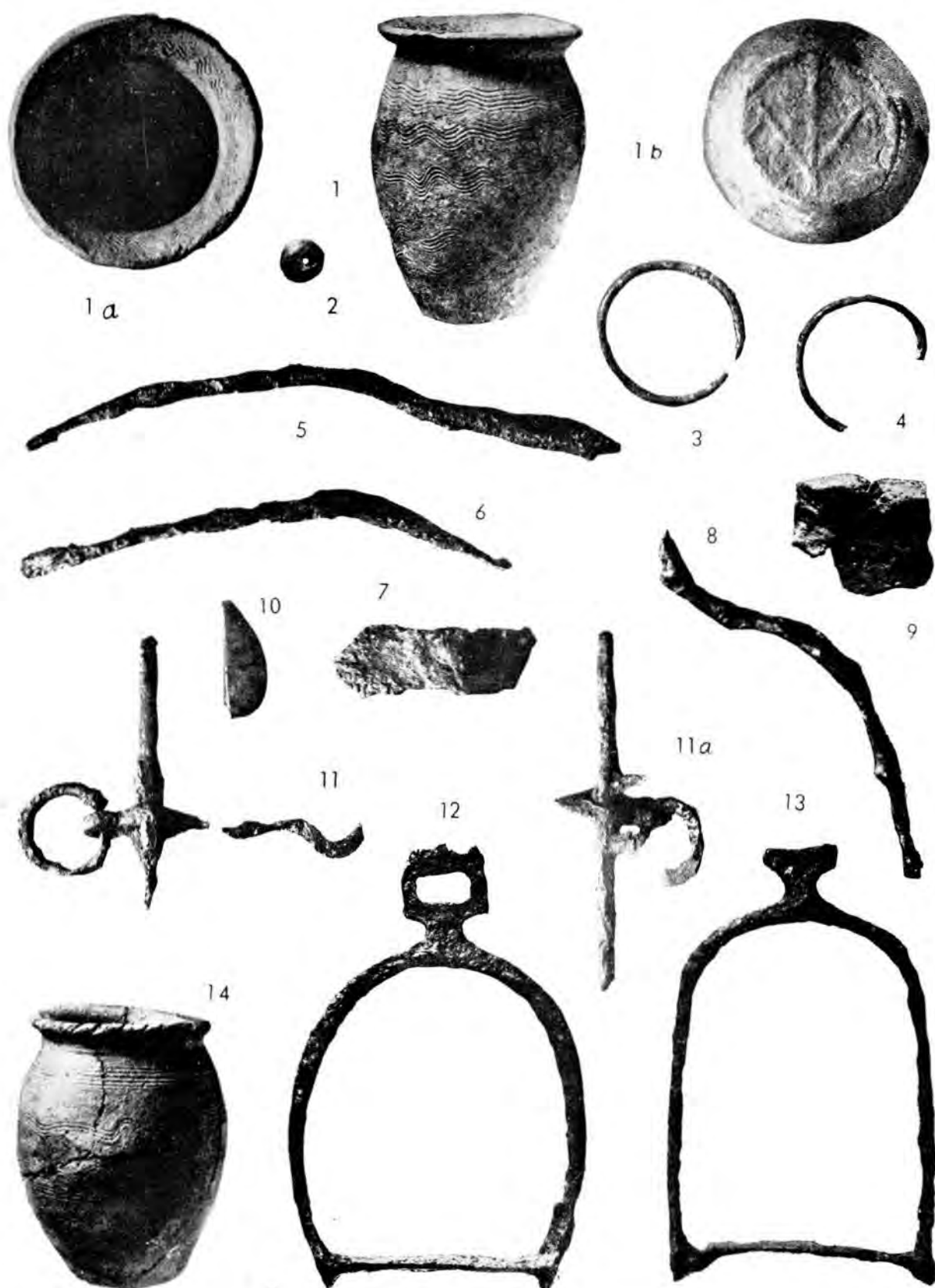
Tabuľka XXXIV. Hrob č. 36. Č. 1—4 (d. 44 mm), č. 5—9 (priem. 19 mm), č. 10 (d. 17,5 mm), č. 11 (d. 16,5 mm), č. 12 (priem. 30 mm), č. 13 (d. 39 mm), č. 14 (d. 33 mm), č. 15 (d. 16 mm), č. 16 (d. 14 mm), č. 17 (d. 20 mm), č. 18 (priem. 29 mm), č. 19 (s. 17 mm), č. 20, 21 (d. 38 mm), č. 22 (v. 125 mm), č. 23 (d. 13 mm), č. 24 (d. 32 mm), č. 25 (d. 85 mm). Č. 1 : 2579, č. 2 : 2589, č. 3 : 2580, č. 4 : 2590, č. 5 : 2583, č. 6 : 2593, č. 7 : 2594, č. 8 : 2591, č. 9 : 2592, č. 10 : 2582, č. 11 : 2595, č. 12 : 2585, č. 13 : 2597, č. 14 : 2600, č. 15 : 2576, č. 16 : 2581, č. 17 : 2607, č. 18 : 2587, č. 19 : 2577, č. 20 : 2584, č. 21 : 2599, č. 22 : 2571, č. 23 : 2605, č. 24 : 2575, č. 25 : 2598. Slovenské národné múzeum v Martine.

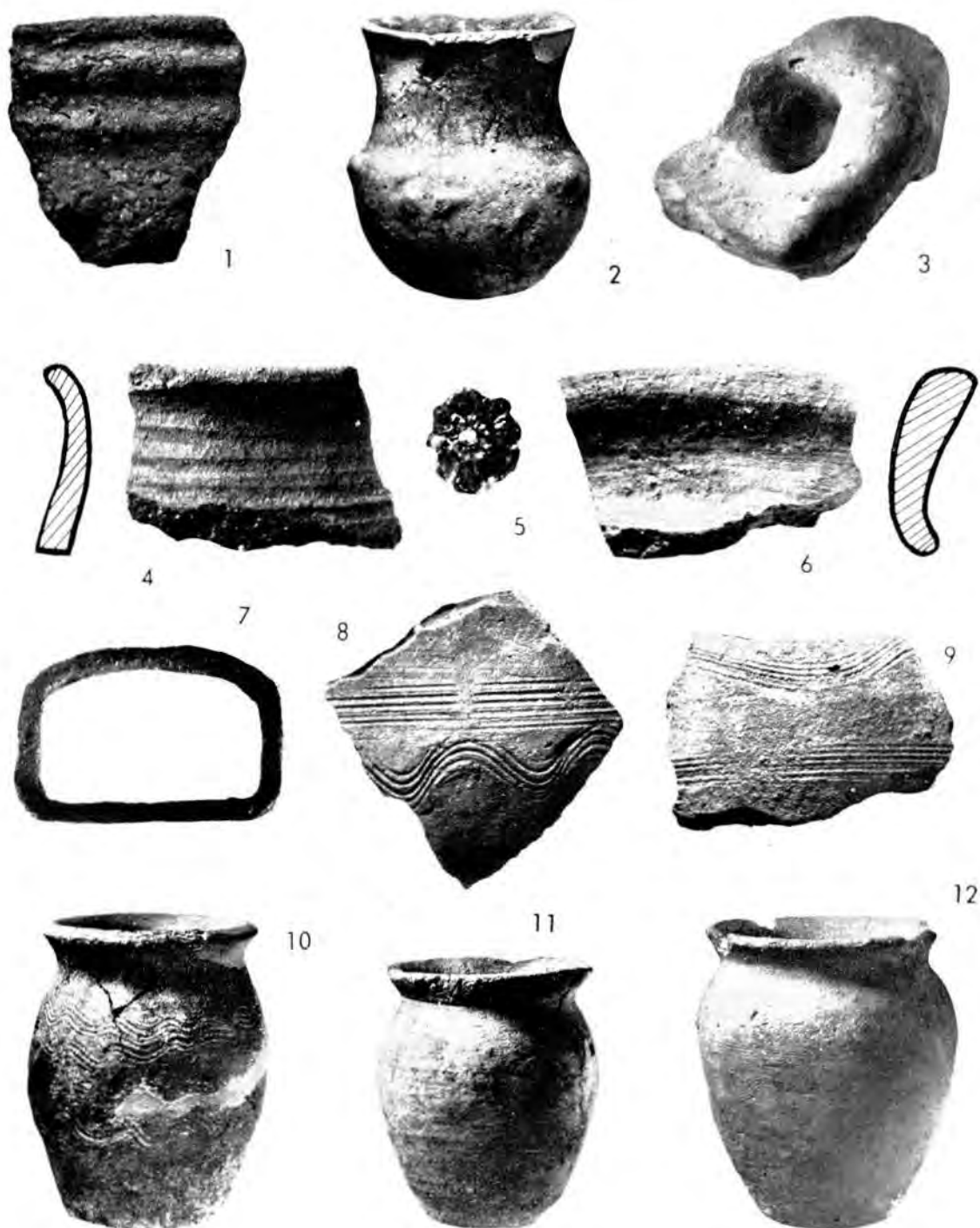
Tabuľka XXXV. Č. 1—5 — hrob č. 36; č. 6—9 — hrob č. 41; č. 10—12 — hrob č. 42. Č. 1, 3 (d. 186 mm), č. 4 (d. 190 mm, rozpätie postranice 155 mm), č. 5 (š. 51 mm), č. 6, 7 (priem. 16,5 mm), č. 8 (v. 126 mm), č. 9 (v. 244 mm), č. 10 (priem. cca 43 mm), č. 12 (v. 123 mm). Č. 1 : 2572, č. 2 : 2601, č. 3 : 2596, č. 4 : 2586, č. 5 : 2606, č. 6 : 2612, č. 7 : 2613, č. 8 : 2614, č. 9 : 2611, č. 10 : 2616, č. 11 : 2617, č. 12 : 2615. Slovenské národné múzeum v Martine.

Tabuľka XXXVI. Č. 1 — hrob č. 40; č. 2—5 — hrob č. 43; č. 6—12 — hrob č. 44. Č. 1 (v. 131 mm), č. 2 (d. 18,5 mm), č. 3 (v. 118 mm), č. 4 (d. 28,5 mm), č. 6 (v. 135 mm), č. 7 (priem. 24 mm), č. 8 (priem. 22 mm), č. 11 (priem. 83 mm), č. 12 (priem. 60 mm). Č. 1 : 2610, č. 2 : 2620, č. 3 : 2621, č. 4 : 2619, č. 5 : 2618, č. 6 : 2624, č. 7 : 2633, č. 8 : 2629, č. 9 : 2623, č. 10 : 2627, č. 11 : 2626, č. 12 : 2625. Slovenské národné múzeum v Martine.

Tabuľka XXXVII. Č. 1—4 — hrob č. 47; č. 5—10 — hrob č. 45; č. 11—14 — hrob č. 46. Č. 1 (v. 144 mm), č. 2 (priem. 8 mm), č. 3, 4 (priem. 23 mm), č. 5 (rozpätie 112 mm), č. 6 (rozpätie 94 mm), č. 7 (rozpätie 40 mm), č. 8 (rozpätie 82 mm), č. 10 (d. 19 mm), č. 11 (d. zachov. postranice 123 mm), č. 12 (v. 178 mm), č. 13 (v. 176,5 mm), č. 14 (v. 120 mm). Č. 1 : 2646, č. 2 : 2649, č. 3 : 2647, č. 4 : 2648, č. 5—8 : 2635, č. 9 : 2636, č. 10 : 2634, č. 11 : 2642, č. 12 : 2644, č. 13 : 2643, č. 14 : 2640. Slovenské národné múzeum v Martine.

Tabuľka XXXVIII. Zber nálezov z pohrebiska a jeho okolia. Č. 2 (v. 111 mm), č. 5 (priem. 17 mm), č. 10 (v. 120 mm), č. 11 (v. 107 mm), č. 12 (v. 121 mm). Č. 1: 1962, č. 2: 2650, č. 3: 1961, č. 4: 1967, č. 5: 2660, č. 6: 1968, č. 7: 1971, č. 8: 1965, č. 9: 1966, č. 10: 1960, č. 11: 1970, č. 12: 1969. Slovenské národné múzeum v Martine.

Fotografie predmetov: Tab. IX—X — J. Kysela; tab. XI—XXXI, XXXIII—XXXVIII — J. Dérier; tab. XXXII — P. Mendel.

Antropologický materiál zo Žitavskej Tône

EMANUEL VLČEK

Úvod

Roku 1937 robil prof. Vojtech Budinský-Krička systematický výskum strednej časti pohrebiska z neskorej doby avarskej v Žitavskej Tôni, v obci Radvaň (okr. Hurbanovo). Bohužiaľ, stav zachovalosti kostrového materiálu je veľmi zlý a väčšina pozostatkov bola vo veľmi chatrnom stave, takže pre antropologické spracovanie mohol Budinský-Krička zachrániť iba materiál zo 40 hrobov. Z toho materiálu sa podarilo aspoň čiastočne rekonštruovať iba niekoľko hrobov. Určité hodnotenie je možné u 9 jednotlivcov. Na tomto mieste veľmi pekne ďakujem prof. dr. Budinskému-Kričkovi za odovzdanie materiálu na spracovanie a za mnohé pripomienky a vysvetlivky.

Vcelku nehojný a zle dochovaný kostrový materiál zo Žitavskej Tône nadväzuje na staršie slovenské avarsko-slovanské materiály z Devínskej Novej Vsi,¹ kde z 900 hrobov vykopaných akademikom Jánom Eisnerom, mohol prof. Z. Frankerberger² čiastočne spracovať len 5 jednotlivcov. I tu boli podmienky pre zachovanie kostrového materiálu na tak ohromnom pohrebisku skutočne veľmi nepriaznivé. Preto je i fragmentárny materiál zo Žitavskej Tône veľmi cenný, lebo je veľmi dobre datovateľný a vzorne registrovaný.

Spracovaním tohto materiálu sa pripojujeme k plánovitému štúdiu antropologického materiálu z avarských, avarsko-slovanských a čiste slovanských pohrebísk na území južného Slovenska, podľa návrhu maďarských kolegov P. Liptáka a J. Nemeskériho. Rovnakou metódou spracované antropologické materiály poskytujú ďaleko väčšie možnosti presného porovnania a aj možnosť analýzy v širšom meradle, v našom prípade v rámci Karpatskej kotliny, ktorá neskoršie iste povedie k určitej syntéze a tým k istým výsledkom.

V tejto práci zhrňujeme síce malý, ale spoľahlivo archeologicky datovaný materiál, na ďalšie použitie. Je jasné, že po typologickej a hlavne

etnickej stránke poskytuje tento materiál len málo dát. Ďalší plánovaný výskum pohrebiska v Žitavskej Tôni prinesie iste ešte hojný a dúfajme i lepšie zachovaný kostrový materiál, ktorý nám potom doplní a zhojní znalosť avarskej populácie na území južného Slovenska za Dunajom.³

Avarsko-slovanských pohrebísk máme dnes na Slovensku už celý rad. V prvom rade je to pohrebisko v Prši, ktoré kopal r. 1948-9 dr. A. Točík.^{4, 5} I na tomto pohrebisku sa kostrový materiál nachádzal vo veľmi zlom stave, takže ho bolo možné vyzdvihnúť iba z niekoľkých hrobov. Štyri hroby zachránil a publikoval J. Nemeskéri.⁶ Ďalej najsevernejšia lokalita Dolné Krškany pri Nitre⁷ poskytla vcelku 3 hroby a napokon na východnom Slovensku v Barci pri Košiciach sa odkryla časť pohrebiska, zatiaľ so 14 hrobmi.⁸ Všetky tieto drobné materiály budú postupne spracované v ďalšom príspevku. Najväčšie antropologické materiály z avarsko-slovanského pohrebiska v Holiaroch (800 hrobov) budú spracované po úplnom dokončení terénneho výskumu a laboratórneho spracovania ako archeologického tak i antropologického materiálu.

Celú túto prácu rozdeľujeme na dve časti. V prvej časti opisujeme kostrový materiál všeobecne a podľa jednotlivých hrobov a v druhej časti podávame možné hodnotenie. Pri metricomorfológickom analyzovaní materiálu sa pridrižiam údajov a opisov R. Martina,⁹ Th. Mollisona,¹⁰ L. Borovanského^{11, 12} a ich praktickej aplikácie P. Liptáka.^{13, 14} Pri typologickom hodnotení prihliadame na skúsenosti P. Liptáka, J. Nemeskériho a L. Bartuza.

I. časť

Kostrový materiál všeobecne

Z dochovaných pozostatkov 40 jedincov náleží 10 mužom (25%), 5 ženám (12,5%), 6 dospelým neurčiteľného pohlavia (15%) a 19 deťom (47,5%).

Tabuľka 1
Rozloženie kostrového materiálu zo Ž. Tône podľa pohlavia a veku.

Pohlavie \ Vek	inf. I		inf. II		juv.		ad.		mat.		sen.		dosp. neurč.		vcelku	
	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
M	—	—	—	—	—	—	6	15	4	10	—	—	—	—	10	25
Ž	—	—	—	—	—	—	3	7,5	2	5	—	—	—	—	5	12,5
Neurč.	—	—	—	—	—	—	1	2,5	—	—	—	—	5	12,5	6	15
D	15	37,5	3	7,5	1	2,5	—	—	—	—	—	—	—	—	19	47,5
Vcelku	15	37,5	3	7,5	1	2,5	10	25	6	15	—	—	5	12,5	40	100

Najviac je zarážajúce číslo u detí 19 (47,5%), čo je vlastne polovica jednotlivcov z celého zisťovaného úseku pohrebiska.

Ak analyzujeme detské hroby ďalej, vidíme, že najväčšia úmrtnosť v inf. I spadá do obdobia od narodenia do 2. roku, vcelku 6 detí; medzi 2—3 r. 2 deti, medzi 4—5 rokom už len jedno. Zo 6 detí presne neurčiteľného veku pripadá na dojčatá iste ešte niekoľko jedincov. V inf. II zistené iba jedno úmrtie medzi 8—10 rokom, podobne i v juv. jeden mladistvý. Z 21 dospelých pripadá 10 na ad., 6 na mat. a 5 je neurčiteľného veku.

Ešte niekoľko poznámok k demografii tejto časti pohrebiska. Z kostrových pozostatkov z 12 jazdeckých hrobov patrí 7 mužom, 1 mladistvému a 4 dospelým neurčiteľného pohlavia. Podľa veku potom jeden mladistvému, 3 ad. a 4 mat. a 4 neurč. Ženy v týchto jazdeckých hroboch neboli zistené.

V dvoch prípadoch zistené vloženie lebky ku kostre, a to v hrobe č. 4 ku kostre ženy (ad.) vložaná lebka muža (ad.-mat.) a v hrobe č. 46 do jazdeckého mužského (ad.) hrobu vložaná lebka ženy (ad.). Napokon v hrobe č. 5 bolo do jazdeckého mužského (ad.-mat.) hrobu vložené malé dieťa (inf. I). Či sa na vložených lebkách a pozostatkoch dieťaťa nachádzali stopy násilia, pre veľmi zlý stav zachovania nájdených pozostatkov nemožno objektívne zistiť.

Napokon v hroboch č. 2, 23 a 29 boli zistené veľmi chatrné pozostatky dvoch dospelých a jedného malého dieťaťa, značne ohorené. Vzhľadom na to, že zvyšujúce kostné tkanivo je na lome neprepálené, predpokladáme, že išlo skôr o akúsi destiláciu kostí po spálení tela vo veľkom množstve horúceho popola, azda po zhorení hrnice a pod.

Niekoľko pripomienok k patologickým nálezom na kostrovom materiáli zo Žitavskej Tône.

Karies sa vyskytol hlavne u dospelých, a to 3X u mužov a 3X u žien (ad.-mat.). Ide o celkom malé kazy, bez zvláštnej reakcie na alveo-

lách. Len u muža (hrob. č. 31) nastalo čiastočné vyhnisanie distálneho koreňa molára.

Atypické prerezanie očného zuba sa skonštatovalo u muža (mat.) v hrobe č. 8. Inak zuby prerezané pravidelne.

Na sklovine mladšieho muža (hrob č. 15) zistené prúžkovanie skloviny, nasvedčujúce na dekalifikáciu skloviny azda rachtického pôvodu.

Na ostatnej kostre, až na výrastky na stavcoch (hrob č. 5 A), sa nenašli žiadne iné patologické zmeny.

Opis kostrového materiálu v jednotlivých hroboch

H r o b č. 1. Žena mat. (40—50 r.), *Zachovalosť*: Z lebky zachovaná pravá polovica, ostatok je spráchnivený. Ďalej poškodené záhlavie, horný obličaj bez ľavej kosti jarmovej a pravej polovice mandibuly. Ostatná kostra zachovaná len v zlomkoch. Celková zachovalosť: zlomkovitá.

Lebka: Metr. ch.: kalvu nemožno hodnotiť; z obličajových hodnôt hypsikonch, mezzorhin, brachyuran, mezostaphylin.

Morf. ch.: N. v. sferoid, index cefalický nemožno stanoviť, ale zachovaný obrys ukazuje skôr na stredne dlhú lebku. Šev korunový a šírový je temer úplne zarastený.

N. 1. Obličaj nízky sploštený, nosový koreň prechádza plynule do glabely, Broca II. Čelo nízke, ľahko ubiehajúce plynule do temena. Záhlavný obrys nie je zachovaný. Temporálne čiary dosť dobre vyznačené a dosahujú až na hrbol temenný. Zygomatický oblúk slabý, phaenozygia. Proc. mast. stredne vyvinutý.

N. o. norma stredne vysoká, temenné kosti strechovite postavené, temporálne strany spadajú kolmo k mastoideu. Záhlavné partie nezachované.

N. f. Obličaj nízky, stredne široký. Čelo nízke, široké, čelné hrbole málo vytvorené, v krajine g. a m. náznak hrebeňa. Nadočnicové oblúky

Tabuľka 2

Kostrový materiál zo Ž. Tône, počet, pohlavie a vek, zachovalosť, vhodnosť na ďalšie spracovanie, demografické poznámky, poznámky o patologických nálezoch.

Hrob číslo	Pohlavie				Vek							Zachovalosť			Na spracovanie		Demografické pozn.			Patolog. pozn.	
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21
1		•							•				■		■					▼	
2			•						•					■		■			▲		
3				•	•									■		■					
4A		•						•					■			■				▼	
4B	•								•					■		■		▲			
5A	•								•			■			■		▲			▼	
5B				•	•									■		■		▲			
6		•							•				■		■						
7				•			•							■		■		▲			
8	•								•				■		■			▲			
9				•		•								■		■					
10	•								•					■		■		▲			
11		•						•					■			■				▼	
12				•	•								■			■					
14	•							•					■			■		▲			
15	•							•				■			■						▼
16				•		•								■		■					
20				•	•									■		■					
21				•		•								■		■					
23				•	•									■		■			▲		
24			•								•			■		■		▲			
26	•								•			■			■			▲		▼	
27				•	•									■		■				▼	
28				•	•									■		■				▼	
29			•								•			■		■			▲		
31	•							•						■		■				▼	
34				•	•									■		■					
35				•	•									■		■					
36			•								•		■			■		▲			
40				•	•									■		■					
41				•	•									■		■					
42				•	•									■		■					
43			•								•			■		■		▲			
44	•								•				■			■		▲			
45			•								•			■		■					
46A	•							•				■			■		▲				
46B		•						•					■		■			▲			
47				•	•									■		■					
50				•	•									■		■					
Zber				•	•									■		■					

Vysvetlenie k očíslovaným stĺpcom: 1 — muž; 2 — žena; 3 — neurčené; 4 — dieťa; 5 — inf. I; 6 — inf. II; 7 — juv.; 8 — ad.; 9 — mat.; 10 — sen.; 11 — neurčený; 12 — dobrá; 13 — zlomková; 14 — zlá; 15 — vhodné; 16 — nevhodné; 17 — jazdec; 18 — vložený; 19 — ohorený; 20 — karies; 21 — rachitis.

lahko naznačené v krajine g. Očnice guľaté s osou lahkou zvonka sklonenou, horný okraj tenký. Koreň nosa stredne široký, nos stredne vysoký, zreteľne sploštený, dolný okraj ostrý, tŕň typ II. Horná čeľusť s lahkou alveolárnou prognatiou a prodeniou v krajine rezákov. Fossae caninae vyznačené. Jarmová kosť gracilná, málo do strán vybočujúca, nízka, lahkou frontálne situovaná. Dolná čeľusť slabá, hrboľ bradový jednoduchý. Chrup, pokiaľ je zachovaný, je pravidelne prerezaný, dosť odrený, takže na okluzálnych plochách vidieť dentín. M₃ na okluzálnej ploche s kariesom veľkosti ryže.

N. ba.: Zubný oblúk oblúkovitý, tvrdé podnebie stredne veľké, hlboké. Ostatná spodina nezachovaná.

Ostatná kostra: Z *ostatnej kostry* sa zachovala diaľfýza femuru 32 cm dlhá, horná polovica humeru, niekoľko stavcov. Všetky zlomky veľmi gracilné, nemerateľné.

Záver: Žena, mat., výška postavy malá alebo stredne nižšia. Typ: ? + mongoloid.

Hrob č. 2. Dospelý, pohl.? *Zachovalosť*: Lebka chýba, zachovalosť zlá. Dochovaná diaľfýza femuru 32 cm dlhá, stredne vyvinutá a silná. Zlomky dlhých kostí, stavcov a rebier sú ohorené.

Tieto pozostatky sa na ďalšie antropologické spracovanie nehodia.

Záver: Dospelý, pohlavie ?, vek?, postava stredne nižšia ? Pozn.: kosti boli vystavené ohňu.

Hrob č. 3. Inf. I. *Zachovalosť*. Nepravidelné zlomky lebky, a to pravej polovice čela, pravostranné kosti spánkové a temenné. Všetky sú značne tenkostenné s náznakom lúčovitého povrchu. Na ďalšie spracovanie sa nehodia.

Záver: Inf. I (?).

Hrob č. 4 A. Žena, ad. *Zachovalosť*: Z lebky časť čelnej šupiny a obličajový skelet bez ľavej očnice a mandibula bez ľavého ramena. Z *ostatnej kostry* len niekoľko nemerateľných zlomkov, veľmi gracilných.

Lebka: N. f. Čelo klenuté, úzke, čelné hrbole málo vytvorené, glabelárna krajina rovná, Broca 0, nasion uložený značne hlboko, až asi v polovici výšky očnice. Nadočnicové oblúky chýbajú. Očnica vysoká štvorhranná, os sklonená zvonka. Nosový koreň úzky, plynule prechádza cez nasion do čela. Nosové kosti, pokiaľ sú zachované, sú úzke. Nosový otvor stredne vysoký, dolný okraj ostrý. Jarmový oblúk slabý, jarmá málo do strán vystupujúce. Horná čeľusť úzka, fossae caninae nevýrazné. Dolná čeľusť gracilná, krajina bradová zagulatená, bez hrboľu. Chrup pravidelne prerezaný. Zubný oblúk parabolický, zuby

veľmi drobné, s výraznou predominciou M₁. M₂ na dist. strane s veľkým kariesom ako hrášok a odtlačkový kaz na mes. strane M₃.

Záver: Žena ad., postava gracilná, výška? Na ďalšie spracovanie sa nehodí.

Hrob č. 4 B. Muž, ad.-mat. *Zachovalosť*: z lebky sa zachovala ľavá polovica čelnej šupiny a časť ľavej kosti temennej. Na čelnej kosti naznačené čelné hrbole, gl. Broca II, lahkou vyznačený čelný hrebeň. Spánková čiara vychádza až na ľavý hrboľ temenný. Na ďalšie spracovanie je materiál nevhodný.

Záver: Muž, ad.-mat. Pozn.: pravdepodobne ide o prídavnú lebku.

Hrob č. 5 A. Muž, ad.-mat. *Zachovalosť*: Lebka lahkou postmortálne deformovaná, bez spánkových krajín a pravého ramena dolnej čeľuste. Z *ostatnej kostry* sa zachovalo niekoľko dlhých kostí, stavcov. Celková zachovalosť zlomkovitá.

Lebka: Metr. ch.: Brachykran, hypsikran, stenometop, hyperleptoprosop, lepten, mezokonch, leptorrhin, brachyuran, brachystaphylin.

Morf. ch.: N. v. Krátky ovoid, s guľatým čelom, švy všetky zložené, v pravostrannom korunovom šve 2 drobné vsunuté kostičky, podobne v oboch polovicách švu lambdového. Švy voľné.

N. 1. Obličaj veľmi vysoký s prominujúcou dolnou čeľusťou a nosom. Čelo je vysoké, klenuté, v metopiu prechádza plynulým oblúkom do vysokého klenutia temena. Nos zarezaný, gl. Broca IV, nadočnicové oblúky dobre vytvorené v stredných partiách. Vertex v strede temenných kostí u ob. zatáča oblúk do praelambdového mierneho prehnutia. Záhlavie kurvooccipitálne. Temporálne čiary, pokiaľ sú zachované, veľmi dobre vytvorené. Proc. mast. silné, prot. occip. ext. Broca II.

N. o. Lebka je široká, temenný oblúk spadá kolmo na proc. mastoideus. Maskulárny reliéf šupiny zreteľne vytvorený.

N. f. Obličaj značne vysoký, úzky, čelo vysoké, bez čelných hrboľov, v krajine metopia s naznačenou hranou. Nadočnicové oblúky dobre vytvorené nad mediálnymi partiami očníc. Očnice obdĺžnikové, stredne vysoké, horný okraj tupý. Nasion zarezaný, koreň nosa úzky, nos dlhý, úzky, dolný okraj ostrý. Jarmové oblúky silné, do strán neodstupujú. Horná čeľusť krátka, fossae caninae plytké. Dolná čeľusť vysoká, ramená úzke a vysoké. Bradový hrboľ trojuholníkovitý, veľmi dobre vytvorený. Zubný oblúk oblúkovitý, s predsunutou dolnou čeľusťou (mandibulárna prognatia), tvrdé podnebie krátke, stredne hlboké. Chrup pravidelne prerezaný, s druhotnou diastémou medzi C—P₁. Zuby dosť odreté, takže dentín presvitá. Horné kaniny obrúsené na labilnej

strane korunky, čo tiež nasvedčuje mandibulárnej prognatii. Naopak incízyv dolnej čeľuste obrúsené na linguálnej strane. M_1 na dist. strane s kazom veľkosti špendlíkovej hlavičky.

N. ba. Značne poškodená, na popis sa nehodí. Veľký otvor záhlavný, oválny.

Ostatná kostra: Z dlhých kostí sa zachovali dve diafýzy humeru, jedna diafýza ulny, dĺžky 22,5 cm a dobre zachovaný radius dĺžky 248 mm. Z dolných končatín časť veľmi silnej diafýzy femuru a diafýzy oboch tibiaí o dĺžke 28 cm. Ďalej zlomky kľúčnej kosti a stavcov. Tieto nemajú výrastky. Všetky uvedené kosti a zlomky sú masívne so značne vyvinutým svalovým reliéfom.

Záver: Muž, ad.-mat., postavy strednej až stredne vysokej, veľmi silnej. Ako vedľajší nález mandibulárna prognatia.

Typ: brachykran europid (dinár + cromagnoid B).

H r o b č. 5 B. Inf. I. *Zachovalosť:* Zlomok tela dolnej čeľuste malého dieťaťa. Mandibula značne gracilná s prerezávajúcimi sa M_1 a M_2 dosiaľ v úrovni alveolu. Z ostatnej kostry sa zachoval len pravý femur bez dolnej epifýzy. Celková zachovalosť je zlá.

Záver: Inf. I (1–2 r.).

H r o b č. 6. Žena mat. (35–40 r.). *Zachovalosť:* Lebka bez dolnej čeľuste. Chýba ľavá polovica mozgovne, z obličajovej kostry ľavé zygomaticum a prilahlá časť maxily. Z ostatnej kostry sa zachovali hlavne dlhé kosti. Celková zachovalosť zlomkovitá.

Lebka: Metr. ch. kalvu nemožno hodnotiť, len hypsikran a z obličaja len hypsikonch a leptorhin.

Morf. ch.: N. v. Dlhý elipsoid so zaguľatým čelom a záhlavím. Švy jednoduché, šev korunový čiastočne zarastený.

N. l. Obličaj dlhý, gracilný, nosový koreň zrezaný, krajina gl plochá, Broca 0, čelo kolmé, v krajine metopia sa ostro zahýba v mierny oblúk temena, zachovaný asi do polovice šípového švu. Zo zachovanej časti záhlavia vyplýva jeho zaoblenosť. Spánkové čiary málo spoznatelné na šupine kosti čelnej. Proc. mast. slabý. Oblúk zygomatický, slabý.

N. o. Lebka vysoká, temenný oblúk v spánkových krajinách je ľahko zbíhavý. Maskulárny reliéf veľmi slabo vytvorený.

N. f. Obličaj vysoký, úzky gracilný, čelo úzke, vysoké, klenuté, v krajine metopia s naznačeným hrebeňom. Nadočnicové oblúky chýbajú, hrbole čelné dobre vytvorené. Očnice hranaté, vysoké, os sklonená zvonka, horný okraj ostrý. Nosový koreň úzky, nos dlhý, veľmi úzky, dolná hrana ostrá. Jarmové kosti slabé. Horná čeľusť úzka,

fossae caninae chýbajú. Zubný oblúk úzky, zuby pravidelne prerezané. Hrbolky zubov ľahko odrené, hlavne na hrboloch stoličiek. Bez kariesu.

N. ba. Celkový tvar eliptický, tvrdé podnebie hlboké, úzke, svalové úpony prakticky neznačiteľné.

Ostatná kostra: Z ostatnej kostry dochované diafýzy oboch humerov — nemerateľné, oba femury, bez horných epifýz, o celkovej dĺžke 36 cm, plytmeria pravdepodobná dĺžka 420?, obe tibiae veľmi dobre zachované, platykniemia dĺžka pravá 346 cm, ľavá 342. Pravá fibula bez hornej epifýzy, dĺžka 30 cm, pravdepodobná dĺžka 340. Z ostatnej kostry zachované pately a krátke kosti nôh. Holenné kosti a nohy sú zazelenané, veľmi dobre zachované. Celkove postava veľmi gracilná, výšky strednej, asi 155 cm.

Záver: Žena mat., postavy stredne vysokej, gracilnej. *Typ:* dolichokran (mediteran + nordik?).

H r o b č. 7. Inf. II — juv. *Zachovalosť* veľmi zlá. Zachovalo sa len niekoľko diafýz dlhých kostí, prakticky nemerateľných. Diafýzy humeru 20 cm, pravdepodobná dĺžka asi 25 cm, dve diafýzy femuru o celkovej dĺžke 27 cm. Zlomky panvy dosiaľ s niekoľkými chýbajúcimi jadrami.

Tento materiál sa na ďalšie spracovanie nehodí.

Záver: Inf. II — juv.?

H r o b č. 8. Muž. mat. *Zachovalosť:* Z lebky sa zachovala kalva bez ľavej spánkovej krajiny. Z obličajovej kostry horná a dolná čeľusť a pravostranná kosť jarmová. Z ostatnej kostry len nepravdivé zlomky dlhých kostí, ktoré sa nehodia na ďalšie hodnotenie.

Lebka: Metr. ch.: Dolichokran, hranaté čelo, metriometop a z obličajových indexov len brachyuran a mezostaphylin.

Morf. ch. N. v.: Dlhý ovoid, ľahko postmortálne deformovaný, švy strednej zložitosti, voľné, až na úsek v krajine ob.

N. l. Čelo značne ubíhajúce, glabulárna parтия silne vyklenutá Broca IV, nadočnicové oblúky dobre vytvorené v rozhraní mediálnych partií očníc. Temeno rovné, v druhej polovici šípového švu prechádza do zaguľateného záhlavia, kde je veľmi dobre vytvorená prot. occip. ext., Broca III. Spánkové čiary veľmi dobre vytvorené, hlavne na čelnej šupine.

N. f. Čelo veľmi úzke a nízke, čelné hrbole chýbajú, nosový koreň širší, očnice pravdepodobne stredne vysoké, jarmové partie silne do strán vystupujúce, ale temporálne uložené. Dolný okraj nosa ostrý. Horná čeľusť široká s dobre vyznačenými fossae caninae. Dolná čeľusť slabšia, s kolísavou základňou a dobre vytvoreným bradovým

hrboľom, trojuholníkovitého tvaru. Zubný oblúk oblúkovitý, zuby gracilné. Zreteľná predomínanosť M_1 . Hrbole silne odrené, hlavne na horných rezákoch, kde dentín široko presvitá. Pravostranný horný caninus sa prerezal na tvrdom podnebí za oboma rezákmi. Celý zub je vytočený tak, že medziálnou hranou hľadá na oba pravostranné rezáky.

Ostatná kostra: Z ostatnej kostry sa zachovali len nepravidelné úlomky diafýz dlhých kostí.

Záver: Muž, mat., postava ? Typ: dolichokran (?).

H r o b č. 9. Inf. II — juv.(?). *Zachovalosť:* Z lebky sa zachoval len zlomok čelnej kosti. Z ostatnej kostry len niekoľko zlomkov diafýz, dlhých kostí a stavcov. Zachovalosť veľmi zlá, materiál sa na ďalšie spracovanie nehodí.

Vzhľadom na stupeň osifikácie a gracility pozostatkov náleží veľmi mladému jedincovi.

Záver: Inf. II — juv. (?).

H r o b č. 10. Muž, mat. *Zachovalosť:* Z lebky sa dochovala len nepravidelne olámaná temenná partia, ktorá je veľmi hrubostenná.

Z ostatnej kostry sa zachovali zle zachované diafýzy, z nich diafýza femuru meria 33 cm. Na nepravidelných zlomkoch panvy nachádzame zlomky bronz.

Tieto pozostatky sa na antropologický rozbor nehodia.

Záver: Muž, mat., postava?.

H r o b č. 11. Žena, ad. *Zachovalosť:* Lebka veľmi zle zachovaná. Zostáva len čelná kosť a časť kosti temennej a ľavostranná obličajová kostra a dolná čeľusť bez ľavého ramena.

Lebka: Opis bez noriem. Obličaj úzky, gracilný, čelo úzke, vysoké, kolmé, nadočnicové oblúky chýbajú, gl ľahko vyklenutá, Broca II. Očnica hranatá, 32×37 , vysoká 86,4, nosový otvor veľmi úzky a dlhý, 20×49 (40,8), maxila jemná, oblúk zubný parabolický. Dolná čeľusť tiež gracilná s dobre vytvoreným bradovým hrboľom. Chrup pravidelne prerezaný, jemný, na okluzálnej strane M_2 kaz veľkosti špendlíkovej hlavičky, podobne i na bukálnej strane.

Ostatná kostra: Z dlhých kostí sa zachovali diafýzy humeru o dĺžke 26 a 28 cm, ďalej diafýzy predlaktových kostí, dva femury celé, o dĺžke 410 veľmi gracilná, platymeria. Jedna tibia s odlomeným vnútorným členkom dĺžky 325. Z ostatnej kostry len zlomky rebier a niekoľko stavcov. Výška postavy 152,5 cm.

Záver: Žena, ad., stredne nižšia — strednej postavy, gracilnej stavby.

H r o b č. 12. Inf. I. *Zachovalosť:* Diafýzy

dlhých kostí a zlomok panvy. Podľa osifikačného stupňa a dĺžky ide o veľmi malé dieťa. Pozostatky sa na ďalšie spracovanie nehodia.

Záver: Inf. I (1–2 r).

H r o b č. 14. Muž, ad. *Zachovalosť:* Z lebky sa zachovala len polovica dolnej čeľuste. Ostatná kostra sa zachovala veľmi dobre.

Lebka: Ľavá polovica dolnej čeľuste je silná, čeľusť vysoká 36, s veľmi dobre vytvoreným hrboľom, silnou základňou a zvonka vytočenými go. Chrup je oproti čeľusti veľmi gracilný.

Ostatná kostra: Dobre zachovaná, len kosti hrudníka sú polámané. Na pravej bedrovej lopate zazelenaná škvrna veľkosti 5×3 cm.

Z dlhých kostí sa zachovali oba humery, dĺžky dx 335, sin 333, rádus 24 cm (poškodený), diafýzy ulny 21 cm, oba femury, dx 443, sin 442, štíhle, obe tibia dx 373, a sin 367, mierne šablovité, platykniemia, naznačená retroverzia hlavičky. Fibuly len v zlomkoch. Stavba všetkých kostí veľmi gracilná. Výška postavy 164,3.

Záver: Muž, ad. Výška postavy stredná, štíhla.

H r o b č. 15. Muž, ad. *Zachovalosť:* Veľmi dobrá. Cranium, chýba len časť ramien dolnej čeľuste. Celá lebka je ľahko postmortálne deformovaná. Kostra veľmi dobre zachovaná.

Lebka: Metr. ch. dolichokran, orthokran, metriokran, hypsikran, menej guľatočelý, metriometop, leptoprosop, lepten, mezokench, brachyuran, brachystaphylin, prognat, euenkefal.

Morf. ch. N. v.: Dlhý ovoid, švy strednej zložitosti dokonale voľné.

N. 1. Obličaj ľahko prognatický, nosové kostičky odsadené, ale nosový koreň len málo zarezaný, glabelárne partie vyklenuté, Broca II. Čelo dosť kolmé, nízke, hrbole nevyznačené, prechádza plynulým oblúkom do temena s miernou postbregmatickou depresiou. Asi v polovici šípevého švu sa oblúk láme do zaguľateného záhlavia, s maximálnym vyklenutím nad iniónom. Mozočkové partie dobre vytvorené. Spánkové čiary naznačené na čelnej šupine, proc. mast. stredne silné, zygomatický oblúk dosť silný.

N. o. Temenný obrys oblúkovitý, prechádza cez temenné hrbole do zvislých spánkových obrysů. Celkove je lebka stredne vysoká. Svalový reliéf slabozpoznaťelný.

N. f. Obličaj mierne vyšší, čelo široké, nízke, s mierne naznačenými nadočnicovými oblúkmi v stredných partiách. Očnice malé, stredne vysoké, hranaté, len s mierne sklonenou osou. Koreň nosa stredne široký. Nosové kostičky široké. Nos stredne vysoký, dolný okraj ostrý. Horná čeľusť silná, široká, fossae caninae veľmi dobre vytvorené. Jarmové kosti silné, do strán nevystupujú. Dolná čeľusť veľmi silná, masívna s dobre vyvinutým

bradovým hrboľom a širokými nízkymi ramenami. Uhly dolnej čeľuste sú vyhrnuté do strán. Chrup je nepomerne gracilný, čím kontrastuje s masívnou čeľusťou. Prerezanie zubov je pravidelné, M_3 sa dosiaľ neprerezal. Na labiálnych a bukálnych stranách koruniek nachádzame priečne pruhovanú sklovinu.

N. ba. Ovoid, zubný oblúk oblúkovitý, podnebie široké, krátke, stredne hlboké. Svalové úpony len stredne vyvinuté.

Ostatná kostra: Veľmi dobre zachovalá. Z dlhých kostí zachované oba humery, dx 335, sin 343, horné epifýzy dosiaľ celkom neprirastené. Rádus dx 255, dolná i horná epifýza dosiaľ celkom neprirastená, ostatné kosti predlaktia poškodené. Rádus i ulny vľavo zazelenalé. Pravý femur 446, diafýza rovná, na mieste tuber. tert. je žliabok. Dolná epifýza tiež neúplne prirastená. Lavostranná bez dolnej epifýzy. Tibie — zle zachované diafýzy. Z ostatnej kostry zachované stavce a zlomky panvy s mužskými charaktermi, kosti rúk a nôh. Celkovo možno povedať, že kostra muža bola veľmi silná, 167 cm vysokej postavy.

Záver: Muž, ad., postavy stredne vysokej, silnej kostry. Typ: dolichokran (cromagnon A+?).

H r o b č. 16. Inf. II. **Zachovalosť:** Zlomky troch krčných stavcov. Veľmi gracilné, nie celkom zosifikované. Na ďalšie hodnotenie sa nehodia.

Záver: Inf. II.

H r o b č. 20. Inf. I—II. **Zachovalosť:** Nepravidelný zlomok temennej kosti malého dieťaťa. Na ďalšie spracovanie sa nehodí.

Záver: Inf. I—II?

H r o b č. 21. Inf. II. **Zachovalosť:** Nepravidelné zlomky lebky a jednotlivé mliečne a trvalé zuby, ktoré nemajú dosiaľ uzavreté korene. Stav uzavrenia koreňov ukazuje na veľmi mladého jedinca. Stav zachovania veľmi zlý, materiál sa na ďalšie hodnotenie nehodí.

Záver: Inf. II (8—10 r.).

H r o b č. 23. Inf. I. **Zachovalosť:** Nepravidelné zlomky lebky a jednotlivé zuby. Všetky zlomky sú ohorené, začernalé. Podľa vývinu koreňov mliečnych zubov ide o dieťa mladšie než 2 r. Materiál sa na ďalšie spracovanie nehodí.

Záver: Inf. I (1—2 r.).

P o z n.: Kosti ohorené skôr v horúcom popole než priamo v ohni.

H r o b č. 24. Dospelý, pohl.? **Zachovalosť:** Veľmi zle zachované zlomky diafýz dlhých kostí dospelého jednotlivca. Všetky zlomky ukazujú na

gracilnú stavbu kostry. Na ďalšie spracovanie sa nehodí.

Záver: Dospelý, pohl.?

H r o b č. 26. Muž, mat. **Zachovalosť:** Calvarium bez spodiny. Z ostatnej kostry zlomky stavcov, panvy a diafýzy dlhých kostí. Celá ulna.

Lebka: Metr. ch.: dolichokran, hypsikran, gualatočelá, metriometop, leptoprosop, lepten, hypsikronch, leptorrhin, brachyuran, brachystaphylin.

Morf. ch.: N. v. Sfenoid, švy strednej zložitosti, na vnútornej strane zarastené, na vonkajšej ešte spoznatelné.

N. 1. Obličaj ortognatný, s význačne prominujúcim nosom. Nosový koreň zarezaný, glabelárne partie vypuklé, Broca III. Čelo ubiehajúce do temena, ktorého vertex sa nachádza na rozhraní prvej a druhej tretiny šípového švu. Temeno plynuce spadá do záhlavia, kde záhlavná šupina v lambde mierne odstupuje. Spánkové čiary mohutne vytvorené, na čelnej šupine hranovité, na temenných kostiach vystupujú značne vysoko. Proc. mast. stredne silný, oblúk zygomatický, stredne silný.

N. o. široká, strechovité postavenie temenných kostí a naznačené zbíhanie postranných partií obrysu. Záhlavné partie chýbajú.

N. f. Obličaj dlhý, čelo úzke, po stranách markantne hraničené spánkovými čiarami. Nadočnicové oblúky veľmi dobre vyvinuté v stredných partiách. Očnice vysoké, hranaté, ich horný okraj je tenký. Nosový koreň úzky, nosové kostičky veľmi úzke, značne prominujúce. Nosový otvor nápadne úzky, hlavne v horných partiách, dlhý, trŕn je veľmi zreteľne vyvinutý, dolný okraj je hranovite ostrý. Horná čeľusť úzka, fossae caninae dobre vytvorené. Jarmové kosti sploštené, dosť frontálne postavené, phaenozygia. Dolná čeľusť slabšej stavby. Zubný oblúk oblúkovitý, zuby pravidelne prerezané, len dolné rezáky mierne nepravidelne rotované. Obrúsenie chrupu dosť značné, hlavne horné rezáky. M_2 na distálnej strane s veľkým kazom veľkosti hrachu, ktorý otvára kanáliky koreňov.

N. ba. Ovoid, zubný oblúk parabolický, podnebie úzke, krátke, plytké, svalové úpony na spodine stredne vyvinuté.

Ostatná kostra: Z dlhých kostí merateľná pravá ulná 252. Ostatné dlhé kosti zachované v zlomkoch, sú gracilnej stavby, ale s dobre vytvorenými svalovými úponmi. Výška postavy 162 cm.

Záver: Muž, mat., postavy stredne nižšej, graciálnej stavby, ale silnej maskulatúry. Typ: dolichokran (turand + nordik / + ?/).

H r o b č. 27. Inf. I. **Zachovalosť:** Mliečne zuby a neprerezané trvalé korunky. Všetky mliečne zu-

by s veľkými kazmi. Podľa stavu vývinu zubov ide o malé dieťa. Materiál sa pre zlomkovitosť na ďalšie spracovanie nehodí.

Záver: Inf. I (4–6 r.).

H r o b č. 28. Inf. I. *Zachovalosť:* Zlomky lebky a rebier, niekoľko zubov. Korene mliečnych zubov dosiaľ nezatvorené, horné rezáky a stolička s veľkými kazmi. Materiál sa na ďalšie spracovanie nehodí.

Záver: Inf. I (1–2 r.).

H r o b č. 39. Dospelý? *Zachovalosť:* Veľmi zle zachované kosti dlhých kostí a panvy. Humerus (diafýza) meria 27 cm, odhad dĺžky asi 32 cm, čo by svedčilo pre stredne nižšiu postavu u muža a pre stredne vyššiu u ženy. Všetky zlomky sú ohorené, čierne. Zase išlo skôr o destilovanie v popole, než o spálenie v ohni.

Záver: Dospelý, pohl.?, postavy pravdepodobne strednej. Pozn.: kosti sú ohorené.

H r o b č. 31. Muž, ad.—mat. *Zachovalosť:* Dolná čeľusť a zlomky diafýz dlhých kostí.

Lebka: Mandibula dosť silná, s dobre vytvoreným bradovým hrbolom, ramená čeľuste nízke, široké, uhly zaoblené, čeľusť mierne kolísavá. Chrup pravidelne prerezaný, dosť upotrebený, takže dentín na stoličkách presvitá. M₁ na dist. strane s vyhynutým dist. koreňom.

Ostatná kostra: Diafýzy značne olámané, len merateľná diafýza femuru 30 cm dlhá. Materiál sa na ďalšie antropologické spracovanie nehodí.

Záver: Muž, ad.—mat., postavy?

H r o b č. 34. Inf. I. *Zachovalosť:* Nepravidelné zlomky lebky a diafýz dlhých kostí. Podľa stavu vývoja M₁ a mliečného c ide o dieťa. Materiál značne zlomkovitý. Na ďalšie spracovanie sa nehodí.

Záver: Inf. I (1–2 r.).

H r o b č. 35. Inf. I. *Zachovalosť:* Zlomky lebky, niekoľko voľných zubov a diafýzy humeru. Podľa stavu vývoja chrupu ide o dieťa. Materiál sa na ďalšie spracovanie nehodí.

Záver: Inf. I (3 r.).

H r o b č. 36. Dospelý? *Zachovalosť:* Diafýzy dlhých kostí dolných končatín. Diafýza ľavého femuru 40 cm. Dĺžka nasvedčuje pravdepodobne strednej postave v širšom určení.

Záver: Dospelý, pohl.? Postava stredná?

H r o b č. 40. Inf. I. *Zachovalosť:* Zlomky diafýz dlhých kostí horných a dolných končatín a niekoľko stavcov. Podľa dĺžky diafýz a stavu osi-

fikácie ide o malé dieťa. Materiál sa na ďalšie spracovanie nehodí.

Záver: Inf. I (2–3 r.).

H r o b č. 41. Inf. I. *Zachovalosť:* Zlomky diafýzy humeru. Podľa dĺžky ide o malé dieťa.

Záver: Inf. I (?).

H r o b č. 42. Inf. I. *Zachovalosť:* Nepravidelné zlomky lebky, niekoľko voľných zubov, ľavý femur bez dolnej epifýzy 13 cm, tibia bez epifýzárnych doštičiek 14 cm. Materiál sa na ďalšie spracovanie nehodí.

Záver: Inf. I (1–2 r.).

H r o b č. 43. Dospelý? *Zachovalosť:* Nepravidelné zlomky diafýz dlhých kostí dospelého. Materiál sa na ďalšie spracovanie nehodí.

Záver: Dospelý, pohlavie?, výška postavy?

H r o b č. 44. Muž, mat. *Zachovalosť:* Neúplné kosti dolných končatín. Ľavý femur bez hornej epifýzy 43 cm, s mohutnými hranami, ľavá tibia, silná, bez dolnej epifýzy 34 cm, tiež význačne hrastená. Materiál sa pre zlomkovitosť nehodí na ďalšie spracovanie.

Záver: Muž, mat. (?), postavy pravdepodobne strednej?

H r o b č. 45. Dospelý? *Zachovalosť:* Nepravidelné zlomky lebky, dve diafýzy dlhých kostí. Diafýza femuru bez oboch epifýz, 35 cm obe diafýzy sú gracilnejšie. Na ďalšie štúdium sa nehodia.

Záver: Dospelý, pohl.? Postava?

H r o b. 46A. Muž, ad. *Zachovalosť:* Cranium, mierne z pravej strany deformované s defektnou spánkovou krajinou. Z obličajovej kostry chýbajú obe zygomatické a pravá polovica dolnej čeľuste. Z kostry len niekoľko zlomkovitých diafýz dlhých kostí.

Lebka: Metr. ch.: ultradolichokran, hypsikran, akrokran, eurymetop, hypsikonch, leptorrhin, brachyuran, brachystaphylin, euenkephal.

Morf. ch.: N. v. dlhý ovoid, mierne sprava postmortálne deformovaný. Všetky švy zložitejšie, voľné.

N. 1. Obličaj ortognatný, vysoký, nosový koreň mierne zarezaný, glabelárna partia vyklenutá, Broca III, čelo nízke, mierne šikmé, plynule prechádza do temena. Čelné hrbole nevyznačené. Oblúk temena spadá plynule k lambde, kde záhlavná šupina mierne odstupuje. Záhlavné a mozčkové partie klenuté. Spánkové čiary vyvinuté hlavne na čelnej šupine. Proc. mast. slabý, proc. zygomaticus stredne vyvinutý, horný okraj šupiny kosti spánkovej je dosť rovný.

N. o. Dosť sprava deformovaná, vysoká, temenný oblúk plynule prechádza cez hrbole temenné do kolmého postranného profilu. Šev lambdový značne zložitý s mnohými nepravidelnými kostičkami. Svalový reliéf záhlavnej krajiny slabovo vyvinutý.

N. f. Obličaj dlhý, úzky, čelo vysoké, úzke čelné hrbole nevyvinuté. Nadočnicové oblúky vyvinuté v stredných partiách. Očnice vysoké, štvorhranné, ich horný okraj je zaoblený. Nosový koreň úzky, nos dlhý úzky, dolný okraj bez hrany. Horná čeľusť s ľahkou prodeniou, fossae caninae O. Dolná čeľusť slabá, s dobre vytvoreným bradovým hrboľom a štíhlymi ramenami. Zubný oblúk oblúkovitý, chrup pravidelne prerezaný, jemný, so zreteľnou predominciou M_1 a dosiaľ neprerezanými M_3 . Hrbole sú odrené, hlavne u prvých molárov.

N. ba. Ovoid, zreteľne sprava deformovaný. Zubný oblúk oblúkovitý, tvrdé podnebie hlboké, krátke, svalový reliéf slabý.

Ostatná kostra. Z ostatnej kostry zachované zlomky diaľfyz svedčia pre celkom slabú kostru.

Záver: Muž, ad., postavy? Slabšej kostry a svalstva. Typ: dolichokran (mediteran).

H r o b č. 46 B. Žena, ad. *Zachovalosť*: Z lebky len horný obličaj a pravá spánková kosť, niekoľko nepravidelných zlomkov.

Lebka: Metr. ch.: Mezen, hypsikonch, chamaerrhin, brachyuran, brachystaphylin.

Morf. ch.: Popis bez noriem. Obličaj stredne široký, čelo široké, nízke, nadočnicové oblúky chýbajú, glabellárna partia plochá, Broca O. Očnica vysoká, gulato hranatá, nosový koreň široký, nezarezaný. Nosový otvor široký, nízky, dolný okraj so žliabkom a drobnou hranou. Význačné fossae caninae a mierna prognatia. Zygomatica dosť plochá, uložená dosť frontálne. Horná čeľusť značne široká, masívna, zubný oblúk široko parabolický, zuby silné. M_3 dosiaľ neprerezaný. Chrup zdravý.

Záver: Žena, ad. Typ pravdepodobne brachyokran.

H r o b č. 47. Inf. I. *Zachovalosť*: Drobné zlomky lebky a voľné zuby. M_1 dosiaľ s neúplne vyvinutým koreňom, M_2 prakticky bez koreňa. Tento materiál sa na ďalšie spracovanie nehodí.

Záver: Inf. I (1–2 r.).

H r o b č. 50 (p o l o h a A). Inf. I. *Zachovalosť*: Kalva malého dieťaťa, bez obličajovej kostry a spodiny.

Lebka: N. v. Ovoid, na hranici dolichokranie a mezokranie.

N. I. Čelo detsky klenuté s dobre vytvorenými čelnými hrboľmi. Prechádza plynulým oblúkom

do rovného temena, kde sa nachádza postbregmatická depresia. Záhlavie zagulatené. Spánkové čiary ani iný svalový reliéf nie je dosiaľ vyznačený.

N. o. Celkove sférického obrysu. V lambdovom šve drobné vsunuté kostičky.

Záver: Inf. I (?). Typ: dolichokran.

Zber

Inf. I. *Zachovalosť*: Zlomky temenných kostí malého dieťaťa. Na ďalšie spracovanie sa nehodí.

Záver: Inf. I (?).

II. časť

Hodnotenie kraniometrické

Na podrobnejšie hodnotenie, ako sme už uviedli, z celého počtu štyridsiatic hrobov sa hodí iba 9 jednotlivcov, a to 5 mužov, 3 ženy a 1 malé dieťa.

A. Hodnotenie mozgovej časti

1. *Kapacita lebky*. Kapacita lebky sa dala zistiť iba u dvoch mužských lebiek. Pre neúplnosť krania bolo možné zisťovať kapacitu iba výpočtom podľa Welckera. Obe mužské lebky (hrob č. 15 a č. 46 A) sú iba euenkefalické (1331 a 1406 ccm).

2. *Maximálna dĺžka (n-op)*. Tento rozmer sa podarilo zistiť u siedmich jednotlivcov z toho u jedného dieťaťa. U mužov nachádzame vcelku stredne veľké hodnoty, priemer 180, min. 175 a max. 186. U jednej ženy zistená maximálna dĺžka 179, ktorú treba hodnotiť ako väčšiu. U malého dieťaťa obnáša max. dl. 162.

max. d.	Pohlavie		Vcelku
	M	Ž	
170–179	1	1	
180–184	2	—	
185–189	2	—	
190–x	—	—	
Vcelku	5	1	6

3. *Maximálna šírka (eu–eu)*. Táto šírka sa zisťovala s určitou chybou pre defektný materiál, a to vcelku 5X u mužov a u jedného dieťaťa. U mužov obnáša stredná hodnota 136, min. 120 – max. 147. U dieťaťa zistená šírka 121.

Max. šírka	M
120–129	2
130–134	—
135–139	1
140–144	1
145–x	1
Vcelku	5

4. *Výška lebky.* Výšku lebky b-ba sa podarilo zistiť u dvoch mužských lebiek, a to 130 a 145. Pre nemožnosť zistenia tohto rozmeru u väčšiny lebiek sa zisťovala pomocná ušná výška (b-po). Táto obnáša u 4 mužov v priemere 128, min. 121 – max. 137. U dvoch žien 126 a 128 a u malého dieťaťa 115. Výška lebiek je teda skôr stredná.

Výška \ Pohl.	M	Ž	Vcelku
120–124	1	—	
125–129	1	2	
130–134	1	—	
135–139	1	—	
140–x	—	—	
Vcelku	4	2	6

5. *Index dĺžko-šírkový.* Tento cefalický index sa zistil u piatich mužov, a to 4X dlholebosť a 1X krátkolebosť. Dieťa indexom 74,6 stojí na hranici dlho a stredleboosti.

Index dĺžko-šírkový	M
utra-dolichokran (x–64,9)	1
hyper-dolichokran (65,0–69,9)	—
dolichokran (70,0–74,9)	3
mezokran (75,0–79,9)	—
brachykran (80,0–84,9)	1
Vcelku	5

6. *Index dĺžko-výškový a šírko-výškový.* Index dĺžko-výškový sa zistil iba dvakrát u najlepšie zachovalých mužských lebiek (hrob č. 15 a č. 46 A), a to 1X ortokrania (71,0) a 1X hypsikrania (77,9).

U tých istých lebiek sa zistil index šírko-výškový 1X metriokrania (96,3) a 1X akrokrania 116,0. Metriokrania a ortokrania sa viaže s dolichokraniou a akrokrania a hypsikrania s ultra-dolichokraniou.

7. *Index fronto-parietálny.* Tento index bolo možné vypočítať vcelku u piatich mužských lebiek, a to 1X stenometopia (61,2) 3X metriometopia (66,5–66,6) a 1X eurymetopia (76,8).

Index front.-parietal.	M
stenometop (x–65,9)	1
metriometop (66,0–68,9)	3
eurymetop (69,0–x)	1
Vcelku	5

Stenometopia sa viaže s brachykraniou, metriometopia s dolichocefaliou a eurymetopia a ultra-dolichokraniou.

8. *Index transverso-frontálny.* Tento čelný index je zistený u piatich mužov a dvoch žien.

I front. \ Pohl.	M	Ž	Vcelku
75,0–79,9	1	1	
80,0–84,9	3	—	
85,0–89,9	1	1	
90,0–94,9	—	—	
Vcelku	5	2	7

Podľa tohto indexu prevažuje u študovaných lebiek guľaté čelo.

B. Hodnotenie obličaja

9. *Šírka obličaja.* V prvom rade sme stanovovali šírku horného obličaja (fmt-fmt) a šírku bizygomatickú (zy-zy).

Šírku horného obličaja sa podarilo zistiť vcelku u 5 mužov a 3 žien. U mužov stanovený priemer 104,8, min. 101 – max. 108 a u žien priemer 101, min. 95 – max. 105. U mužov zistená 2X

S. h. oblič.	Pohl.	M	Ž	Vcelku
95,0 – 99	—	—	1	
100 – 104	2	—	1	
105 – 109	3	—	1	
110 – 114	—	—	—	
Vcelku		5	3	8

stredná a 3X väčšia šírka horného obličaja, u žien 1X malá, 1X stredná a 1X väčšia.

Bizygomatickú šírku obličaja sa podarilo zistiť iba u dvoch mužov a dvoch žien, a to ešte s určitou výhradou. U mužov priemer 133, min. 126 – max. 132, u žien priemer 134, min. 127 – max. 130. Prakticky skôr stredné hodnoty u oboch pohlaví.

S. oblič.	Pohl.	M	Ž	Vcelku
125 – 129	1	1	1	
130 – 134	1	1	1	
135 – 139	—	—	—	
Vcelku		2	2	4

10. *Výška obličaja.* Zistovala sa jednak výška celého obličaja (n-gn) a výška horného obličaja (n-pr).

Výška celého obličaja zistená vcelku u piatich mužov a jednej ženy. U mužov priemer 122, min. 120 – max. 128 a u ženy 114. Vcelku je výška obličaja u mužov vysoká.

V. oblič.	Pohl.	M	Ž	Vcelku
110 – 114	—	—	1	
115 – 119	—	—	—	
120 – 124	4	—	—	
125 – 129	1	—	—	
Vcelku		5	1	6

Výška horného obličaja zisťovaná u piatich mužov a troch žien. U mužov stanovený priemer 76,5, min. 73 – max. 82 a u žien priemer 69, min. 68 – max. 70. U dvoch mužov je výška horného

obličaja stredná, u troch veľká a u žien menšia, až stredná.

V. h. oblič.	Pohl.	M	Ž	Vcelku
65 – 69	—	—	1	
70 – 74	2	—	2	
75 – 79	2	—	—	
80 – 84	1	—	—	
Vcelku		5	3	8

11. *Index celého obličaja.* Podarilo sa ho stanoviť iba u troch mužov. U všetkých ide o dlhé obličaje.

Index obličaja	M
mezoprozop (85,0 – 89,9)	—
leptoprozop (90,0 – 94,9)	2
hyperleptoprozop (95,0 – x)	1
Vcelku	3

Hyperlepten sa opäť viaže s brachykraniou a leptoprozopná lebka s dolichokraniou.

12. *Index horného obličaja.* Stanovený u tých istých mužských lebiek a jednej ženskej lebky. U mužov ide opäť o dlhé obličaje, u ženy o stredne dlhý.

I h. oblič.	Pohl.	M	Ž	Vcelku
mezen (50,0 – 54,9)	—	—	1	
lepten (55,0 – 59,9)	2	—	—	
hyperlepten (60,0 – x)	1	—	—	
Vcelku		3	1	4

Hyperlepten sa opäť viaže s brachykraniou a lepten s dolichokraniou.

13. *Index očnicový.* Stanovený u štyroch mužov a troch žien. V piatich prípadoch ide o hypsikonchiu a v dvoch o mezokonchiu. U mužov je 2X mezokonchia a 3X hypsikonchia, u žien 2X

hypsikonchia. Zaujímavý je vzťah mezokonchie u muža hrob č. 5 A s hyperleptoprozopiou.

I oční.	Pohl.	M	Ž	Vcelku
chamaekonch	($x-75,9$)	—	—	
mezokonch	($76,0-84,9$)	2	—	
hypsikonch	($85,0-x$)	3	2	
Vcelku		5	2	7

14. *Index nosa*. Index nosový stanovený u štyroch mužov a troch žien. U mužov prevládne leptorrhinia (3) a 1X mezorrhinia, u žien je zastúpená i chamaerrhinia. Táto chamaerrhinia sa viaže s mezenom.

I. nosa	Pohl.	M	Ž	Vcelku
leptorrhin	($x-46,9$)	3	1	
mezorrhin	($47,0-50,9$)	1	1	
chamaerrhin	($51,0-57,9$)	—	—	
hyperchamaerrhin	($58,0-x$)	—	—	
Vcelku		4	3	7

C. Hodnotenie postavy

15. *Výška postavy*. Výšku postavy bolo možno stanoviť u niektorých jednotlivcov exaktne, podľa Manouvriera a u niekoľkých len odhadom z dĺžky epifýz dlhých kostí.

Výška	Pohl.	M	Ž	Neurč.	Vcelku
malá		—	1	—	
stredne nižšia		1	1	1	
stredná		3	1	3	
stredne vyššia		—	—	—	
vysoká		—	—	—	
Vcelku		4	3	4	11

Všeobecne možno povedať, že výška postavy muža zo Žitavskej Tône bola stredná a u žien stredne malá. Porovnaním s troma údajmi z De-

vínskej Novej Vsi nachádzame zhodu jak u mužov tak i u žien (strednej postavy) (Frankenberger, 1935)².

16. *Proporcie telesné*. Indexy telesných proporcií bolo možno aspoň čiastočne vypočítať u mužských hrobov č. 14, 15.

Proporcie	Hr.	14	15
I. R: H		—	67,1
I. T: F		84,2	—
I. H: F		75,6	75,1
Výška postavy		164,3	167,0

Týmito proporciami sa obaja muži zo Žitavskej Tône líšia od Slovanov 8 st. z Uh. Skalice, ďalej od mužov z pozdnej doby slovanskej v Čechách i od súčasných (podľa J. Matiegku, 1925.)¹⁵

Tabuľka 3

Porovnanie telesných proporcií u mužov zo Žitavskej Tône, Uhorskej Skalice, pozdnej doby slovanskej a súčasných z Čiech

Index	R:H	T:F	H:F	Výš. post.
M				
Žitavská Tón	67,1	84,2	75,1—6	164—167
Uh. Skalica	73,1—5	78,3—79,1	72,4—73,5	157—165
Pozdní Slovania (Čechy)	76,1	81,9	72,6	—
Súčasný Čechy	73,4	81,4	72,5	—

D. Súhrn

Na metrické hodnotenie populácie zo Žitavskej Tône sme použili aj dochované pozostatky, celkom 5 mužov a 3 ženy. V prehľade nachádzame tieto priemery metrických hodnôt:

	M	Ž
A. MOZGOVŇA		
Kapacita lebky	stredná	—
Max. dĺžka	stredne dlhšia	väčšia
Max. šírka	stredná	—
Výška lebky	stredná	—
I dxš	dlholebosť	—
I š x v	stredne vysoká	—
I š x v	stredne široká	—
I f-p	stredná	—

B. OBLIČAJ		
I. obličajový	úzky, dlhý	—
I. hor. oblič.	úzky, dlhý	—
I. očnicový	stredne vysoký	vyšší
I. nosový	dlhý, úzky	stredne dlhý úzky
C. POSTAVA		
Výška postavy	stredná	stredne malá

Celkove možno považovať koreláciu priemeru zistených absolútnych a relatívnych hodnôt za harmonickú, až na ojedinelý výkyv, napr. hrobu č. 5 A.

Zhodnotenie morfológické a typologické

Za základ morfológického delenia berieme hlavový index. U 8 najlepšie zachovaných jednotlivcov pripadá 6 na dlholebé a 2 na krátkolebé.

Medzi dlholebými sme sa u 4 mohli pokúsiť o bližšie určenie typologické, a to z 3 europidných typov, dva s prevahou mediteránnych znakov, jeden s prevahou znakov cromagnonce A a z mimoeurópskych typov jeden turanid-nordik. Dva dolichokrany nebolo možno bližšie identifikovať.

U troch brachykranov bol hlavový index zistený len jedenkrát exaktne a dvakrát odhadom. V prvom prípade europidného brachykranu ide o komponenty dinár+cromagnon B a v druhom prípade o jednotlivca s mongolskými charaktermi. Tretí brachykran stanovený odhadom.

Bohužiaľ, z 50 preskúmaných hrobov sa len u jednej pätiny počtu jednotlivcov môžeme pokúsiť o nejaké typologické určenie. Z preskúmaných, i keď nie čistých typov, sa podarilo zistiť v Žitavskej Tóni len tieto plemenné zložky.

A. Dolichokrani

1. *Meditérán* (Ž. T., M., hrob č. 46 A a Ž., hrob č. 6 [Obr. 1–2]). Mužská lebka nesie všetky znaky mediteránneho typu, ženská väčšinu, ale s určitou premiešanosťou nordickou, hlavne v tvare temena a záhlavia. Strednou postavou vyhovuje mediteránnemu typu.

2. *Cromagnoid A* (Ž. T., M., hrob č. 15 [obr. 3]). Ani táto lebka nie je čistý typ, ale možno ho spojiť s mediteránnym, alebo ešte lepšie s nordickým vplyvom. Stredná výška postavy by skôr ukazovala na primiešanie mediteránnych prvkov.

3. *Turanid+nordik* (Ž. T., M., hrob č. 26 [obr. 6]). Typologický charakter lebky je značne prekrytý pomiešaním, ale predsa možno vydvihnúť aspoň dve typologické zložky. Turanid-

né na obličajovej kostre (očnice, nos, horná čeľusť) a nordické (mozgovňa, dĺžka obličaja). Aj stredne nižšia postava hovorí pre prítomnosť turanidnej zložky.

B. Brachykrani

4. *Dinár+cromagnon B* (Ž. T., M., hrob č. 5A [obr. 4]). Mužská lebka s význačne dlhým obličajom a krátkou mozgovňou je výslovne dinárskeho typu, až na očnice, jarmové partie a

Tabuľka 4
Žitavská Tóň. Kranimetria — mozgovňa.

Číslo hrobov		1	5	6	8	15	26	46	50
Martin	Meranie	Ž. mat.	M. mat.	Ž. mat.	M. mat.	M. ad.	M. mat.	M. ad.	D. inf.l
A. Mozgovňa									
1	Najväčšia dĺžka (g—op)	—	175	179?	184	183	185?	186	162
1c	Metopická dĺžka (m—op)	—	167	183	172	184	175?	183	161
5	Dĺžka bazy (n—ba)	—	—	—	—	109	—	118?	—
8	Najväčšia šírka (eu—eu)	—	147?	—	120?	135	141	125?	121
9	Šírka čela min. (ft—ft)	94	100	89	90	100	94	96	—
10	Šírka čela max. (oo—oo)	110	127?	113	105	119	102	116	106
12	Šírka záhlavia (ast—ast)	—	112	—	106	113	90?	95?	90?
13	Šírka bimastoidálna (ma—ma)	—	—	—	—	105	—	—	—
17	Výška lebky (b—ba)	—	—	—	—	130	—	145?	—
20	Úlná výška lebky (b—po)	128	137	126	—	125	121	130	115
23	Horizontálny oblúk (g—op)	—	525?	—	—	520	525?	518?	465
24	Transverzálny oblúk (po—b—po)	—	—	—	—	315	305	330?	—
25	Mediosagitálny oblúk (n—o)	—	355?	379?	358	366?	—	337?	346
26	Oblúk čela (n—b)	115	131	131	126	128	118	137	125
27	Oblúk temena (b—l)	—	126	143?	111	127	120	122	113
28	Oblúk záhlavia (l—o)	—	98?	115?	121	111?	—	118	108
29	Tetiva čelná (n—b)	106	116	111	110	111	107	119	104
30	Tetiva temenná (b—l)	—	113	121?	101	107	110	114	98
31	Tetiva záhlavná (l—o)	—	86?	98?	100	88?	—	93	87
38	Kapacita lebečná Welcker	—	—	—	—	1331	—	1406	—

Tabuľka 5
Žitavská TŇň. Kranimetria — obličajový skelet.

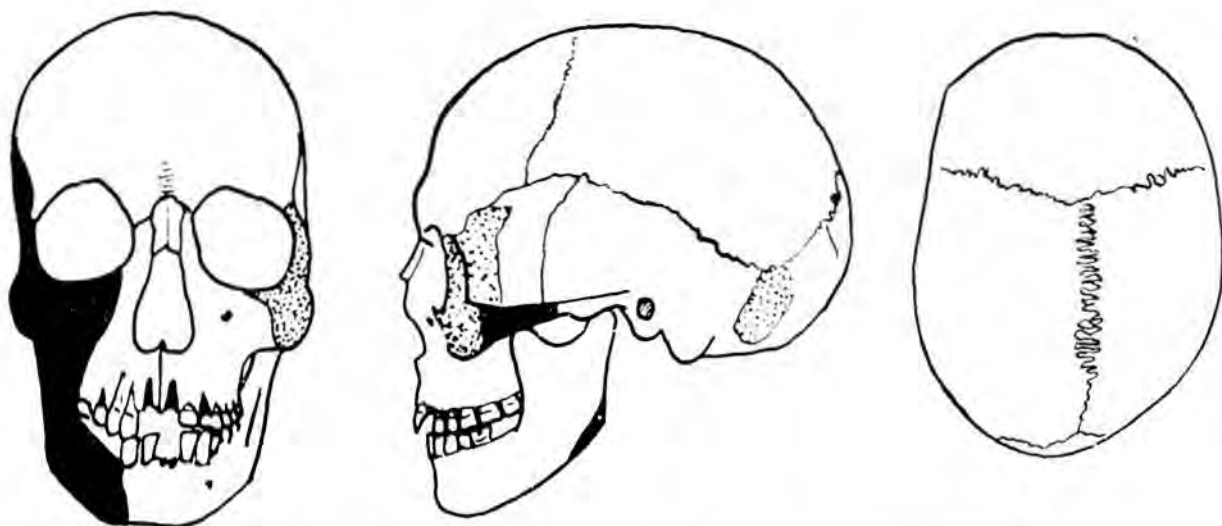
Číslo hrobov	1	5	6	8	15	26	46 A	46 B
Meranie	Ž	M	Ž	M	M	M	M	Ž
Mat.	mat.	mat.	mat.	mat.	ad.	ad.	ad.	ad.
B. Obličaj								
40 Dĺžka obličaja (la—pr)	—	—	—	—	113	—	—	—
43 Šírka hor. obličaja (fm—fnt)	104	105	95	101?	108	108	102	105
45 Šírka jarnového oblúku (ay—rr)	—	127?	—	—	126?	132	—	130?
47 Výška obličaja (n—gn)	114?	128	—	120?	124	120	120	—
48 Výška hor. obličaja (n—pr)	70	76	70	82?	73	74	78	68
51 Šírka očnice	40	38	36	—	38	38	40?	38
52 Výška očnice	36	31	35	—	32	35	35	33
54 Šírka nosa	25	23	20	—	26	23	23	28
55 Výška nosa (n—na)	51	58	51	—	55	57	55	51
60 Dĺžka hornej čeľuste (pr—zadná str. alv.)	53?	44?	46	48	53	48	53	50
61 Šírka hor. čeľuste (vonkajšia šírka)	61	60	—	63	68	60	63	68
62 Dĺžka podnebia	50	45	—	48	45	44	46	41
63 Šírka podnebia	41	42	—	40	43	40	44	41
65 Vzdialenosť kondýlov (kdl—kdl)	—	—	—	—	—	110	—	—
66 Vzdialenosť uhlav (go—go)	—	103?	—	—	109	100?	—	—
68 Dĺžka dolnej čeľuste	75?	78	—	—	88	90?	—	—
69 Výška dolnej čeľuste	—	37	—	30?	36	31	30?	—
70 Výška ramena (go—cap. mandib.)	67?	58	—	—	—	61	—	—
71 Šírka ramena	23	32	—	—	40	34	31	—

Tabuľka 6
Žitavská TŇň. Indexy lebky a postava.

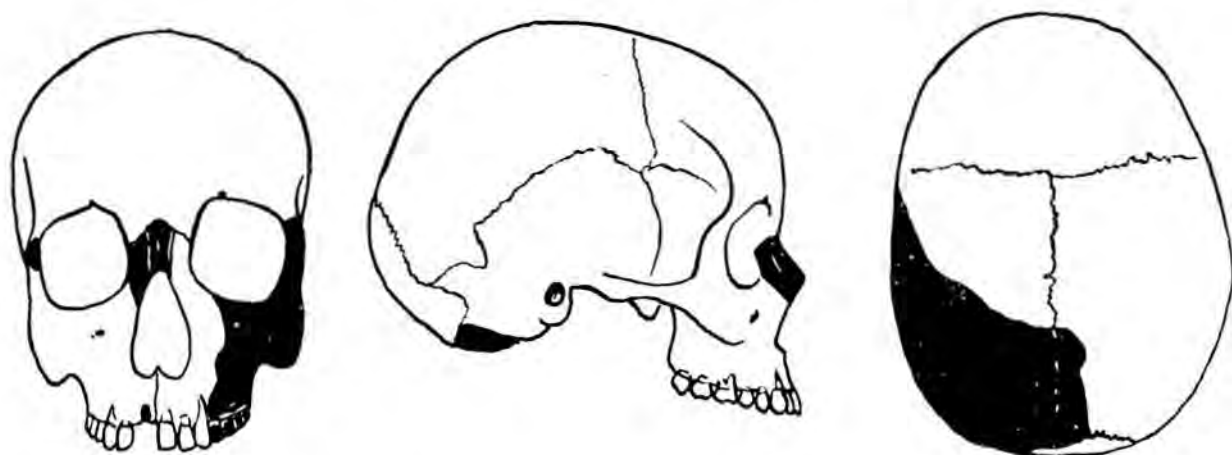
Číslo hrobov	1	5	6	8	15	26	46 A	46 B	50
Martin	Ž	M	Ž	M	M	M	M	Ž	D
Mat.	mat.	mat.	mat.	mat.	ad.	mat.	ad.	ad.	inf I.
C. INDEXY LEBKY									
8 : 1 dĺžko-šírkový	—	84,0	—	71,1?	73,8	70,8?	61,8?	—	74,6
17 : 1 dĺžko-výškový	—	—	—	—	71,0	—	77,9?	—	—
17 : 8 výško-šírkový	—	—	—	—	96,3	—	116,0?	—	—
20 : 1 bregmat. výšky	—	77,7	64,8	—	68,3	65,4	69,9	—	70,9
9 : 10 transver. front.	85,4	78,6	77,8	85,7	84,0	82,3	82,7	79,1	—
9 : 8 front.-parietal.	—	61,2?	—	65,5?	66,6	66,6	76,8?	—	—
12 : 8 parieto-occip.	—	76,1?	—	80,0?	83,7	63,7?	76,0	—	81,8
47 : 45 obličajový	—	100,7?	—	—	90,4?	90,9?	—	—	—
48 : 45 hor. obličaja	—	59,8	—	—	57,9	56,0	—	52,3	—
52 : 51 očnicový	90,0	81,5	97,2	—	84,2	92,1	87,5	86,8	—
54 : 55 nosový	49,0	39,6	39,2	—	47,2	40,3	41,8	54,9	—
61 : 60 hor. čeľuste	115,0	136,3	—	131,2	128,3	125,0	118,8	136,0	—
63 : 62 podnebný	82,0	93,3	—	83,3	95,5	90,9	95,6	100,0	—
40 : 5 alveolárny	—	—	—	—	103,6	—	—	—	—
D. POSTAVA									
Výška postavy (Manouvrier)	?	166	155	—	167	162	—	—	—

Tabuľka 7.
Žitavská Tóň. Morfológický charakter populácie a pravdepodobný plemenný typ

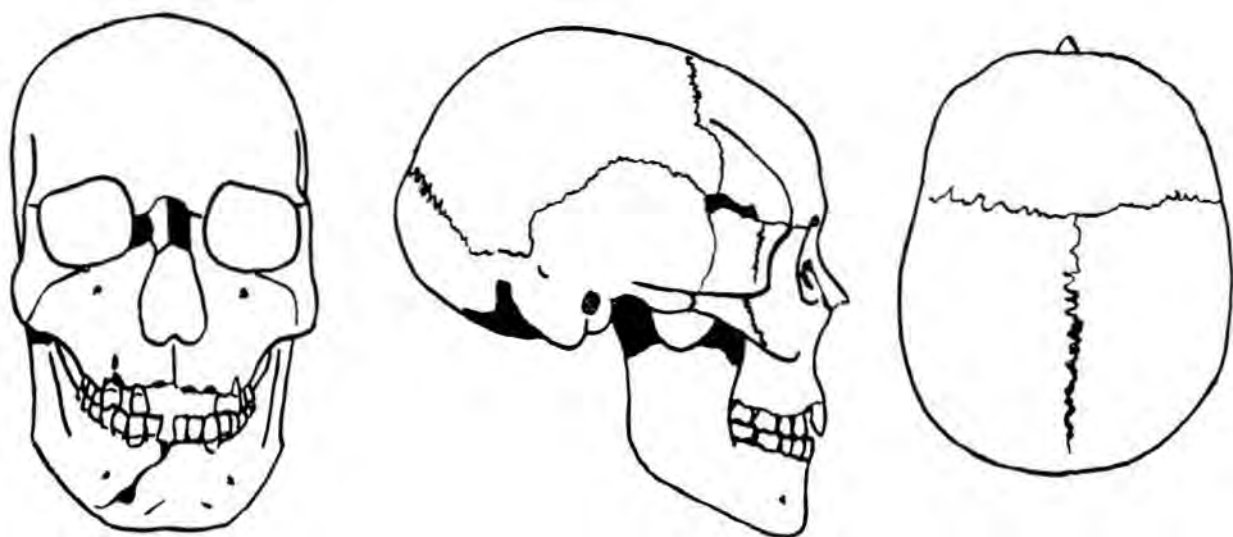
ČÍSLO HROBU	POHL.	VER.	N. V.	N. O. tvár, výška lat. obrys	FORMA LEBKÝ CELKOVE indexy, kapacita	CELO indexy, sklon gl.	TEMENO tvár	ZAHĽAVIE, tvár protub. occip. ext.	OBLICAJ CELKOVE indexy, tvár	OCNICA index, tvár	NOS index, tvar korón, a chrbát	PROFIL OBLICAJA index fossae caninae	POZNAM- KY K LEB- KE vsunuté kôsky hrebén	VYSKA POSTAVY ROBUSTI- LITA	PRAVDEPODOBNÝ TYP
1	2	mat.	sféroid	—	brachy- kraný —	— mierne šikmé nizke II	— obľuko- vité	—	euryprozop? euryen? hranatý	hypsikonch zaoblená	mezorhlin široký sploštený	— alvel, prog- natia? prodenia +	—	malá stredná	brachykran? (mongoloid + ?)
5	M	mat.	krátky ovoid	zaoblený str. vysoký kolmý	brachykran hypsikran	stenometop zaoblené vysoké	— obľuko- vité	zaoblené 2	hyperlepto- prozop lepten ovalný	mezokonch obdĺžni- kovitá	leptorhlin úzký úzký	— mand. prognat. +	vsunuté kôsky v lambde	stredná (166 cm) silná	brachykran (dinár + cromagnoid B)
6	2	mat.	dlhý elipsoid	klenutá, vysoká zbíhavé	doli- chokran? hypsikran	zaoblené kolmé klenuté 0	— obľuko- vité	zaoblené 0	— vysoký, úzký	hypsikonch hranatá	leptorhlin úzký úzký	— 0	hrebén v krajine metopia	stredná (166 cm) gracilná	dolichokran (Mediterrán + nordik ?)
8	M	mat.	dlhý ovoid	zaoblený str. vysoká zbíhavé	doli- chokran	— menší zaoblené ubíhajúce IV	— rovné	zaoblené 3	—	—	—	— +	—	—	dolichokran
15	M	ad.	dlhý ovoid	obľukovitý stredne vy- soký kolmý	doli- chokran ortokran hypsikran euenkefal	metrimetop kolmé nizke II	rovné + postbreg- matická depressia	zaoblené 0	leptoprozop lepten hranatý	mezokonch hranatá	mezorhlin úzký promina- júci	prognat +	—	stredná (167 cm) silná	dolichokran (cromagnon A + ?)
26	M	mat.	sféroid	strechovitý — kolmé	doli- chokran hypsikran	metrimetop ubíhajúce nizke III	rovné	odstupi- júce —	leptoprozop lepten ovalný	hypsikonch hranatá	leptorhlin značne pro- minujúci úzký	ortog- natia +	—	stredne nízka (162 cm) stred- ná	dolichokran (turánid + nordik + ?)
46 A	M	ad.	dlhý ovoid	obľukovitý vysoký kolmé	ultradoli- chokran hypsikran akrokran euenkefal	eurymetop mierne šik- mé nizke III	obľukovité	zaoblené 1	leptoprozop lepten dlhý ovál	hypsikonch hranatá	leptorhlin úzký vystupá- júci	prodenia 0	—	—	dolichokran (mediterán)
46 B	2	ad.	—	—	(brachy- kran)	— široké nizke kolmé 0	—	—	— mezen hranatý?	hypsikonch zaoblená	chamaerhlin široký	+	—	—	brachykran?
50	D	inf. I.	ovoid	zaoblený stérický	dolichokran	— vypuklé 0	rovné + postbreg- matická depressia	zaoblené 0	—	—	—	—	—	—	dolichokran?

Obr. 1. Hrob č. 46 A. Schéma lebky muža. Typ dolichokran (mediteran).

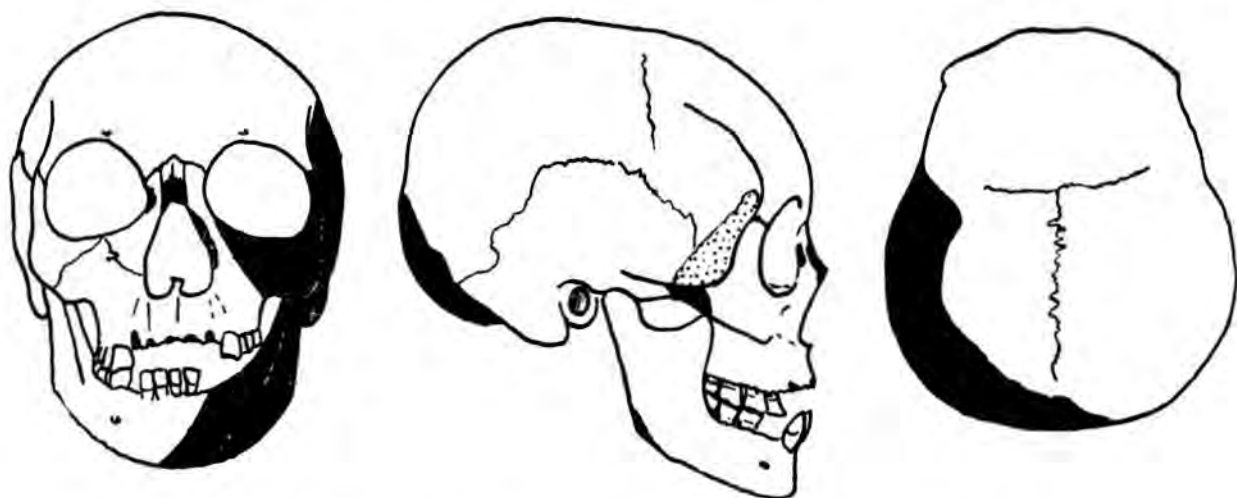
Obr. 2. Hrob č. 6. Schéma lebky ženy. Typ dolichokran (mediteran + nordik).

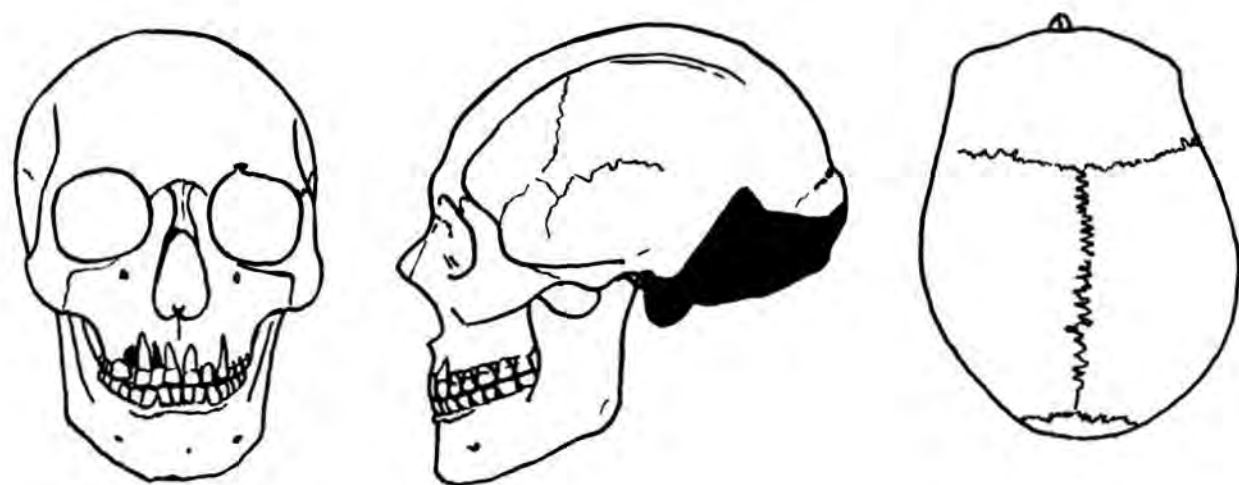
Obr. 3. Hrob č. 15. Schéma lebky muža. Typ dolichokran (cromagnon A + ?).

Obr. 4. Hrob č. 5 A. Schéma lebky muža. Typ brachykran (dinár + cromagnoid B).

Obr. 5. Hrob č. 1. Schéma lebky ženy. Typ brachykran (mongoloid + ?).

Obr. 6. Hrob č. 26. Schéma lebky muža. Typ dolichokran (turanid = + nordik + ?).

zaoblené záhľavie, ktorého znaky ukazujú pravdepodobne na cromagnoidné primičšianiny. Postava je však len stredne vysoká.

5. *Mongoloid + ?* (Ž. T., Ž., hrob č. 1 [obr. 5]). Značne neúplná lebka nesie zreteľné znaky mongoloidné, ako sú značne oploštený koreň nosa, veľmi úzke a sploštelé nosové kostičky, priestorné očné, značne stenčený horný okraj očí, frontálne postavené jarmové partie, sploštelosť celého obličaja, alveolárna prognatia. Bartuczov index však nevyhovuje. Výška postavy malá.

Z tohto výpočtu je zrejmé, že i tieto vytriedené plemenné typy nie sú čisté, až na mediterána z hrobu č. 46 A, ale že všetci skúmaní jednotlivci nesú rôzne silné zmiešanie ostatných typov.

V prevahe nachádzame europidné typy ako mediteránny, nordický, dinársky a cromagnoidný. Z tohto tiež môžeme rezumovať, že v Žitavskej Tóni ide o multiplikovaný heterogenitu plemenných typov v rámci mladšieho obdobia avarského etnika. Z mimoeurópskych prvkov môžeme konštatovať mongoloida (hrob č. 1) a veľký prímes turanida (hrob č. 26).

Z tohto malého materiálu nemožno ešte robiť nijaké etnické závery z pohrebiska a je nutné vyčkať na druhú výskumnú etapu, ktorá poskytne iste ešte ďalší určiteľný materiál. Avšak i z tohto malého a kúskeho materiálu vidíme značnú plemennú heterogenitu populácie zo Žitavskej Tóne ako výsledok ohromných asimilačných procesov v avarskom etniku. Cudzorodá, ale silne heterogénna populačná invázia nadviazala na nie mennej rôznorodé zloženie domáceho obyvateľstva a vytvorila tak plemenný konglomerát, ktorý na našom území v tomto období dosahuje najväčšej typologickej šírky. Preto, keď hovoríme o Avaroch, musíme

mať vždy na pamäti etnické závislosti, ktoré nemožno nijako spojovať s určitým somatickým typom.

Záver

Sústavný výskum časti pozdnoavarského kostrového pohrebiska v Žitavskej Tóni, uskutočnený prof. V. Budínským-Kričkom r. 1937, poskytol síce len málo, ale zato veľmi závažných typologických a demografických údajov, ktoré umožňujú nahliadnúť aspoň kúso do plemenného zloženia avarského etnika na jeho severnej hranici. Antropologický materiál zo Žitavskej Tóne je súčasne po veľmi chatrnom materiáli z Devínskej Novej Vsi druhým spracovaným kostrovým materiálom z územia južného Slovenska a z obdobia existencie avarskej ríše.

Hlavné výsledky možno vyjadriť v niekoľkých bodoch:

1. Populácia zo Žitavskej Tóne je značne plemenne rôznorodá, ukazuje na značné miešanie a asimiláciu rôznych biologických okruhov.

2. Po plemennej stránke nachádzame v materiáli prevahu europidných typov a len ojedinele mongoloidné a predoázijské plemenné prvky.

3. Zdravotný stav dospeléj populácie je dobrý. Význačná je úmrtnosť malých detí hlavne do 2 rokov.

4. Etnické závery z tohto malého materiálu nemožno vyvodzovať.

Ďalší výskum pohrebiska zo Žitavskej Tóne by ešte veľkou mierou prispel k riešeniu zložitých otázok z obdobia existencie avarskej ríše na jej severnej hranici a umožnil sledovanie vzťahov avarskej invázie k domácomu obyvateľstvu jednak predslavanskému a jednak slovanskému po stránke plemennej.

POZNÁMKY

¹ J. Eisner, 1952, *Devínska Nová Ves*, Bratislava.

² Z. Frankénberger, 1935, *Anthropologie Starého Slovenska*, Bratislava 1935, 1–4 a 81.

³ E. Vlček, 1954, *Mongolové a mongoloidi na jízím Slovensku*, AR VI, Praha 1954, 71–72 a 80–84.

⁴ A. Točík, J. Drenko, 1950, *Výskum v Prši na Slovensku*, AR II, Praha 1950, 159–174.

⁵ A. Točík, 1956, *Prša, avarsko-slovanské pohrebište*, SA V, Bratislava 1957, 1. čís. v tlači.

⁶ J. Nemeskéri, 1948, *A Bozítapustána feltárt Csen-trázak Embertani Vizsgálata*, Magyar Múzeum, Budapest 1948, 18–20.

⁷ J. Barta, 1953, *Pohrebište zo staršej doby hradištnej v Dol. Krškanoch pri Nitre*, AR V, Praha 1953, 167–171 a 190–191.

⁸ J. Pastor, 1954, *Avarsko-slovanské pohrebište v Barci, okres Košice*, SA II, Bratislava 1954, 136–143.

⁹ R. Martin, 1914, *Lehrbuch der Anthropologie*, Jena 1914.

¹⁰ Th. Mollison, 1938, *Spezielle Methoden anthrop. Messungen*. In: Abderhalden, *Handbuch der biologischen Arbeitsmethoden*, Abt. VIII.

¹¹ L. Borovanský, 1936, *Pohlavní rozdíly na lebce člověka*, Praha 1936.

¹² L. Borovanský, 1955, *Soustavná anatomie člověka*, díl I, Praha 1955.

¹³ P. Lipták, 1953, *L'analyse typologique de la population de Képuszta an Moyen Age*, Acta Arch. Hung. III, Budapest 1953, 301–370.

¹⁴ P. Lipták, 1954, *Kecel-Környéki Avarok*, Biológiai Közlemények II, Budapest 1954, 159–180.

¹⁵ J. L. Červinka, J. Matiegka, 1925, *Lebka kostry z doby velkomoravské u Uh. Skalce*, Anthropologie III, Praha 1925, 97–108, 104.

Антропологический материал из Житавской Тони

Эмануел Влчек

Систематическое исследование части позднеаварского могильника в Житавской Тони, село Радвань (р. Гурбаново) произведенное в 1937 году проф. доктором В. Будинским-Кричком, дало костяковый материал целиком из 40 могил. Сохранность антропологического материала очень плохая, так что для типологического исследования были пригодны только 8 взрослых индивидуумов. Этот материал имеет много общего с известным словацким аваро-славянским материалом из Девинской Новой Вси, где из 900 могил, выкопанных академиком Я. Эйсером, З. Франкенбергер мог лишь частично обработать только 5 не совсем сохранившихся индивидуумов. Остальной материал, как плохо сохранившийся, не было можно выбрать из могил.

Из сохранившихся остатков 40 индивидуумов из Ж. Т. принадлежит 10 мужчинам (25%), 5 женщинам (12,5%), 6 взрослым неопределенного пола (15%) а 19 детям (47,5%). Самая большая смертность приходится на детей до 2 лет.

Из скелетов 12 могил всадников принадлежит 7 мужчинам, 1 юноше а 4 взрослым неопределенного пола. По возрасту они разделялись: 1 юноша, 3 возмужалых, 4 зрелых а 4 неопределенных. Женщины в этих могилах всадников не были установлены. В двух случаях было установлено положение черепа к костяку (мог. 4 а 46) а в мог. 5 к мужскому костяку положили небольшого ребенка. В могиле 2, 23 а 29 были обнаружены остатки двух взрослых и одного ребенка, значительно обожженные.

Порча зубов была обнаружена у 3 мужчин и 3 женщин (возмужалый — зрелый). Это была незначительная порча зубов без реакции на альвеолах. В одном случае установлена декальцификация на эмали зуба. На остальном скелете, кроме наростков на позвонках, в одном случае, не было найдено патологических изменений.

Что касается расы, к сожалению состояние сохранившегося материала разрешает лишь скромные возможности его изучения. В изученном материале удалось установить только следующие расовые элементы:

А. Долихокраны

1. Медитеран (Ж. Т. М. 46 А и Ж. 6). Мужской череп имеет почти все признаки медитеранского (средиземного) типа, женщина имеет большинство их, но с определенной примесью нордической (северной), особенно в форме темени а затылка. Средним ростом она подходит к средиземному типу.

2. Кроманоид А (Ж. Т. М. 15).

И этот череп не представляет совершенно чистый тип, но его можно связывать со средиземным, или еще скорее с нордическим влиянием. Средний рост

фигуры скорее бы говорил за примесь медитеранских элементов.

3. Туранид+нордик (Ж. Т. М. 26).

Типологический характер черепа значительно скрытый примесью, но все же можно отличить хотя две типологические приметы. Тураноидные черты на лицевых костях (кости глазных ямок, нос, верхняя челюсть) и нордические (череп, длина лица). А так же средненизкий рост свидетельствует о присутствии тураноидных элементов.

В. Брахиокраны

4. Динар+кроманоид В (Ж. Т. М. А).

Мужской череп с типическим длинным лицом и коротким черепом является типичным динарским типом, но форма глазных ямок, скулы, овальный затылок, были признаки вероятно типа кроманоида. Однако рост был только средне-высокий.

5. Монголоид+? (Ж. Т. М. 1).

Сравнительно плохо сохранившийся череп с ясными признаками монголоида как то: значительно сплюснутый корень носа, очень узкие и сплюснутые косточки носа, просторные глазные ямки, более тонкий верхний край глазной ямки, фронтальное положение скуловой партии, сплюснутость целого лица, альвеолярная прогнатия. Однако индексу Бартуца он не соответствует. Рост низкий.

Из приведенного перечисления становится ясно, что и эти выбранные типы рас не представляют чистый тип, кроме медитерана из могилы 46 А, но что все исследованные индивидуумы имеют черты разных типов.

По преимуществу мы встречаемся с европейскими типами — медитеранскими, нордическими, динарскими и кроманоидными. Из типов неевропейских, констатируем монголоида (мог. 1) и значительную примесь тураноида (мог. 26) и из этого небольшого и ограниченного материала видно большую расовую разнородность населения в Житавской Тони, как результат огромных ассимилирующих процессов в аварской этнической массе. Нашествие чужой, тоже значительно разнородной массы людей, сливалось с не менее разноплеменным домашним населением, в результате чего образовался такой расовый конгломерат, который в нашей области в то время достиг наивысшую ступень в типологическом отношении.

Рисунки в тексте

Рис. 1. Житавская Тонь (мог. 46 А). Схема черепа мужчины. Тип долихокран (медитеран).

Рис. 2. Житавская Тонь (мог. 6). Схема черепа женщины. Тип долихокран (медитеран+нордик).

Рис. 3. Житавская Тонь. Схема черепа мужчины. Тип долихокран (кроманоид А+?) (мог. 15).

Рис. 4. Житавская Тонь (мог. 5 А). Схема черепа мужчины. Тип брахикран (динар+кроманоид Б).

Рис. 5. Житавская Тонь (мог. 1). Схема черепа женщины. Тип брахикран (монголоид+?).

Рис. 6. Житавская Тонь (мог. 26). Схема черепа мужчины. Тип долихокран (туранид+нордик+?).

Таблицы иллюстраций:

Табл. I. Житавская Тонь. Череп мужчины (м) (мог. 46 А). Череп мужчины (д+кр Б) (мог. 5 А). Череп мужчины (т+н+?) (мог. 26).

Фот. К. Блашко.

Табл. II. Житавская Тонь. Череп мужчины (кр А+?) (мог. 15). Череп женщины (монголоид+?) (мог. 1). Череп женщины (м+н) (мог. 6).

Фот. К. Блашко.

Текст к таблицам

Табл. I. Разделение скелетного материала из Житавской Тони по возрасту и полу.

Табл. II. Скелетный материал из Житавской Тони, его численность, пол, возраст, сохранность, пригодность для будущего исследования, демографические заметки, заметки о патологических изменениях.

Табл. III. Сравнение телесных пропорций у мужчин из Житавской Тони, Скалицы, поздней эпохи славянской и современной Чехии.

Табл. IV. Житавская Тонь. Краниометрия.

Табл. V. Житавская Тонь. Краниометрия.

Табл. VI. Житавская Тонь. Индекс черепа и роста.

Табл. VII. Житавская Тонь. Морфологический характер населения и вероятный тип расы.

Перевел И. Мельников.

Das anthropologische Material von Žitavská TŇ

Emanuel Vlček

Die systematischen Forschungen an einem Abschnitte des Gräberfeldes aus der späten Awarenzeit in Žitavská TŇ, Gemeinde Radvaň (Bez. Hurbanovo), welche im Jahre 1937 von Prof. Dr. V. Budinský-Krička angestellt wurden, haben im ganzen Skelettmaterial aus 40 Gräbern ergeben. Das anthropologische Material ist sehr schlecht erhalten, so dass für die typologische Analyse nur 8 erwachsene Individuen taugen. Dieses Material knüpft an die älteren slowakischen awarisch-slawischen Materiale von Devínska Nová Ves, wo Z. Frankenberg von 900 Gräbern, die J. Eisner abgedeckt hat, teilweise bloss 5 vollständig erhaltene Individuen verarbeiten konnte. Das übrige Material war so schlecht erhalten, dass man es nicht einmal herausheben konnte.

Von den erhaltenen Resten von 40 Individuen aus Žitavská TŇ gehören 10 Skelette Männern (12%), 5 Frauen (12,5%), 6 Erwachsenen unbestimmten Geschlechtes (15%) und 19 Kindern (47,5%). Die grösste Sterblichkeit fällt auf Kinder bis zum Alter von 2 Jahren.

Von den Skelettresten aus 12 Reitergräbern gehören 7 Männern, 1 einem Jugendlichen und 4 Erwachsenen unbestimmten Geschlechtes. Nach Alter 1 juv., 3 ad., 4 mat., und 4 unbestimmt. Frauen wurden in diesen Reitergräbern nicht festgestellt. In zwei Fällen wurde Niederlegung eines Schädels zum Skelett (Grab Nr. 4 und Nr. 46) festgestellt und im Grabe Nr. 5 war zu einem Männerskelett ein kleines Kind gelegt. Im Grabe Nr. 2, Nr. 23 und Nr. 29 wurden Reste von zwei Erwachsenen und einem Kind gefunden, ziemlich abgebrannt.

Karies ist bei 3 Männern und 3 Frauen (ad.-mat.) vorgekommen. Es handelt sich um kleine Defekte, ohne Reaktion auf den Alveolen. In einem Falle wurden Dekalzifikationsprozesse am Zahnenail konstatiert. Am übrigen Skelett wurden, bis auf Exostosen am Körper der Wirbel, keine anderen pathologischen Veränderungen vermerkt.

Was die Rasse betrifft, ist das Material in so einem Zustand erhalten, dass bloss ein mangelhaftes Studium möglich ist. Im untersuchten Material gelang es nur folgende Rassen-Elemente festzustellen:

A. Dolichokranen

1. *Mediterrane* (Ž. T., M., Grab Nr. 46 A und F. Grab Nr. 6). Der Männerschädel trägt fast alle Merkmale des Mediterrantypus, die Frau grösstenteils, jedoch mit einer gewissen nordischen Beimischung, besonders in der Form des Scheitels und Hinterhauptes. Durch die mittelgrosse Gestalt entspricht sie dem Mediterrantypus.

2. *Cromagnoides* A (Ž. T., M., Grab Nr. 15). Dieser Schädel ist ebenfalls kein reiner Typus, man kann ihn jedoch mit mediterranem, oder noch besser nordischem Einfluss verbinden. Die mittlere Grösse der Gestalt möchte eher an eine Beimischung mediterraner Elemente deuten.

3. *Turanide + Norde* (Ž. T., M., Grab Nr. 26). Der typologische Charakter des Schädels ist durch Vermischung beträchtlich verborgen, man vermag jedoch wenigstens zwei typologische Bestandteile hervorheben. Turanide am Gesichtsschädel (Augenhöhlen, Nase, Oberkiefer) und nordische (Hirnschädel, Gesichtslänge). Auch die mittel-

grosse Gestalt spricht für die Anwesenheit der turaniden Elemente.

B. *Brachykranen*

4. *Dinare+Cromagnoide B* (Ž. T., M., Grab Nr. 5 A). Der Männerschädel mit betont langem Gesicht und kurzem Hirnschädel ist ein ausgesprochen dinarischer Typus, bis auf die Augenhöhlen, die Jochpartien und das gerundete Hinterhaupt, dessen Merkmale wahrscheinlich auf cromagnoide Beimischungen deuten. Die Gestalt ist jedoch mittelgross.

5. *Mongoloide+?* (Ž. T., F., Grab Nr. 1).

Der sehr unvollkommene Schädel trägt sichtbare mongoloide Merkmale, wie die bedeutend abgeflachte Nasenwurzel, sehr schmale und platte Nasenknochen, die geräumigen Augenhöhlen, einen ziemlich verdünnten oberen Augenhöhlenrand, frontal situierte Jochpartien, Verflachung des ganzen Gesichtes, alveolare Prognathie. Der Index von Bartucz entspricht jedoch nicht. Die Gestalt ist klein.

Aus dem Erwähnten offenbart sich, dass auch diese klassifizierten Rassen der Typen nicht rein sind, bis auf den Mediterran aus Gr. Nr. 46 A, dass aber alle untersuchte Individuen verschiedenen starke Vermischungen der übrigen Typen tragen.

Im Uebergewicht finden wir europide Typen, wie der mediterrane, dinarische, nordische und cromagnoide. Von den aussereuropäischen Typen können wir einen Mongoloiden (Gr. Nr. 1) und eine grosse turanidische Beimischung (Gr. Nr. 26) feststellen. Auch an diesem kleinen und spärlichen Material sehen wir eine bedeutende Heterogenität der Population von Žitavská Tůň, als Resultat der riesigen Assimilationsprozesse im awarischen Ethnikum. Die fremdartige, aber stark heterogene Populationsinvasion knüpfte an eine nicht minder verschiedenartige Unterlage der ein-

heimischen Bevölkerung und bildete so ein Rassen-Konglomerat, welches in dieser Periode auf unserem Gebiete die grösste typologische Breite erreicht.

Abbildungen im Text

Bild 1. Žitavská Tůň (Grab Nr. 46 A). Schema eines Männerschädels. Typus: Dolichokrane (Mediterrane).

Bild 2. Žitavská Tůň (Grab Nr. 6). Schema eines Frauenschädels. Typus: Dolichokrane (Mediterrane+Norde).

Bild 3. Žitavská Tůň (Grab Nr. 15). Schema eines Männerschädels. Typus: Dolichokrane (Cromagnone A+?).

Bild 4. Žitavská Tůň (Grab Nr. 5 A). Schema eines Männerschädels. Typus: Brachykrane (Dinare+Cromagnoid B).

Bild 5. Žitavská Tůň (Grab Nr. 1). Schema eines Frauenschädels. Typus: Brachykrane (Mongoloide+?).

Bild 6. Žitavská Tůň (Grab Nr. 26). Schema eines Männerschädels. Typus: Dolichokrane (Turanide+Norde+?).

Bildertafeln

Taf. I. Žitavská Tůň. Männerschädel (m), (Grab Nr. 46 A). Männerschädel (d+cr B) (Grab 5 A). Männerschädel (t+n+?), (Grab Nr. 26). Foto K. Blaško.

Taf. II. Žitavská Tůň. Männerschädel (cr A+?). (Grab Nr. 15). Frauenschädel (Mongoloide+?). (Grab Nr. 1). Frauenschädel (m+n). (Grab Nr. 6). Foto K. Blaško.

Tafelerklärungen

Taf. I. Verteilung des Skelettmaterials von Žitavská Tůň nach Geschlecht und Alter.

Taf. II. Skelettmaterial von Žitavská Tůň, seine Zahl, Geschlecht und Alter, Erhaltungszustand, Tauglichkeit für weitere Bearbeitung, demographische Anmerkungen, Anmerkungen über pathologische Funde.

Taf. III. Vergleichung der Körperproportionen bei Männern von Žitavská Tůň, Uh. Skalica, der späten Slawenperiode und des gegenwärtigen Böhmens.

Taf. IV. Žitavská Tůň. Kranimetrie — Hirnschädel.

Taf. V. Žitavská Tůň. Kranimetrie — Gesichtsschädel.

Taf. VI. Žitavská Tůň. Schädelindexe und Gestalt.

Taf. VII. Žitavská Tůň. Morphologischer Charakter der Population und wahrscheinlicher Rassentypus.

Übersetzt von L. Kramerová

XLVI A

V A

XXVI

XV

I

VI

Tabuľka II. Zlatá Tóna. Lebka muža (cr A + ?), (hrob č. 15). Lebka ženy (mongoloid + ?), (hrob č. 1).
Lebka ženy (m + n), (hrob č. 6). Foto K. Blaško.

Osteologický materiál z pohrebiska v Žitavskej Tôni

RUDOLF MUSIL

Táto práca pojednáva o faunistickom materiáli, ktorý bol získaný pri výskume avarského pohrebiska z druhej polovice 8. storočia v Žitavskej Tôni dr. V. Budinským - Kričkom roku 1937. Náš článok hovorí iba zhruba o nálezoch v jednotlivých hrobách. Nie je teda úplným spracovaním získaného materiálu po všetkých stránkach, ale skôr akýmsi prehľadom všetkých faunistických nálezov. Ukazuje, ktoré druhy, prípadne variety zvierat sa v hrobách vyskytujú, akého sú vzhľadu a na čo ich potrebovali. Systematický zber týchto faunistických zbytkov je veľmi dôležitý a treba mu pri výskume venovať túže pozornosť ako každému inému materiálu. Je to jeden z dôležitých prostriedkov, ktorý nám dovoľuje nazrieť do hospodárskej štruktúry vtedajšieho človeka.

Nálezy v jednotlivých hrobách

Osteologický materiál je rozlične zachovaný, kompakta kostí je častokrát jamkovite korodovaná, inokedy zas je kosť bez akejkoľvek zmeny. Všetky kosti sú zachované väčšinou celé, okrem kostí mladých jedincov, kde došlo k odpadnutiu epifýz. Zámerné rozštiepenie alebo spálenie dlhých kostí nebolo spozorované.

H r o b č. 1. Z tohto hrobu pochádza z vrečka označeného otáznikom niekoľko kostí dospelého jedinca tura domáceho (*Bos taurus* L.) a koňa (*Equus caballus* L.). Ďalej sa tu vyskytla skoro celá kostra kura domáceho (na chýbajúce kosti pri vyberaní zrejme nik nemyslel alebo boli rozpadnuté) a zbytky ovce domácej (*Ovis aries* L.). Jej metatarzus dosahoval dĺžky 222 mm a pochádzal zrejme z dospelého jedinca. Dĺžka metatarzu koňa (225 mm) a aj jeho ostatné rozmery ukazujú na nejaké menšie zviera, odpovedajúce gracilnému koňovi orientálneho typu (*Equus caballus* L. *orientalis* Franck). Zachovaný metakarpus tura domáceho má dĺžku 187 mm a odpovedá teda rozmerom stredne veľkého tura označeného ako *Bos taurus* L. *brachyceros* Rüt.

V tomto hrobe bol teda nájdený koň *Equus ca-*

ballus L. *orientalis* Franck, ktorého najznámejší terajší zástupca je arabský kôň, ďalej dospelý jedinec tura domáceho, ovce domácej a pozostatky kura domáceho.

H r o b č. 2. Z tohto hrobového celku sú prítomné iba kosti kura domáceho (*Bos taurus* L.), u ktorého sa práve prerezáva druhá mandibulárna stolička. Iné zvieratá sa zrejme buď nevyskytli, alebo neboli zachránené.

H r o b č. 4. Všetky kosti pochádzajú z ovce domácej (*Ovis aries* L.), a to z mladšieho jedinca, ako ukazujú odpadnuté distálne epifýzy metakarpov a metatarzov.

H r o b č. 5. Z tohto hrobu bolo pohromade zasa viac kostí. Konské kosti ukazujú na dospelého jedinca; dĺžka metakarpu 222 mm ukazuje znova na koňa menšieho veku. To isté potvrdzuje i dĺžka metatarzu 270 mm, ktorá ho zaraďuje do variačnej šírky koňa orientálneho typu. Prítomné kosti tura domáceho pochádzajú tak isto z dospelého jedinca. Dĺžka metatarzu činí 213 mm, patrí teda tiež do skupiny malých až stredne veľkých zvierat, označených ako *Bos taurus* L. *brachyceros* Rüt. Táto rasa predstavuje nám druh zvierat, chovaného hlavne pre mlieko, menej už pre mäso. U ovce chýba distálna epifýza metatarzu; je prítomná skoro celá lebka, ktorá má dobre znateľné švy, ukazujúce ako predošlý metatarzus na to, že zviera nebolo ešte celkom vyrastené. Frontookcipitálny šev na lebke tvorí s frontálnym švom tupý uhol a ukazuje teda celkom na príslušnosť lebky ovci. Zachovaný pravý roh je na vnútornej strane plochý, trochu konkávný, hore na vnútornej strane oddelený hranou od vonkajšej plochy rohu. Vonkajšia zvrchná hrana chýba a na jej mieste je celý roh zagulatený. To je charakteristické pre všetky ovce, ktoré vznikli z muflóna (*Ovis musimon* Pall.).

H r o b č. 6. V tomto hrobe boli nájdené okrem konských zbytkov, patriacich zase stredne veľkému zvieraťu (dĺžka metatarzu 265 mm), kosti kura domáceho. Trochu väčšie rozmery ukazujú na mohutnejšie kone tejto rasy (azda vplyvom vonkajších podmienok).

H r o b č. 7. Koň podobných rozmerov ako predchádzajúci (dĺžka metatarzu 265 mm, metakarpu 225 mm). Silno vyvinutý očný zub ukazuje na žrebca. Ďalej sú prítomné kosti mladého tura domáceho. Ako ukazuje odpadnutá distálna epifýza metakarpu, zvierat nebolo staršie ako dva roky. Okrem kostí z tura domáceho sú potom ešte prítomné zlomky lebky ovce, mladého jedinca, ako možno pozorovať podľa prerezávajúcej sa prvej stoličky v dolnej čeľusti. V tomto hrobe našli sa okrem kostry koňa rovnakých rozmerov ako predchádzajúci ešte pozostatky mladého tura domáceho, ovce domácej a drobné kosti kura domáceho.

H r o b č. 8. Niektoré kosti koňa (žrebca) z tohto hrobu sú veľmi silno jamkovite korodované. Dĺžkou metakarpu (225 mm) a metatarzu (270 mm) ukazujú na predošlú skupinu koní orientálneho typu trochu vyššieho veku. Tomu zodpovedajú i rozmery prvého prstného článku. Jeho sagitálna dĺžka je 86,5 mm, najmenšia šírka diafýzy 36,2 mm, šírka proximálnej epifýzy 51,8 mm, hĺbka proximálnej epifýzy 36 mm, šírka distálnej epifýzy 41,6 mm, hĺbka distálnej epifýzy 22,5 mm. Rozmery, zapadajúce do variačnej šírky tejže skupiny, možno vidieť i u holennej kosti. Jej dĺžka činí 370 mm, šírka proximálnej epifýzy 96 mm, hĺbka proximálnej epifýzy 89 mm, najmenšia šírka diafýzy 42,6 mm, je šírka distálnej epifýzy 69,4 mm, jej hĺbka 53,3 mm. Je možné, že tieto o niečo väčšie rozmery sú spôsobené tým, že ide o žrebca. Podobne vo zvrchnej časti variačnej šírky tohto koňa stoja i dĺžky molárov. Dĺžka celého radu zubov v dolnej čeľusti (meraná v alveole) je 172 mm, v hornej čeľusti 174 mm. Ďalším zvieraťom, ktorého kosti boli v hrobe nájdené, je tur domáci: mladý jedinec, ktorý sa ešte nedožil dvoch rokov.

H r o b č. 9. Z tohto hrobu sú zachované iba zlomky kostí ovce domácej: mladého jedinca s odpadnutými distálnymi epifýzami metakarpov. Šev na prítomnej lebke, charakteristický podľa J. W. Amshlera (1949) pre rozdelenie oviec a kôz, ukazuje na ovcu. Iný druh prítomný nebol.

H r o b č. 10. Z koňa (kobyly) je v ňom väčšie množstvo kostí. Ide o koňa väčšieho veku, mieri metapodií ukazujú na najsilnejšie kone nájdené v preberaných hrobách. Dĺžka metatarzu robí 274 mm, metakarpu 230 mm. Dĺžka horného radu zubov je 171 mm. Svojimi mierami teda súhlasí úplne s koňom z halštatského obdobia z Katzelsdorfu (Amshler 1949), ktorý bol determinovaný ako *Equus caballus* L. *orientalis* Franck.

Ďalšie kosti patria potom mladému turovi, nie staršiemu ako dva roky. Okrem neho sa vyskytli dlhé kosti psa, ktoré sú inak v tomto materiáli veľmi vzácne. Vzhľadom na odlišné rozmery niektorých rovnakých kostí ide zrejme o dvoch jedin-

cov. Je veľká škoda, že nie je zachovaná lebka, ktorá je najdôležitejšia pre rasové určenie.

Dĺžky dlhých kostí:

humerus — celková dĺžka 67 mm; radius 1) — šírka proximálnej epifýzy 17,6 mm, hĺbka proximálnej epifýzy 11,6 mm;

radius 2) — šírka proximálnej epifýzy 21,9 mm, hĺbka proximálnej epifýzy 14,0 mm;

tibia — celková dĺžka 183 mm;

femur — celková dĺžka 182 mm.

Rozmery kostí ukazujú na stredne veľkého až veľkého psa, ktorý svojimi mierami stojí najbližšie k rase *Canis familiaris matris optima*. Presné určenie nie je, bohužiaľ, možné pre neprítomnosť lebky.

H r o b č. 12. Boli nájdené niektoré kosti mladej ovce (*Ovis aries* L.). Na dolnej čeľusti sa prerezáva prvá stolička.

H r o b č. 13. Z tohto hrobu pochádza celá kostra ešte celkom nedorastenej ovce, ako vidieť podľa vretennej kosti, kde chýba distálna epifýza. Na dolnej čeľusti sa prerezáva posledný molár. Lebka je prítomná v malých zlomkoch.

H r o b č. 14. Rozmery kostí koňa ukazujú na tú istú rasu, aká bola v hrobách predchádzajúcich. Dĺžka metakarpu je 215 mm, dĺžka metatarzu 263 mm. Ostatné rozmery sú uvedené v tabuľke ako u predchádzajúcich kostí. Okrem koňa vyskytli sa aj kosti mladej ovce.

H r o b č. 15. Z tohto hrobu sú zachované iba rozličné kosti a mliečne zuby koňa.

H r o b č. 16. Prítomná iba celá kostra kura domáceho; jednotlivé kosti sú v zlomkoch.

H r o b č. 17. Našli sa kosti mladého tura domáceho, ktorému sa na dolnej čeľusti práve prerezáva prvá stolička; ďalej bola v ňom na kúsok rozložená lebka, ktorá pravdepodobne patrila ovci.

H r o b č. 18. Z tohto hrobu sú prítomné zuby a niektoré dlhé kosti mladej ovce. Distálna epifýza metatarzu odpadla.

H r o b č. 20. Vo vrecku, označenom týmto číslom, boli iba konské zuby a niektoré kosti mladej ovce.

H r o b č. 21. Okrem jednej neurčiteľnej kosti sú zachované iba zuby mladej ovce a jej metakarpus s odpadnutou distálnou epifýzou.

H r o b č. 22. Kosti pravdepodobne mladého tura domáceho a celá kostra škrečka, ktorá sa do hrobu dostala asi až v neskoršej dobe a s celkovým ostatným obsahom hrobu teda nijako nesúvisí.

H r o b č. 23. Voľné horné stoličky ovce.

H r o b č. 24. Z tohto hrobu je zachovaná skoro celá kostra koňa menšieho veku, patriaca rase *Equus caballus* L. *orientalis* Franck. V dolnej čeľusti je vyvinutý mohutný očný zub, ide teda o žrebca. Dĺžka všetkých zubov dolnej čeľuste

činí 170 mm, pričom sú všetky zuby trochu zoderané. Pre porovnanie uvediem rozmery niektorých dobre zachovaných kostí:

radius — celková dĺžka 330 mm,

šírka proximálnej epifýzy 83,4 mm,

šírka distálnej epifýzy 64 mm;

humerus — celková dĺžka 290 mm;

phalanx I — celková dĺžka 84,1 mm, najmenšia šírka diafýzy 35,5 mm, šírka proximálnej epifýzy 52,4 mm, hĺbka proximálnej epifýzy 34 mm, šírka distálnej epifýzy 42,2 mm, hĺbka distálnej epifýzy 20,2 mm.

Podobne i panva pochádza zo zvieraťa malého veku, priemer acetabula činí 58 mm. U zachovanej distálnej časti femura je šírka epifýzy 85,5 mm, hĺbka 106,5 mm. Rozmery niektorých ostatných kostí sú uvedené v porovnávacíj tabuľke.

Okrem koňa sú prítomné i kosti mladého tura domáceho, nie staršieho ako dva roky. Dĺžka metatarzu bez distálnej epifýzy činí 150 mm.

H r o b č. 25. Z tohto hrobu sú zachované iba kosti mladej ovce. Lebka vykazuje charakteristický tupý uhol medzi švom frontookcipitálnym a frontálnym. Distálna epifýza metatarzu je odpadnutá.

H r o b č. 26. Dlhé kosti koňa (žrebca) približne rovnakých rozmerov ako predošlé. Dĺžka metakarpu je 220 mm, metatarzu 265 mm. Ide zasa o stredne veľkého koňa *Equus caballus* L. *orientalis* Franck. Okrem konských kostí sú tu ešte kosti mladého tura domáceho, ktorý sa nedožil dvoch rokov.

H r o b č. 29. Niektoré kosti z tohto hrobu podľahli na svojom povrchu veľmi silnej korózii. Zasa sú prítomné kosti stredne veľkého koňa (dĺžka metakarpu 218 mm, metatarzu 255 mm) mladšieho veku, ako ukazujú nájdené voľné mliečne zuby. Kôň nebol teda ešte päťročný. Ďalej sú zachované kosti z mladej ovce.

H r o b č. 30. Prítomná je iba lebka a dolná čeľusť mladej ovce, ako dosvedčuje prerezávajúca sa druhá stolička.

H r o b č. 31. Kostí koňa rovnakej rasy ako boli predchádzajúce (dĺžka metakarpu 223 mm, metatarzu 260 mm). Okrem toho prítomný dospelý jedinec tura domáceho, takže možno zistiť i varietu. Dĺžka horného radu zubov meraná v alveole je 130 mm, dĺžka metatarzu 215 mm, metakarpu 181 mm. Práve tieto kosti sú pre rozoznávanie jednotlivých rás veľmi dôležité. Porovnávaním s rozmermi kostí z iných nálezísk sa ukazuje, že ide o zviera stredne veľkého veku a že nájdené zbytky patria bezpochyby druhu *Bos taurus* L. *brachyceros* Rüt., teda tejže rasy, ktorú sme mohli konštatovať v hrobe č. 5.

H r o b č. 32. Z tohto hrobu pochádza iba mladý jedinec tura domáceho, ktorý sa nedožil dvoch rokov.

H r o b č. 35. Prítomná iba lebka ešte celkom nevyrastenej ovce, ako ukazujú voľné lebečné švy.

H r o b č. 36. Tu sa nám objavuje opäť typ stredne veľkého koňa, opísaného ako *Equus caballus* L. *orientalis* Franck. Šírka distálnej epifýzy vretennej kosti je 80 mm, hĺbka 66 mm. U ľavej lopatky činí šírka krčku 66 mm, najväčší priemer kĺbovej plochy 57 mm, najmenší 46 mm. Dĺžka metakarpu je 235 mm, metatarzu 275 mm. Ide teda o koňa trochu väčšieho veku ako predchádzajúci, ktorý je podobný koňovi z hrobu č. 10. Nemožno ho však zaradiť k ťažkým koňom západného typu, kde metakarp dosahujú dĺžky 243—255 mm. Ide skôr zasa o trochu ťažšieho koňa orientálneho typu, ako bolo napr. zistené už v Tószegu (B ö k ö n y i, 1952).

Ďalej sa v tomto hrobe vyskytli kosti mladého jedinca tura domáceho, ktorý sa nedožil ešte dvoch rokov a viac kostí kura domáceho.

H r o b č. 41. V materiáli z tohto hrobu sa nachádzajú iba lopatky a voľné zuby ovce (*Ovis aries* L.).

H r o b č. 42. Mladý jedinec ovce domácej (*Ovis aries* L.) a ojedinelá kosť prasťa domáceho. Keďže tento druh je zastúpený iba jednou kostičkou a v ostatných hroboch nie je prítomný, možno sa domnievať, že sa tam dostal náhodou z mladších vrstiev.

H r o b č. 43. Kostí stredne veľkého koňa, ako vidno z dĺžky metakarpu (221 mm). Ďalej je prítomný ešte mladý tur domáci, nie starší, ako dvojročný.

H r o b č. 44. Dospelý kôň (žrebec) s dĺžkou metatarzu 258 mm, teda podobných rozmerov ako u ostatných hrobov. Ďalej sú zachované ešte rozličné kosti ovčie, a to zlomok dolnej čeľuste a lebka s časťou rohu, pochádzajúca z mladého jedinca.

H r o b č. 45. V tomto hrobe sú iba drobné kosti kura domáceho.

H r o b č. 46. Rozličné kosti z koňa (*Equus caballus* L. *orientalis* Franck). Dĺžka metakarpu je 222 mm, metatarzu 262 mm. Okrem toho je tu ešte materiál z mladého tura domáceho.

H r o b č. 47. Rozličný kostný materiál patriaci mladej ovci (*Ovis aries* L.).

Záver

Keď sa pozrieme na osteologický inventár tohto náleziska ako na celok, vidíme, že zastúpené sú iba zvieratá domestikované, celkom chýba lovná zver. Hojne zastúpený kôň je rozličného veku; vyskytujú sa i mladší i starší jedinci a rovnako i pohlavie je rôzne. Je vždy menšieho až stredne veľkého veku; ide teda o koňa, ktorý bol opísaný vynikajúcim znalcom koní F r a n c k o m

ako *Equus caballus* L. *orientalis* Franck. Zhruba si ho môžeme predstaviť ako dnešného arabského koňa. V opisovanom materiáli sa potom vyskytuje i niekoľko trochu väčších jedincov, ale i tak ich nemôžeme zarábať ku studenokrvným koňom, ktoré sú omnoho väčšej telesnej stavby. Aj títo jedinci boli pôvodne stepnými zvieratami a len azda vplyvom podnebia a okolia zväčšila sa ich postava. Druhým hojne sa vyskytujúcim zvieratom bol krátkorohý tur domáci. Veľkou väčšinou, okrem dvoch hrobov, šlo vždy o nedospelé mladé zvieratá. Kostí dospelých jedincov však ukazujú, že pochádzajú zo zvierat strednej veľkosti, ktoré boli opísané ako *Bos taurus* L. *brachyceros* Rüt. Je pravdepodobné, že i kosti ostatných mladých, väčšinou do dvoch rokov starých individuí, budú patriť tejto rase. Význam hovädzieho dobytku spočíva v tom, že okrem mäsa dáva i mlieko a že ľahko môže byť zahnaný inam, takže je prijateľnejší pre kočovný spôsob života. Tým stojí v určitom protiklade proti prasatu, ktoré znamená väčšie viazanie na jedno miesto. Veď z prasata domáceho sa vyskytla iba jedna kosť a je preto i dosť pochybné, či nebola primiešaná z mladších vrstiev.

V trochu väčšom množstve ako tur domáci vyskytla sa ovca domáca (*Ovis aries* L.), ktorá pochádzala ako predchádzajúci druh skoro vždy z mladších jedincov.

Zatiaľ čo predchádzajúce zvieratá sa vyskytovali viac-menej hojne v prevažnom počte hrobov, ostatné druhy sa nachádzajú v hroboch už iba ojedinele, sporadicky; napr. kur domáci, z ktorého zbytkov vidieť, že bola prítomná vždy celá

kostra a iba v jednom prípade dlhé kosti psa, a to z dvoch jedincov. Ide o psa stredne veľkých až veľkých rozmerov. Bližšie presné určenie nie je však možné.

V hroboch boli nájdené iba druhy, ktoré sme vyššie vypočítali. Ich výskyt v jednotlivých hroboch je tento (číslo značí hrob):

Kôň obyčajný: 1, 5, 6, 7, 8, 10, 14, 15, 20, 24, 26, 29, 31, 36, 43, 44, 46.

Tur domáci: 1, 2, 5, 7, 8, 10, 17, 22, 24, 26, 31, 32, 36, 43, 46.

Ovca domáca: 1, 4, 5, 7, 9, 12, 13, 14, 17, 18, 20, 21, 23, 25, 29, 30, 35, 41, 42, 44, 47.

Kur domáci: 1, 6, 7, 16, 36, 45.

Pes domáci: 10.

Prasa domáce: 42.

Vyskytujú sa teda jednotlivé druhy zvierat v tomto množstve hrobov (v percentách):

kôň obyčajný 47,2

tur domáci 41,6

ovca domáca 58,3

kur domáci 16,6

pes domáci 2,8,

prasa domáce 2,8.

Súhrn

V hroboch avarského pohrebiska v Žitavskej Tóni boli zistené iba kone strednej veľkej rasy *Equus caballus* L. *orientalis* Franck. Ďalšími zvieratmi sú potom tur domáci (*Bos taurus* L. *brachyceros* Rüt.), ovca domáca (*Ovis aries* L.), kur domáci (*Gallus domesticus* L.) a v jednom prípade pes domáci (*Canis familiaris* L.).

Literatúra

Ambros C., 1952, *Psí lebky únětické kultury v Brně-Cerných Polích*. — Arch. rozhledy II, 432, 435.

Amschler J. W., 1949, *Ur- und Frühgeschichtliche Haustierfunde aus Oesterreich*. — Archaeologica Austriaca, H. 3, 3—75.

Bökönyi S., 1951, *Untersuchungen der Haustierfunde aus dem Gräberfeld von Alsónémedi*. — Acta archaeologica Academiae Scientiarum Hungaricae, T. I, 1—2, 72—79.

Bökönyi S., 1952, *Les chevaux scythiques du cimetière de Szentes-Vekerzug*. — Acta archaeologica Academiae Scientiarum Hungaricae, T. II, F. 1—3, 173—183.

Bökönyi S., 1952, *Die Wirbeltierfauna der Ausgrabungen in Tószeg vom Jahre 1948*. — Acta archaeologica Academiae Scientiarum Hungaricae, T. II, F. 1—3, 71—113.

Dottreus E., 1946, *I. Étude préliminaire: Les phalanges osseuses de Bos taurus domesticus*. — Ann. de la Soc. Zool. Suisse.

Dottreus E., 1947, *II. Les ossements de Bos taurus*

brachyceros Rütim. et de *Bos primigenius* Boj. — Ann. de la Soc. Zool. Suisse.

Gaál J., 1931, *Knochenreste der neolithischen Ansiedlung von Hódmezővásárhely*. — Ann. Mus. Nat. Hung., XXVII, 259—277.

Kolda J., 1936, *Srovnávací anatomie zvířat domácích se zřetelem k anatomii člověka*. Brno.

Lüttswager J., 1954, *Studien an vorgeschichtlichen Wirbeltieren Schlesswig-Holsteins*. Schriften d. Nat. Ver. f. Schlesswig-Holstein, XXVII, H. 1.

Reményi K. A., 1952, *Canidenreste aus den Ausgrabungen bei Tószeg*. — Acta archaeologica Academiae Scientiarum Hungaricae, T. II, F. 1—3, 115—124.

Rühl W., 1939, *Ueber einen Fund von Canis matris*. Zeits. in Sachsen. Zentralbl. f. Min. Geol. etc., Abt. B.

Stehlik A., Skutil J., 1939, *Moravské příspěvky k otázce poznání pravěkých domácích zvířat*. Věstník Zeměd. muzea, XII, XIII, XIV.

Porovnávací tabuľka 1

Equus caballus XXXVI phalanx I.	VIII	VIII	XXIV	—
1. celková dĺžka	87,6	86,5	84,1	92
2. najmenšia šírka diafýzy	37	36,2	35,5	38
3. šírka proxim. epifýzy	51,2	51,8	52,4	52,9
4. hĺbka proxim. epifýzy	37	36	34	39
5. šírka dist. epifýzy	42,3	41,6	42,2	44,5
6. hĺbka dist. epifýzy	23,6	22,5	20,2	25

Porovnávací tabuľka 2

Equus caballus — tibia	VIII	XXIV	
1. celková dĺžka	370	350	
2. najmenšia šírka diafýzy	42,6	41,4	
3. šírka proxim. epifýzy	96	82,2	
4. hĺbka proxim. epifýzy	89	72,1	
5. šírka dist. epifýzy	69,4	65,5	
6. hĺbka dist. epifýzy	53,3	44	

Porovnávací tabuľka 3

Equus caballus metacarpus	I	V	VI	VII	X	XXIV	XXV	XXIX	XXXI	XXXVI	XLIII	XLIV	XLVI
1. celková dĺžka	223	222	225	225	230	226	220	218	223	235	221	215	222
2. najmenšia šírka diafýzy	33	34,8	32,6	34,6	36	—	35	34	36	38	36	35	33
3. šírka prox. epifýzy	46	51,7	48	50	48,5	48,9	51	49	51	52	43,5	48	48
4. hĺbka prox. epifýzy	32,3	33,6	32	33	34	33,3	35	33	32,5	—	30	33	31,6
5. šírka dist. epifýzy	—	—	44	48,5	—	44,3	44,5	48	49	49	48,5	48,3	50
6. hĺbka dist. epifýzy	—	—	34,5	35,5	—	32,2	32	35,1	35,6	30	35,5	35,5	35,3

Porovnávací tabuľka 4

Equus caballus metatarsus	V	VI	VII	VIII	X	XIV	XXIV	XXV	XXIX	XXXI	XXXVI	XLIII	XLVI
1. celková dĺžka	270	260	265	270	274	263	270	265	255	260	275	258	262
2. najmenšia šírka diafýzy	30,6	29,8	30	—	32	31	32,2	—	31,2	33	37,6	31,3	—
3. šírka prox. epifýzy	51	47,5	47,5	48,1	49	45,2	49,4	52,5	41	44,5	51,5	48	—
4. hĺbka prox. epifýzy	43,5	39,3	40,6	43,2	44,8	41,5	42,7	41,4	37	41	50,5	41	—
5. šírka dist. epifýzy	49	36,3	46,4	41,2	48,5	48	46,3	—	46	47	48	48	—
6. hĺbka dist. epifýzy	39	37	37,5	37	37	34,5	36	—	30	34	33	31,2	—

Porovnávací tabuľka 5

Bos taurus — metatarsus	v	XXXI
1. celková dĺžka	213	215
2. najmenšia šírka diafýzy	21,7	26,3
3. šírka prox. epifýzy	40	47
4. hĺbka prox. epifýzy	40	43
5. šírka dist. epifýzy	46	56
6. hĺbka dist. epifýzy	28,1	29

Porovnávací tabuľka 6

Bos taurus — metacarpus	i	XXXI
1. celková dĺžka	187	181
2. najmenšia šírka diafýzy	29	31
3. šírka prox. epifýzy	53	55
4. hĺbka prox. epifýzy	32	34,6
5. šírka dist. epifýzy	54,8	60
6. hĺbka dist. epifýzy	29,3	30

Остеологический материал из могильника в Житавской Тони

Рудольф Мусил

Автор разбирает материал относящийся к фауне, который был получен при раскопках аварского могильника второй половины 8-го века в Житавской Тони, произведенных д-р Будинским - Кричком в 1937 г. Остеологический материал не сохранился одинаково, часто кость подверглась коррозии в виде ямок, в других случаях кость осталась без изменений. Все кости по большей части остались целыми, только у костей молодых животных отпали эпифизы. Не были обнаружены ни нарочно расколотые крупные трубчатые кости, ни кости обожженные огнем. Во всех могилах были найдены только домашние животные, совершенно отсутствовала дичь. Лошади, которые встречались в большом количестве, были различного возраста, среди них были и молодые и более старые особи обоего пола. Во всех случаях это была лошадь небольшого или среднего роста *Equus caballus* L. *orientalis* Franck. Однако в этом множестве лошадей можно различать две группы, в одной были низкорослые животные, в другой немного высшего роста.

Второе часто встречающееся животное был домашний скот. Кроме двух могил, всюду нашлись животные, которые по большей части не дожили возраста двух лет. Взрослые животные принадлежат к расе *Bos taurus* L. *brachyceros* Rüt. Тоже самое можно предполагать об остальных молодых животных.

Нашлась также одна кость домашней свиньи, а в одном случае нашлись только крупные трубча-

тые кости домашней собаки, принадлежащие собаке средней или большей величины.

В большем количестве, чем домашний скот, встречалась домашняя овца (*Ovis aries* L.) также как у скота почти всегда были кости молодых животных. В могилах встречаются отдельные типы животных в таком количестве (в процентах):

Лошадь 51,4 %; домашний скот 42,8 %; домашняя овца 57,1 %; домашняя курица 11,4 %; домашняя собака 2,8 %; домашняя свинья 2,8 %.

Перевод текста к таблицам

1. общая длина,
2. наименьшая ширина диафизы,
3. ширина проксимальной эпифизы,
4. глубина проксимальной эпифизы,
5. ширина дистальной эпифизы,
6. глубина дистальной эпифизы.

Объяснения к фотографиям:

Рис. 1. Обломок черепа овцы (*Ovis aries* L.) с сохранившимся правым рогом (могила № 5). Фотография Е. Дания.

Рис. 2а—б. Обломки черепа молодых овец из могилы № 25 и 35. Тупой угол характерный для овцы между лобным и лобнозатылочным швом. Фотография Е. Дания.

Рис. 3. Коррозия в виде ямок на поверхности кости (*Equus caballus* L.) Фотография Е. Дания.

Das osteologische Material vom Gräberfeld in Žitavská Tň

R u d o l f M u s i l

Die vorgelegte Arbeit behandelt faunistisches Material, welches Dr. V. B u d i n s k ý - K r i č k a im Jahre 1937 bei den Forschungen am Gräberfelde aus der zweiten Hälfte des 8. Jahrhunderts in Žitavská Tň, erworben hat. Das osteologische Material ist verschieden erhalten, oft ist die Kompakta der Knochen grubchenartig korrodiert, oft ist der Knochen wieder ohne Veränderung geblieben. Sämtliche Knochen sind grösstenteils im Ganzen erhalten, ausgenommen die Knochen von jungen Individuen, bei denen es zum Abfallen der Epiphyse kam. Willkürliches Zerspalten der langen Knochen wurde nicht beobachtet, Verbrennen im Feuer ebenfalls nicht.

In sämtlichen Gräbern sind nur domestizierte Tiere vertreten, Wild ist überhaupt nicht vorhanden. Häufig sind Pferde verschiedenen Alters, sowohl jüngere, als auch ältere Individuen sind vorhanden und sie sind auch verschiedenen Geschlechtes. In allen Fällen handelt es sich um Pferde von kleinem bis mittelgrossem Wuchs, *Equus caballus* L. *orientalis* Franck. In der ganzen Menge der Pferde vermag man jedoch zwei Gruppen unterscheiden: die eine sind Tiere von kleinerer, die andere von etwas grösserer Gestalt.

Ein anderes häufig vorhandenes Tier war der Hausochs. Ausser zweier Gräber handelte es sich immer um junge Tiere, welche grösstenteils das Alter von zwei Jahren noch nicht erreichten. Die erwachsenen Individuen gehören zur Rasse *Bos taurus* L. *brachyceros* Rüt. und dasselbe kann man bei den übrigen Tieren voraussetzen.

Ein Knochen vom Hausochsen ist auch vorgekommen und in einem Falle wurden bloss die langen Knochen vom Haushund gefunden, die einem mittelgrossen bis grossen Hunde gehören.

Etwas zahlreicher als der Hausochs ist das Schaf (*Ovis aries* L.) vorgekommen, welches

ebenso wie der Ochs fast immer von jüngeren Individuen stammte.

Einzelne Tierarten sind in dieser Gräberzahl folgend vorgekommen:

Pferd	47,2 %
Hausochs	41,6 %
Schaf	58,3 %
Huhn	16,6 %
Hund	2,8 %
Hausschwein	2,8 %

Tafelerklärungen

1. Totallänge
2. Kleinste Breite der Diaphyse
3. Breite der proximalen Epiphyse
4. Tiefe der proximalen Epiphyse
5. Breite der distalen Epiphyse
6. Tiefe der distalen Epiphyse

Bildererklärungen

Bild 1. Schädelfragment eines Schafes (*Ovis aries* L.) mit erhaltenem rechtem Horn Grab Nr. 5). Photo E. D a n i a

Bild 2a. Schädelfragment eines jüngeren Schafes (Grab Nr. 25). Zwischen der Frontooccipital — und Frontalnaht ist ein für das Schaf charakteristischer stumpfer Winkel.

Photo E. D a n i a

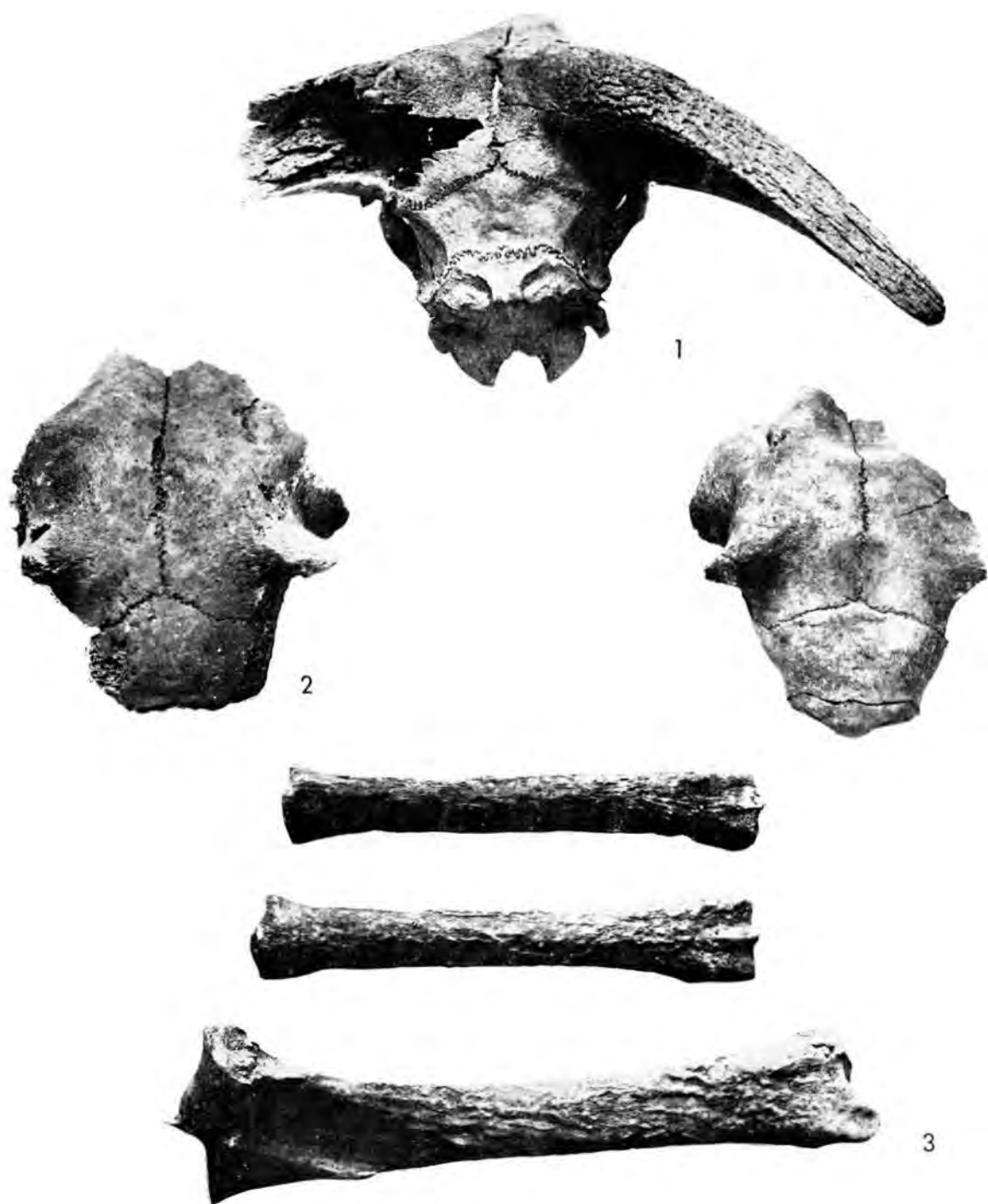
Bild 2b. Schädelfragment eines jungen Schafes (Grab Nr. 35).

Photo E. D a n i a

Bild 3. Grubchenartige Korrosion an der Oberfläche von Pferdeknochen (*Equus caballus* L.).

Photo E. D a n i a

Uebersetzt von L. K r a m e r o v á

Obr. č. 1. Lebka z ovce z hrobu č. 5, ktorej rohy sú charakteristické pre ovce vzniklé z muflóna.

Obr. č. 2. Lebky mladých oviec. Frontooccipitálny šev na lebke tvorí s frontálnym švom tupý uhol.

Obr. č. 3. Jamkovitá korózia povrchu kompakty, postihujúca kosti z niektorých hrobov. (Foto E. Dania)

Slovanské popolnicové pohrebisko v Stupave

LUDMILA KRASKOVSKÁ

V septembri roku 1953 mjr. B. Matoušek a čat. Reitmán oznámili Slovenskému múzeu, že pri odvážaní piesku našli v lesíku blízko Stupavy, okres Bratislava, popolnice; črepy, ktoré nám priniesli, pochádzali zo slovanských nádob. O niekoľko dní Slovenské múzeum urobilo tam z poverenia Archeologického ústavu SAV záchranný výskum.

Nálezisko leží v polohe Vývejiská, 3 km na sever od Stupavy, neďaleko hradskej do Malaciek; od kilometrovníka 200,6 je smerom na juh vzdialené 580 m. Sú to nízke pieskové duny s borovým porastom. Popolnice sa našli na jednej dune, mierne vyvýšenej nad okolím. Väčšiu časť duny odkopali predtým pri odvážaní piesku. Pri výskume sme zvyšok vyvýšeniny prekopali na ploche asi 60 m². Vrstva humusu bola veľmi slabá, nanajvýš 20 cm; ani vrstva piesku nebola silná, takže ho brali z nehlbokých jám. V južnej časti vyvýšeniny, kde boli nájdené prvé popolnice, vykopali sme 3 ďalšie žiarové hroby. Popolnice č. 1 a 2 stáli v hĺbke 65 cm, popolnica č. 3 v hĺbke 60 cm. Horná časť popolnice č. 3 bola zlomená a rozvlečená po okolí. Tieto žiarové hroby tvorili jednu skupinu. Popolnica č. 2 bola vzdialená od hrobu č. 1 smerom na juh 140 cm a popolnica č. 3 bola vzdialená od hrobu č. 1 smerom na východ 120 cm. Nádobu odovzdanú Slovenskému múzeu údajne stáli v hĺbke 30–100 cm tiež v jednej skupine. Na ďalšej ploche sme nenašli žiadne hroby.

Okrem týchto 3 popolníc z odovzdaných črepov sme rekonštruovali 6 nádob, takže z tohto pohrebiska sa zachovalo spolu 9 popolníc, a to celých alebo vo fragmentoch.

Popolnica č. 1. Baňatá nádoba s nízkym hrdlom, okraj von vytiahnutý a šikmo zrezaný, nezdobená. Farba hliny hnedá so sivými akoby začadenými škvrnami. V ruke robená, vnútri je vidno zvislé žliabky od prstov. Zhotovená z hliny a premiešaná drobnými kamienkami. Dobré vypálená, steny nádoby vo vnútri vypálené do červena. Výška 22,5 cm, Ø okraja 16,8 cm, Ø dna 9,2 cm (tab. I, č. 1). V popolnici boli väčšie úlomky kostí (celé stavce, úlomky z lebky).

Popolnica č. 2. Baňatý hrniec; zachovala sa len malá časť hrdla. Hrdlo a okraj sú zničené; nezdobený. Hlina hnedej farby. V ruke robený, vo vnútri sa zachovali žliabky od prstov, ale vo vodorovnom smere. Do hliny bolo vmiešané pomerne mnoho drobných kamienkov. Dosť dobre vypálená nádoba. Výška zachovaného fragmentu 22 cm, Ø baňatosti 19 cm, Ø dna 9,5 cm (tab. I, č. 2).

Popolnica č. 3. Spodná časť; asi $\frac{2}{3}$ veľkej nezdobenej baňatej nádoby. Hlina žltohnedej farby. Robená v ruke z dosť dobre vyplavenej hliny, pomerne dobre vypálená. Výška zachovaného fragmentu 24 cm. Najväčší priemer 22,5 cm, Ø dna 8 cm (tab. II, č. 4).

Popolnica č. 4. Nádoba vajcovitej formy, nízke hrdlo sa hore rozširuje, vodorovne zrezaný okraj je zdobený šikmými zárezmi, ale telo nádoby nie je zdobené. Hlina žltej farby. Zhotovená v ruke z vyplavenej hliny s premiešaným hrubým pieskom. Dobré vypálená. Výška 21,5 cm, Ø okraja 16,8 cm (doplnená), Ø dna 10 cm (tab. I, č. 3).

Popolnica č. 5. Baňatá široká nádoba s nízkym hrdlom, trochu vyhnutý okraj je temer rovno zrezaný, nezdobená. Hlina červenkastej farby so sivými škvrnami. Zhotovená v ruke, vo vnútri vidno zvislé a šikmé žliabky od prstov. Za materiál slúžila hlina s premiešanými kamienkami, dobre vypálená. Výška 22,5 cm, Ø okraja 19 cm (doplnený), Ø baňatosti 25 cm, Ø dna 10 cm (tab. I, č. 4).

Popolnica č. 6. Spodná časť štihlej nádoby zdobenej rytým ornamentom. Pod hrdlom sú zachované 3 rady krátkych zvislých čiarok; nižšie sú v dvoch radoch (na jednom mieste aj v 3 radoch) skupiny zvislých a šikmých rýh. Ornament je urobený hrebeňovitým nástrojom. Farba hliny žltosivá, vo vnútri hnedá so stopami sadzí. Zhotovená v ruke, vnútri vidieť zvislé žliabky od prstov. Materiál je pomerne dobre vyplavená hlina, ale sú v nej drobné kamienky. Nádoba je dosť dobre vypálená. Výška zachovanej časti 18,5 cm, Ø baňatosti 15,5 cm, Ø dna (doplnená), (tab. II, č. 2).

Popolnica č. 7. Fragment baňatého hrnca, hrd-

lo a okraj sú odrezané. Pod hrdlom sa zachovala časť výzdoby: pásik vodorovných čiar robený hrebeňom. Nádobu bola vyrobená v ruke. V hline je zamiešané pomerne veľa drobných kamienkov. Výška zachovanej časti 20,5 cm; najväčší priemer 19 cm, Ø dna 9 cm (tab. II, č. 5).

Popolnica č. 8. Spodok veľkej baňatej nádoby. Hlina červenkastej farby. V ruke zhotovená, vo vnútri sú zvislé žliabky od prstov. Hlina bola premiešaná s kamienkami. Nádobu bola dobre vypálená. Výška zachovanej časti 17 cm, priemer zachovanej časti hore 25 cm, Ø dna 11,5 (tab. II, č. 1).

Popolnica č. 9. Baňatý hrniec s nízkym hrdlom a rozšíreným ústím. Zachovaný je spodok a časť hornej polovice nádoby. Rovný okraj je vyzdobený radami vpichov, robených hrebeňom. Na hrdle a na baňatosti je ornament rytý hrebeňom: v 3 radoch skupiny zvislých drobných rýh, lemovaných po jednej strane širšou ryhou. Hlina hnedosivej farby. V ruke vyrobená z dobre vyplavenej hlíny a pomerne dobre vypálená. Výška 21,5 cm, Ø dna 10,2 cm (tab. II, č. 3).

Hoci na pohrebisku boli nájdené len popolnice bez sprievodného materiálu (okrasy alebo kovové predmety), predsa materiál, technika výroby a formy nádob ukazujú, že popolnice patrili do doby slovanskej. Pri datovaní popolníc treba vychádzať z ich formy a zo zachovaných zvyškov ornamentu. Podkladom pre zaradenie stupavských popolníc môže byť iba ich porovnanie so slovanskými popolnicami z iných spracovaných pohrebísk, najmä zo západného Slovenska. Z 9 zachovaných nádob 4 popolnice boli zdobené rytým ornamentom, 3 nádoby boli nezdobené a v 2 prípadoch sa zachovali len spodky nádob, takže nemožno zistiť, či ich horná časť bola zdobená.

Popolnice č. 1, 2 a 3 majú podobnú formu; ich najväčšie vydutie je umiestnené pod hrdlom v hornej tretine nádoby. U popolnice č. 4 najväčšie vydutie bolo asi v polovine výšky nádoby. Takisto popolnica č. 6 mala najväčší priemer asi v polovici svojej výšky. Nádobu týchto typov sa našli medzi slovanskými popolnicami na rôznych náleziskách. Forma s najväčším vydutím v hornej tretine je zastúpená v nálezoch z pohrebiska v Devínskej Novej Vsi (napr. hrob č. 277). J. Eisner usudzuje, že táto popolnica súvisí s pražským typom.¹ Blízke formy nádob sa našli aj na žiarovom pohrebisku v Borovej pri Moravskom Sv. Jáne (popolnica č. 2, 4).² Typ popolnice s najväčším vydutím v polovici výšky nádoby sa našiel tiež v Devínskej Novej Vsi (napr. popolnica z hrobu č. 302, ktorá podľa triedenia J. Eisnera patrila ku keramike podunajského typu).³ Podobnú formu má nezdobená popolnica z hrobu č. 8 z birituálneho pohrebiska v Dvorníku (predtým Vajnory).⁴ Okrem týchto známych typov sa však

v Stupave našla aj odlišná forma popolnice, ktorá v publikovanom slovenskom materiáli nemá bližšiu analógiu. Je to popolnica č. 5, ktorá má najväčšie vydutie tiež v hornej tretine, ale podľa proporcií patrí k širším vázovitým formám (výška 22,5 cm a Ø baňatosti 25 cm); takže viac sa približuje k nádobám rímskoprovinciálnym, ako k slovanským hrncom, ktoré obvykle mali väčšiu výšku ako priemer.

Ornament na nádobách zo Stupavy má starobylý ráz. Nenájdeme tam vlnovku, ktorá bola najviac rozšíreným motívom slovanskej keramiky. V jednom prípade sa zachoval bežný vzor: pásik vodorovných rýh, ale v dvoch prípadoch ornament tvorili skupiny zvislých rýh v niekoľkých radoch. Tento vzor sa vyskytuje na nádobách z Devínskej Novej Vsi (napr. nádoby z hrobu č. 153, 475 B, 571), kde sa v niektorých prípadoch kombinuje už s obvyklou vlnovkou.⁵ Tretia zložka ornamentu, ktorá sa uplatňuje na stupavských popolniciach, je výzdoba okraja šikmými zárezními alebo radmi vpichov. Aj túto výzdobu okraja nájdeme na nádobách z pohrebiska v Devínskej Novej Vsi (nádobu z hrobov č. 20, 208, 277, 527).⁶

Na nádobách z mladších pohrebísk sa výzdoba okraja už nevyskytuje. Pri porovnaní stupavskej keramiky s popolnicami zo západného Slovenska vidíme, že najviac analógií, čo sa týka formy a ornamentu, nachádzame na pohrebisku v Devínskej Novej Vsi sčasti v materiáli z pohrebiska „Na Borovej“ a v Dvorníku. Popolnice z Devínskej Novej Vsi datuje J. Eisner do polovice 7 stor.⁷ Pohrebisko na Borovej je mladšie, boli tam už nádoby podunajského typu robené na kruhu a zdobené vlnovkami. Birituálne pohrebisko v Dvorníku je súčasné s celkom pohrebiska v Devínskej Novej Vsi.

Určité analógie pre stupavské popolnice nájdeme v keramike susednej oblasti moravskej, ktorá zemepisne a kultúrne bola viac spojená so západným Slovenskom než ostatné oblasti Slovenska. Predovšetkým sú to popolnice z veľkého žiarového pohrebiska v Přítlukách: z hrobu č. 7 a z hrobu č. 4, najmä nádoba z hrobu č. 7 pod mohylou VII, ktorá svojou širokou vázovitou formou predstavuje najbližšiu analógiu pre stupavskú popolnicu č. 5.⁸ Dôležité analógie poskytujú popolnice z pohrebiska v Lanžhote a vo Velaticiach.⁹ Podobnú formu ako stupavské nádoby mala popolnica vo Veľkých Biloviciach.¹⁰ J. Poulik zaraďuje nádoby zo žiarových hrobov v Přítlukách, Lanžhote a Velaticiach do svojho I. stupňa slovanskej keramiky datovaného do 5.–7. stor.¹¹

Z pohrebiska v Stupave sa zachovala len časť materiálu; ťažko ju percentuálne určiť. Závery o datovaní stupavského pohrebiska, urobené na základe rozboru tejto zachovanej časti keramick-

kého materiálu, sú skutočne približné. Ako sme videli, najbližšie analógie pre stupavské nádoby sa našli na pohrebisku v Devínskej Novej Vsi. Zachované popolnice zo Stupavy možno charakterizovať ako materiál vcelku starší než nálezy z Devínskej Novej Vsi. Hlavným dokladom je vázovitá nádoba č. 5 a starobylé prvky výzdoby (zvislé čiary, presekávaný okraj). Pre stupavské nálezy zjavne najbližším bude materiál z pohrebiska v Přitlukách na Morave, takže len po pub-

likácii celého materiálu z tohto pohrebiska bude umožnené definitívne datovanie pohrebiska v Stupave. Na základe terajších poznatkov popolnicové hroby zo Stupavy možno datovať do 6. storočia. Hoci z pohrebiska v Stupave zostalo veľmi málo materiálu, zachované zbytky ukazujú, akú závažnú úlohu malo zohrať stupavské pohrebisko, ktoré bolo dôležitým ohniskom vo vývoji najstaršej slovanskej keramiky.

Poznámky

¹ J. Eisner, *Devínska Nová Ves*, Bratislava 1952, 72, tab. 26, 2.

² L. Kraskovská, *Staroslovanské popolnicové pohrebište na Borovej pri Moravskom Sv. Jáne*, Památky XLIII, 1947—48, 117, obr. I, 1, 6.

³ J. Eisner, c. d., 77, tab. 35, 1.

⁴ L. Kraskovská, *Staroslovanské pamiatky z Bratislavy*, Slovanská Bratislava, Bratislava 1948, 16, obr. I, 1.

⁵ J. Eisner, c. d., tab. 22, 8; 44, 10; 59, 5.

⁶ J. Eisner, c. d., tab. 7, 6; 23, 3; 26, 2; 57, 7.

⁷ J. Eisner, c. d., 227, 328, 333.

⁸ J. Poulik, *Jižní Morava země dávnych Slovanů*, Brno 1948—50, obr. 92a.

⁹ J. Poulik, *Staroslovanské pohrebište mohylové v Přitlukách na Moravě*, Archeologické rozhledy 1951, č. 2—3, obr. 70, 77.

¹⁰ J. Poulik, *Staroslovanská Morava*, Praha 1948, tab. VI, 1, 2. J. Poulik, *Jižní Morava*, c. d.

¹¹ J. Poulik, *Staroslovanská Morava*, c. d., tab. IV, 6.

¹² J. Poulik, *Staroslovanské mohylové pohrebište v Přitlukách*, c. d., 98; J. Poulik, *Jižní Morava země dávnych Slovanů*, 54, 57.

Славянский могильник с погребальными урнами в Ступаве

Людмила Красковска

В 1953 г. вблизи Ступавы, р. Братислава, на месте называемом „Вывейиска“ открыли славянские погребения с трупосожжением. Всего было сохранено 9 погребальных урн, среди них 4 были орнаментированы. Там были сосуды известных типов (урна № 1, 2, 4), но урна № 5 имела широкую ва-

зобразную форму, напоминающую римскопровинциальные сосуды. Также резной орнамент: украшение венчика и вертикальные линии на тулове, имел старинный характер. На основании аналогий можно датировать могильник 6 веком.

Das slawische Urnengräberfeld in Stupava

Ludmila Kraskovská

Im Jahre 1953 wurden in der Nähe von Stupava, Bez. Bratislava, am Ort genannt „Vývejiská“, slawische Urnengräber gefunden. Insgesamt waren 9 Urnen erhalten, 4 waren verziert. Es befanden sich da Gefäße bekannter Typen (Urnen Nr. 1, 2 und 4), die Urne Nr. 5 war jedoch von breiter vasenartiger Form, welche an provinzial-

römische Gefäße erinnerte. Ebenso das gravierte Ornament: das Ornament am Rande und die senkrechten Rillen am Körper des Gefäßes waren von einer altertümlichen Art. Auf Grund der Analogien kann man das Gräberfeld in das 6. Jahrhundert datieren.

Uebersetzt von L. Kramarová

1

2

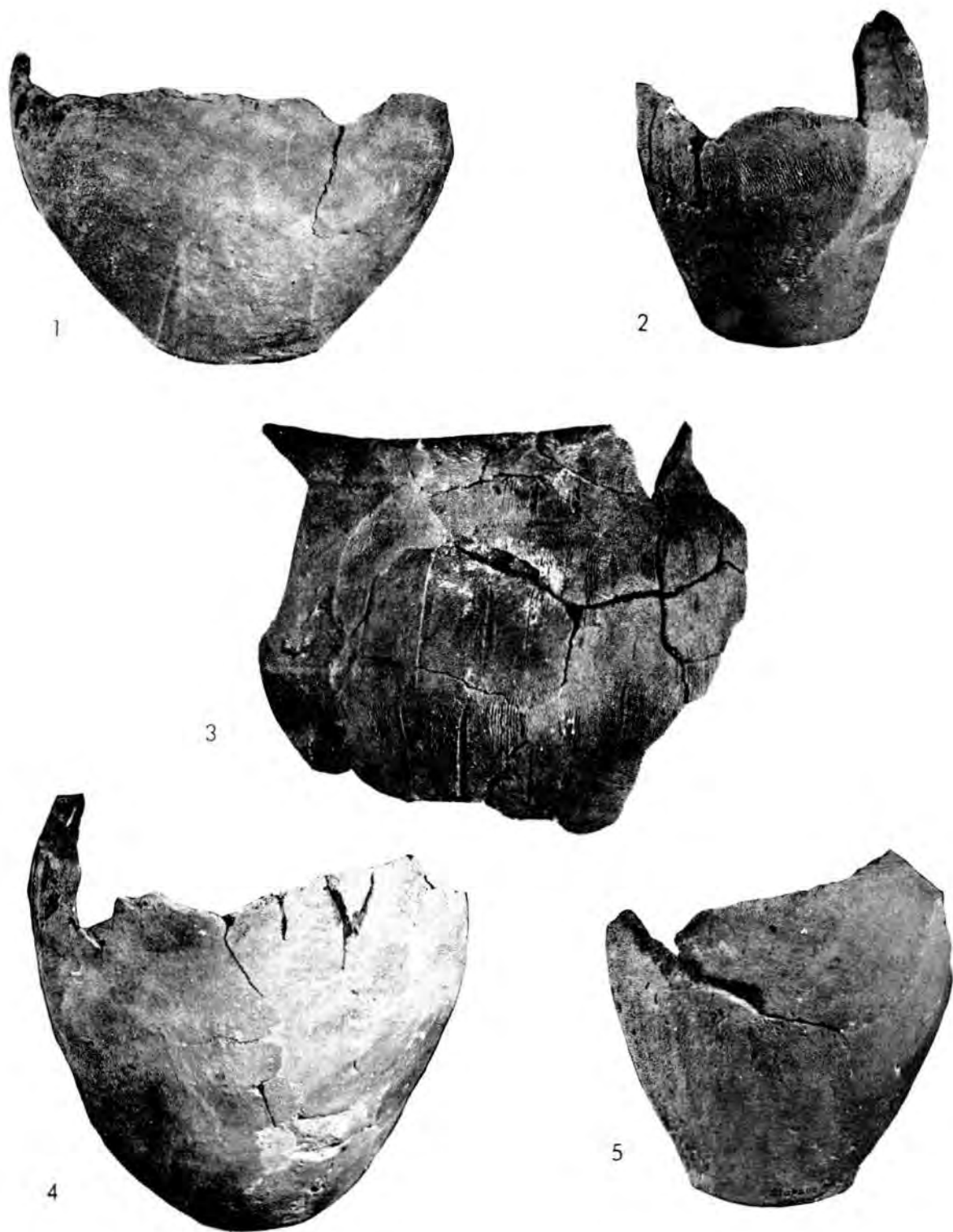

3

4

Tabuľka I. Stupava, okres Bratislava. Slovanské žiarové pohrebisko. 1 — popolnica č. 1; 2 — popolnica č. 2;
3 — popolnica č. 4; 4 — popolnica č. 5. Foto M. R é n y i.

Tabuľka II. Stupava, okres Bratislava, Slovanské žiarové pohrebisko. 1 — popolnica č. 8; 2 — popolnica č. 6; 3 — popolnica č. 9; 4 — popolnica č. 3; 5 — popolnica č. 7. Foto M. Rén y i.

OBSAH

Budinský-Krička V., Pohrebisko z neskorej doby avarskej v Žitavskej Tóni na Slovensku	5
Vlček E., Antropologický materiál zo Žitavskej Tône — — — — —	132
Musil R., Osteologický materiál z pohrebiska v Žitavskej Tóni — — — — —	155
Kraskovská E., Slovanské popolnicové pohrebisko v Stupave — — — — —	164

Содержание статей с русским резюме

Будинский-Кричка В., Поздеаварский могильник в Житавской Тони — — —	67
Влчек Э., Антропологический материал из Житавской Тони — — — — —	150
Мусил Р., Osteологический материал из могильника в Житавской Тони — — —	161
Красковска Е., Славянский могильник с погребальными урнами в Ступаве — —	165

Inhaltsverzeichnis der in deutscher Sprache resumierten Beiträge

Budinský-Krička V., Ein Gräberfeld aus der späten Avarenzeit in Žitavská Tón in der Slowakei — — — — —	79
Vlček E., Das anthropologische Material von Žitavská Tón — — — — —	151
Musil R., Das osteologische Material vom Gräberfeld in Žitavská Tón — — — — —	161
Kraskovská E., Das slawische Urnengräberfeld in Stupava — — — — —	165

Archeologický ústav pripravuje tieto publikácie:

Edícia *Monografie slovenskej archeológie*:

Zv. I.: Vojtech Ondrouch, *Bohaté hroby rímske na Slovensku*. Expedícia: december 1956.

Edícia *Pramene slovenskej archeológie*:

Zv. I.: Benadik — Vlček — Ambros, *Nové keltské pohrebiská na Slovensku*. Expedícia: prvý polrok 1957.

Zv. II.: Vojtech Budinský — Krička, *Slovanský mohýlník v Skalici*.

Upozorňujeme čitateľov, že časopis *Slovenská archeológia* bude od ročníka V/1957 vychádzať v dvojnásobnom rozsahu, t. j. 640 strán.

Informácie: Archeologický ústav Slovenskej akadémie vied, Nitra-Hrad.

Das Archäologische Institut hat folgende Veröffentlichungen in Vorbereitung:

Edition *Monographien der Slowakischen Archäologie*:

Band I.: Vojtech Ondrouch, *Reiche römische Gräber in der Slowakei*. Lieferungszeit: Dezember 1956.

Edition *Fontes Archaeologiae Slovaca*:

Band I.: Benadik — Vlček — Ambros, *Die neuen keltischen Gräberfelder in der Slowakei*. Lieferungszeit: erstes Halbjahr 1957.

Band II. Vojtech Budinský — Krička, *Ein slawisches Hügelgräberfeld in Skalica*.

Wir machen unsere Leser darauf aufmerksam, dass die Zeitschrift *Slovenská archeológia* ab Jahrgang V/1957 in verdoppeltem Umfang, d. h. 640 Seiten erscheinen wird.

Informationen: Archeologický ústav Slovenskej akadémie vied, Nitra-Hrad

SLOVENSKÁ ARCHEOLÓGIA

časopis Slovenskej akadémie vied

Ročník IV-1, 1956

Vydalo v Bratislave roku 1956

vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied

Hlavný redaktor dr. Anton Točík

Odborný redaktor doc. dr. Ján Dekan

Technický redaktor O. Betko

Redakcia časopisu: Archeologický ústav Slovenskej akadémie vied, Nitra-Hrad. Administrácia: Bratislava, Klemensova ul. 27. Vytlačili Severoslovenské tlačiarne, n. p., Martin. Výmer PK HSVZ čis. 18560/52-IV/2. Novinové výplatné povolené Poštovým úradom Bratislava 2 pod čis. 231 — prep. 1955. Dohliadací poštový úrad Bratislava 2. X-15475.

Cena viaz. Kčs 35,—